

LA PIATRA CRAIULUI, IN MUNTE

In primăvara anului 1916, ca sublocotenent proaspăt, întâia dată concentrat, luasem parte, cu un regiment de infanterie din Capitală, la fortificarea văii Prahovei, între Buşteni şi Predeal. Nişte şănţuleţe ca pentru scurgere de apă, acoperite ici şi colo cu ramuri şi frunziş, întărite cu pământ ca de un lat de mână, erau botezate de noi tranşee şi apărau un front de vre-o zece kilometri.

In faţa lor, câteva dreptunghiuri de reţele şi « gropi de lup » erau menite să sporească fortificaţiile noastre. Toate capetele acestea de tranşee, risipite ici colo, supraveghind şoseaua (?) de pe boturi de deal, nu făceau, puse cap la cap, un kilometru. Zece porci ţigăneşti, cu boturi puternice, ar fi râmat, într'o jumătate de zi, toate întăriturile de pe valea Prahovei, cu reţele de sârmă şi cu « gropi de lup » cu tot! (Gropile astea de lup erau nişte gropi cât cele pe cari le fac, jucându-se, copiii în nisip, iar în fund aveau bătute câte un mic ţăruş, ascuţit apoi ca o ţeapă în sus. După socotelile Marelui Stat-Major român din 1916 — adică din timpul bătăliei dela Verdun — duşmanul care venea

la atac, avea să calce, din nebăgare de seamă, în aceste gropi şi să se împungă în ţepi, fie în talpă, fie în spate. Despre « valea fortificată » a Prahovei vorbea cu respect toată ţara: parlamentul, partidele politice şi presa. Ca să nu poată fi văzute din tren aceste realizări misterioase, vagoanele nu circulau decât cu perdelele trase, sau dacă nu erau perdele, cu geamurile mânjite cu vopsea albă, iar dela Sinaia, pe fiecare culoar, erau sentinele cu baioneta la armă [1]).

La 10 Mai, în acelaş an, eram mutat în regimentul XX care, de un an şi mai bine se găsea pe frontieră, deasupra Dâmboviţioarei în munţi, tot pentru acoperire şi fortificaţii. Aci, aceeaşi glumă: câteva sute de metri de tranşee-jucării erau menite să ilustreze principiile tactice ale armatei române de neînvins. Frontul de acoperire al batalionului nostru se întindea pe vre-o zece-cincisprezece kilometri de frontieră, către vama Giuvala în dreapta, iar spre stânga până la domul alb, de piatră, al culmii Piatra Craiului. Noi « fortificasem » însă, cu trei sute de metri de tranşeu, ca mai sus, dar fără gropi de lupi, numai bătătura de iarbă verde, dintre căsuţa care ne slujea de popotă şi căsuţa unde locuia comandantul de batalion. Fireşte că dacă vre-un nefericit s'ar fi rătăcit pe aci « să vadă »

---

[1]) E perfect adevărat că în timpul luptelor de la Predeal de mai târziu, nici unui comandant de companie nu i-a trăznit prin cap să ocupe aceste tranşee, care parodiau în mic satele lui Potemkin, mai ales ca Nemţii nu s'au simţit obligaţi [...] vie pe şosea, ca să poată fi vânaţi cu puşca, ci au ocupat d[...]lurile împădurite negru şi clăbuceturile cu păşuni verzi-găl[...]

întăriturile noastre, ar fi fost arestat şi probabil executat ca un spion.

In realitate, vremea se trecea cu instrucţie într'o poiană mai mărişoară, cu asalturi eroice, care nu erau departe de jocurile de copii din mahalaua Oborului, când ne împărţeam în români şi turci şi năvăleam urlând unii într'alţii. Ştiu bine, că în acest timp se dădeau asigurări în parlamentul ţării că « suntem bine pregătiţi », că în doi ani de neutralitate « armamentul a fost pus la punct » iar anumite persoane îşi luau răspunderea afirmării că suntem gata « până la ultimul nasture, până la ultimul cartuş », iar cu ştiinţa luptei până la cucerirea oricărei poziţii, fie ea socotită ca inexpugnabilă.

Pentru ceilalţi, poate că această vilegiatură militară n'ar fi fost prea mult desagreabilă. Camarazii erau oameni cumsecade, cari îşi credeau la necaz. Prânzurile şi cinele luate laolaltă, în odăiţa scundă a popotei, treceau potolit între mâncăruri de birt mic, tărăgănate convorbiri despre amărăciunile concentrării prea îndelungate, despre intrigile de la comanda regimentului, despre cele mai bune sfaturi pentru pregătirea murăturilor şi a borşului, menite să fie trimise prin scrisori acasă şi, în zile mai de seamă, despre partidele politice ale ţării, când cei cari citeau gazeta în fiecare zi, aveau prilej să strălucească prin comunicări inedite.

Pentru mine, însă această concentrare era o lungă desnădejde. De multe ori seara, la popotă, era destul un singur cuvânt, ca să trezească răscoliri şi să întărâte dureri amorţite. E îngrozitoare uneori această pu-

tere a unei singure propoziţiuni, în timpul unei convorbiri normale, ca să pornească dintr'odată măcinarea sufletească, aşa cum din zecile de combinaţii cu şapte litere ale unui lacăt secret, una singură deschide spre interior. In asemenea împrejurări, nopţile mi le petreceam în lungi insomnii, uscate şi mistuitoare.

La drept vorbind însă, în astă seară nu atât discuţia, care nu mai era o simplă aluzie m'a aruncat în halul acesta de răscolire, ba era chiar prea directă ca să mai fie atât de otrăvitoare, cât încercarea neisbutită, pe lângă comandantul batalionului, de a obţine o permisie la Câmpulung.

« Popota » unde suntem acum, e într'o odaie mică, sătească, mai sus de cât toate satele româneşti din munte. E abia mai mare ca o colibă, văruită în alb, cu două paturi înguste la perete, acoperite cu velinţe vechi, şi cari acum ne slujesc şi drept scaune de masă. O lampă de « gaz » dă o lumină gălbuie, aproape la fel de leşinată ca a vinului, din paharele mari de apă, de dinainte. Masa e, fireşte, de brad ca la cârciumile de drum mare şi acoperită cu pânză ţărănească. Cum fiecare ofiţer are tacâmul lui de acasă, ales cu dinadins de proastă calitate « că se pierde » avem dinainte o împerechere de farfurii, cuţite şi pahare, adunate parcă de prin bâlciu. Toţi cei paisprezece ofiţeri ai batalionului de acoperire suntem îngrămădiţi aci şi în aşteptarea cafelelor, se continuă, fără ca nimeni să se sinchisească de fumăria în care ne găsim, discuţia începută odată cu masa şi iscată de o gazetă adusă dela aprovizionare.

Intâmplarea e între cele obicinuite, iar discuţia e la fel cu toate discuţiile literare, filozofice, artistice, politice, militare, religioase ale oamenilor, cari în saloane, în restaurante, în tren, în sala de aşteptare a dentistului, « îşi spun părerea lor » cu convingerea neînduplecată şi matematică, cu care larvele îşi ţes în jur gogoşi.

Un proces desbătut la Curtea cu juraţi din Bucureşti, a sfârşit printr'o achitare, pătimaş comentată. Un bărbat, din aşa zisa societate bună, şi-a ucis nevasta necredincioasă şi a fost absolvit de vină de către judecătorii lui.

Căpitanul Dimiu, comandantul batalionului, un soiu de flăcău ardelean, fără să fie din Ardeal, voinic, cu mustaţa bălaie, regulată ca insigna de pe şapca cheferistă, ceva mai mare însă, aproba fără codire, hotărîrea juraţilor...

— Domnule, nevasta trebuie să fie nevastă şi casa, casă. Dacă-i arde de altele, să nu se mărite. Ai copii, ai necazuri, munceşti ca un câine şi ea să-şi facă de cap?.. Ei asta, nu... Dacă eram jurat şi eu îl achitam.

Căpitanul Dimiu e un conformist. Intârziat mult în grad, om cu rosturi gospodăreşti, nu şi-ar permite să poarte la vârsta lui, chipiu franţuzesc, moale, turtit, aşa cum poartă căpitanii tineri, ci a rămas la modelul « Regele Carol I » înalt, rigid ca de carton, (că aşa şi era), teşit la spate numai.

Mai surprinzător părea că opinia contrară era susţinută de căpitanul Corabu, tânăr şi crunt ofiţer, cu şcoală germană, justiţiar neînduplecabil « spaima re-

gimentului ». Acum era de nerecunoscut. Păstra asprimea frazei scurte, dar sentimentele acestea de apărător al dragostei nu i le bănuise nimeni, niciodată.

— Cu ce drept să ucizi o femeie care nu te mai iubeşte? N'ai decât să te desparţi. Dragostea-i frumoasă tocmai pentrucă nu poate cunoaşte nici o silnicie. E preferinţă sinceră. Nu poţi să-mi împui să te iubesc cu sila.

Căpitanul Floroiu, puţintel, delicat şi cu faţa blondă şters îmbătrânită, înainte de vreme, era de aceeaşi părere.

— Cum poţi să ai cruzimea să silueşti sufletul unei femei? Dreptul la dragoste e sfânt, domnule... Da da... şi aci lungea mult, cu capul întors a necaz, în profil, pe cei doi « a ». « Iţi spun eu... » oricând... unei femei trebuie să-i fie îngăduit să-şi caute fericirea.

Şi toţi ceilalţi, tineri sau mai bătrâiori, lăsând ca discuţia să fie dusă cum se cuvine de către superiori, erau, de altfel, de aceeaşi părere.

Aş fi vrut totuşi să spun şi eu două vorbe. Simplismul convins al acestei discuţii mă făcea să surâd nervos, căci se suprapunea celor înveninate din mine, ca în revistele ilustrate prost, unde roşul cade alături de conturul negru. Dar fiindcă vorbeam încet, nu eram auzit, şi cum începeam fraza, câte o voce mai puternică mi-o lua cu hotărîre şi pasiune înainte.

Ar fi drept să arăt că nu numai în saloane, în tren, la restaurant se discuta aşa. In literatură de pildă, şi în teatru era acelaşi lucru. Nu numai romanele, dar

toate piesele aşa zise bulevardiere, mult la modă pe atunci, nu proclamau de cât « dreptul la iubire » şi în privinţa asta era noui şi revoluţionare, faţă de piesele care proclamau în vremuri prăfuite: Ucide-o!... In deosebi era jucat pe toate scenele din lume, un tânăr francez, ale cărui eroine, « poetice », elocvente, cu părul despletit şi umerii goi, într'un decor de lux şi muzică îşi căutau « fericirea » trecând peste orice, târîte de patimă. Femeile din toate capitalele plângeau, îndurioşate până la mistuire de neînţelegerea bărbaţilor brutali, din piesă, incapabili să simtă frumuseţea sublimă a iubirii.

Cum teatrul mai cu seamă prin dialogul lui, care trebuia să dea « iluzia vieţii » (presărat doar cu vorbe de spirit ici şi colo) se obligase să dea deci imaginea exactă a publicului şi a convorbirilor lui, publicul, la rândul său, împrumuta din scenă fraze şi formule gata şi astfel în baza unui principiu, pe care prin analogie l-am putea numi al mentalităţilor comunicante, se stabilise o adevărată nivelare între autori şi spectatori.

— Nu ştiu domnule, filosofă cu resemnare căpitanul Dimiu, stând mare, dar cuminte ca o fată, la masă... mie mi se pare că nevasta nu trebue să-şi facă de cap... mai e şi obrazul omului în joc. Şi dădu ordonanţei şervetul împăturit cu grije şi chibzuială. Surâd căpitanului călduţ, şi pentrucă are dreptate, şi pentrucă am nevoie de bunăvoinţa lui. Pândesc cu suflet de slugă momentul să-i cer o favoare.

— Domnule Căpitan, căci căpitanul Floroiu, era ceva mai nou în grad decât comandantul de batalion, « admiţi

d-ta, te rog spune, admiţi d-ta să ucizi o femeie care-ţi declară că nu te poate iubi? Ei, cum vine asta?

— Nu ştiu cum vine, dar eu aş achita pe cel care şi-a omorît nevasta, din pricină că ea şi-a părăsit bărbatul şi copiii.

Am surâs din nou mieros şi aprobator. Ştiu cât plictiseau pe camarazii mei aceste încercări, cari adulmecau bunăvoinţa comandantului, dar era peste puterile mele. Mă oferisem în ajun să execut cu plutonul o săpătură, pe care alţii nu o isbutiseră, şi această ofertă a mea îi desgustase. Inţelegeam, limpede ca prin sticlă, asta, dar ce puteam face? In mine era o foială de şerpi, care ajungea deasupra numai într'un surâs, înseriat vieţii milităreşti.

Am crezut acum că e momentul propice şi în şoaptă bâlbâită, jucându-mă cu furculiţa şi cuţitul, să nu trădez emoţia de moarte care mă gâtuia, i-am repetat cererea din ajun.

— Domnule Căpitan... ştiţi... vă rugasem..., am la Câmpulung... Trebue să fiu mâine seară acolo. Ştiţi, azi am aranjat cu serviciul...

Imi pluteau vorbele nesigure, desarticulate, ca aeroplanele de hârtie albă, pe care le aruncă, prin cameră, copiii jucându-se.

S'a întors spre mine, cu un aer de negustoreasă acră şi plictisită:

— Domnule sublocotenent — cu un « domnule » trântit — ţi-am spus că nu se poate, nu odată, de zece ori. Nu se poate şi nu se poate... Aici nu sunt nici eu de capul meu.

Am devenit livid şi am surâs ca un câine lovit, cerând parcă scuze că înghit puneri la punct atât de grave.

Dar peste câteva clipe m'a cuprins o ură amară şi seacă împotriva tuturor. Prostia pe care o vedeam mi-a devenit insuportabilă, pripit, ca o încălzire şi o iritaţie a pielii pe tot corpul. Nu aşteptam decât să isbucnesc... Pândeam un prilej, o cotitură de frază sau un gest, ca să intervin cu o aruncătură de granată. Totdeauna, insuccesul mă face în stare să comit, după el, o serie interminabilă de greşeli, ca un jucător la ruletă, care, încercând să se refacă, mizează mereu în contratimp: de două-trei ori pe rând roşu şi trece apoi pe negru, tocmai când aceasta nu mai iese, revine, şi aşa la nesfârşit, cu îndârjire. Sunt în stare să fac faţă, cu un sânge rece neobicinuit, chiar întâmplărilor extraordinare, pot transforma însă mici incidente, în adevărate catastrofe, din cauza unui singur moment contradictoriu.

Eram acum destul de lucid ca să-mi dau seama că sunt aproape în pragul unei nenorociri, căci în asemenea împrejurări consiliile de războiu sunt, ca şi regulamentele, necruţătoare şi dau pedepse absolut disproporţionate — douăzeci de ani de muncă silnică pentru o palmă dată superiorului, de pildă — dar în acelaşi timp mă simţeam evadat din mine însumi, căzut ca pe un povârniş prăpăstios.

— Corabule, ascultă-mă... ce-ţi spun... Asta-i părerea mea cel puţin. Cum? admiţi d-ta ca să... că aşa vine, nu-i aşa? Şi aci întoarse capul ca să găsească

măcar o aprobare inițială, dar nu mi-a întâlnit decât privirea tăioasă, — însfârșit, nu-i așa? ca să-și lase casa și copiii, să-ți spună, «alivoar stimabile» și tu să nu-i rupi picioarele?.. Ba să faci și pe delicatu'! «Noroc și să fie de-a bună cucoană».

— Domnule Căpitan, căci Corabu nu numai că era cu mult mai nou, dar îi era acum și subaltern, eu vă întreb încă odată: Admiteți d-voastră dragoste cu sila? Dacă o femeie zice: nu-mi mai placi... să ne despărțim.... Poți d-ta să spui: nu... ești condamnată pe toată viața. N'ai drept să divorțezi... Da?

— Ei bine dacă e vorba de o despărțire în regulă, atunci e altceva, firește. Eu nu vorbesc de divorț... eu zic de femeia care-și înșeală bărbatul.

Am intervenit nervos și aproape șuerat... Atât de viu și ca mimică, încât toți s'au întors spre mine.

— Nu, nici atunci.

Și am reluat mai scăzut, demascându-mi premeditarea, acum când toți mă priveau uimiți.

— Discuția d-voastră e copilăroasă și primară. Nu cunoașteți nimic din psihologia dragostei. Folosiți un material nediferențiat.

Dacă aș fi spus asta ca opinie obiectivă, oamenii ar fi acceptat-o poate, dar era în tonul meu, în ostentația neologismelor, o nuanță de jignire și dispreț, încât toți m'au privit mirați, nedeprinși cu atitudini atât de puțin milităresti, iar căpitanul Corabu, întărâtat dar stăpânindu-se, s'a întors spre mine, cu un fel de mică solemnitate acră de magistrat.

— Cum domnule, dacă o femeie zice: nu mai vreau, d-ta zici: ba da, să vrei? Hăi?

— Dacă e vorba de o simplă împreunare, da... are drept să zică: nu mai vreau... Dar iubirea e altceva. Iar dacă nu știți ce e, puteți, cu noțiunile d-voastră cumpărate și vândute cu toptanul: «așa am auzit... așa vând» să desbateți toată viața, că tot nu ajungeți la nimic. Și privindu-i disprețuitor: Discutați mai bine ceea ce vă pricepeți.

Au tresărit toți și apoi au rămas încremeniți de nedumerire, ca și când din tavan s'ar fi desprins, și ar fi căzut în mijlocul mesei, peste farfurii și pahare, o cobra încolăcită și împăiată. Isbucnirea mea era nelalocul ei, vulgară, fără temeiu, între oamenii aceștia cari vorbeau obicinuit după masă, dar musteala otrăvitoare din mine trebuia să răzbească. M'am sculat brusc și am ieșit bățos ca dintr'o plină ședință, mereu în uimirea tuturor.

M'a ajuns în prag, ca un cuțit în inimă, șuerătoare și groaznică, vocea căpitanului Corabu:

— Sublocotenent Gheorghidiu...

Și în aceeași clipă am auzit un rostogolit de tacâmuri, căderea unui scaun și am înțeles că turbat, căpitanul Corabu sărise în mijlocul odăii.

Am încremenit o clipă cu spatele la ei și am gândit: sunt pierdut... liniștit și simplu, cum poate fi un medic care ar constata că are cancer. Știam că mai lovise un ofițer.

M'am întors dintr'odată cu tot corpul și am făcut un pas înspre mijlocul odăii. Căpitanul Corabu, care în-

fipt în picioare şi mult mai voinic decât mine mă aştepta, a înlemnit cu mâna ridicată, când a văzut pumnul meu crispat, gata să lovească. Mă simţeam alb, cu tot sufletul în aşteptare şi liniştit ca un cadavru. Era de altfel un fior în întreaga încăpere, care a făcut să nu mai respire nimeni. Căpitanul mi-a întâlnit privirea şi a rămas ca o linie. Cred că mi-a văzut în ochi privelişti de moarte, ca peisagiile lunare. Au înţeles toţi că sunt hotărît să răspund şi apoi să mă omor. Niciodată n'am fost lovit ca bărbat şi cred că n'aş putea îndura asta. De altfel mai ajunsesem de două ori poate, în viaţa mea, până în acest prag. Ba copil chiar, era să fiu sfâşiat de un buldog, care se năpustise asupra mea, dar i-am întâlnit într'o fulgerare privirea, şi a încremenit pe loc, ca şi mine, alb atunci, ca şi azi, probabil. Nici odată, simt că n'aş putea face asta cu voinţă, ca un exerciţiu. Cred mai curând această privire că e ca o punte supremă dela suflet la suflet, dela element la element.

Am ieşit palid mereu în tăcerea obosită şi întinsă. In săliţa mică, aproape să mă lovesc de ordonanţele cari scoteau tacâmurile...

— Domnule sublocotenent, la noapte compania noastră dă trei posturi!

Era plutonierul Raicu, care aştepta să terminăm masa.

— Lasă-mă în pace, şi am ieşit în luminişul de iarbă şi lună. E în mine acum o desnădejde mistuitoare, care numai la gândul că trebue să mă duc acasă, îmi îngroaşă vinele gâtului. Simt nevoia să alerg, să umblu

pe poteci. Nu ştiu ce să fac şi mă ispiteşte, ca o şoaptă seacă, gândul să plec totuşi la Câmpulung, acolo unde să aleg firele norocului meu. Un îndemn de prudenţă îmi spune însă că aş zădărnici poate totul, printr'o greşeală de impulsiv.

Orişan mă ajunge din urmă, îngrijorat, şi mă întreabă de aproape:

— Gheorghidiule, ascultă, ce e cu tine?

Imi ia braţul, dar caut să ocolesc răspunsul.

— Nimic.

— Ascultă, mă, ce a fost ieşirea de adineaori?

Nu mint de loc, fireşte, când, abia reţinându-mă, continuu şi acum o fierbere, nejustificată de temperatura locului şi a momentului şi deci retorică pentru spectator sau pentru cel ce nu se recunoaşte în întâmplare.

— M'a scos din sărite atâta sărăcie de spirit, într'o discuţie. Cu noţiuni primare, grosolane, cu înţelesuri nediferenţiate. Ce ştiu ei despre dragoste, de vorbesc interminabil? Platitudini, poncife din cărţi şi formule curente... Dogme banale care circulă şi care ţin loc de cugetare.

— Dar... şi rămâne în gol, căci simte, acum abia, că lămuririle sunt din altă «clasă» decât i se păruse isbucnirea insolentă de adineaori.

Şi totuşi el nu bănueşte nici acum, nu poate da la o parte perdeaua care-mi acoperă sufletul, ca să ştie ce răni sunt acolo, cât de mult această isbucnire a mea e un istovitor şi amar pro domo. Nu-l las să mă întrerupă măcar.

— Ce-i o iubire, ca s'o faci regulă casnică? A se

şterge pe picioare la uşe... a nu-şi înşela bărbatul... aşa cum vrea Dimiu. Cine ar putea respecta asemenea regulament de serviciu interior al conjugalităţii? Dar infinit mai superficială încă, e formula lui Corabu. Cum? se pot despărţi aşa de uşor doi amanţi? Un bandaj aplicat prea multe zile pe o rană şi se lipeşte de ea de nu-l poţi desface decât cu suferinţa de neîndurat... dar două suflete care s'au împletit... au crescut apoi la olaltă? Dacă admiţi că o căsnicie e o asociaţie pentru bunul trai în viaţă, e ruşinos, fireşte, să protestezi atunci când e dizolvată. Dar cum să primeşti formula de metafizică vulgară, că iubirea sufletească e o conjugare de entităţi abstracte, cari când se desfac se regăsesc în aceeaş formă şi cantitate, ca înainte de contopire: doi litri de apă şi sare, puşi la distilat, dau un litru şi jumătate de apă şi o jumătate de litru de sare; amesteci iar şi iar ai doi litri de apă şi sare? A crede că iubirea sufletelor e o astfel de combinare simplistă, înseamnă, fireşte, a discuta ca toată lumea, prosteşte... O femeie îşi dă sufletul şi pe urmă şi-l reia intact. Şi de ce nu? Are drept să ia înapoi exact cât a dat.

Fără să vreau, înfierbântat încă de propria mea isbucnire, de tot ce mocnisem în suflet, strâng furios braţul lui Orişan, care la început a încercat nedumerit să mă întrerupă şi care acum, înţelegând, ca la lumina unei torţe, că e vorba de sentimente refulate, sugrumate îndelungă vreme, tace ascultându-mă, pe poteca luminată de lună, sub cerul înalt, aci între culmi de munţi.

— O iubire mare e mai curând un proces de autosugestie... Trebue timp şi trebue complicitate pentru formarea ei. De cele mai multe ori te obicinueşti greu, la început, să-ţi placă femeia fără care mai târziu, nu mai poţi trăi. Iubeşti întâi din milă, din îndatorire, din duioşie, iubeşti pentrucă ştii că asta o face fericită, îţi repeţi că nu e loial s'o jigneşti, să înşeli atâta încredere. Pe urmă te obicinueşti cu surâsul şi vocea ei, aşa cum te obicinuieşti cu un peisaj. Şi treptat îţi trebueşte prezenţa ei zilnică. Inăbuşi în tine mugurii ori căror altor prieteni şi iubiri. Toate planurile de viitor ţi le faci în funcţie de nevoile şi preferinţele ei. Vrei succese ca să ai surâsul ei. Psihologia arată că au o tendinţă de stabilizare stările sufleteşti repetate şi că, menţinute cu voinţă, duc la o adevărată nevroză. Orice iubire e ca un monoideism, voluntar la început, patologic pe urmă.

Iţi construeşti casa pentru o femeie, cumperi mobila pe care a ales-o ea, îţi fixezi deprinderile cum le-a dorit ea. Toate planurile tale de viitor până la moarte sunt făcute pentru doi inşi. A plecat de acasă, şi eşti necontenit îngrijorat să nu i se întâmple ceva... Te străpunge, ca un stilet orice aluzie despre ea şi eşti nebun de fericire, când după greutăţi materiale, şi umilinţe uneori, ai isbutit să-i faci o surpriză care s'o uimească de plăcere. Ei bine, într'o zi vine femeia aceasta şi-ţi spune că toate astea trebue să înceteze până mâine la ora 11,35, când pleacă la gară. Shylock n'a avut curajul să taie din spatele unui om viu, exact livra de carne, la care avea dreptul, căci ştia că asta

nu se poate. Totuşi femeia crede că din această simbioză sentimentală, care e iubirea, poate să-şi ia înapoi numai partea pe care a adus-o ea fără să facă rău restului. Niciun doctor nu are curajul să despartă corpurile celor născuţi uniţi, căci le-ar ucide pe amândouă. Când e cu adevărat vorba de o iubire mare, dacă unul dintre amanţi încearcă imposibilul, rezultatul e acelaşi. Celălalt, bărbat sau femeie, se sinucide, dar întâi poate ucide. De altminteri aşa e şi frumos. Trebue să se ştie că şi iubirea are riscurile ei. Că acei cari se iubesc au drept de viaţă şi de moarte, unul asupra celuilalt.

Orişan nu vede că-mi sunt ochii plini de lacrimi în întunerec, dar fără îndoială simte asta din desnădejdea înmuiată a vocii mele. Tace, alături de mine, îndelung din delicateţe... Abia târziu mă întreabă cu sfiiciune.

— Suferi, Gheorghidiule?

Nu răspund nimic, căci aş isbucni în hohote nervoase. Muşchii feţii îmi sunt contractaţi.

Mă duce apoi până acasă. In prag, nu mă mai pot stăpâni.

— Dacă mâine seară nu-mi dă drumul pentru două zile, dezertez.

Pleacă fără să spuie o vorbă, dar ghicesc în strângerea de mână o nedumerire, o prietenie descurajată parcă.

DIAGONALELE UNUI TESTAMENT

Eram însurat de doi ani şi jumătate cu o colegă de la Universitate şi bănuiam că mă înşeală.

Din cauza asta, nici nu puteam să-mi dau examenele la vreme. Imi petreceam timpul spionându-i prieteniile, urmărind-o, făcând probleme insolubile din interpretarea unui gest, din nuanţa unei rochii şi din informarea lăturalnică despre cine ştie ce vizită la vre-una dintre mătuşile ei. Era o suferinţă de neînchipuit care se hrănea din propria ei substanţă. Ne luasem din dragoste, săraci amândoi, după rendez-vous-uri din ce în ce mai dese pe sălile Universităţii şi după lungi plimbări pe jos, prin toate cartierele pavate cu asfalt ale Capitalei, care erau şi cele mai singuratece, pe atunci. După nunta noastră, care a fost într'un anumit fel tăinuită, mi-a murit un unchiu considerabil bogat, a cărui avere împărţită în cinci părţi de nepot, a putut să însemene pentru fiecare, o adevărată răsturnare socială.

Când zic « tăinuită » e un fel de a vorbi, căci eram major şi din familia noastră nimeni nu m'ar fi putut opri. Mama trăia destul de greu, din pensia rămasă de pe urma tatălui meu, dimpreună cu surorile mele, dar cred

că nu m'ar fi împiedecat niciodată să mă însor după voia inimei, deşi, în general, cei cari s'au căsătorit din dragoste împiedecă pe copiii lor să facă acelaşi lucru. Rude apropiate nu aveam decât doi unchi, fraţii tatei. Cel mai mare, imens de bogat şi aprig de avar, se dezinteresa cu totul de noi, ca să nu fie nevoit, cine ştie, să se înduioşeze şi să ne ajute. Celălalt, deputatul, cunoscut ca om de spirit şi excelent orator, făcuse, pare-se, cândva câteva glume pe socoteala mamei (o poreclise de pildă «văduva douairieră» şi porecla o supărase nu numai prin aluzia la moştenirea încurcată lăsată de tata, cât pentrucă era de o asonanţă ridiculă) şi de atunci — de ani de zile — nu mai aveam niciun soiu de relaţii. De aceea, tăinuită însemna că amânasem, deşi căsătoriţi civil, să întemeiem o gospodărie, până ce şi eu şi ea ne vom fi luat licenţa, căci cei 150 de lei, pe care-i primeam ca funcţionar la Senat, unde mă numise un fost prieten al tatei, nu ne-ar fi ajuns să trăim. Până atunci nu aveam decât situaţia mărturisită de logodnici. Situaţie prea delicată într'adevăr, dar la care ajunsesem datorită felului pasionat al nevestei mele. Ea locuia încă la mătuşa ei, unde mai locuia de asemeni, în pensiune, o colegă de universitate, prin care o cunoscusem şi care-mi plăcuse mult mai mult, căci era oacheşe, iar mie nu-mi plăceau deloc blondele. Şi totuşi ajunsesem aci, soluţie care de altfel pe prietenă o lăsa destul de indiferentă. Era atâta tinereţe, atâta frângere, atâta nesocotinţă în trupul bălai şi atâta generozitate în ochii, înlăcrămaţi de albaştri, că a trecut biruitoare. Lungile convorbiri,

acasă în salonaşul cu divane acoperite cu scoarţe şi mormane de perine, deveniseră şi pentru mine — e drept, mult mai târziu — o nevoie sufletească. De altminteri era această fată un continuu prilej de uimire.

Mai întâi prin neistovita bunătate pe care o risipea în jurul ei. Făcea toate lucrările mătuşii ei, care era institutoare, prăpădea puţinii bani în cadouri pentru prietene, iar pe colega ei bolnavă, a îngrijit-o luni de zile ca o soră de caritate, cu o abnegaţie fără margini, de adolescentă. Pe când eu căutam să ascund oarecum dragostea noastră, ea ţinea s'o afişeze cu ostentaţie, cu mândrie; încât deşi nu-mi plăcea începusem totuşi să fiu măgulit de admiraţia pe care o avea mai toată lumea pentru mine, fiindcă eram atât de pătimaş iubit, de una dintre cele mai frumoase studente şi cred că acest orgoliu a constituit baza viitoarei mele iubiri. Să tulburi atât de mistuitor o femeie dorită de toţi, să fii atât de necesar unei existenţe, erau sentimente care mă adevereau în jocul intim al personalităţii mele. De unde până aci, toate femeile brune, cari treceau în trăsuri şi echipaje luxoase, mă turburau prin voluptatea cu care îmbiau pe oricine, în treacăt — şi pe care mi-ar fi împărtăşit-o, cine ştie, în anumite condiţii şi mie — femeea aceasta începuse să-mi fie scumpă tocmai prin bucuria pe care eu i-o dădeam, făcându-mă să cunosc astfel plăcerea neasemănată, de a fi dorit şi de a fi eu însumi cauză de voluptate.

Ameţind totul, această iubire înflorea fără seamăn, cum înfloresc sălbatec, în luna Mai, nimfele lujerilor de crin.

Cu ochii mari, albaştri, vii ca nişte întrebări de cleştar, cu neastâmpărul trupului tânăr, cu gura necontenit umedă şi fragedă, cu o inteligenţă care irumpea, isvorîtă tot atât de mult din inimă cât de sub frunte, era de altfel un spectacol minunat. Isbutea să fie adorată de camarazi, băeţi şi fete deopotrivă, căci înfrumuseţa toată viaţa studenţească. Ştiau toţi orele ei de cursuri şi i se preţuia prezenţa, ca a unei adevărate vedete, fragile şi mici, pe vastele culoare. Făcea totul cu pasiune. Uneori isprăvile ei ţineau de miracol. Când am început să studiez filosofia din timpurile mai noui şi mai ales problema spaţiului şi timpului, am simţit nevoia să audiez un an de zile, un curs de matematici superioare, făcut de un profesor savant, de reputaţie europeană. Şi ea, care nu urma decât franceza şi romàna, care avea oroare de matematici — fusese de două ori corigentă din cauza lor — numai ca să fim împreună, mă însoţia şi asculta acum, o oră pe săptămână, serioasă şi cuminte ca un căţeluş, principiile generale ale calculului diferenţial. Partea năzdrăvană era că, deşi în linii generale nu înţelegea nimic de sigur, după curs punea, surprinzătoare, întrebări despre unele detalii, (şi cum întreba de pasionat...). Nu mai vorbesc că nu lipsea nici dela cursul de Enciclopedia filosofiei, unde afla noutăţi despre viaţa celulară. De altfel, în scurtă vreme, a trebuit să ne mutăm împreună, pentrucă nu mai puteam sta nici câteva ceasuri despărţiţi unul de altul. Era o gospodărie boemă, cu prieteni şi prietene, tineri, cu sărbători mici improvizate, pline de veselie şi de neprevăzut. Mân-

dria de a oferi o « masă » lua proporţii de eveniment, care cerea preocupări de o săptămână, excursia la Moşi şi ştrengăria de a ne da în căluşei, de a mânca floricele şi a bea un ţap de bere, era... orgie. Bucuria nevesti-mii când — ştiind aniversările prietenilor noştri — le pregătea mici daruri, surprize, era tot atât de mare ca a lor. A fost poate vremea cea mai frumoasă din căsnicia noastră.

De Sfântu Dumitru, unchiul cel atât de bogat şi de avar, a oferit o masă mare rudelor. A fost celălalt frate al lui, cu nevasta şi băiatul, mama, sora mea cea mare cu bărbatul ei, cea mai mică, nemăritată încă, şi eu cu nevastă-mea. Cine ar fi putut să lipsească dela acest prânz anual, când speranţele moştenirii erau atât de întemeiate?

Unchiul Tache locuia pe strada Dionisie într'o casă veche, mare cât o cazarmă, fără să primească pe nimeni, mai avar şi mai ursuz încă, de când era atât de bolnav. Propriu zis nu locuia decât într'o cameră, care-i slujea şi de birou şi de dormitor şi de sufragerie, ca astfel să nu mai cheltuească cu lumina şi încălzitul, căci era foarte friguros. Era îngrijit de bătrânul Gligore, a cărei nevastă, Tudora, era şi jupâneasă şi bucătăreasă.

Masa era pusă acum în sufrageria cea mare şi bogată ca în zilele tinereţii. Era un lux prăfuit şi întunecat parcă, fiindcă mobila era lăcuită castaniu şi se stacojise, iar scaunele, reci şi înalte. Unchiul Tache, cu un şal pe umeri, sta în fruntea mesei, dar mai mult se uita la noi, căci nu mînca decât cartofi fără sare şi

macaroane la tavă. Deputatul era, fireşte, în vervă şi într'adevăr era amuzant. Cred că mama nu putea să-l sufere şi avea o părere proastă despre el, cu totul pe nedrept. E şi adevărat că era foarte temut ca « gură rea » iar colegii lui spuneau despre el:

— « Ascultă-mă pe mine, e mai bine să fi prieten cu Nae Gheorghidiu, decât duşman ».

Era unul dintre puţinii membri ai partidului liberal, simpatizat nu numai de opoziţie, dar chiar de gazetele de seară, democrate până la socialism, căci « nu era sectar ». N'avea opinii exclusive, ci era cu lenevie sceptic, amabil şi împăciuitor în principii. Fără să fie popular era una dintre figurile bucureştene, socotit printre « intelectualii de rasă ».

— Ei, Nae, ce se aude, intraţi sau nu intraţi în războiu?

N'am înţeles bine dacă prin acest « intraţi », în loc de « intrăm », unchiul Tache înţelegea să lase doar partidului liberal problema intrării în acţiune, sau folosea persoana doua, numai pentrucă el se şi considera mort.

— Nene Tache, căci deputatul era mai tânăr cu cincisprezece ani, de ce să intrăm? Când putem avea Ardealul fără războiu? Inţelegi d-ta, ce formidabilă situaţie va avea România, când la încheerea păcii, vom prezenta nota noastră, având la spate o armată intactă de 800.000 de oameni? Cine să îndrăsnească să te refuze? Puterile, care până la sfârşit se vor fi măcinat unele pe altele, ajunse la istovire? Ionel Brătianu o fi ştiind el ceva... că nu de geaba e şef de partid. De

altfel eu am încredere în steaua României... în politică nimic nu se poate realiza decât prin încredere.

— Şi atunci?

— Şi atunci... stăm cu arma la picior şi aşteptăm.

Respectul pe care toţi îl aveau pentru unchiul Tache era impresionant. Toată lumea căuta să-l mulţumească, să-i ghicească, de se poate, intenţiile. Era acum — aşa uscat, negricios, cu mustaţa mare — cu adevărat, şeful familiei. N'aş putea spune însă că nouă, celorlalţi, deputatul nu ne-a plasat câteva ironii, care nu au supărat deloc pe bătrân. Am impresia că nici unul, nici celălalt, nu l-au iubit pe tata. Găseau amândoi — ei care făcuseră avere — că fusese nepractic şi neserios. Profesor universitar, fost secretar general, publicist, apreciat, murise după o viaţă foarte agitată, încă tânăr, lăsând bruma de avere, încărcată de datorii. Nu-i putuseră ierta că s'a însurat cu o femeie săracă şi cred — după bunăvoinţa distinsă cu care au acceptat pe nevastă-mea — că nici mie nu-mi iertau asta. De altfel către sfârşitul mesei a şi venit vorba despre tata...

Deputatul, cu o amabilitate de unchiu galant, a întrebat-o pe nevastă-mea, dacă şi ea urmează filosofia. Nu ştiu de ce, intimidată sau înţelegând că mă întovărăşeşte pe mine la curs, i-a răspuns afirmativ.

— Aşa dar, şi parcă surâdea, studiaţi amândoi filosofia? Răspică domol silabele cuvântului filosofie.

— ! ? Da...

— Ciudat... De obiceiu amorul e cel care duce la filosofie... şi încă şi mai ironic, şi ce filosofie! La d-voa-

stră văd că drumul a fost dimpotrivă... filosofia v'a condus la amor. Rostea «amor» cu gura rotundă, de parcă ar fi fost numele cremei de curăţat nasturi.

Toţi au început să zâmbească, numai pentrucă au văzut că unchiul Tache se amuză.

— Ceea ce vă doresc sincer e să nu reveniţi vreodată la filosofie. Ar fi dureros. Mai rămâne să faci politică, tot în felul în care a făcut-o bietul Corneliu, care, dacă nu mă 'nşel, era şi el tot filosof. Şi întorcându-se, cu obrajii aproape căzuţi, ras de tot, către figura uscată şi negricioasă: Nene Tache, orice ai spune, e fermecătoare naivitatea să crezi că tu poţi îndrepta o ţară.

Fierbeam de nemulţumire, căci mi-era penibil să aud vorbindu-se cu atâta uşurinţă despre tata, dar parcă eram şi eu înrâurit de sfiala îngrijorată a celorlalţi în faţa unchiului de care depindea viitorul nostru.

— Işi cheltuia leafa de profesor universitar, ca să scoată gazete, mârîia cu acreală bogătaşul, căruia cheltuiala îi făcea rău, chiar la alţii şi chiar după ani de zile.

— A, în privinţa asta, nene Tache, nu mă împac deloc cu d-ta. Corneliu era un entusiast şi Nae îşi mângâia grav şi ironic reverul hainei. Iscălea cu acelaşi entusiasm un articol de gazetă ca şi o poliţă. Mie îmi plac şi mi-au plăcut totdeauna entusiaştii... dela distanţă. Vreau să-ţi spun de pildă, că n'aş vrea să fiu de loc copilul unui entusiast şi de câte ori pronunţa cuvântul entusiast, îl dansa cu surâsuri, spre bucuria bătrânului inginer şi antreprenor, care lucrase toată viaţa numai cu cifre.

O priveam pe nevastă-mea, cerându-i parcă iertare şi ea îmi surâdea împăciuitoare şi inteligentă.

— Drept să-ţi spun, n'am pomenit un om care să fi avut mai puţin noţiunea banului ca el. De ce crezi că nu mi-a vorbit o jumătate de an? Scosese o gazetă, nu ştiu cum îi spunea, şi mi-a trimis-o şi mie. De cetit n'o ceteam, că nu mă interesau bazaconiile pe cari le scria el acolo.

— A nu... nene Tache, nu se poate spune că bazaconiile susţinute de Corneliu nu erau amuzante, şi turnându-şi anume cu încetineală în pahar, deputatul surâdea perfid. Cel puţin pe mine mă amuzau enorm discuţiile de principii.

— ...dar împacheta în ea Gligore ghetele, când mi le ducea la cârpit.

Intr'o zi mă pomenesc cu o carte poştală a administraţiei, ca să plătesc abonamentul. Am crezut că e o glumă. Peste vreo lună, altă carte poştală. Ei, m'am necăjit şi am dat poruncă să dea gazeta înapoi, la poştă. Când mă întâlnesc cu Corneliu. Că de ce n'am plătit abonamentul? Cum asta?

«Abonamentul pentru gazetă»... De ce să plătesc? Ţi-am cerut-o eu? Mi-ai trimes-o pentrucă ai vrut... nu mai vrei... nu mi-o mai trimite... Şi din cauza asta nu mi-a mai vorbit o jumătate de an.

— A... altfel, ca şi Ştefan cel Mare «de felul lui era iute la mânie» după cum ne spune Ureche. Afară de ai mei (cari au zâmbit numai) ceilalţi au râs sgomotos, amuzaţi de acest «joc» spiritual care mi s'a părut stupid.

Masa era surprinzător de bogată, totuşi toţi mâncau puţin, de teamă să nu facă proastă impresie unchiului.

— Ei Ştefane, dacă tată-tău ar fi fost ceva mai strângător, dacă n'ar fi risipit atât... v'ar fi lăsat şi vouă să trăiţi altfel decât trăiţi (va să zică, deşi avea aerul că ignorează, ştia că trăim în dificultate, când părea că pluteşte pe deasupra). De altfel îi semeni leit. Acum văd că te-ai însurat şi tu tot din dragoste.

— Unchiule dragă, i-am spus, fără să îmi pot tescui în mine nemulţumirea, drept să-ţi mărturisesc, am cam început să mă împac cu ideea că tata n'a agonisit avere, ca să ne lase moştenire. Căci moştenirile acestea nu sunt totdeauna fără primejdie.

De cele mai multe ori, părintele, care lasă avere copiilor, le transmite şi calităţile prin care a făcut averea: un obraz mai gros, un stomac în stare să digereze şi ouă clocite, ceva din sluţenia nevestii luate pentru averea ei, neapărat o şiră a spinării flexibilă ca nuiaua (dacă nu cumva rachitismul nevestii milionare, n'a înzestrat-o cu cocoaşe, rigidă ca o buturugă). Orice moştenire e, s'ar putea zice, un bloc. Mai ales cu paranteza ştiam eu, şi ştiau toţi, la ce fac aluzie.

A fost o consternare. Uscat şi negru, unchiul Tache a devenit par'că şi mai uscat. S'a închis în el fără să spună o vorbă. Singurul care era vesel, deşi eu pe el îl ţintisem, căci el era însurat cu o sluţenie şi avea un copil urât, era unchiul Nae. Mă şi vedea desmoştenit, cel puţin pe mine, dacă nu şi pe toţi ai mei. Chiar mama şi surorile — deşi fuse vorba despre tata — nu se simţeau par'că aşa de bine. In faţa mea am întâlnit

însă ochii umezi de emoţie şi admiraţie ai nevestei-mele şi un surâs trimis ca o promisiune de sărut. Singuri noi riscam, cu voie bună, o moştenire, şi ea se dovedea astfel atât de frumos desinteresată, ca să apărăm memoria unui om.

Deputatul a început să facă exces de zel în dragoste, ca să-i arate fratelui mai bătrân că se desolidarizează de o atitudine atât de obrasnică şi că e şi el de părere că nu e nimic de făcut din şi pentru băiatul lui Corneliu. Dar toate drăgălăşeniile au rămas de prisos. Bătrânul avar rămânea încruntat. De altfel s'a şi sculat numaidecât la sfârşitul mesei şi ne-a dat mâna să i-o sărutăm, deopotrivă de rece cu toţi nepoţii. Celor bătrâni abia le-a întins degetele uscate. Deputatul era livid. Abia am ajuns în stradă, că nu aveam trăsuri, şi isbucnind, s'a apropiat de mine parcă gata să mă ia de piept.

— Bine, domnule, cum poţi să faci una ca asta? Nemai pomenit... Auzi d-ta, noi nu ştim cum să-l mai ţinem pe maniacul ăla pe vârful degetelor şi poftim... d-ta îi întorci rânza pe dos.

L-am privit scurt şi fără echivoc.

— Te rog să iei notă că n'am de dat nicio explicaţie.

— Dar nu-i vorbă numai de d-ta aici, domnule, nu-ţi dai seama? D-ta ştii că pe capul nebunului stau toată ziua fel de fel de excroci... Ba că să lase averea şcolii, ba spitalelor, ba dracu' mai ştiu eu cui?... Nimic din omul reputat, spiritual, nu mai era în izbucnirea asta de nenorocit... Dacă ne desmoşteneşte pe toţi? Şi se plângea întinzând braţele ca o invocare: ce gafă domnule, ce gafă!

Am luat braţul nevesti-mi şi m'am întors spre el.

— Te rog să iei notă că mie îmi place să vorbesc oricând despre frânghii. Cu atât mai rău pentru cei cari au spânzurat în casă. In orice caz, o să mai stăm de vorbă, numai după ce vei căuta în dicţionar şi vei pricepe ce înţeles are cuvântul gafă. Căci era evident dobitoc şi nu cunoaştea înţelesul cuvântului gafă, care presupune neapărat lipsa de intenţie în a nemulţumi sau jigni pe cineva.

Era aproape de miezul nopţii şi cerul luminos, ca într'o înaltă noapte de toamnă senină. La colţul străzii Batişte, fără să se sinchisească de cineva, nevastă-mea mi-a dat, cu buze moi, sărutul făgăduit la masă. L-a prelungit ca să treacă în el o bună parte din sufletul ei înduioşat de admiraţie.

Peste douăzeci de zile unchiul Tache era dus la cimitir cu pompă mare şi austeră, de către rudele îngrijorate toate. Deputatul era însă mai curând vesel. Mă bătea cordial pe umeri.

— Nu ştiu amice, dacă să-ţi prezint sau nu, mulţumiri în numele rubedeniilor. Să vedem mai întâi testamentul. In orice caz eşti epatant. Şi prezentându-mă unui mic grup de domni bătrâni, în negru, cari însoţeau la groapă, pe prietenul cu care de sigur, nu se văzuseră de mult: domnilor, la vârsta d-voastră nu vă sfătuesc să-l invitaţi la masă. Nu dă greş, garantat. Unii au zâmbit: Nae ăsta e incorijibil. Mie îmi era silă să-i spun măcar o vorbă.

— Dacă testamentul e bun, trebue să-ţi brevetezi neapărat sistemul. Dar, încă odată, mi-e teamă ca nu cumva testamentul să ne facă vreo surpriză.

Testamentul conţinea într'adevăr o surpriză. Printr'un codicil, datat cu ziua de 27 Octomvrie, mie mi se lăsa o quotitate dublă decât oricăruia dintre ceilalţi moştenitori. Deputatul spiritual nu mai pricepea nimic, mai ales că era încă o altă măsură, care i se părea lui că îl nedreptăţeşte profund. Averea se împărţea, după o serie de legate deosebite, în trei părţi. Două ne reveneau nouă şi una lui. Intre legatele deosebite, era şi cel cuvenit mie: o vilă în împrejurimile Parisului, pe care unchiul o locuise, pe când stătea acolo şi pe care, în urmă, o cumpărase.

Bine înţeles că în casa noastră a fost o jale retroactivă. Abia după ce s'a ştiut conţinutul testamentului, mama şi surorile au început să-l plângă aşa cum se cuvenea pe unchiul Tache: Nimeni nu l-a cunoscut. A strâns pentru noi, etc.

Totuşi, n'am putut să-mi iau întreaga parte de moştenire cuvenită. Unchiu-meu a descoperit, după câteva zile de meditaţie, că testamentul a fost greşit interpretat.

Am avut o discuţie întărâtată, vie, dar a fost neînduplecat.

— Ascultă unchiule, de ce crezi d-ta că testamentul a fost greşit interpretat?

— Citeşte şi d-ta, şi vezi.

— Ba, tocmai că văd... şi mi se pare clar. Două sunt aliniatele care ne privesc... nu? Să le citim...

— Să le citim, şi-şi trecea mâinile amândouă prin păr, cu privirea într'altă parte, greoi, cu obrajii mari căzuţi.

— « După ce se vor extrage legatele deosebite, restul se va împărţi în trei părţi. Două se cuvin familiei fratelui meu Corneliu Gheorghidiu, iar una familiei fratelui meu Nicolae Gheorghidiu. La rândul lor aceste părţi se vor împărţi în mod legal, cea dintâiu cumnatei şi copiilor ei, iar cealaltă lui Nicolae jumătate şi copilului lui jumătate ».

— Până aici e clar, nu?

— Clar, de ce să nu fie clar, dar ia caută mai departe codicilul, şi acum îşi sgâria, nervos şi preocupat, în podul palmei, cu coada tocului.

— « Las anume nepotului meu preferat Ştefan, casa mea, cu parcul şi cu biblioteca şi tot ce cuprinde, din B-d Daumesnil 119 bis Paris, s'o stăpânească şi s'o folosească în amintirea mea ».

— Ei?

— Cum ei, unchiule, cum ei? Las « anume...» vezi, « anume? » nepotului meu favorit, deci « favorit ».

— Da... şi cu ochii mari verzi, rătăciţi, nu privea pe nimeni. Dar toţi îl urmăreau nedumeriţi.

— Va să zică, îmi constitue legat deosebit.

— A nu... Nu, nicidecum un legat deosebit... E o dorinţă a d-tale să fie legat deosebit, dar nu e... N'am ce să-ţi fac.

Cu capul mare, puhav, ras de mustăţi, cu ochii împungiţi şi tulburi, unchiu-meu bătea aprig şi ritmic cu degetele 'n masă. Respira greoiu, îngânându-se: Nu... nu... nu văd de unde ai scos-o d-ta.

Nu eram supărat, căci eram convins că nu pricepe şi de aceea stărue:

— Domnule, scrie aici: « las anume...? ».

— Scrie... Şi încruntat, cu gura mare şi buzele groase, mototolite de mânie, bătea mereu cu degetele 'n birou, ca într'o tobă.

— Scrie aci « nepotului meu favorit Ştefan? ».

— Scrie şi asta...

— Scrie mai sus că legatele deosebite se scad din total?

— O fi scriind, dar ăsta nu-i legat deosebit. A mutat, ca o concluzie, energic, tocul de pe masă.

Adevăru-i că toţi erau tot aşa de surprinşi de atitudinea unchiului ca şi mine.

— Atunci ce rost are, după d-ta, codicilul ăsta?

Era tot numai nervi şi încăpăţânare, deosebit până la răsturnare de filosoful blazat şi amabil pe care îl ştia lumea. Sufletul îi tremura ca o floretă întinsă de o mână întărâtată şi fricoasă.

— Codicilul spune numai că în partea cuvenită d-tale să intre casa din Bd. Daumesnil. Nu că ţi se cuvine peste quotitate.

Am fost pur şi simplu uimit. Dar mânios, nu eram.

— Cum unchiule, când acolo scrie « las anume », adică: las în deosebi?

— Tocmai pentrucă scrie « anume...». Dacă n'ar fi scris « anume » atunci ai fi avut dreptate, evident.

Mama, surorile, toţi cei de faţă erau surprinşi până la nedumerire, de noua interpretare şi cred că toţi, în sinea lor, au repetat: au dreptate cei care-l cred fenomenal de deştept pe Nae ăsta.

Pe cât de neliniştit era el (tremura aproape şi nu ştiu de ce, pentrucă în momentul când vorbeam, nu

avea să se decidă nimic), pe atât de calm eram eu. Cred că mi-am apărat totdeauna foarte abil interesele cu multă voinţă, dar niciodată cu pasiune şi cu panică.

— Ce crezi d-ta că l-a îndemnat pe unchiul Tache să-mi lase casa?

— Ca s'o păstrezi în amintirea lui... Scrie acolo... n'ai văzut şi d-ta? şi-mi arată, vag, copia testamentului.

— Bun... de acord... va să zică nu mi-o lasă, în voia mea, să mă folosesc de ea... aproape că îmi impune s'o păstrez... Dar casa e aproape cât jumătate din quotitatea celorlalţi... Ce mi-ar rămâne mie atunci? Ca să pot valorifica aşa cum vreau?

— Nu ştiu, şi privea înverşunat în podea, dar se vede că a ţinut «anume», şi apasă cuvântul, ca să cadă în lotul d-tale casa... pentrucă erai favorit.

Am început să râd.

— Ciudat mod de favorizare, acesta de a-mi înjumătăţi partea cuvenită.

— Nu mă priveşte. Eu atâta ştiu, că fac proces.

E adevărat că tocmai dorinţa unchiului Tache de a preciza, punând pe acest «anume» ducea la confuzie, ceea ce nu mi se părea tocmai surprinzător, căci ştiam că adesea excesul de precizare duce la confuzii — e asta una din ciudăţeniile logicei — şi de altfel cred că, de pildă, Kant, intenţionat, recurge la prea mari precizări, care-l fac uneori aşa de greu de cetit.

Deputatul era din ce în ce mai descompus de îngrijorare şi mânie. Se plimba prin casă agitat, invocând anapoda devotamentul, cinstea, spiritul lui de sacrificiu. Era de o disperare penibilă. Il priveam liniştit,

ca pe un obiect de studiu, netulburat de teama de a pierde mai bine de o jumătate milion aur, — deşi îmi dădeam seama ce însemna asta în viaţa mea. Semăna în clipa asta cu filosoful sceptic şi detaşat de lucruri, cu blazatul care nu lua în serios nicio catastrofă, nici o dramă, pe care îl ştiau cetitorii gazetelor, tot atât de puţin cât seamănă cu portretul dăruit de o actriţă admiratorilor ei, fotografia instantanee făcută pentru paşaport.

Peste câteva zile a şi început acţiunea juridică. Spre nedumerirea mea îndurerată, mama şi surorile mele au trecut de partea lui şi au pornit acţiuni paralele.

Dar asta n'a fost ultima surpriză a acestui testament. Nevastă-mea, cu ochii ei albaştri şi neprihăniţi, a intervenit în discuţie cu o pasiune şi o îndârjire de care nu o credeam în stare. Riposta indignată, ameninţa, cu un fel de maturitate care mă jignea oarecum.

— Fată dragă, te rog nu mai interveni... lasă-mă pe mine să mă descurc singur.

Mă privea uimit, şi decolorată.

— Cum asta? Dar nu vezi că toţi vor să te înşele... Pentrucă eşti prea bun...

Aş fi vrut-o mereu feminină, deasupra discuţiilor acestea vulgare, plăpândă şi având nevoie să fie ea protejată, nu să intervină atât de energic, interesată.

— Nu te înţeleg de loc dragul meu, la şedinţele de seminar, la Universitate, discuţi cu patimă şi te cerţi cu toată lumea, pentrucă susţin că nişte celule, acolo, mor sau nu, iar aci, când discuţi cu ei, te laşi atât de moale.

Mă cuprindea o nesfârşită tristeţe, văzând că nici femeia asta, pe care o credeam aproape suflet din sufletul meu, nu înţelegea că poţi să lupţi cu îndârjire şi fără cruţare pentru triumful unei idei; dar în acelaşi timp să-ţi fie silă să te frămânţi pentru o sumă fie ea oricât de mare, să loveşti aprig cu coatele.

Am ştiut, mai târziu, că aveam o reputaţie de imensă răutate, dedusă din îndârjirea şi sarcasmul cu care-mi apăram părerile, din intoleranţa mea intelectuală, în sfârşit.

Toţi, judecând după ei înşişi, aveau aerul să spună: dacă atunci când n'are vreun interes material e atât de pătimaş, ce trebue să fie atunci când îi sunt interesele ameninţate?

Am consultat doi dintre cei mai reputaţi membri ai baroului, cari mi-au spus că dreptatea e de partea mea şi că voiu câştiga negreşit procesul. Intre timp, ca să-şi justifice cel puţin ei înşişi pornirea împotriva mea, ai mei, toţi de acord cu unchiul, mă decretau lacom, egoist, lipsit de caracter şi povesteau împrejurări din viaţa mea, care ar fi justificat asemenea opinie. Ne-am întâlnit cu prilejul parastasului şi abia de am schimbat câteva vorbe tot timpul. La ieşirea din biserică le-am spus că accept propunerea lor. Diferenţa, la drept vorbind foarte importantă pentru mine, împărţită în câteva părţi, era pentru ei fără prea multă însemnătate; totuşi când le-am comunicat vestea, a fost o bucurie lipsită de orice urmă de bun simţ. M'au îmbrăţişat cu toţi, chiar unchiul, mi-au spus, parcă plângând de satisfacţie, că întotdeauna m'au ştiut om

de inimă, că e un gest pe care nu-l vor uita. Inert, ca un manechin, şi desgustat, mă lăsam sărutat de buze fade, iar ei erau aşa de plini de bucuria lor, că nici nu băgau de seamă desgustul meu. Cred că erau acum tot atât de sinceri ca şi atunci când mă calomniau. Un proverb e de părere că dacă vrea să-şi înnece câinele, ţăranul spune că e turbat. Mult mai exact ar fi adevărul acesta formulat însă aşa: Când ţăranul are interes să-şi înnece câinele, începe să se convingă, din ce în ce mai mult, că e turbat. E greşit să socoţi că la firile mediocre inteligenţa rămâne deasupra intereselor. La origină (Bergson are neîndoios dreptate) inteligenţa n'a fost decât un mod practic, un instrument de adaptare la mediu, un mijloc pentru apărarea intereselor. La imensa majoritate a oamenilor ea a rămas şi azi acelaşi lucru. Ei nu pricep decât ceea ce au interes să priceapă. Ceea ce le contrazice interesele, le contrazice fundamental şi inteligenţa. In afară de un număr infim de perverşi — dacă or fi existând cu adevărat — nimeni nu poate face răul, dacă inteligenţa lui nu-i primeşte asta. Numai că această inteligenţă e un consilier extrem de servil la cei neevoluaţi şi, asemeni curtenilor laşi, justifică orice. Lupul crede sincer că mielul îi tulbură apa, şi despotul, care ucide mii de oameni, o face pentrucă e crâncen convins că altminteri va fi ucis el.

Iată ce gândeam, când cei din jurul meu nu mai conteneau cu laudele. Deputatul ne-a invitat pe toţi la o masă mare de împăcare. Nevasă-mea, care din cauza discuţiilor devenise odioasă tuturor celorlalţi,

acum, când a aflat de hotărîrea mea, era nemângâiată şi-i ura pe toţi. Deşi îmi dădeam seama că face asta în bună parte, din dragoste pentru mine, totuşi aş fi vrut-o altfel. Abia a primit invitaţia la masă.

A fost o mare şi penibilă sărbătoare de familie. Flori pe masă, mici daruri, surprize pentru fiecare sub tacâmuri; o pereche de butoni banali pentru mine, o brăţară meschină pentru nevasă-mea, daruri care nu mi-au făcut nicio plăcere, căci nu erau dovada niciunui sentiment. Erau doar o introducere prost acoperită.

Deputatul a fost într'o vervă care a stârnit hohote de râs. Deşi nu făcuse decât o vagă facultate de drept, avea o avere frumuşică, parte luată ca zestre, ca de pildă casa şi o vie la Buzău, parte datorită politicei, căci era în vreo câteva consilii de administraţie. Avea reputaţia că e şi un spirit al realităţilor, că nu lupta cu morile de vânt. Afară era un viscol care troenise străzile, oprise circulaţia tramvaielor şi sgâlţâia ferestrele. Inăuntru era cald, era lumină multă, şampanie, iar senzaţia de bucurie pentru toţi se găsea sporită de plăcerea de a fi într'un interior atât de agreabil şi negreşit ospitalier.

După masă, prietenosul meu unchiu ne-a luat, pe mine şi pe cumnatu-meu cu el în birou, a cerut cafele şi licheururi.

— Ia mai veniţi încoace, şi se lăsă intenţionat greu în fotoliul de piele, că acolo a început să miroasă a chiuloţi năduşiţi de damă. Mi-era penibil, dar ăsta era un «spirit» în genul lui, care făcea furori prin lumea politică şi mai ales în saloanele bucureştene.

Şi aprinzându-şi ţigara groasă de foi:

— Ascultă, ce aveţi de gând să faceţi voi cu banii pe cari i-aţi moştenit?

Cumnatu-meu l-a privit surprins de acest atac bruscat:

— Nu ştiu, să vedem...

— Daţi-i încoa să vi-i ţin eu.

Mi-era o silă imensă, căci ştiam că subt aparenţa teatrală de franchetă, se ascund intenţii precise.

Şi văzând că noi sorbim licheur din păhărele, fără să dăm urmare chestiunii, se decise să treacă la detalii.

— Am o fabrică de metalurgie...

— Unchiule, eu mă gândeam...

— Ce te gândeai? Las' că te-am văzut eu. N'ai spirit practic... Ai să-ţi pierzi averea (cel puţin să rămână în familie, avea aerul să spună). Cu filosofia d-tale nu faci doi bani. Cu Kant ăla al d-tale şi cu Schopenhauer nu faci în afaceri nicio brânză. Eu sunt mai deştept ca ei, când e vorba de parale.

Cumnatu-meu râdea amuzat. I-am privit umerii largi:

— Unchiule, eu mă gândeam să nu mă încurc în afaceri. Cred că averea pe care o am, îmi ajunge să trăiesc modest.

— Vorbeşti prostii, şi-i sticleau ochii mari verzi, nimeni n'are de ajuns, niciodată. Ce ştii tu? Cum crezi că se ţine o femeie ca nevastă-ta? cu ciorapi de sfoară, cum ai ţinut-o până acum?

Această integrare a nevestei mele în seria celorlalte femei mi-era de neîndurat. Ştiam că pentru ea n'au absolut nicio importanţă asemenea fleacuri, că datorită frumuseţei ei, ar fi putut avea o viaţă oricât de

luxoasă şi că a preferat totuşi viaţa alături de mine. O vedeam făcând sacrificii pentru mine, nu părăsindu-mă pentru o pereche de ciorapi.

Dar cum înţelegea că tot ezitâm, a schimbat tonul.

— Şi, pe urmă, mai e o chestiune... Ca să vă arăt că tot eu mă gândesc mai mult la interesele voastre, şi întorcându-se către servitoare, pe care o sunase, o întrebă neaoş de tot, aşa în prelungire, dacă e cafea ce i-a dat să bea sau alt lichid, greu de numit în scris. M'am gândit la voi. Nu se ştie când intrăm în războiu...

— E vorba să intrăm într'adevăr? întrebă neliniştit cumnatu-meu, căci ştia că partidul lui unchiu-meu e pentru rămânerea în neutralitate.

— Mă rog nu se ştie, poate că azi, poate că mâine... poate că nu intrăm de loc... Trebue să vă asiguraţi în orice caz. Deocamdată, unul dintre voi ar fi mobilizat pe loc, ca director al întreprinderii. Ce tăceţi aşa? A? Domnule filosof, ai aerul că n'ai vrea să fii mobilizat pe loc, ca să scapi de război?

Nu vream să se declare războiul, dar nicio secundă n'aş fi conceput posibilitatea de a fi mobilizat pe loc.

— Nu ţin să fiu chiar aşa departe de front.

S'a ridicat, enervat, cu gura coclită de dispreţ sincer.

— Ascultă dragă, mie-mi vinzi castraveţi de-ăştia cât dovlecii?... Hâ? Ai vrea să mergi la războiu, ai? Spune-i-o lui Kant ăla al d-tale că poate o crede. Eu, nu. Şi a plecat indignat în sufragerie.

Am vorbit apoi cu cumnatu-meu despre trenurile înzăpezite, despre luptele din apus, etc., dar gândul îi era paralel.

Eu cu nevastă-mea am fi vrut să plecăm din ţară şi să ne stabilim fie la Paris, fie la Berlin, pe care îl preferam din cauza preocupărilor mele în filosofie. Din pricina războiului, care de altfel adusese înapoi în ţară chiar pe cântăreţii, artiştii, studenţii, absolvenţii, bonvivanţii rătăciţi pe aiurea, unii plecaţi încă de acum 10—15 ani, nu mai putea fi vorba de străinătate. Schimbare a fost, pot spune, deci, numai în faptul că închiriasem un apartament foarte încăpător şi destul de curat, prin cartierul străzii Teilor, pe care — deşi îmi aveam imobilizată jumătate din avere la Paris — îl mobilasem mulţumitor. Un dormitor mare, cu odaia de baie în majolică, un salonaş mic pentru ea, un birou pentru mine, ne-au oferit un prilej de preocupări timp de două-trei săptămâni. Era pentru mine o bucurie nespusă, s'o văd în fiecare zi uimită de schimbarea cea nouă, contemplându-şi «sufrageria ei» ca un copil blond şi pasionat.

Peste vreo săptămână, i-am spus, aşa în treacăt, (şi ca de o enormitate) despre propunerea unchiului deputat. Spre mirarea mea, în loc să râdă, a devenit serioasă. Pe deasupra, ideea de afaceri o interesa. Am primit propunerea unchiului.

Cum însă şi eu aveam toată încrederea în puterea mea, ca un om care pleacă la drum ştiut periculos, pentrucă se simte în stare să se apere, n'aveam prea multă grije. Mai mult mă nemulţumea pasiunea cu care nevastă-mea discuta afacerile şi atenţia matură cu care cântărea totul. Evident că era în această putere ceva din pasiunea care o făcuse să asculte un curs întreg

de calcul diferenţial, tot pentru mine; nu e mai puţin adevărat însă că în acest interes al tinerei mele neveste pentru afaceri, vedeam vechiul instinct al femeilor pentru bani. Ca o tigroaică vag domesticită, în care se deşteaptă pornirea atavică, atunci când — culcată cu capul pe pieptul dresorului şi-i linge mâna — dând de sânge, îl sfâşie pe imprudent, tot aşa aveam impresia că întâmplarea cu moştenirea trezise în femeia mea, porniri care dormitau latent, din strămoşi, în ea.

Altfel, viaţa noastră, cum am spus, nu se schimbase decât foarte puţin ca deprinderi.

Când, către ora unu, auzea trăsura oprindu-se la poartă, ea sărea în sus de pe covor, unde croia, tolănită alături de croitoreasa cu ziua (tot aceia pe care o avea la mătuşa ei), alerga în rochia uşoară de casă, care-i descoperea umărul cu rotunjimi de măr alb, şi striga, bătând din palme copilăroasă, luându-mi pachetele:

— Nu-mi spune, lasă-mă: compot de California, heringi cu vin... mreană afumată, iar ai luat cointreau? şi schweizer? e a treia zi când iei mereu de prisos... Ei, dar pâté de foie gras? Cu ochii vii de căţeluş întrebător: şi pâté de foie gras?

— Nu e acolo? făceam cu o mirare ipocrită, să ştii că l-am uitat în trăsură.

Suna... striga...

— Anico... Anico... aleargă după trăsură... că a uitat domnu' un pachet.

— Draga mea, cum să mai prindă acum trăsura? că a plecat... Ii ştiu însă numărul,

— Ei, nu, că eşti revoltător... Şi cât ţi-am spus să ai grije de pâté de foie gras (asta era adevărat).

Pe urmă îşi aruncă ochii distraţi pe celălalt pachet...

— Ce-ai mai luat? şi silabisea cu greu. Ernst Mach... Erkenntnniss und Irrtum... Jerusalem... Lehrbuch der Psychologie... Ţi-a executat, Alcalay comanda? serios?... şi ea, care nu le citea, era încântată pentrucă ştia că le aştept nerăbdător.

Aşa o doream, răzvrătind, fermecător lacomă, pachetele dela băcănie şi în acelaşi timp privind cu sfială pachetul cu cărţi, pe care ea nu le citea, dar ştia cel puţin că preţuiau mult, ba chiar le frecventa şi se interesa de ele, cu politeţea cu care saluţi şi întrebi de sănătate pe domnul important, pe care-l respecţi, dar în a cărui companie te plictiseşti.

— Acum ia-ţi-le pe toate şi fugi în birou, la tine pe divan... Citeşte până la ora 2 şi jumătate în linişte... că abia atunci mâncăm.

Credeam că n'am auzit bine şi întrebam speriat.

— La două, fată dragă?

— La două jumătate... două şi jumătate... Azi e ziua lui Gore şi i-am invitat pe toţi la masă. După prânz nu are nimeni curs. Până iese dela minister... până se bărbiereşte şi se tunde... că i-am spus că nu-l primesc la masă nebărbierit şi netuns... L-am mai prevenit că dacă vine şi azi nespălat... îl bag în baie cu sila... Să vezi, că ţin focul aprins.

— Dragă, dar la două şi jumătate? Sunt mort de foame.

— Da? Apucă de aići cu dinţii, şi-mi întinde mănuşa de piele pe care o aruncasem pe masă.

— Cum o să muşc din mănuşe?

— Ei, atunci nu eşti chiar aşa de periculos. A... că era să uit... I-am luat lui Gore un portefeuille... stai să ţi-l arăt, şi când vedea că admir monograma aurită din colţ, râdea iluminată de plăcere. Nu-i aşa că-i frumos? Ştii, pierdea hârtiile şi banii prin toate buzunarele şi spunea că dacă are bani, n'are portefeuille, iar dacă îşi cumpără portefeuille... nu mai are ce pune în el. Hai, fugi în biurou.

Peste o jumătate de oră venea lângă căpătâiul divanului, liniştită şi gravă ca un procuror preocupat.

— Ce-i asta?

— Ce să fie? un pachet... a da... pachetul cu pâté de foie gras.

— Ziceai că l-ai uitat în trăsură?

— Se vede că l-am uitat în antreu, când m'am desbrăcat.

— Aşa, va să zică glumeşti pe socoteala mea? şi îşi înfăşca mânuţele în părul meu.

O prindeam de braţ ca să nu tragă prea tare, se sbuciuma să scape şi când luneca jos pe covor, rochia ridicată în cădere, lăsa să se vadă cele două coapse albe tari, care mă înfiorau între paralele jartierelor de mătase. Nu se lăsa cu una cu două şi lupta reîncepea, căci punea uneori în acest chef de pedeapsă, o înverşunare de panteră tânără care se joacă.

Asta ne-a fost viaţa în iarna aceea. Eram mereu cu vechii prieteni, cari, săracii, erau delicioşi de îndrăs-

neală şi sfială în acelaşi timp, toată lumea ţinând să-mi placă mai ales mie, căci altfel nevastă-mea, la cea mai mică mutră a mea, disgraţia numaidecât pe oricine. Mergeam la teatru numai la piesele jucate mult, despre care auzeam că sunt bune (nu la toate premierele, cum făceam mai târziu, când am devenit mondeni). Cred că un fel de pudoare burgheză şi vag intelectuală, ne făcea să trăim îmbelşugat dar modest. Căci sentimentul care-l împiedecă pe căpitanul Dimiu să puie chipiu modern franţuzesc e mai mult general. Nu toţi tinerii au curajul să puie monoclu sau să-şi radă mustăţile de pildă. Li-e teamă de ridicolul primului moment, cum de altfel eu însu-mi, deşi mi se spunea că mă prinde mult pălăria tare, şi uneori demonul vulgar din mine mă ispitea, n'aş fi avut curajul s'o spun pe stradă. E un flagrant delict de futilitate şi bluff. Te gândeşti totdeauna la cei ce nu te-au văzut aşa, şi te întrebi ce-or să zică de schimbare, în loc să ţii socoteală că sunt mai mulţi cei ce nu te vor şti decât sub noua înfăţişare.

Incepusem să caut, ca din scrisori şi din amintirile altora, să-mi reconstitui întrebătoarea fiinţă sufletească a omului, care influenţase prin incomparabila lui danie, întreg destinul vieţii mele. Intre nedumerirea dispreţuitoare pe care mi-o inspirase felul de a trăi şi sentimentul imens de recunoştinţă şi de emoţionată dragoste pe care i-l purtam acum, era un gol pe care nu numai sentimentalismul, dar şi logica vroiau să-l umple. Mă gândeam, dacă şi eu vreodată voi putea schimba destinul unui om, şi-mi răsăreau dinainte ochii albaştri

şi obrazul oval al nevestei-mele, înflorit într'un surâs. Destinul tău, fată dragă, e şi va fi schimbat prin mine, îmi spuneam singur, rămânând îndelung cu privirea fixă.

Atât de mare era reputaţia de om de afaceri şi de spirit practic a unchiului nostru, încât cu toate că toţi îl ştiau periculos, s'a hotărît să se adune suma de un milion jumătate, două la nevoie, în familie, ca să concurăm la licitaţia fabricei de metalurgie. Era proprietatea unui supus francez, mobilizat când venise rândul contingentului lui, care trebuia să lichideze urgent, căci avea şi plăţi de făcut şi nici n'avea încredere în administrator. Inconjurată cu teren mare, în apropierea unei gări, cu linie de garaj, până în uşa atelierelor, putea fi evaluată la vreo trei milioane. Poate mai mult. Unchiul meu era sigur că o va lua cu un milion şi jumătate: « Am eu socotelile mele ».

Socotelile lui au ieşit însă prost, căci s'a ivit un concurent extrem de periculos în persoana unuia Tănase Vasilescu Lumânăraru, fost poate într'adevăr negustor de lumânări şi care ajunsese la fabrica de aramă, pe calea fabricelor de clopote. Ştiau unul de altul că vor fi concurenţi şi s'a încins între ei o luptă înverşunată.

Deputatul l-a chemat pe Lumânăraru acasă.

— Ascultă mă, Lumânărarule, mă, nu găseşti că eşti cam nespălat pe picioare, ca să-mi tulburi mie apa?

— Coane Nae, asta-i negustorie. Eşti negustor... sunt negustor. Ce pot eu să fac dacă aşa-i negustoria? răspundea, mascat de ochelari negri, Lumânăraru.

Unchiu-meu era, atunci când interesele îi erau ameninţate, aprig, fără cruţare, mobilizat cu toate forţele

sufleteşti, ca o fiară atacată. Ştia că reputaţia lui de gură rea intimidează, şi abuza de asta, ca acele animale care secretează mirosuri scârboase ca să se apere. Pe urmă a trecut la ameninţări directe.

— Ai să-ţi muşti mâinile Lumânărarule, ai să te dai cu capul de toţi pereţii.

— Am mai văzut eu multe, coane Nae.

— Am să te pun să flueri franţuzeşti, băete şi să săruţi mâna feciorului din casă.

Lumânăraru a oferit 2.500.000, şi unchiu-meu, cu toate că îşi dădea seama acum că uzina face mai mult de 4 milioane, s'a oprit. S'a cam râs la Cameră de acest duel şi s'au făcut, de data asta, spirite pe socoteala lui. Lumânăraru i-a trimis la club, o carte de vizită în care, protector, l-a asigurat de bunăvoinţa lui oricând în viitor.

Dar peste două zeci şi opt de zile, şase invitaţi la masă ai deputatului au asistat la o scenă impresionantă în felul ei, amintind de întâmplările de acum o sută şi mai bine de ani, pe aici prin porturile dela gurile Dunării.

Lumânăraru, plângând, fără ruşine de el însuşi, implora pe Nae Gheorghidiu să nu-l nenorocească, promitea, jura, amintea de copiii lui, etc., etc.

Eften bonom, « filosof » de rând şi lăsător, Lumânăraru, după ce depusese un milion şi jumătate de lei, urma ca până în ultima zi a termenului legal de o lună, să depună restul. Deputatul, care pândea, îi face Sâmbătă poprire la bancă pentru o sută de mii de lei, depunând garanţia de 50 de mii de lei. Prin urmare

depozitul Lumânărarului era în întregime lovit de indisponibilitate. Nu mai avea timp să consemne suta de mii de lei, licitația era anulată, un milion și jumătate, vărsat deja, pierdut, căci nu mai avea drept să se prezinte la noua licitație.

Din partea unchiului era o infamie, căreia el vrea să-i dea aer de farsă, cum făcea de obiceiu. Nefericitul concurent a fost pus să servească cu șorț alb în locul feciorului, niște gustări celor invitați, și pe urmă a semnat un contract de asociație cu Nae Gheorghidiu.

In cercurile parlamentare s'a făcut haz îndestul de această întâmplare și mulți dintre cei cari mai rezistau, au căzut acum de acord că într'adevăr Nae Gheorghidiu e unul dintre cei mai deștepți și mai periculoși oameni din Țara Românească. Mai ales că în acelaș timp mai dăduse, la o masă dela bufetul Camerii, un răspuns, pe care toți îl găseau extrem de spiritual. Invita, în glumă, pe un deputat opozant să se înscrie în partidul liberal, ca să-și asigure viitorul politic.

— Fugi de-aici... Ce-s nebun?... să duc oala de noapte a lui Ionel Brătianu? Căci spiritul de disciplină în partidul liberal a fost totdeauna proverbial.

Nae Gheorghidiu l-a privit lung, uimit și pe urmă, cu un joc de scenă de bătrân actor de provincie.

— Să duci oala de noapte a lui Brătianu? și-l măsura mereu disprețuitor, din cap până în picioare. Pe urmă cu mândrie: Mă, oala de noapte a lui Brătianu o duce conu Alecu (important membru al partidului), eu duc pe-a lui conu Alecu și tu, dacă vii în partid, o s'o duci pe-a mea. Și în hohotele de râs ale tuturor:

Cum crezi tu?... Ăsta-i partid serios, cu erarhie, mă, nu glumă.

Era «încă una de-a lui Nae Gheorghidiu»...

Când am luat fabrica în primire, s'a hotărît ca Lumânăraru să fie directorul ei tehnic (înțelegi, îmi spunea unchiu-meu, am dat o dublă lovitură: avem și Fabrica și un specialist), ajutat de cumnatu-meu, iar mie mi s'a dat, mai mult de formă, conducerea biuroului comercial. La început Tănase Vasilescu Lumânăraru mi-a făcut o bună impresie. Cu veșnicii lui, ochelari negri, cu secretarul nelipsit după el, inspectând necontenit, controlând, angajând și concediind, mi se părea un adevărat noroc și pentru fabrică. Mai ales grija meticuloasă cu care controla pe contabil, răbdarea cu care examina coloanele de cifre, cu niște ochelari de șapte dioptrii, păstrați în biurou, că la el purta alții. In toate buzunarele avea de altfel ochelari. Mai târziu am aflat însă că e un prea pasionat jucător de curse. Era cunoscut de toată lumea în incinta tribunei și jucătorii așteptau să vadă ce joacă el, ca să se orienteze. De altfel, foarte bogat, în primăvară a cumpărat și un grajd de cai de curse.

Pe la sfârșitul lui Februarie, unchiu-meu a început să organizeze un fel de banchete la el acasă, invitând colegi parlamentari, oameni de bancă, și demnitari influenți.

Firește, pentru prosperitatea întreprinderii, femeile mai tinere și mai frumoase din familie, erau savant distribuite, ca să fie alături de cei a căror bunăvoință trebuia să fie captată. Familiaritățile erau îngăduite

cu indulgenţă şi se numeau atenţie, amabilitate, deputatul însuşi le încuraja, creind prin limbagiul lui neocolit, atmosfera necesară. Bine înţeles că nevastă-mea era momeala cea mai preţioasă. Eu credeam că înebunesc privind spectacolul.

La a treia masă, n'am mai putut răbda. Trecuserăm din salon în sufragerie şi chiar în această trecere, el o adusese pe nevastă-mea ţinându-i umerii părinteşte cu amândouă mâinile, atingându-i, fără să vrea parcă sânii, iar totul avea aerul să spună, bătrânului secretar general, lângă care trebuia să stea ea, că şi el şi-ar putea permite aceeaşi familiaritate. Nevastă-mea, pasionată mereu după afaceri, platonic măcar, ca un chibiţ fără parale la bacara, nu avea aerul să observe aceste manejuri, sau nu le da importanţă, jucând cu o bunăvoinţă care mă plictisea, jocul lui unchiu-meu.

Către sfârşitul mesei, convivii deveniseră bine dispuşi, făceau glume, se ciocneau pahare, cu urări anapoda. Secretarul general şi-a întins mai întâiu amândouă braţele pe spătarul scaunului lui, a spus glume la urechea nevestii mele, i-a pus apoi mâna pe braţ şi a sfârşit prin a îmbrăţişa, deocamdată, spătaru scaunului ei. Unchiu-meu părea încântat de cum merg lucrurile. Din recunoştinţă pe jumătate, dar şi din dorinţa de a o pune şi mai mult în valoare, o bătea uşor pe obraz ca pe un copil şi ea surâdea cu drăgălăşenie, căci, drept mărturisind, nu-i mai era de loc antipatic acest unchiu. El însă, în clipa asta, a întâlnit privirea mea ca o pâlpâire fixată şi s'a zăpăcit, fără să se observe însă, căci era lume prea multă la masă, iar

atmosfera încărcată de larmă, flori şi sensualitate. Până la sfârşitul mesei au fost între noi schimburi de priviri ca o luptă mută. Era vădit tulburat când a venit la mine, în biurou, şi m'a întrebat cu plictisit desgust:

— Ce era mutrele alea, domnule? Ei drăcia dracului, ce te strâmbai aşa? Mai au şi alţii neveste. Ce, era să ţi-o răstoarne acolo pe masă? Ca de obiceiu, el spusese cuvântul neruşinat. Am crezut că-l voiu lovi, însă respectul familiar, de când mic îi sărutam mâna, a biruit. Dar la alte mese, eu şi nevastă-mea n'am mai venit. Ştiu că lucrurile acestea nu sunt pentru alţii vinovate. De cele mai multe ori femeile ştiu bine, din prima clipă, că nu vor da din ele nimic mai mult decât surâsul, atingerea de mână, o vagă pipăire pe subt masă. Mie procedeul mi se pare mai desgustător însă, chiar decât prostituarea completă. Căci adaugă jocului murdar şi trişajul, tragerea pe sfoară, ca să folosesc cuvântul vulgar cerut aici şi încă nici pe cel mai vulgar. Mi-e penibil să obţin cel mai neînsemnat sprijin, datorită nevestei mele, şi chiar când, de pildă, din cauza ei, nu mi se face şi mie decât loc în compartimentul de tren plin, şi tot parcă iau o doctorie.

Cred că ea nu dădea nicio însemnătate jocurilor deputatului, căci după ce se terminau discuţiile de afaceri, era cea dintâi care, plictisită, îmi făcea semne să plecăm acasă, dornică să se tolănească goală pe cuvertură şi chiar jos pe covor, ca o mare pisică.

Afacerea cu uzina a fost însă dezastruoasă. In primul rând, odată cu proprietarul, care era într'adevăr foarte

priceput, plecase şi unul dintre ingineri, supus francez şi el, fără care totul funcţiona anapoda. Toată energia lui Lumânăraru, toată stăruinţa aprigă — şi când era vorba de interesele lui era fără pereche de aprig — a lui unchiu-meu, n'au dus la nimic. Prea marea severitate a lui Lumânăraru a făcut să plece şi unul dintre contra-maiştri, poate cel mai bun, care a declarat că niciun ceas nu mai stă subt conducerea «unui astfel de dobitoc, care nu se pricepe la nimic» şi a ieşit trântind uşile. Pe urmă nu s'a mai găsit material prim, căci începe să-l adune ministerul de războiu. A trebuit să se facă o comandă în Germania de vre-un milion de lei. Nae Gheorghidiu a făcut încă o dată dovada că e deştept. Uzina saxonă nu vindea decât predat în gara ei, şi toate stăruinţele reprezentantului bucureştean au fost de prisos. S'a hotărît ca în momentul când cumnatu-meu va da, împreună cu direcţia comercială a uzinei, o telegramă că vapoarele încărcate au pornit, fabrica noastră să semneze un cec reprezentantului la Bucureşti. A fost singura concesie făcută.

Când s'a primit telegrama însă, Nae Gheorghidiu era la Cameră şi a rugat la telefon pe reprezentantul care-i vorbea, să treacă a doua zi pe la biurou.

— O zi nu-i nimic, nu-i aşa domnule Ziegler?

— Vai de mine, domnule deputat? Se poate...?

A doua zi a venit la biurou, la ora anunţată, dar lipsea Lumânăraru şi eu nu aveam procură să iscălesc alături de el.

Domnul Ziegler a început să-şi şteargă nervos ochelarii, a întrebat unde poate fi domnul codirector...

— Unde să fie? După femei... nu-ţi închipui ce porc bătrân e Lumânăraru ăsta... mă rog, dacă a fost în tinereţe ţârcovnic?

Domnul Ziegler zâmbeşte, la al doilea spirit al d-lui Nae, râde. Acesta a câştigat partida.

— Ei, ai văzut, domnule, că te enervaseşi degeaba? Când îţi spuneam eu... că nu e nimic? O zi, două, de întârziere...

D. Ziegler regretă că a fost eri puţin cam nervos, când oamenii sunt aşa de cumsecade, se gândeşte că va mai face afaceri şi se scuză amabil.

— Dar, domnule deputat... niciun moment... vai de mine... ştiţi numai... aşa-i comerţul.

Tocmai avem şi noi plăţi de făcut lui Siscovitz... am primit ordinul Centralei.

— Lui Siscovitz? chiar lui?

— Da... şi ştiţi cum sunt evreii? nu mai scapi de el.

— Pardon, Siscovitz susţine că el e numai pe jumătate ovrei...

— ! ?

— Păi, zice că de vreme ce e căsătorit cu o femee botezată, el e numai pe jumătate ovrei. După ce toţi râd, Nae Gheorghidiu îi oferă ţigări nepuse în comerţ «Alexandra» şi îl întrebă pe creditor, cu o voce duioasă: Ai copii, domnul Ziegler?

— Am, domnule deputat, am doi băeţi şi-o fată, răspunde modest, dar căptuşit cu mândrie cel întrebat.

— Bravo, să-ţi trăiască... Mari?

— Fata-i la institut, la Viena, e în clasa şasea, dar face şi pianul...

— A, îi place muzica, bravo... Are talent?

— Profesorul Sauer spune că va obţine mari succese dacă se va ocupa de aproape... Are simţul muzicalităţii...

— Bravo... Ce plăcut lucru e să ai o fată, care să ştie să cânte la pian. Vezi dumneata, domnule Ziegler, eu cred că nimic nu înalţă pe om mai mult ca muzica. In vremurile astea materialiste, când omul se gândeşte numai la stomac, e un dar dela Dumnezeu... Dar băeţi, ai?

— Sunt aici la Şcoala evanghelică, unul într'a treia, iar altul într'a cincea. Bucuros, domnul Ziegler, care ascultase cu ochii înduioşaţi şi elogiul muzicei, dă o mulţime de detalii despre capacitatea sportivă şi despre talentele fiilor lui.

Târziu de tot, revine la obiectul apropiat al vizitei şi îşi exprimă oarecare temere cu privire la vamă.

— Ei, cu vama... aranjăm noi, spune aşa într'o doară, Nae Gheorghidiu...

— Aţi fost la ministerul de finânţe? aţi aranjat?

— Nu... da' facem şi noi ca ţăranul din anecdotă...

— ! ?

— Nu ştii ce-a făcut ţăranul din anecdotă? Il întreabă vameşul, bănuitor: « Ce-ai în sac? ».

...« Păi, ce să am? Nutreţ pentru iepuri...».

...« Nutreţ pentru iepuri, ai? »...

« Da, nutreţ pentru iepuri ».

...« Ia desfă sacul », iar când ţăranul desface sacul, vameşul dă de tutun. Se uită la el ameninţător: ...« Hai? nutreţ pentru iepuri e ăsta? D'asta mănâncă iepurii? » Da' ţăranul de colo, ridicând din umeri: « Treaba lor, eu asta le dau să mănânce...».

Şi urmează încă alte întrebări, alte anecdote.

Dar, dezastru: din vorbă în vorbă, a trecut timpul şi casierul a plecat, cecurile sunt închise în casa lui specială (d. Ziegler e uimit, căci n'a mai pomenit asta) dar domnii sunt atât de binevoitori... Totuşi reprezentantul se simte dator să-i anunţe că va telegrafia la vamă să se oprească transportul.

Ziua următoare abia îl poate prinde pe Nae Gheorghidiu la telefon, acasă în timpul prânzului. Deputatul e indignat până la cutremurare.

— Bine domnule, pentru numele lui Dumnezeu, nici să mănânc în linişte ca omul, nu mă laşi? Imi stă peştele 'n gât şi d-ta vrei să-ţi vorbesc la telefon! Şi i-a trântit aparatul în agăţător.

A doua zi veni telegrama dela Berlin că exportul aramei a fost interzis, iar transporturile rechiziţionate în drum. Suma de un milion era salvată. Ca să nu fi făcut drumul la Berlin degeaba, cumnatu-meu a adus un mare transport de mosoare.

Eram tot mai mult ameninţaţi să închidem uzina, mai ales că acum greul cădea pe mine.

Băiatul deputatului era bolnav, avea o tuberculoză a intestinelor sau aşa ceva, iar din cauza asta tatăl lui nu se deslipea de lângă pat, decât ca să se ducă la doctori şi să-i implore, să vie la alte ore decât cele hotărîte, « că e grav ».

Lumânăraru începea muncile la moşie, căci eram la începutul lui Martie, şi venea din ce în ce mai rar pe

la uzină. In ultimul timp, începuse să publice într'o mare gazetă economică o serie de articole, despre valută şi devize, care desigur îi lua timp şi mai mult. Făcea profeţii sumbre despre viitoarea scădere a tuturor valutelor.

In felul lui nu era lipsit de coloare, acest Lumânăraru. Călca mărunt, deşi era lat în spate şi avea mustaţă, lipitoare neagră pe buza groasă.

— Păi bine, domnule Vasilescu, dacă profeţia d-tale nu s'o împlini?

— Nu s'o împlini şi pace. O să mă omoare cineva? Totul e să ai şi tu o părere acolo, că dacă se adevereşte, pe urmă toţi strigă: iată, Lumânăraru a avut dreptate. Dacă nu se împlineşte, toţi uită... Când însă n'ai nicio părere, nici nădejde să fii socotit profet nu poţi să ai. Dacă iei bilet la loterie, nu e sigur că ai să câştigi... dar dacă nu iei, e sigur, negreşit sigur, domnule Gheorghidiu, că nu câştigi. D'aia m'am înscris într'un partid. Poate că n'o să isbutesc nimic... Ce are aface? Să fii înscris acolo... nu se ştie.

Intr'un fel, tipul începuse să-mi fie simpatic. Intr'o zi, neliniştit de soarta întreprinderii, ba chiar destul de amărît, căci peste câteva zile închiderea fabricei era de neînlăturat, i-am spus privindu-l în ochi:

— Mi se pare că n'am făcut nicio afacere cu fabrica, domnule Lumânăraru.

Şi competintele meu, simplu:

— Mi se pare şi mie.

Am tresărit ca ars, căci o confirmare a unui astfel de specialist mi se părea definitivă.

— Cum? chiar suntem ameninţaţi cu lichidarea?

— De, eu ştiu? mi se pare că ne-am cam încurcat... Aşa sunt afacerile... a ieşit rău. Dacă ieşea bine... nu era bine?

— Cum asta: «dacă ieşea bine... nu era bine?».

— Aşa, cum îţi spun... ia ceteşte drăcia asta, că n'am ochelarii la mine, şi-mi întinse o hârtie adusă de servitor.

— Societatea tramvaelor ne întreabă dacă-i putem livra, în termen de două săptămâni, o tonă de nituri de aramă şi două tone de sârmă. Şi am aşteptat întrebător. Ei, ce zici?

— Cum: ce zic? De unde să ştiu eu?

Am rămas trăsnit... Dar asociatul meu era într'unul din acele goluri sufleteşti, când după o încordare prea lungă, personalitatea e incapabilă de cel mai mic efort, simţea venind lichidarea, sau ce, nu mai ştiu, destul că m'a privit lung, surâzând şi pe urmă, ghicind parcă în ochii mei o corectitudine fără margini, ca un câine în ochii stăpânului când înţeleg mai sigur de orice asigurare, gândul prietenos, s'a uitat lung la mine, şi-a scos ochelarii.

— Domnule Gheorghidiu, îţi fac o mărturisire, dar te rog să nu o spui la nimeni.

Domnule Gheorghidiu, habar n'am de uzină, de durboren, de stosmaşine, cum le mai spune... In viaţa mea n'am...

Eram uluit.

— Cum, în viaţa d-tale...? Ce vrei să spui? Păi n'ai avut o fabrică de clopote? Cum ţi-ai câştigat averea?

A zâmbit larg, și obosit, parcă de digestie, jucându-se, așa, cu tamponul de pe masă.

— N'am avut nicio fabrică... Am avut o prăvălie de obiecte bisericești în piața mare... Ăsta-i tot ce am avut.

Mi se pare de necrezut.

— Și atunci, de ce ai luat uzina asta...?

— De ce să n'o iau? Nu-i o afacere?

— Dar dacă nu te pricepi?

— Ei asta-i, dacă nu mă pricep. Dar n'am avut și fabrică de săpun, n'am și acum tipografie, de tipăresc cărți, n'am cumpărat și cincizeci de vagoane de pește sărat, la Galați? Parcă la alea m'am priceput? Așa-s afacerile... unele ies... altele nu ies. Dar bilet de loterie trebue să iei. Și-a pus, căci acum asta îi devenise tic, iar, ochelarii negri. Ei, dacă nu pleca inginerul, nu proprietarul... așa-i că mergea?

Nu pot să-mi adun mințile...

— Dar bine, domnule, dacă nu te pricepi? Mă miram încă... știam însă că într'adevăr, între altele e și, așa gros, directorul unui institut de editură.

Și-a scos, cu un gest suspendat o clipă, ochelarii negri și, puțin enervat:

— Ești un copil, nu te supăra domnule Gheorghidiu că ți-o spun. Ce înseamnă aia, să te pricepi? Cine poate să prevadă totul...? Cine putea să prevadă că Germania va opri arama, chiar când făceam noi tranportul? Dacă mai întârzia ordinul o zi, cinci milioane câștigam la comanda noastră. Așa... Dacă oprirea venea a doua zi, putea să se închidă de zece ori uzina, că noi vindeam arama... Negustorul care face socoteli și prevederi, nu-i negustor, căci nimeni nu poate prevedea totul. Și dacă nu prevezi totul, e tot degeaba. Mergi la Poștă, nu socoți pașii, mergi... Asta-i ca la curse. Parcă acolo cunosc caii? că nu le pot pronunța uneori nici numele... Joc așa la întâmplate și câștig... pe când cei cari pretind că se pricep, vorba vine, pierd.

Intră, cu șapca în mână, un contramaistru.

— Domnule... (și nu știa ce titlu să-i dea), s'a oprit frezmașina.

Lumânăraru deveni grav și sever: Cum s'a oprit?

— Nu știu ce are... trebue să...

— Cum s'a oprit, domnule...? ce păziți acolo? Vă pricepeți și voi ca niște cismari. Irimescu a văzut-o?

— Domnul inginer e plecat în oraș... nu știu.

— Bravo domnule, bine stăm... va să zică s'a oprit durboru și domnu' inginer se plimbă în oraș?

— Nu durboru, domnu'... frezmașina.

— A, frezmașina și îngânându-se, frezmașina, bravo! O să vă dau pe toți afară, că nu sunteți buni de nimic. Va să zică, eu trebue să mă ocup și de fleacurile astea... că n'am altceva de făcut? Să amendezi oamenii dela mașină cu leafa pe-o zi. Hai pleacă. Și, bondoc, a luat un aer napoleonian.

— Domnule...

— Hai, fugi de aici, am terminat.

Și după ce a eșit contramaestrul, bonom:

— Ai văzut? mă bagă pe mine în chestii de astea? De unde vrei să mă pricep eu?

Eram uluit, ca în fața unui scamator rar.

— Păi atunci de ce ai amendat pe lucrători...?

— Cum, de ce? Ca să aibă grije... las'că, amenda nu strică niciodată... sunt mai cu grije. Să se ştie că sunt stăpâni aici.

Mi-e imposibil să-mi pot reveni.

— Dar e nedrept, Domnule Vasilescu, să amendezi nişte oameni, care poate nici nu sunt vinovaţi.

— Domnule Gheorghidiu, nu mă învăţa d-ta pe mine. Românul trebue să creadă totdeauna că e vinovat...numai aşa are grije. Lasă, că banii tot îi ia înapoi...le dau bacşişuri mari din când în când. Şi privindu-mă cu un val de dragoste, fără ochelari: Domnule Gheorghidiu, lasă-mă... că ştiu eu ce fac... în astea nici dracu nu se pricepe ca mine...

Sună telefonul şi el l-a lăsat înadins să-l ridic eu.

— Păi spuneai că nu te pricepi? Allo... da... allo...

Surâde, uimit, cu lipitoarea neagră deasupra gurii.

— Cum nu mă pricep? Nu mă pricep la maşinile lor, acolo... nu ştiu toate dichisurile cum vin... dar când e vorba de clenciuri de astea în afaceri, nu mă bate nici dracu... Dar uite, domnule, că Ulguz (era secretarul lui) nu mai vine.

La telefon era inginerul Irimescu care telefona dela o bancă din oraş. Lumânăraru îl chemă la aparat.

— Domnul inginer, te rog nu te supăra... dar d-ta ştii ce se întâmplă aici? Ştii că frezmaşina s'a oprit? Că stau lucrătorii de geaba?... Nu-nu-nu. Frezmaşina...asta nu e fleac. Nu-i aşa... Ce vrei...? Eu să mă ocup de toate? Am şi eu altele pe cap... Aşa, te rog vino imediat, şi agăţă aparatul, scoase o havană

şi după ce mă învălui din nou într'o privire de dragoste, cu o emoţie neaşteptată, ca de homosexual, îmi mângâe încet mâna: I-adevărat, domnule Gheorghidiu, că d-ta ştii atât de multă carte? Eram profund înduioşat şi nu ştiam dece... Era parcă un mister, care dădea o altă altitudine unei situaţii, care părea simplă.

Abia târziu, poate peste un an, am aflat, în împrejurări pe cari n'am locul să le povestesc aci, că Tănase Vasilescu Lumânăraru, om de douăzeci de ori milionar în aur, nu ştia carte, nu ştia decât să semneze... şi că boala de ochi era numai un truc, ca să ascundă această infirmitate intelectuală. Atunci am înţeles de ce e nelipsit de lângă el, secretarul, şi de ce omul acesta se mişcă, în lumea afacerilor, atât de greu, jucând comedia cu o abilitate aproape genială, ca să înşele absolut pe toată lumea.

Acum mă mulţumeam numai, să-l privesc, captiv al emoţiei lui.

— Oi fi ştiind, eu carte... dar uite, că-mi pierd banii din cauza d-tale... Mă gândesc să mă retrag.

Mi-a mângâiat mâna mai departe, cu ochi buni.

— Nu-i pierzi, d-le Gheorghidiu... nu-i pierzi... De ce să te retragi...? La urma urmelor, dacă nu merge afacerea asta... încercăm alta... mai vedem noi... Nu-i vorbă, că aş vrea o altfel de afacere cu d-ta... Să ştii, că dacă vrei să scrii vre-o carte, să mi-o dai mie s'o tipăresc... Vreau să tipăresc cărţile d-tale.

Peste vreo două zile ţineam acasă la unchiu-meu, un fel de consiliu, căci oprirea transportului de aramă

din Germania, ne amenința să închidem fabrica. Dar nu era chip să vorbim cu Nae Gheorghidiu. Aproape zi și noapte la căpătâiul băiatului, devenise el însuși parcă bolnav: palid, cu obrajii grei și nervos, cu ochii tulburi.

Nicușor, fără sânge, de părea numai o mască albită pe fața de perină albă, clătina din când în când capul din cauza febrei și atunci părintele, alături, tresărea tot:

— Dragul meu, spune ce ai... ce te doare? Mai iei puțină limonadă...? Copilul, recunoscător, îl privea lung, desnădăjduit și buzele arse încercau să murmure ceva, pe urmă nu era decât clătinatul capului, cu ochii sticloși feriți.

Nae Gheorghidiu era parcă alt om... Nu numai că nu mai făcea niciun spirit, dar era mișcat când noi arătam interes bolnavului, asculta, cu răsuflarea oprită, orice sfat absurd pe care i-l dădeam, pe urmă arăta că a încercat, sau că după doctor, e altceva.

In ultimul timp, mai ales, scriitorii au speculat adevărul că nu există oameni «numai buni», sau «numai răi», că doar în melodramă se întâlnesc astfel de varietăți, extreme. Și s'a ajuns la o confuzie de trăsături morale, în care arbitrarul și întâmplarea joacă rolul esențial. Un asemenea scriitor ar fi fost înclinat să vadă în durerea desnădăjduită a lui Nae Gheorghidiu, nuanță de bunătate și dovadă de suflet. Nu era decât exasperarea sentimentului părintesc pentru progenitură, lipsită de orice semnificație morală deosebită.

O explicație, în ordinul specific psihologic, a acestei bunătăți, ar fi că oamenii ceilalți nu există pentru noi,

decât în măsura în care le cunoaștem dorințele, preferințele, nădejdile, actele și atitudinea în decursul vieții. Cum, însă, cei mai mediocri dintre părinți nu cunosc ca indivizi în lume — nu au reprezentarea lor efectivă — decât pe copii lor (pe cari i-au văzut crescând), e probabil că de aceea îi iubesc numai pe ei. Bunătatea adevărată cere neapărat inteligență și imaginație.

Sunt, dealtfel, gesturi și acte de pseudo-bunătate, cari nu sunt decât variații periferice și nu îndreptățesc nici o concluzie. E chiar un soiu de bunătate care seamănă la culoare cu cea adevărată, ca albina cu viespea, dar sunt la fel de deosebite. Când țărănimea unui sat oriental iese cu donițe de apă și cu codri de pâine, înaintea unui convoiu de ocnași, cei cari vorbesc de frumusețea sufletului țărănesc, văd aci o pildă incontestabilă de bunătate și omenie. Mai mult chiar, e lăudată și ostilitatea pe care cei de pe la porțile caselor o arată gardienilor «lipsiți de inimă» cari păzesc pe ocnași. Dar dacă se întâmplă ca în aceeași noapte, să fie prins într'un grajd din sat vre-un hoț de cai, tot satul tabără pe el și-l sfâșie fără milă. Femeia asasinată, copilul sdrobit de ocnașii duși în convoiu, erau din altă lume, de departe, dar calul, vezi bine, e din satul lor, al lor.

Alte specii, tot așa de false, sunt în general bunătatea celor amabili și indulgenți, a imensei majorități a oamenilor săraci, a chefliilor generoși, a poeților triști, a romancierilor duioși, a cetitorilor sentimentali. Mai ales, sentimentalismul e un indice scăzut de tot, nu departe de perversiune (dacă acesta o fi existând)

pe scara morală. In afară de conştiinţă, totul e bestialitate. Şi sunt nenumăraţi oameni cari în bucuriile, în tristeţile, în surâsurile, în pasiunile lor, în ideologia, în generozitatea, în dragostea, în indulgenţa lor, în gingăşia lor, sunt numai bestiali.

După ce am aruncat câte-o privire cu compătimire înspre patul bolnavului, am ieşit şi l-am aşteptat pe unchiu-meu în birou. A venit numai după ce băiatul a aţipit puţin. Discuţia a fost lungă şi plină de reproşuri jalnice din toate părţile. Gheorghidiu părea înmuiat şi absolut cu totul altul decât cel obicinuit, chiar când discuta afaceri. Par'că şi aci făcea apel la compătimirea celorlalţi. Nu părea să existe soluţie, când Lumânăraru aruncă, aşa într'o doară, că la Galaţi a văzut un depozit de fierărie şi arămărie veche.

— Dragii mei, nu s'ar putea să cumpărăm noi depozitul ăla?.. Ei, dragă Lumânărarule... tu, Ştefane, puiule, ce zici? La Galaţi, zici? Nu?

Am acolo un prieten advocat... Vasile Stănescu, str. Domnească 26 bis... Daţi-i o telegramă din partea mea să se intereseze ce e cu depozitul... Dar şi eu cred că e al Statului. Dacă răspunsul e afirmativ, Ştefane du-te mâine la minister şi obţine aprobarea lui. Il luăm la preţul zilei. In trăsură, Lumânăraru e gânditor, întreabă aproape absent, de ce s'o fi strâns lume în faţa Cercului Militar şi pe urmă, uitând de toate întâmplările parcă, şi de când servise ţuica în şorţ de lacheu, murmură înduioşat:

— E om de inimă, domnule... Ai văzut ce prăpădit era?

Nae Gheorghidiu era într'adevăr de nerecunoscut. Abia a doua zi, când ne-a venit răspunsul, a redevenit o clipă, el cel de totdeauna. Mi-a spus să mă duc imediat cu cererea la minister.

Am trecut prin vre-o două birouri de aşteptare, pline de lume de tot soiul... Bătrâni uscaţi, femei tinere, cucoane grase şi mustăcioase, domni cu înfăţişare respectabilă aşteptau, unii trântiţi în fotolii, alţii pe scaune, destui în picioare. Unui domn, care mi-a confirmat că e şeful de cabinet, i-am spus că vreau să intru la ministru şi m'a poftit politicos să aştept. Ceva comun tot avea mulţimea asta pestriţă. Un fel de aşteptare nervoasă, care provoacă ticuri, un fel de febră în privirea abătută, care te face să te crezi în sala de aşteptare a unui medic celebru de boli nervoase. Când ieşia cineva din năuntru, toţi se ridicau în picioare, dar şeful de cabinet făcea semn numai celui indicat. Un domn gras, cu cioc, a stat înăuntru, fără să se sinchisească de cei de afară, peste o oră. In timpul acesta, ceilalţi duceau nervoşi mâinile prin păr, schimbau locul pe scaun, unii întrebau câte ceva pe şeful de cabinet, citeau vre-o hartă, sau vreunul din numeroasele avizuri. Eram siguri că atunci când domnul cel gras şi cu cioc va ieşi, va fi linşat. După câtva timp a venit unul înalt şi elegant, care după ce şi-a spus numele şefului şi a explicat că este grăbit, a fost introdus cel dintâiu. Imi ziceam că orice s'ar întâmpla, niciodată n'aş avea ineleganţa să trec peste atâta lume care aşteaptă. Şi chiar am stat până la două după amiază, lăsând să treacă mulţi noi veniţi şi mistuindu-mă de

uimire, că există, dincolo de uşe, un om care poate tolera spectacolul acestei aşteptări. Mai târziu am aflat că unii miniştri înadins adună atâţia nenorociţi, în sala de aşteptare, ca să dea impresia că au resort important şi că au ajuns departe în viaţă. De aceea ei, amână, ca profesioniştii cari vor să pară că au clientelă, cât mai mult, lasă să se îngrămădească lumea, şi încă de pe scara automobilului, când sosesc, se întreabă cu îngrijorare dacă e plină sala de aşteptare. Când i-am spus lui unchiu-meu că n'am putut intra, s'a crucit... Cum, domnule, ai stat două ore acolo, aşteptând? Cum, nu i-ai spus şefului de cabinet cine eşti? Asta-i extraordinar. Cât e ceasul? Nouă şi jumătate... Du-te, imediat, la ministru acasă.

— Acum, la ministru acasă? Surâdeam, crezând că glumeşte.

— Du-te imediat! şi fierbea de enervare.

— Dar cum asta, unchiule? O fi omul la masă... Se poate una ca asta?

— Ce masă, domnule? Lasă-mă cu masa 'n pace acum. Mi-e copilul bolnav, că m'aş duce eu... Stai să telefonez.

A telefonat şi ministrul i-a spus să mă duc imediat acolo. Aştepta lume şi la el acasă, dar o altă lume decât cea dela minister. Nu era nici o grabă. Intr'un hall şi un salon, cu lumina gălbuie ca de candelă, cu mobila bogată, dar comună, deşi erau ici colo portrete de familie şi fotografii, se discuta scăzut, politică, se spuneau anecdote. Erau, după câte am

înţeles, parlamentari, ziarişti, lume de afaceri, importantă. Se vorbea şi despre răsboiu, dar mai puţin. Când m'am întors cu aprobarea, era unsprezece şi jumătate.

Cum a văzut hârtia, Nae Gheorghidiu a examinat, pe gânduri, semnătura, a fumat şi a trântit înfundat, în scrumiera de alamă, mucul de ţigare. Pe urmă a cerut un număr la telefon. Nici nu putea măcar să stea în fotoliul adânc de piele-cafenie, ci telefona din picioare. Uşile erau cu oglinzi, împărţite în mici careuri, totul încadrat în muchii aurite (casa trebue să fi fost construită de vreun alt parvenit, dar aleasă apoi anume de unchiu-meu) şi astfel îl priveam de două ori: odată în picioare greoi, aprig, sigur de el şi combativ, iar a doua oară răsfrânt, fărămiţat de careurile oglinzilor din uşe, într'o multiplicitate de imagini tăiate, fără formă, lucioase şi iuţi. Acolo era sufletul lui. Nu putea obţine numărul şi s'a întors spre mine autoritar, deşi sacoul larg îi atârna.

— Te duci imediat la Vasile Marinescu, secretarul general, şi-i spui că-l rog să-mi lucreze mâine, neapărat, hârtia.

— Dar mâine e Duminică, unchiule, nu se lucrează la minister...

— Taci din gură, că ştiu eu ce spun. Nu mă 'nvăţa tu pe mine... Luni trebuie să avem, la 9 dimineaţa, hârtia gata...

— Eu nu văd cum... Şi pe urmă, acum? aproape de miezul nopţii? — Miezul nopţii? Acum se rezolvă, băete afacerile serioase la noi... ziua, nu vin la minister, ca

să aştepte acolo, decât nenorociţii cari cer câţiva poli ajutor, şi strâmba buzele groase a scuipat.

— Şi pe urmă, ce înseamnă o zi întârziere?

— Nu trebuie să pierzi nici o zi. Dacă mai află şi alţii de depozit?

Hei, băete, cum crezi tu că se mănâncă o pâine în Ţara Românească?

Nu era întâia oară când îl auzeam spunând asta şi nici nu era singurul om care o spunea. Atât de deseori am auzit exclamaţia asta, încât am impresia, falsă de sigur, că, în ţara mea, pâinea e supremul scop al oricui şi măsurătoarea tuturor valorilor sufleteşti. « Vreau să mănânc şi eu o pâine » (şi nimic altceva). « A mâncat pâine în casa mea ». « Dă-i şi lui, acolo, o pâine ». Idealul fiecăruia pare să fie, cu exclusivitate, să câş- tige cât mai multe pâini, izbânda în viaţă şi-o apre- ciază după numărul de pâini, de care dispune. Iar ma- ximum de altruism constă în satisfacţia « de a da şi altuia să mănânce o pâine de pe urma ta » (dar nu mai multă « că se obrăzniceşte »). Ţară a grâului şi a foamei cronice în trecut, trăeşte şi acum sub obsesia pâinii, care eclipsează oricare alte preocupări ale con- ştiinţei, orice drame în zona superioară. Tragediile aci sunt în gradul « luptei pentru existenţă », căci viaţa infinit mai uşoară ca în apus pentru cei mediocri ca şi pentru canalii, e neînchipuit de grea pentru oamenii de merit şi pentru cei cari vor să rămână cinstiţi de cât oriunde, în lume. De altfel, am aflat, în altă îm- prejurare, un fapt care îmi confirmă şi mai mult a- ceastă falsă impresie: în loc să răspundă la o pole-

mică ştiinţifică, a unui coleg al său, un savant localnic l-a vestit că are « să-l facă să se predea prin foame » şi a manevrat aşa că a isbutit.

Fireşte că viaţa ar fi atroce în asemenea societate. Din fericire, compatrioţii noştri, în măsura în care toată observaţia ar putea fi adevărată, par să fie, ca toţi orientalii, de un vulgar şi aprig sensualism. Ceea ce nu se poate obţine pe cale sufletească şi de constrân- gere a conştiinţei, se obţine uşor prin femei, care dacă ştiu să se refuze şi să manevreze cu trandafirul roşu, nu cunosc refuzul. Situaţii se fac şi se desfac prin femei, nu iubite, ci dorite. Nu e aci numai o nuanţă, ci o deosebire fundamentală. Ceea ce un profesor univer- sitar nu poate obţine după umilitoare audienţe, obţine o actriţă într'o convorbire telefonică de un minut. Mai au acelaşi succes cei influenţi, cari pot practica dic- tonul « Do ut des »; exact: dă-mi, dacă vrei să-ţi dau şi eu. Ca unchiu-meu, care pierzându-şi încrederea în mine, a încercat iar la telefon. De data aceasta a is- butit să obţină numărul dorit.

— Casa d-lui secretar general Vasile Marinescu? Da? Da-da-da, aici eu sunt... Puiule dragă, uite ce te rog. Am obţinut pentru fabrica noastră o aprobare de aramă veche dela Galaţi... Mulţumesc... mulţumesc.. Dar uite, ce te rog.... eşti drăguţ, bravo... uite, am nevoie să mi se lucreze chiar mâine hârtiile de... da, am nevoie de ele Luni de dimineaţă... Puiule dragă te rog foarte mult... Ce-are a face? Cheamă pe cineva... e un şef de birou Mişoiu, sau nu ştiu cum naiba îi mai zice, chiamă-l pe el... In zece minute, hârtiile sunt

gata... Ei, asta-i... nu-i nimic... îi găsim noi adresa. Ce are aface? Ii dai data de azi, ultima la ieşiri şi mi-o iscăleşti d-ta, chiar mâine... Sper să nu mă refuzi. E, hai... copăcel... copăcel.... Am eu omul meu care face toate... dă-mi numai aprobarea dumitale... Bun... bravo... mulţumesc... Aşa... sărutări de mâini doamnei... când veniţi la noi la masă?

A aşezat, învingător, receptorul pe aparat. I s'au luminat ochii groşi, de obiceiu de un verde congestionat, iar obrajii mari şi căzuţi erau acum bine sprijiniţi pe gură, pe care lipsa mustăţii o vădea şi mai goală în surâsul ei de satisfacţie.

A fost pentru mine un nou prilej de nedumerire şi reflecţiune. Mi s'a părut isbitor contrastul dintre încrederea senină cu care acest om privea destinele comunităţii (viitorul apropiat al ţării, nu-i da nici o umbră de îngrijorare, indulgenţa lui pentru greşelile împotriva Statului, era foarte mare, şi nici o măsură de prevedere nu i se părea necesară, deşi era un om politic şi ar fi trebuit să aibă simţul răspunderei) şi faptul că era, cu toate acestea, continuu neliniştit de soarta afacerilor lui personale, bănuind pe oricine, neîncrezându-se în abstracţii şi numărând pe degete, de două ori de fiecare dată, îngrijorat de orice posibilitate de eşec, gata, ca o fiară, să reprime, fără cruţare, orice ameninţare cât de vagă. Nu ştiu dacă am dreptate să trag concluzia că oamenii problemelor mari sufleteşti sunt tocmai din potrivă: neliniştiţi de calea destinelor care li s'au încredinţat şi faţă de vinovaţii mari, atunci când e vorba de soarta colectivităţii, fără indulgenţă, dar optimişti, neglijenţi şi iertători, atunci când e vorba de interesele lor personale. Această constatare ar pune poate puţină ordine în frica pe care o au scriitorii de a nu vedea pe unii «prea în negru, iar pe alţii prea în roz». Negreşit, oamenii sunt şi buni şi răi, dar e necesar să se precizeze în ce împrejurări. Trei nule puse înaintea cifrei una sau după ea, nu înseamnă acelaşi lucru.

Totuşi a fost nevoie să mă duc din nou la ministru. In sălile de aşteptare cred că era aceeaşi lume din ajun. Şeful de cabinet al secretarului general a venit cu mine şi a cerut să fiu introdus cât de repede. Aceste situaţii excepţionale îmi sunt cu adevărat insuportabile. Aveam impresia că mi s'a uscat pielea. Negreşit, sunt nemăsurat de orgolios, dar, hotărât, asta ca personalitate sufletească numai: ca personalitate socială mă simt într'o situaţie falsă şi nesigură, când mă salută prea respectuos, chiar un servitor. Par'că merg în călcâie. Imping neliniştea asta atât de departe, se vede însă, încât aş putea să mă plâng de cele mai multe ori şi pe drept cuvânt, de exagerata familiaritate şi lipsă de stimă socială care mi se arată.

Din punctul lui de vedere, Nae Gheorghidiu a avut dreptate. Luni a venit un referat dela Galaţi, anunţând că un localnic se oferea să cumpere arămăria cu un preţ mult mai ridicat decât cel dat de fabrica noastră, dar era prea târziu, hârtiile erau semnate.

Peste vre-o săptămână, în preajma Paştilor, am făcut un aranjament cu ceilalţi şi, cu toate că nevastă-mea insista să rămân, am ieşit din asociaţie.

E TOT FILOSOFIE...

Imi dădea o impresie de echivoc: mă simţeam în mâna celor doi oameni, cari luau necontenit aere grave şi atitudini importante, ca în mâna unui medic, care-ţi aplică aparate şi face încercări cu tine, fără să spuie exact ce vrea, pretinzându-ţi, destul de nejustificat, absolută încredere. De altfel mi-e greu să merg imediat în spatele cuiva, cu obligaţia să calc exact în urmele lui.

Mai ales că în timpul acesta munca mea la Universitate mă pasiona şi fără îndoială că a fost cea mai rodnică din viaţa mea. Chiar în a doua jumătate a lui April, am avut o lucrare de seminar, care a fost o adevărată lecţie despre « Critica Raţiunii Practice ». Profesorul, foarte serios şi foarte pretenţios, obicinuia să lase pe catedră pe studentul care expunea lucrarea, iar el trecea în rândul auditorilor, în prima bancă. Noutatea era acum că, spre deosebire de toţi colegii mei, care-şi citeau lucrările, eu vorbeam, timp de o oră, despre tema dată, fără altceva dinainte decât o pagină cu note.

Negreşit, « Critica Raţiunii Practice », excesiv dogmatică, prezintă mult mai puţine greutăţi decât aceea a « Raţiunii pure » chiar în textul kantian, ba încă, ţinând seama mai mult de sală decât de profesor, căutasem să ocolesc cât mai mult dificultăţile metafizice. Nevastă-mea a fost până seara gravă şi tăcută. Faptul că fusesem tratat de profesor cu atâta deferenţă, măsurată, că timp de o oră fusesem pe catedră, obiectul privirilor unei săli pline, în care erau şi câteva studente, frumoase, necunoscute nouă, dela altă facultate probabil, sfiala admirativă cu care eram felicitat de colegi şi de roiul de fete care mă înconjurase, la sfârşitul orei lângă catedră, o intimidaseră.

S'a rezemat de braţul meu, caldă şi îngândurată. Aveam de făcut cumpărături şi simţeam nevoia să schimb oboseala, în joc şi destindere. Am fost cu trăsura după masă la şosea, până dincolo de vila Minovici. A vorbit în timpul plimbării puţin şi părea mereu preocupată. Numai când a fost în patul jos şi larg, ghemuită între perinele albe, după obiceiul ei, a şoptit, parcă mai mult pentru ea: « Uf... şi filosofia asta! » Spunea « uf şi filosofia asta! » cu un fel de ciudă, cum ar fi spus: « uf, rochia asta! » sau « uf pantoful ăsta! » care o strânge.

Dar ce-ţi face filosofia, fată dragă?

— Nu pricep nimic... nimic, şi-i erau ochii mari şi albaştri, încruntaţi de necaz.

— Cum, acum după ce ai audiat aproape doi ani, cursuri de filosofie, constaţi că nu pricepi nimic?

— Lasă-mă 'n pace... niciodată n'am priceput nimic... ce naiba vor toţi filosofii aceştia?

— Să-i iubeşti tu... cred că nimic mai mult... Aşa, o fată slută ca tine...

— Ascultă, vorbesc serios acum... Te rog foarte mult...

— Ei, cum vorbeşti serios, draga mea, dacă vrei să ştii ce vor filosofii?

Lumina lămpii, strânsă şi răsfrântă de abajur, îi poleia rotunzimile albe, în culcuşul patului cu perine mari, pătrate, de olandă parcă scrobită.

— Ascultă, ţi-a trecut vânătaia pe care ţi-a făcut-o la genunchi, când te-ai lovit de scaunul căzut ieri? şi i-am ridicat cămăşuţa spumoasă de pe genunchi, ca să văd.

Şi-a tras-o nervoasă la loc.

— Lasă asta şi răspunde la ce te întreb.

— Cum dragă, vrei să ştii serios ce vor filosofii?

— Da... şi era gravă ca un copil care cere luna sau pasărea de aur.

— Nu ştiu...

— Cum nu ştii? Atunci de ce vorbeşti la Universitate?

— Ce vrei să fac? Vorbesc şi eu aşa...

— Dar lumea de ce spune că ştii?

— Spune cineva enormitatea asta?

— Lasă-mă 'n pace, că nu vrei să-mi spui şi albastrul ochilor i s'a întunecat, buza de jos umedă, i s'a resfrânt a ciudă.

Aş fi vrut s'o sărut, aşa îmbufnată şi copilăroasă ca o cadână.

— Fată dragă... zău dacă ştiu.

— Spune ce ştii... Ce-ai vrut să spui azi când ai spus «nelinişte metafizică»?

M'a mirat că a reţinut expresia, dar pare-se că a frapat-o ca pe excursionişti, un obiect de curiozitate colorată, în muzeu.

— Nelinişte metafizică? şi o priveam adânc în ochi... Nelinişte metafizică e să priveşti o femee în ochii mari.

— Ei, nu...

— ...Să simţi că lumea e fără margini, că suntem atât de mici, că frumuseţea are pete şi e trecătoare, că dreptatea nu se poate realiza, că nu putem şti niciodată adevărul. Să fii, din cauza asta, trist... să iubeşti florile şi să zâmbeşti când vezi oameni ca Nae Gheorghidiu, care nu bănue nimic şi îşi au socotelile lor.

Genele lungi se întind uşor ca o mirare peste apa albăstrie dintre ele.

— Nu putem şti adevărul? Cum? dreptatea nu se poate realiza? şi ascultând în ea, o clipă pe urmă: frumuseţea are pete şi e trecătoare?

— Da, fată dragă, adevărul nu-l putem ştii niciodată, niciodată... dreptatea nu se poate realiza pe lume... iar frumuseţea are pete şi e trecătoare... Aşa, ca pata asta, de deasupra genunchiului tău...

— Ei, eşti revoltător; mârâia, păcălită în aşteptarea ei.

Iar acum două săptămâni ai avut şi un guturai de nu avea nimeni curajul să te sărute, iar nasul ţi-era inform şi roşu... Ba încă ar putea fi şi mai rău, zi

Doamne fereşte... ai putea fi bolnavă de stomac de pildă...

— Ah, taci cu prostiile... spune-mi mai bine ce e filosofia...

— Tare mi-e teamă că dacă nu ţi-o conveni nici ea, o să spui «să tacă» şi filosofiei. Voi femeile...

— Te rog... nici un «voi femeile»... eu sunt eu... eu nu sunt «femeile».

Am tras-o de nas, s'a apărat ca de o albină cu palma... şi pe urmă iar a luat mutra întrebătoare.

— Stai întâiu să îndrept abatjurul, ca să-ţi fie capul în lumină... Nu pot suferi să-ţi vorbesc, fără să-ţi văd ochii. Imi dă «neliniştea metafizică» şi întorcând lampa cu abatjur mare, verde, de cetit seara, am scăldat-o în lumină. Cu formele ei calde şi vii, era ca o bucurie a serii.

— Ah... iar începi... credeam că ai devenit serios, şi trase de urechile de dantelă puişorul de puf.

— Dragă, filosofii, ca toţi copiii, au vrut să ştie la început «cine a făcut lumea?»

— Cine s'o facă? Dumnezeu...

— Da? Ai uitat întrebarea. Dar pe Dumnezeu cine l-a făcut, tăticule?

— !?.. se miră cu ochii măriţi şi gura micşorată.

— Sigur. In deosebi, el ar fi vrut să ştie ce se întâmplă cu omul după moarte... Dacă există suflet... şi dacă sufletul e muritor. Au văzut însă curând, că aci deslegare nu poate să fie şi, modeşti, dându-şi seama că nu pot cunoaşte nimic de dincolo, au căutat să cunoască mai bine lumea de dincoace, lumea asta

în care trăim. Negreşit, mai toţi au făcut şi metafizică religioasă, dar cei mai mulţi, şi în principalul operei lor, s'au întrebat ce e lumea...

— Ce să fie? şi era mirată că filosofii şi-au pus o întrebare atât de simplă.

— Ce? ţi se pare aşa de uşor de răspuns?

— ! ?

— Dragă fată, încă dela început s'a văzut că nici întrebarea asta nu are un răspuns limpede. De trei mii de ani — şi poate, mai de mult — gânditorii caută deslegare: Ce este lumea? Ce putem cunoaşte din ea? Cei care au încercat un răspuns se numesc filosofi, iar ansamblul răspunsului lor, un sistem de filosofie. De aceea, în centrul filosofiei stă aşa zisa «Teorie a cunoaşterii». Motru, de pildă, e profesor de logică şi de «Teoria cunoaşterii».

Pare enervată, deziluzionată, îşi ridică uşor cămăşuţa albă pe umerii rotunzi şi cruzi.

— Dar bine, cu această cunoaştere a lumii nu se ocupă ştiinţa? Ce mai e nevoie de o teorie a cunoaşterii? E mirată, aşa cum se miră profanii, că filosofia se ocupă de lucruri cari lor le par excesiv de simple, căci nimic nu pare mai simplu decât o axiomă. Aşa cum elevii, cari urmează matematicile superioare, se miră că li se cere să demonstreze că $3 \times 7 = 7 \times 3$.

— E cu totul altceva, fată urîtă... De altfel cei mai mulţi filosofi au tăgăduit posibilitatea ştiinţei.

— Ei, cum asta? întrebă, nevinovată...

— Ei spun că în afară de ce e formal şi nu al realităţii, în afară deci de matematici şi de ce se leagă

de ele: geometria, mecanica şi fizica, în genere, nu putem cunoaşte nimic sigur. « Sigur » înţelegi?

— Şi cum asta? dar medicina?

— De medicină, nici nu mai vorbim. Indicaţiile ei se bat în cap şi determină mode. Unii cred că de două mii de ani, n'a făcut nici un progres, în afară de chirurgie, care e tehnică pură. Medicina nici astăzi nu poate vindeca un guturai măcar şi ai văzut că eu a trebuit să aştept două săptămâni, până să te pot săruta ca lumea...

— Ah! şi-mi dă mânioasă cu puişorul de puf în cap.

— A recomandat, zeci de ani, duşurile reci pentru cei nervoşi şi acum le condamnă, găsindu-le omorîtoare mai ales pentru cei nervoşi, de le-a înlocuit cu cele scoţiene. A recomandat o jumătate de veac mâncarurile fierte mult, cu grije, şi azi le recomandă aproape crude, să nu li se piardă vitaminele. A recomandat operaţia de apendicită, pe urmă a combătut-o, a recomandat medicaţia intensă, ca să revie pe urmă la stimulente şi iar să se întoarcă. Am cetit zilele trecute că un medic e de părere că apa murdară de râu e mai bună de băut, tocmai pentrucă are bacterii, necesare organismului, şi e deci împotriva filtrării. Ba se pare că unii medici sunt şi împotriva aeraţiei camerii de dormit, pentru ca să nu se consume oxigen în timpul somnului şi odihna să fie deci completă şi citează cazul păsărilor cari dorm cu pliscul sub aripă. A fost un principiu: « digerăm cu picioarele mai mult decât cu stomacul » şi acum unii recomandă siesta liniştită, după pilda animalelor care se odihnesc după masă. Tuberculoşilor li s'a recomandat, cu pasiune, aerul cel mai tare al munţilor şi după ce au murit cu sutele şi miile acolo, au fost coborîţi, ceilalţi mai jos. Dealtfel, mulţi se întreabă dacă nu cumva cea mai teribilă dintre boale, aceea a cancerului, nu e un rezultat al excesului de medicamentaţie, dovedind astfel că nu câştigăm nimic, că în schimbul unei aparente îndreptări, ne loveşte mai rău, mai cumplit. S'a observat, în orice caz, că populaţiile cari ignorează medicina, trăesc mai sănătos şi mai mult, decât cele care la tot pasul aleargă după doctori. Asta ca să-ţi dau un exemplu. Aşa cu toate... De istorie ce să mai vorbesc? Ai văzut cum îşi bate joc Anatole France de ea. Dealtminteri, filosofii, nu se gândeau numai la medicină, ci la tot ce poate fi obiect de ştiut.

Nu putem cunoaşte nimic cu adevărat.

— Tot nu pricep... cum nu putem cunoaşte?

— Ascultă, să te întreb altfel. Cum cunoaştem noi lumea?

— Prin simţuri...

— Foarte bine... dar simţurile sunt înşelătoare:

Urechea te minte şi ochiul te 'nşală...

Ce un secol ne zice, ceilalţi o dezic...

Coloarea nu e a lucrurilor... e a ochiului nostru... Daltoniştii văd verde în loc de roş. Dacă toţi am fi daltonişti, toate lucrurile roşii ar fi verzi, ochiul suferă de atâtea ori dealtfel, de halucinaţie... urechea deasemeni... « mi s'a părut că m'a strigat cineva », pipăitul înşeală, simţul interior înşeală... Cei cărora li s'a amputat piciorul, se vaită încă uneori că-i doare unghia

dela deget. Lucrurile n'au nimic al lor: nici formă, nici coloare, nici sunet. De altfel, n'ai văzut şi în somn, cum ne înşeală simţurile? Trăeşti în vis tocmai ca în viaţă. Soarele te arde, iarba e umedă, ghiaţa rece, vezi ce nici n'ai gândi, câştigi saci cu bani de aur. Ba chiar bănueşti că eşti în vis şi îngrijorat, cauţi să verifici, te pipăi. Dar te convingi că e realitate. Pentru orice gânditor adevărat, a rămas stabilit că nu putem avea nicio încredere în simţuri. Totul e relativ. Născiorul d-tale pare un nas de Cyrano pe lângă o cârnă adevărată.

— Ascultă... şi iar îşi arată ameninţătoare dinţii albi dintre care doi din faţă, de sub buza roşie de sus, puţin mai laţi ca două minuscule petale, îmbietoare, de floare de cireş.

— Cine ar bănui că alămiul părului d-tale e făcut cu ajutorul ceaiului...? Pe toţi îi înşeală.

— Ah! şi a început indignată să dea cu picioarele şi pumnii în mine, arătându-mi şuviţe de păr auriu din creştet: Uite... uite.

— Dragă, mă laşi sau nu să fac filosofie?

— Dacă spui infamii?

— Ce infamii? astea sunt infamii? vezi, că dacă nu stai liniştită, vai de chica d-tale alămie. Şi după ce s'a potolit puţin: îmi spui uneori că mă iubeşti. Şi eu trebue să cred asta... deşi ştiu că e ceva foarte relativ... Cine ştie...?

Mă priveşte cu ochii mari de copil furios.

— Ai spus că faci acum numai filosofie?

— Dar ce? crezi că asta nu-i filosofie? Să ştiu dacă mă iubeşti sau nu? (Când îmi dau seama acum, cât

de puţin bănuiam ce sens profund avea să aibă într'o zi această afirmaţie pentru mine, ce înebunitoare problemă fără soluţie avea să-mi puie, cât aveam să-mi repet întrebarea la nesfârşit, îmi vine să surâd melancolic de seninătatea cu care glumeam atunci, cum ar glumi, fără să ştie nimic, cei al căror tren a şi pornit pe o linie, pe care alt tren vine dimpotrivă).

— Nu te iubesc deloc... continuă.

— Dar sub aparenţă, s'au întrebat filosofii, nu e nimic absolut, nimic care să reziste oricărei analize? Şi fiecare a propus câte ceva.

Fiecare a avut un sistem al lui.

Primii filosofi greci mai cunoscuţi au emis teorii oarecum simple. Pentru Tales din Milet, dacă ai căuta şi ai căuta, ai vedea că esenţa, absolutul, este apa. Ea se transformă în toate lucrurile cari sunt pe lume. Pentru Heraclites, care nu vedea decât mişcare şi transformare, dimpotrivă esenţa, absolutul, era focul, un foc mai pur însă. Alţii, mai vechi, crezuseră că e pământul, alţii aerul. De fapt, toţi înţelegeau prin aceste «principii» ceea ce ştiinţa modernă înţelege prin «energie», care transformându-se în orice, crează lumea existentă. Deci, vechii filosofi greci erau nişte fizicieni. Erau de altfel şi buni matematicieni. Pytagora chiar credea că numărul e singura realitate în lume. Căci aparenţele ar fi înşelând, dar numărul nu înşală niciodată, 3+4 fac oricând şapte. Alţii au găsit că mişcarea e absolută. Zenon crede că, singur, repausul. Dar să trecem peste aceşti primi filosofi, căci toţi au dreptate, dar toţi exagerează.

— Ascultă, nu pricep.

— Ei, mereu nu pricepi... Şi pe urmă surâzând. Un filosof nu trebue priceput, căci asta e imposibil... De altfel filosofii toţi se declară, de trei mii de ani încoace, unii pe alţii ininteligibili. Şi dacă ei nu se înţeleg... atunci cum vrei să-i înţelegi tu?... Aşa cum eşti... şi o privesc cu o prefăcută desconsiderare.

E foarte atentă şi nu ia în seamă nimic.

— Bine, dar nici profesorul nu-i înţelege?

— Nici el, nici nimeni. Un sistem de filosofie e un sistem frumos sau nu e nimic. Nu uita că el e un mare profesor de istoria filosofiei. Un istoric memorizează. El expune pe rând sistemele, nu le explică. Căci, în general, aceste sisteme sunt capodopere de logică şi metodă. Numai dacă le admiţi însă punctul de plecare, adică tocmai cel care e declarat, în genere, ininteligibil. Filosofii şi nebunii sunt cei mai mari adepţi ai logicei. Dacă admiţi unui nebun că el e de sticlă, atunci totul decurge cum nu se poate mai normal. Se fereşte de tine ca să nu se spargă, se spală cu grije ca să fie mereu limpede, îşi studiază greutatea, speră să devie sonor, şi aşa mai departe. De altfel după primii filosofi greci, au urmat sofiştii cari au împins îndoiala până la ultimele consecinţe. Dacă nimic nu e adevărat, atunci se poate afirma orice. Totul e să fie frumos exprimat. Dacă «omul e măsura lucrurilor» şi oricât s'ar trudi, nu descopere decât minciuna, atunci să aleagă cel puţin minciunile agreabile. Cum vezi, ei sunt strămoşii autorului tău favorit Anatole France, care afirmă şi el că orice idee se poate susţine, că adevărul nu

poate fi aflat şi că singurul lucru care ne rămâne de făcut e să căutăm frumosul şi agreabilul. Iar în locul unui filosof el preferă o statuetă sau, şi mai bine, o femeiuşcă frumoasă ca o statuetă... Cu toate că nu împărtăşesc convingerile lui, cu toate că ai sânii atât de urâţi, uite, uneori privindu-te, simt şi eu că are puţină dreptate.

S'a înfăşurat de necaz, toată, dela picioare până sub bărbie, cu plapoma cu atlasul ivoriu, ca un copil în faşă.

— Foarte bine, spune mai departe.

— Spui, dacă dai iar plapoma de o parte.

— Dar să spui... auzi? şi e mereu copilăroasă ca o cadână.

— Spui. Dar pe scurt acum, că uite se face ziuă. O privesc cercetător. Sunt singur acum, după miezul nopţii, în tot cuprinsul pământului, al stelelor, al nemărginirii albastre, cu femeia aceasta, goală pe alba piramidă a perinelor, subt lumina lămpii.

— Ce-are aface că-i târziu...? spune.

— Ei bine, au urmat, lăsând de o parte pe cei mai puţin însemnaţi, timp de aproape două mii de ani, o serie de mari filosofi, cari, indignaţi de atitudinea sofiştilor (căci aceştia găsind că simţurile înşeală, tăgăduiau totul) au căutat dacă nu există un alt mijloc, mai sigur, de aflat adevărul. Şi au găsit că raţiunea e un bun instrument şi că ea ne poate ajuta să descoperim câteva adevăruri absolute. Socrate a găsit că binele e ceva absolut. Platon a ajuns la concluzia că ideile nu sunt supuse schimbării. Animalul se naşte, creşte moare; dar ideia de animal, speţa, rămâne

undeva, departe, în aer, în cer; Aristotel găsea că rămâne sigură activitatea, cine nu se mişcă e mort ca un tablou pe perete, activitatea e o certitudine. Descartes, care găsea că sigură e îndoiala, deci cugetarea, — şi de aci deducea existenţa sigură a lumei. Spinoza, încă mai raţionalist decât ceilalţi, ajungea la concluzia că sigură e substanţa, adică Dumnezeu şi tot ce există nu sunt decât moduri şi forme ale substanţei. E panteismul exprimat cu aproximaţie în literatură, în ideia, nu că Dumnezeu e în toate, ci că e toate: floare, pom, munte, om, gândire; Leibniz, tot pe calea raţiunei, găsea că absolut certă e existenţa substanţei active, a monadelor adică, un fel de mici suflete din cari ar fi făcută lumea. Aceştia au fost raţionaliştii principali, căci i-am lăsat deoparte pe mulţi, între cari şi pe religioşi: Plotin din Alexandria, pe filosofii şi sfinţii creştini: Sfântul Augustin, Sfântul Anselme, Sf. Bernard, Sf. Tomas, d'Aquino şi alţii. Dormi cu ochii deschişi sau asculţi?

Stă rezemată în cot:

— Spune înainte... Şi avea braţul alb şi gol.

— Aşa dar, timp de două mii de ani, aceştia şi discipolii lor au căutat, îngroziţi de nesiguranţa simţurilor, să găsească sprijin în raţiune sau în credinţa în Dumnezeu. A venit însă şcoala filosofică englezească, ştii că Englezii sunt oameni practici, şi a afirmat că nimic nu putem şti decât tot prin simţuri. Raţiunea nu duce decât la vorbe goale. Unul dintre aceşti englezi, Roger Bacon şi după el altul, François Bacon, peste trei veacuri, ne îndeamnă să ne întoarcem la natură şi să nu

credem decât ceea ce se poate controla. Ei sunt părinţii ştiinţei moderne. Ceilalţi Englezi, care au filosofat, s'au mulţumit să tăgăduiască valoarea virajurilor raţiunei. Locke afirmă contrariul celor ce se susţinuse două mii de ani. Numai prin simţuri putem cunoaşte ceea ce e de cunoscut, prin experienţă. Inainte de experienţă, sufletul e «tabula rasa». Totul vine prin simţuri. Episcopul Berkeley trage concluzia că dacă totul nu există decât câtă vreme e cunoscut prin simţuri, atunci tot ce nu e cunoscut, nu există şi cum cunoaşterea e un act spiritual, spiritul e totul, deci materia nu există şi senzaţiile sunt provocate de spiritul cel mare: Dumnezeu, aşa cum sufletul provoacă şi trăeşte visele. Viaţa şi materia sunt numai un vis al spiritului şi revine, într'o formă nouă, la vechiul scepticism al Sofiştilor. Nimic nu există în realitate. Totul e numai relativ la noi şi se reduce la legile asociaţiei ideilor. Nici numărul, nici cauza, nimic nu există, afară de ceea ce aduc simţurile şi care fireşte, nu are nicio valoare ştiinţifică.

Tot un englez şi încă faţă bisericească, filosoful Thomas Reid, a combătut această filosofie a iluziei, spunând, între altele, şi o anecdotă care a avut mare succes la vremea ei. «Mă întâlnesc, zilele trecute, cu bunul meu prieten, John să-i spunem. Era foarte amărît... «Dar, John, ce s'a întâmplat cu d-ta?»... «Sunt amărît. Mi-a înebunit băiatul cel mare»... «Arthur? ei, nu mai spune... cel care studia filosofia la Oxford?»... «Tocmai el. A venit acum de sărbători acasă. Fireşte că am găsit o masă bogată şi, emoţionat,

l-am întrebat ce a învăţat acolo, la Universitate... « Multe, tată, şi lucruri pe cari nici nu le bănueşti. Am învăţat, de pildă, că nimic nu există, că totul e o creaţie a simţurilor noastre. Coloarea asta roşie a vinului nu există în realitate, tată, e o creaţie a unchiului meu, paharul însuşi e o creaţie a simţurilor mele, masa, cu tot ce e pe ea; uite, mâna mea e şi ea creaţie a simţurilor mele. Tot ce mă înconjoară e o creaţie a simţurilor mele. D-ta însuţi, tată, eşti o creaţie a simţurilor mele »... Când am auzit asta, mi s'a făcut rău. M'am ridicat furios în picioare şi i-am spus, cuprins de mânie: « Bine, ticălosule, că vinul şi paharul şi masa or fi creaţia simţurilor tale... poate... nu ştiu. Dar să-mi spui mie că eu sunt o creaţie a simţurilor tale, când eu ştiu bine că eu te-am făcut pe tine...? Asta e prea... prea. Eşi afară din casa mea şi du-te la filosofii tăi ».

Râde amuzată cu dinţii ca miezul unui fruct roşu.

— Episcopul ăsta avea dreptate...

— Te cred că-i dai dreptate... Totdeauna episcopii au fost de acord cu femeiuştile frumoase.

Dar acum am obosit... De altfel am ajuns la Kant, care e cel mai mare dintre toţi. El i-a împăcat pe cei două mii de ani de raţionalism — adică de împăcat nu i-a împăcat, dar a găsit calea adevărată — cu empirismul ştiinţific al Englezilor. El a spus: nici raţiunea singură, nici simţurile singure nu pot oferi un adevăr sigur. Raţiunea singură o ia razna, simţurile singure sunt moarte. Lumea cea adevărată, care ne stârneşte impresiile, n'o cunoaştem. El i-a zis lumei aceleia « lucru în sine », numen. Numenul, acest miez al lucrurilor, nu-l poate cunoaşte nimeni. Când vrea să ajungă la noi, el ia forma dictată de simţuri şi se organizează aşa cum cere raţiunea noastră. Când acest numen vrea să intre în cetatea minţii noastre, el trebue să se supuie formalităţilor necesare, să îmbrace un anumit costum, să păstreze obiceiurile şi prescripţiile. Raţiunea nu poate şti nimic din ceea ce e în afară de zidurile cetăţii, dar garantează pentru ordinea şi siguranţa celor dinlăuntru. Prin urmare, şi după Kant lumea, pe care o vedem, e un vis al fiecăruia din noi, dar un vis care se formează după anumite reguli, nu aşa la întâmplare, după regulile « casei », adică ale sensibilităţii, ale judecăţii şi ale raţiunii.

« Un vis al morţii eterne e viaţa lumii întregi... »

Iată, fată dragă, filosofia explicată, atât cât s'a putut, ca s'o înţeleagă şi o proastă mică, aşa ca tine...

S'a întărîtat ca o pisică în culcuşul de olandă albă.

— Iar începi?

— Ei atunci, poftim, retractez: o proastă mare.

— Ascultă, să nu mă scoţi din sărite... Spune-mi mai bine acum altceva. Dacă lumea care există e un vis al fiecărui om, după reguli stabilite, cum se face că toţi oamenii visează după aceleaşi regule?

O privesc cu o ne mai pomenită mirare.

— Zău, că nu eşti chiar aşa de proastă.

S'a înfuriat, vrea să-mi prindă mâna ca să mi-o muşte.

— Zău că nu glumesc... Asta s'au întrebat şi ceilalţi filosofi, cetind pe Kant. El spusese că există o « con-

ştiinţă în genere ». Dar, se vede că e prea puţin... Pe tine te mulţumeşte această afirmaţie, căci pe confraţii tăi într'ale filosofiei nu...

N'am apucat să termin fraza căci m'am pomenit cu amândouă pernele de puf şi dantelă în cap.

— Dragă fată, nu mai ştiu cum să mă înţeleg cu tine... Dacă-ţi spun...

Mă întrerupe poruncitor.

— Stai, acum vino aproape şi-mi răspunde la o întrebare.

Iau o mutră supusă, cu ipocrizie şi aştept.

— Da?

— Cine era o fată blondă şi uscată?...

— Care?

— Una urîtă... după lucrare, când tu vorbeai cu profesorul, câţiva băeţi şi vreo două fete discutau despre tine. Asta se lăuda că te cunoaşte... Un băiat spunea şi el, că aţi făcut liceul împreună.

— Cine frate?

— Ei cum, cine? Una... blondă şi urîtă. Era în capul băncii a cincea.

Nu ştiu nimic, dar spun la întâmplare.

— Care, aia din capul băncii a cincea...? A...! blonda... aia cu gura frumoasă...?

Strâmbă din buze.

— Da, frumoasă, dacă era vopsită ca o paparudă.

Am înţeles şi joc mai departe, cu mutra cea mai convinsă:

— A, ştiu acum. E o fostă metresă a mea...

Mă priveşte o clipă uimită, cu sprâncene circonflexe.

— Mizerabile, şi se năpusteşte asupra mea cu pumnii.

— A, da... frumoasă fată... ce gură avea...

M'a împins cu picioarele afară din pat şi, ca să nu cad, a trebuit să cobor.

— Dragă, avea o gură caldă şi lacomă...

Strigă la mine mânioasă.

— Taci,... n'auzi, taci...

Şi, lăudăros, din mijlocul dormitorului:

— Lacomă... dragă... Aia ştia să sărute, nu ca tine.

Aruncă acum cu pernele în mine, strigând în genunchi, în mijlocul patului:

— Nu mă interesează... taci... nu vreau să aud... era slută.

— Când te strângea în braţe... nişte braţe, cu adevărat colaci de salvare...

Vrea să-mi arunce cartea de pe mescioară în cap, dar sar mai înainte, o prind în braţe şi o culc în pat. I-am fixat umerii în olanda albă a aşternutului, petrecându-i mâna stângă pe sub talie, arcuindu-i astfel pieptul cu sânii mici. Ii prinsesem amândouă mâinile căci cu cotul îi apăsam braţul stâng, iar cu degetele îi încleştasem braţul celălalt aproape de umăr. Corpul îi era de sub sâni în jos liber şi gol tot, dar nu putea să scape din prinsoare, cu toată truda ei de svârlugă. In felul acesta gura îi era în voia mea, căci stam în genunchi şi aveam şi braţul drept cu totul liber. N'o sărutam. Imi apropiam numai buzele de colţul gurii ei şi aşteptam. Se smucea, arunca picioarele căutând să mă lovească, dar totul era de prisos. Cămăşuţa i se adunase spre gât. O întrebam ironic:

— Tot mai vrei să dai oamenilor cu cărţile în cap? şi-i conturam, abia atingându-le cu gura, buzele moi şi cărnoase, iar când înfiorat le simţeam întredeschiderea şi respiraţia caldă de floare, mă depărtam de ele şi mă apropiam uşor de urechiuşe. Işi răsucea mijlocul, se vânzolea opintindu-se în călcâie, făcând ca o punte arcuită din trupul ei, oferit tot unui zenit al voluptăţii, vădind goală, floarea de mătase palidă din mijloc, în lumina cristalină crudă a lămpii.

— Mai eşti afurisită?

Nu vrea să vorbească şi, amărîtă, avea aerul să spuie că scapă ea din strânsoarea şi are să-mi arate mie.

Era vânjos şi viu, trupul, în toată goliciunea lui de femeie de douăzeci de ani, tare, dar fără niciun os aparent, ca al felinelor. Pielea netedă şi albă avea luciri de sidef. Toate liniile începeau, fără să se vadă cum, aşa ca ale lebedei, din ocoluri. Sânii robuşti, din cauza mâinii mele petrecute pe sub talie, prelungeau graţios, ca nişte fructe oferite, coşul pieptului, ca subt ei, spre pântec, căderea să fie bruscă. Picioarele aveau coapsele tari, abia lipite înăuntru când era alături înăuntru, lung arcuite în afară, din şold la genunchi, ca şi când feminitatea ei ar fi fost între două paranteze fine, prelungi. Cu toată înverşunarea împotrivirii, mi-am apropiat gura de a ei, dar când am simţit-o moale şi bună ca un miez bun de fruct, i-am dat dintr'odată drumul şi-am sărit în mijlocul dormitorului, ca de frica unui şarpe.

S'a ridicat înfuriată, aprigă, în genunchi şi în aceeaşi clipă mi-a sburat în cap cartea... şi de abia am avut

timp să mă feresc, căci flaconul cu apă de colonia de pe masă a sburat şi el, prăbuşind în spatele meu, o etajeră cu vasul de flori cu tot, făcându-se cioburi.

Dacă mă lovea, nu ştiu ce s'ar fi putut întâmpla. M'ar fi desfigurat, poate m'ar fi ucis, chiar. Era fără îndoială un paroxism, o undă de nebunie în furia ei, căci avea în joc aceeaşi frenezie ca animalele din junglă. Niciodată n'o iubeam atât de mult ca în asemenea clipe şi ar fi putut să mă omoare, dar la ispita asta n'aş fi renunţat. E ceea ce n'am întâlnit niciodată la altă femeie, această impresie de a te juca pasionat cu o panteră întărâtată. Am prins'o din nou în braţe, şi când mi-a simţit gura apăsată în plin, cald pe a ei, s'a destins toată, s'a înmuiat ca o cârpă, şi-a trecut braţul după gâtul meu şi a rămas atârnată de gura mea.

Scăpat din strânsoarea sărutului ei, mi-am plimbat buzele de-a-lungul taliei cu răsuciri molcome, mi-am lipit urechea şi obrazul de pântecele neted şi catifelat, ca o petală de trandafir galben, ascultând înăuntru, viaţa femeii, în ovarele ei, ca o sevă, atent cum ascultă medicul pieptul celui pe care îl examinează. A prins să se frământe iarăşi, se frângea ca o pâine a iubirii trupului tânăr, era lânced albă, şi cu ochii închişi peste durerea dospită din ea, oferind între dinţi întins, garoafa însângerată a buzelor. Eu priveam ochii îndoliaţi, care veghiaseră nopţi de-a-rândul deasupra patului prietenei bolnave, mâna palidă care scotea din camera suferindei ligheanul cu pansamentele murdare schimbate, aceeaşi mână palidă care copia zeci şi zeci de pagini pentru mătuşe. Am prins să caut în tot trupul acesta

de prinţesă dornică, sufletul, floarea gândului şi a loialităţii. Tăcut, voinţa dintre noi creştea, se exaspera ca sacadele unui spasm. Imi gângurea numai, deodată învăpăiată şi năvalnic rumenită, năucit şi cald în ureche, vorbe fără şir: Dacă nu... Viaţa mea... dacă nu... până la minunea din urmă a îmbrăţişerii.

Nu mult după lucrarea de seminar, am întâlnit, într'o după amiază, la şosea, pe când eu şi nevastă-mea ne plimbam pe jos, pe Anişoara, o verişoară de-a mea, măritată cu un proprietar de moşie de pe lângă Ciulniţa. Era în primele zile de Maiu, mugurii plesneau în suluri mici de frunze, dar ramurile copacilor se vedeau încă mai negre. Primăvara scotea lumea la soare ca pe şopârle... Aleele erau svântate şi soarele tăia sectoare luminoase, proaspete în toate părţile. Anişoara trimisese maşina înainte, la rondul doi, şi ea venea acum pe alee încet, pe jos, frumuseţe mlădioasă, brună.

In vremea când eram săraci, nu ne vedeam aproape de loc cu această verişoară, care era foarte « mondenă », trăia larg de tot, căci avea casă mare în Bucureşti. Era una dintre acele femei elegante, despre care, fie pe stradă, fie la teatru, toată lumea întreba numaidecât cine e. Avea obraji cu limpezimi de ou de porţelan, ochii negri, mari ca nişte clasice migdale, sprâncenele drese, subţiri şi uşor ridicate spre tâmple. Nasul, mult depărtat de gură, dar legat de ea printr'un suav şănţuleţ, abia lămurit, era tot aşa de fin şi sigur desenat ca şi buzele, cum îi erau de altfel toate trăsăturile, şi dădea o uşoară semeţie întregii figuri. Un « grain de beauté » totuşi, în stânga, deasupra gurii înroşite închegat, îmbia cu oarecare familiaritate. De aproape de tot, însă, tăriei incondensate a trăsăturilor îi corespundea o frăgezime prea molatecă, nesigură a cărnii, ca la floarea crescută la întunerec. Probabil, din cauza nopţilor nedormite, sau cine ştie, era poate bolnavă.

Acum a descoperit-o parcă pe nevastă-mea: « zău, e încântătoare... Ia uite ce drăguţă... Ei nu, zău... Nevastă-mea era fericită şi surâdea ca o şcolăriţă, gâdilată în orgoliul ei că place unei femei atât de pretenţioase. Ele între ele, femeile sunt foarte simţitoare la aceste preferinţe. A urmat o serie de invitaţii reciproce şi pe urmă nu ne-am mai despărţit aproape nicio zi, mai ales când a venit, după ce a terminat muncile, şi bărbatul Anişoarei, Iorgu. A fost o schimbare rapidă ca topirea zăpezii albe pe câmp. Am devenit şi mondeni. Sărbători în familii de cunoscuţi, invitaţii la conacuri de prieteni, la restaurante de seară şi grădini de vară, dansuri, deveniseră preocupări cotidiene. Au fost, în luna Mai, câteva « grandioase » bătăi de flori la şosea, între rondul întâi şi hipodrom, la care am luat, bineînţeles, parte, în automobilul ascuns sub liliac, trandafiri şi garoafe al Anişoarei. Suferea, ca supus unui tratament dureros, cu fiecare prilej din acesta, dar nevasta îşi descoperise în angrenajul de lux posibilităţi noui, aşa cum unii îşi descoperă într'o zi talente nebănuite şi, mai ales, descoperă în fiecare zi prilejuri noui şi diferite să şi le exerciteze. O rochie nouă, un pantof fin, o pălărie, o masă cu invitaţi eleganţi, care altora i se păreau aproape la fel sau fără nuanţe prea evidente, aveau între ele pentru nevastă-mea deosebiri

categorice, aşa ca în reclama din vitrina farmaciilor, în care o mână extrem de fină e alăturată de alta cojită şi buboasă: înainte şi după întrebuinţarea cremei X.

De vechile prietenii nu mai putea fi vorba. Nu numai că n'ar fi fost suficient de bine îmbrăcaţi pentru localurile în cari mergeam acum, dar n'ar fi avut nici posibilităţile materiale. Când mergeam înainte, în grup, plăteam eu nota totdeauna, bine înţeles, dar acum nici eu, din cauza costului mare, n'aş fi putut s'o fac. De altminteri aceste despărţiri devin inevitabile prin gabaritul cheltuelilor. Când se ridică gradul de altitudine, unii rămân fatal jos, indiferent de sentimente.

Aproape chiar din această vreme, nevastă-mea a început să se ocupe cu superioritate şi de ţinuta mea. Ştiam că la Universitate trec printre studenţii «bine». Eram înalt şi elegant, dar e adevărat că nu-mi făceam decât câte un costum de haine, pe care-l purtam până se uza şi pe urmă îl înlocuiam cu altul. Cravată de asemeni, cumpăram alta, numai când cea dela gât era mototolită de-a-binelea. Bine înţeles că şi ghetele le pingeleam, cât timp cismarul socotea că se pot pingeli cuviincios. Dar cum eram subţire, cum cumpăram obiecte pe care le credeam bune, n'aveam niciun motiv să fiu îngrijorat. La început, nevastă-mea s'a mulţumit să-mi calce hainele, să-mi aranjeze mai bine nodul dela cravată şi să-mi puie, în fiecare zi, o batistă mai fină, în buzunarul de sus al hainei. Pe urmă mi-a cumpărat trei cravate noi şi o jumătate de duzină de batiste fine de olandă. O stânjenea parcă neatenţia mea în

îmbrăcăminte. E drept că într'o după amiază, am observat şi eu deosebirea dintre mine şi dansatorii cari veneau la Anişoara. Intâia dată mi-am dat seama că o cămaşe nu se poate pune şi a treia zi. Aveam pe urmă manşetele prea largi şi cu colţurile sucite în afară, pe când «dansatorul» pe care-l priveam avea manşetele bine întinse, mici, care prindeau mâinile ca nişte cătuşe de mătase. Şi pe când ghetele mele aveau o uşoară tendinţă să-şi ridice boturile, ale lui erau întinse şi parcă noui. Era tuns parcă de cinci minute, pieptănat lins. Părea nesfârşit mai curat şi mai îngrijit ca mine cu toată baia mea din fiecare zi. Peste vreo două zile nevastă-mea, cu oarecare stânjenire, mi-a dat un sfat căruia i-am ghicit resortul interior.

— N'ar fi bine să-ţi comanzi, azi sau mâine, două costume noui? căci hainele, dacă le porţi cu rândul se păstrează mai bine... zău, Ştefane... Şi iar... «Nu mai purta şi tu cărţi în buzunarele hainei».

— Fată dragă, o să am de lucru cu probele...

— N'are a face, şi uite, acum vine vara... N'ar fi bine să-ţi comanzi trei cămăşi de soie-écrue? Ba poate n'ar fi rău, dacă ţi-ai face o jumătate de duzină chiar...

Am înţeles că în sufletul ei se petreceau comparaţii care nu-mi erau favorabile şi că suferea, fără să spună, din cauza asta.

Simţeam că nici nu era singura inferioritate pe care mi-o găsea. Pare-se că snobii, pe care ea îi admira acum, aveau un stil al lor, pe care eu nu-l aveam. Vedeam cum zi de zi, femeia mea se înstrăina, în preocupările şi admiraţiile ei, de mine.

Viaţa mi-a devenit curând o tortură continuă. Ştiam că nu mai pot trăi fără ea. Ca o armată care şi-a pregătit ofensiva pe o direcţie, nu mai puteam schimba baza pasiunei mele. Era în toate planurile mele. In toate bucuriile viitorului. La masă, la miezul nopţii în grădina de vară, în loc să ascult ce-mi spunea vecinul sau vecina, trăgeam cu urechea, nervos, să prind crâmpee din convorbirile pe care nevastă-mea le avea cu domnul elegant de alături de ea. Nu mai puteam ceti nicio carte, părăsisem Universitatea. Intr'o zi, am găsit pe masa ei o scrisoare netrimisă încă, adresată unui domn la Bârlad. Am desfăcut-o cu grabă şi cu silă de mine însumi: « coane Costică, ar fi trebuit să vii aci... dar asta costă şi după sfatul deputatului, m'am adresat unui contencios. Trebuie să aştepţi însă şi nu te supăra dacă v'am trimis eu, înainte, 180 lei, pensia pe prima lună. Te pun în frigare şi pe d-ta şi pe Coana Sofica, dacă nu mi-i înapoiaţi când luaţi pensia, etc »...

In casa Anişoarei, obicinuit acolo, cunoscusem un vag advocat, dansator, foarte căutat de femei, pe care le învăţa, chiar pe cele mai reputate ca dansatoare, un dans nou, la modă: tango. Era uimitoare docilitatea cu care ele, atât de frumoase şi calde, bune de îmbrăţişat, executau în braţele lui, mişcările pe care le dicta, răbdarea cu care refăceau de zece ori un pas, ca şi autoritatea plictisită cu care le făcea observaţii. Venise şi el de prin cabaretele Parisului, adus de războiu, şi forma, cu noi şi alte vreo trei-patru perechi tinere, « banda noastră », cum spuneau cu oarecare orgoliu femeile.

Evident, mă întreb uneori, dacă eu nu-mi fac singur această suferinţă, dacă nu cumva, prin excepţie, oricine vorbeşte despre dragoste n'ar trebui să se îndoiască şi să evite să vorbească în numele celorlalţi — ba cred că nici odată n'ar trebui să folosească, vorbind, persoana treia — pentrucă sentimentele, pe care le încearcă sunt incomunicabile, vorbele cu care sunt etichitate nu corespund aceluiaşi conţinut şi, chiar dacă e vorba de acelaşi conţinut, intensitatea şi durata sentimentului pot fi nesfârşit de felurite, căci unul poate suferi atroce că nevasta lui prinde pe sub masă mâna vecinului, pe când altul ia asta drept o nuanţă fără importanţă, încât oricine iubeşte e ca un călător, singur în speţa lui pe lume, şi nu are drept decât doar să bănuiască aceleaşi sentimente şi la alţii, câtă vreme nu corespunde cu ei decât prin mijloace atât de imperfecte de comunicare cum e cuvântul. Imi ziceam că văd poate prea mult rău, acolo unde nu e. De pildă, cu una dintre acele formule simpliste şi stupide, mi se spune de către cei din jurul meu că sufăr atâta, numai din cauză că « sunt gelos ». Vor să spună că fără niciun motiv temeinic, mai mult dintr'un fel de structură vicioasă sufletească, neconformă cu normalul şi realitatea. E încă una din formele acelei enormităţi, care e concepţia metafizică a dragostei, formulă care nu explică în realitate nimic, cum de pildă, altă formulă metafizică, folosită acum câteva zeci de decenii, nu explica în fizică nimic şi totuşi era folosită cu furie: « natura are oroare de vid ».

Nu, n'am fost nici o secundă gelos, deşi am suferit atâta din cauza iubirii.

Iată, de pildă, această întâie zi când a început neliniştea mea, din cauza lui G... Anişoara, care într'un fel avea mania excursiilor « în bandă », a căror promiscuitate mie îmi făcea silă, a hotărît ca de Sf. Constantin şi Elena (cădea acum într'o Sâmbătă, iar Luni era o altă sărbătoare) să facem o excursie de trei zile la vie, la nişte prieteni comuni, la Odobeşti, cu automobilele unora dintre ei. Dela început m'a enervat urcarea în automobile. De vreo două-trei ori ne aranjasem în cele trei maşini şi de două-trei ori ne-au schimbat, căci era cineva important care nu se simţea bine plasat. In realitate, femeile căutau să se găsească la un loc cu bărbaţii cari le interesau, iar când nu isbuteau dela început, stricau totul, sub pretexte dintre cele mai neserioase. Partea desagreabilă era că urcam şi coboram fără să ştim de ce, iar asta ni se comunica simplu de către cei îmbufnaţi şi iniţiaţi sumar.

— Iar ne dăm jos? Dar ce e, frate, nu se mai termină?

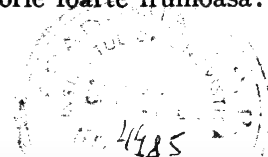
Aci răspundeau ridicături din umeri plictisite, ale celor cari se aranjaseră bine şi acum se temeau să nu li se strice socotelele.

Cea mai mare surpriză a fost pentru mine că nevastă-mea însăşi, foarte ascultată din cauza frumuseţii ei, şi a cărei participare constituia un fel de motive de succes pentru excursie, era aceea care a deranjat de două ori pe toată lumea, ca să isbutească să-l aibe în maşina noastră pe G., dansatorul abia cunoscut cu două săptămâni înainte. Eram obicinuiţi, de doi ani de zile de când ne iubeam, să considerăm cu indiferenţă

tot restul lumii, să ne simţim bine ori unde suntem împreună şi mai ales singuri, în mult prelungite convorbiri, sfârşite adeseori în voluptate. Un drum, o expoziţie de tablouri ne plăceau mult mai mult, dacă ne puteam comunica şi verifica reciproc impresiile. Când eram în lume şi nu puteam vorbi unul cu altul, simple surâsuri, sau priviri lungi, explicau pentru noi situaţia, caracterizau momente, ca în baza unei înţelegeri atât de statornicite despre lume, şi a unei obicinuinţe de a comunica atât de perfecte, încât vorbele erau oarecum de prisos. Socoteam că şi această excursie va fi o voluptoasă incursie în viaţa celorlalţi, în folosul nostru, al amândorora, şi iată că, dela început, stăruia să aibă în intimitatea noastră un desagreabil intrus. Aşa credeam numai, în prima clipă, dar am înţeles mai târziu, mort, că intrusul, în patima apropierii lor, eram eu.

Din întâia clipă, fireşte, preferinţa ei neocolită, neascunsă şi lacomă, a pus între mine şi acest domn, venit pe un drum necunoscut trecutului nostru, o senzaţie de stânjenire. El ştia ce vrea ea, eu ştiam de asemeni şi mai ales amândoi ştiam unul despre altul că ştim (şi probabil şi ea la fel) şi nici o mărturisire nu ar fi avut nimeni curajul să facă. Am exagerat, evident, politeţea, în exces de vorbărie, ca să mă arăt cu prisosinţă bine crescut.

— Dar nu... dar nu... poftiţi... de ce nu..? Stau foarte bine... nu, nu mă deranjează. D-voastră? A... bun atunci... perfect... Tu stai bine? (nevastă-mea era la mijloc între noi doi). A ... atunci foarte bine, va fi o călătorie foarte frumoasă... Avem o vreme minu-

nată, de Maiu, nici prea cald, nici prea răcoare... Când ajungem? Da? tocmai la unu? Să sperăm atunci că nu o să avem nicio pană la motor.

Pe drum, nevastă-mea n'a trăit decât prezenţa lui. Toate comentariile le-a făcut numai pentru el sau cu el. Avea o voce uşor emoţionată — la început am crezut că din cauza soarelui şi aerului înrourat al dimineţii şi al câmpului — şi releva cele mai neînsemnate nimicuri ale drumului, cu exclamaţii. Dacă maşina era să calce un cârd de gâşte, ea scotea un fel de interjecţie uşoară, vreun A! care pornea însă din toată intimitatea ei de femeie şi vrea să spuie cu totul altceva decât spunea. Dacă era o casă cu pridvor frumos, ea arăta în grabă: Ai văzut? căci în timpul acesta maşina trecuse. Plouase puţin în ajun şi nu aveam acum fir de praf, ca să ne tulbure privirile, dar începutul de nelămurire era înăuntru. Nu îmbrăcaserăm nici halaturile de dril, nu pusesem nici coifurile de cârpă şi nici ochelarii. Rezemată de noi doi, nevastă-mea era de o voie bună primăvăratecă. Braţul stâng îi era petrecut peste braţul meu, drept în faţă, de i-l simţeam, dela cot până sus la încheietura omoplatului, şi în acelaşi timp îi simţeam toată talia, parcă şi cu viaţa organelor din ea, cum poate se simte seva în copaci, căci antrebraţul meu era uşor sprijinit pe şoldul ei. De sigur că şi el sta tot la fel.

Tot fiindcă nu era praf, maşinile mergeau una lângă alta, luându-se din când în când la întrecere şi atunci preaplinul de viaţă, al celor cari treceau înainte, se manifesta în interjecţii biruitoare, în saluturi cu mâinile şi batistele.

După Valea Călugărească, una dintre maşini a avut o pană şi ne-am oprit cu toţii pentru ca stăpânii şi conducătorii să repare răul în grabă. Am întârziat totuşi aproape un ceas. Nevastă-mea a vrut să aibă ramuri dintr'un măr înflorit, puţin mai în de vale de unde eram noi, iar el s'a oferit să i le rupă. S'au dus amândoi şi ea şi-a umplut braţele cu ramuri, de părea, blondă şi cu ochii albaştri, o icoană împodobită. Plăcerea lor trecea nepăsătoare peste faptul crud de a sluţi un pom. S'a lăsat fotografiată apoi, căci el era « asortat » cu tot soiul de nimicuri, ca un snob la curse, şi fireşte « aparatul » nu lipsea.

N'am putut să nu bag de seamă, de sus de unde eram, plăcerea cu care ea se lăsa sprijinită toată de el, când au urcat râpa iar, până în şosea, după ce maşina a fost reparată. După Buzău, am înţeles că nu mai putem fi la ora mesei la Odobeşti şi ne-am hotărît să prânzim la Râmnicu-Sărat. Şi aici, după ce ne-am aşezat cu toţii, nevastă-mea a găsit că ar fi mult mai bună altă masă, aşezată mai în fundul grădinii. Şi ne-am sculat toată lumea, ca să ne mutăm lângă ea, căci din pricină că întârziase puţin să se spele pe mâini şi să se pudreze, locul lângă G. i-l luase alta. Fireşte că eu îi rezervasem locul lângă mine, dar a trebuit să fac la fel cu ceilalţi. Acum erau amândoi alături, iar eu, cam la colţ, între un domn bătrân şi o doamnă urâtă. Fiecare credem că femeia care ne iubeşte are, păstrate pentru noi, anumite mici gesturi de mângâiere şi frumuseţe, gesturi cărora noi le dăm un anume înţeles şi ne e o suferinţă crâncenă, să vedem

că le are şi pentru altul. E stupid, dar faptul că ea a gustat din felul lui de mâncare cu poftă — şi ea ştia ce vie plăcere îmi face mie acest gest, căci îmi dădea poftă de mâncare chiar dacă eram bolnav — m'a abătut cu totul. Am surâs în dreapta şi în stânga însă, făcând dureroase sforţări, ca să nu se bage de seamă că dau importanţă unor asemenea nimicuri, căci ar fi atras atenţia şi comentăriile tuturor. De altfel, cred că lumea le dă importanţă numai atunci când observă că şi bărbatul le dă, fiindcă pe ea numai « drama » o interesează.

La sfârşitul mesei au cerut singuri clătite şi acest gest, făcut în comun, era la ei atât tendinţa de a se distinge ca adevărată pereche, cât mai ales un soiu de educaţie a simţurilor, în vederea unei mari pasiuni. In genere, în toate gesturile unor amanţi cari se apropie, e un fel de intenţie de corespondenţă, nemărturisită dar evidentă, ca o convenţie între cei cari îşi scriu, fără să se cunoască, îşi dau un rendez-vous (el o floare albastră la butonieră, ea alta la fel la piept).

Am ajuns la Odobeşti pe la 4 după amiază de abia, căci masa s'a prelungit îndestul. A fost şi acolo, se înţelege, o problemă a distribuirii camerelor, căci am fost împărţiţi toţi musafirii, în trei familii deosebite. Am trecut un timp prin adevărate minute de groază. Au căutat, cred, să fie iar cât mai aproape, dar n'au isbutit, fără să am aerul, să locuim deosebit. Auzisem de scandaluri, când noaptea, femeia a trecut în camera vecină, la un domn şi mă gândeam ce ar deveni situaţia mea jalnică dela prânz, ridicată încă, la o

potenţă înzecită, a doua zi, după o astfel de întâmplare. Sunt clipe când ura şi desgustul meu pentru femei devin atât de absolute, că socotesc că dela oricare dintre ele te poţi aştepta la orice. Astfel ca, într'o excursie, s'o descoperi în camera unui domn, nu mai mi se pare imposibil, cu toată oroarea pe care mi-o inspiră o asemenea infamie, ori de unde ar veni, iar o iubire de aproape doi ani nu mi se pare de loc o piedică pentru o femeie, care când iubeşte iar, e gata pentru toate neruşinările şi imprudenţele. Bine înţeles, trebue să fii dintre cei cari cred în nobleţea feminităţei în general, dintre cei cari au nevoie să adore cu adevărat femeia, dintre cei cari au jucat totul pe cartea ei, ca să vorbeşti de « neruşinare » şi de « infamie » altminteri totul rămâne un amuzant desen, o « fermecătoare aventură » bună de tratat cu indulgenţă şi şarmantă ironie anatolfranciană, ca de pildă murdăria unui căţeluş de rasă pe covor.

In cele trei zile, cât am stat la Odobeşti, am fost ca şi bolnav, cu toate că păream uneori de o veselie excesivă. Imi descopeream nevasta cu o uimire dureroasă. Sunt cazuri când experţii, într'un tablou vechiu, după felurite spălături, descoperă subt un peisaj banal, o madonă de vreun mare pictor al Renaşterii. Printr'o ironie dureroasă, eu descopeream acum, treptat, subt o madonă crezută autentică originalul: un peisaj şi un cap străin şi vulgar. Ei doi, oricum se formau grupurile, erau nedespărţiţi. De altfel, erau şi cei cari îşi impuneau, cu autoritate parcă acceptată de toţi, iniţiativele. Vizite în împrejurimi, plimbări, sporturi şi jocuri

în vie. Ba, de multe ori, dispăreau singuri şi se făceau aşteptaţi. Aşa, a doua zi, au venit la masă după ce toată lumea se aşezase. Se ştia că numai pe ei îi aşteptam, deci situaţia mea era dintre cele mai ridicule, căci întârzierea lor, deşi nu era poate din pricină că se găseau amândoi ascunşi în vreo cameră, se preta totuşi la cele mai dezagreabile sugestii. Ii rezervasem locul din dreapta mea, dar m'a deprimat că nimeni n'a ocupat locul care trebuia să fie în dreapta ei.. Era un fel de oficializare a situaţiei, care îmi înegrea sufletul. Mă întrebam dacă ea nu-şi dă seama de această realitate, dacă nu simte piedestalul de ridicul pe care mă suia... Când au venit (ea foarte afectată şi surâzătoare) priviţi cu capetele întoarse de către toată lumea, a ţinut să mă mângâie pe obraji. Nu ştiu dacă a făcut-o numai pentrucă se ştia vinovată, sau dacă logica ei nu a vrut cumva să creeze şi un soiu de echilibru cu mângâierile pe cari le distribuise.

Masa însăşi a fost un nou prilej de chinuri. A luat, bine înţeles, iar din farfuria lui, i-a turnat din paharul ei, când el a cerut servitorului să-i dea vin. Incercam să înnod convorbiri cu o vecină destul de frumoasă din stânga mea. Aş fi izbutit poate să creez un fel de vitrină de amor propriu pentru salvarea situaţiei, dar mi-era totul indiferent, căci eu ştiam că aici nu e vorba de o preferinţă sau de un joc de o clipă, ci de toată dragostea mea, de un trecut cald şi luminos de doi ani, de o desfigurare iremediabilă. Eram deci trist, cu toată truda de a surâde. Orchestra, angajată de gazda noastră pentru tot timpul cât vom sta acolo, a cântat un

vals-boston, din cele scrise pentru cerinţele modei şi clipei, dar cu adevărat frumos. Nevastă-mea şi el l-au cerut de repetate ori, iar eu, care aveam de asemeni cu ea romanţa noastră preferată, am bănuit că îl vor repeta, pentrucă le place (pentrucă e asociat cu o plăcere intensă a lor) şi că îl vor face un fel de « memento » al acestei iubiri în viitor. Un cântec din acelea pe care, chiar când dragostea s'a sfârşit, amanţii nu-l pot asculta fără să simtă că pojghiţa de pe cicatricea sufletului se rupe încet. Eram se vede atât de palid, că o vecină din faţa mea m'a întrebat, surâzând şters: « Eşti gelos? » Am răspuns cu alt surâs grăbit: « A, da ce? aşa glumesc femeile »... ca să arăt că nu sufăr, căci am înţeles că aci mai erau şi alţi bărbaţi în situaţia mea, ba aproape toţi, dar nici unul nu suferea, şi din cauza asta nu erau ridiculi, pe când eu singur făceam sforţări nereuşite ca să arăt că nu dau importanţă neplăcutei întâmplări. Mă chinuiam lăuntric ca să par vesel, dar nu puteam suporta prea mult minciuna şi ochii îmi deveneau, dela ei, trişti. Şi dacă aş fi putut să mă stăpânesc în clipa asta, aş fi isbutit poate să întorc situaţia. Vecina mea din stânga, dacă nu mai frumoasă, cel puţin tot atât de interesantă ca nevasta mea, şi încă şi mai tânără. Dacă nu « dicta » ca aceasta, era că fiind, cel puţin în împrejurarea asta, mult mai delicată, nu căuta să-şi impună cu vulgaritate capriciile, aşa cum făcea femeia mea. In schimb, n'aş fi pierdut nimic, afară de amintirea atâtor nopţi înalte şi mai ales a atâtor tristeţi trecute, devenite scumpe prin împărtăşirea lor cu ea, iar toate acestea

nu mi le putea da nimeni. Am răspuns deci cu jumătate suflet vecinei din stânga. Mă întrebam numai dacă nevastă-mea nu-şi dă seama unde într'adevăr vor ajunge lucrurile, sau dacă o face cu intenţie, căci în cazul acesta oricât ar fi sângerat ruptura, oricât ar fi fost de grea părerea de rău, aş fi plecat imediat şi în câteva săptămâni aş fi divorţat.

Intre timp, enervat că ea asculta cu o atenţie pasionată, de-i deveniseră ochii strălucitori de tot, ce spunea el, am căutat să prind cu urechea. Ii explica, numai, în termeni tehnici, şi aşa cum îi ştia el, deosebirea dintre motoarele automobilelor franţuzeşti şi cele americane. Mi-am adus aminte de vremea când audia la fel, matematici complicate pentru mine.

Către sfârşit, s'a mai petrecut o mică şi semnificativă întâmplare. Noi rămăsesem încă la masă şi în jurul nostru se făcuse grup. Câţiva comeseni se aşezaseră în largi fotolii de trestie şi se depănau banalităţi curente. In deosebi, o femee urâţică şi nu tocmai tânără, provoca naiv pe G., care nu o băga în seamă, decât atât cât îi trebuia ca să fie interesant faţă de nevasta mea. Şi când această urâţică i-a cerut un pahar de vin, îngâmfat şi cu voinţă prost crescut, a refuzat să întindă mâna şi să toarne din carafa de pe masă. A fost un moment penibil şi femeia, care contase imprudent pe farmecele ei tomnatice, a rămas încremenită. A intervenit atunci nevasta mea, poruncind:

— « Te rog să torni un pahar de vin Doamnei ». Şi cum el nu făcea nicio mişcare, iar eu mă consideram absent — s'a sculat şi a oferit singură paharul de vin

cerut. Era un gest al ei din vremea cea mai bună, dar în acelaşi timp şi un indiciu, că ea, simţindu-se preferată şi stăpână, putea, ca o aristocrată a iubirei, să facă orice gest, fără să se umilească, aşa cum regele Spaniei spală în Joia mare, doisprezece cerşetori pe picioare.

După masă, s'au vizitat unele dintre pivniţele « celebre » ale Odobeştilor, de sute de paşi subt pământ, cu butoaie mari cât rezervoarele de petrol parcă. Am gustat nenumărate soiuri şi calităţi, după îndemnul podgorenilor, toţi meridionali şi flecari, când e vorba de vinul lor.

Cea mai dureroasă împrejurare pentru mine, a fost masa de seară, din ajunul plecării. El s'a rătăcit, întârziind de data asta cu o brună mică şi neastâmpărată, în timp ce toţi ne aşezasem la masă, nevasta mea acum lângă mine. Un fost ministru, mare podgorean de aci, care ar fi voit să stea, probabil, de vorbă cu ea la masă, a ocupat locul liber din dreapta ei, neştiind că e rezervat. A devenit lividă, dar n'a avut curajul să spuie nimic intrusului. In schimb, cum noi eram aşezaţi cu spatele la intrare — luam masa într'un pridvor cu cerdac imens înflorit cu glicine şi zorele — la fiecare două-trei secunde întorcea enervată capul, să vadă dacă vine. Dela o vreme nu se mai putea stăpâni. Imenşii ochi albaştri de copil erau tulburi şi îşi muşca îndurerată, deseori, buza de jos moale şi roşie. Nu putea mânca nimic, căci de data asta cei întârziaţi n'au mai fost aşteptaţi şi se adusese la masă. Nici odată nu m'am simţit mai descheiat de mine însumi,

mai nenorocit. Am crezut atâta vreme că eu sunt singurul motiv de durere sau de bucurie pentru femeia mea, iar azi descopeream că ochii ei sunt gata să plângă pentru altul, că suferea şi ea, plăpândă, ceea ce eu înduram ros în adânc, de două zile, dar ea pentru un om care mie mi se părea cel dintâi venit. Erau aceiaşi ochi înlăcrămaţi, din vremea care a precedat căsătoria noastră, când eu n'o iubeam şi când o lăsam uşuratec să aştepte jumătăţi de oră şi mai bine, întârziind la randez-vous-uri, când ea îmi făcea reproşuri înlăcrimate şi sfâşietor resemnate, care mă turburau adânc, mă revoltau împotriva mea însumi, şi care au sfârşit prin a mă lega de ea, cum se leagă o ruptură organică prin aderenţe. Preferam, pe vremea aceea, pe o colegă a ei mai subţirică şi mai spirituală. Ea suferea şi nu ascundea nimănui că suferă, ca şi acum, căci nu are orgoliul aspru de a nu se da în spectacol. E şi una din cauzele pentru care eu acum îndur atâta, căci ea, nesuferind de acest exhibiţionism sentimental, crede, neştiind cât de greu mă stăpânesc, că nici eu nu sufăr. Mai ales că eu, dacă mă răsucesc de durere e tocmai din cauza spectacolului pe care-l dă ea, fiind atât de ridiculă că suferă. Căci asta făcea situaţia mea şi mai jalnică, deoarece păream şi mai mult de prisos, dureri şi bucurii se întâmplau fără mine, tocmai când ea atrăgea luarea aminte a tuturor.

După ce ea şi-a tot sucit gâtul, uitându-se înapoi, a venit şi el, într'adevăr, cu femeiuşca vie şi neastâmpărată, şi li s'a făcut numaidecât, prin înghesuirea celorlalţi, un loc de favoare oarecum, căci alţi întârziaţi

trebuiau să se mulţumească să stea tocmai la coada mesii. El a continuat să-şi învălue vecina în griji mângâietoare şi « tandre », iar spectacolul acesta părea insuportabil nevestii mele. Nu putea mânca nimic şi avea o figură de animal rănit. Mă întrebam: ea nu-şi dă seama că şi eu sufăr tot atât de mult? Cum e cu putinţă atâta insensibilitate? Vecina fără lucru, de vis-à-vis, a întrebat-o ironic, şi evident destul de tare, dacă « suferă » şi mi se părea că în viaţa mea nu mi s'a adus o insultă mai mare, decât să fie întrebată nevastă-mea, faţă de mine, dacă sufere din cauza altuia. M'am gândit să las furculiţa în farfurie şi să mă scol neîntârziat, mânios, dela masă, plecând apoi de-a-dreptul la gară. Şi aş fi făcut asta dacă eram numai un amant, nu şi bărbatul acestei femei. Intre doi amanţi situaţia este, deşi mai complicată decât se judecă în mod primar de către lume, negreşit infinit mai simplă decât între soţ şi soţie. Nu ţi-a plăcut o femeie numai pentru trupul ei, numai pentru surprinderea frământării ei sexuale, căci plăcerea şi neplăcerea se caută şi se desfac asemeni perechilor la cadril. Dar ţi-ai ales-o ca nevastă. In realizările naturii orice om e un exemplar unic şi inedit. Din toată filosofia, se desprinde cel puţin acest adevăr că omul — cu conştiinţă — fiind pentru el creatorul lumii, ca reprezentare, odată cu moartea lui, moare neîndoelnic şi lumea. Şi el îşi alege, liber, o altă conştiinţă, pe care o socoate egală cu a lui. Va fi tovarăşa şi moştenitoarea lui, a memoriei lui, îi vor spune copiii lui mamă. Nu sunt religios, dar cred că, datorită unei pure elaborări spirituale, totuşi,

ceea ce are, sguduitor de profund, catolicismul e această dogmă, că soţul şi soţia sunt predestinaţi dela facerea lumii, că peste catastrofele vieţii, uniţi şi egali unul cu altul, faţă 'n faţă unul cu altul, ca în această viaţă, vor fi şi în vecinicia viitoare. E şi una dintre cele mai frumoase imagini create de gândirea omenească. Nu-i vorba aci despre «jurămintile amanţilor», căci şi eu avusesem amante care-mi «juraseră dragoste eternă» şi pe cari nu le luasem în serios, iar după «partide» mai mult sau mai puţin îndelungi de plăcere, le părăsisem, cu toate lacrimile lor, la cele dintâiu cochetării cu alţi bărbaţi... S'a ajuns, în acest veac, subt influenţa vulgară a literaturii, la concepţia plaisiristă a căsătoriei, când omul în loc să se ducă la un stabiliment anume, îşi aduce o nevastă acasă pe care, după două-trei luni, o concediază fără nicio altă formalitate decât, uneori, o despăgubire bănească.

Aşa am gândit în vremea când, după ce atâta suferinţă din partea femeii mă înduioşase, i-am cerut să-mi devie nevastă. Mi se dăruise cu totul. Ii spusesem loial, că nu o voi lua de soţie şi-mi răspunsese cu un surâs palid şi dumnezeesc: «Orice s'ar întâmpla cu mine, vreau ca tu să mă faci femeie. Am suferit prea mult din cauza ta. Nu te vei simţi în niciun fel, absolut în niciun fel, îndatorat faţă de mine. Poţi să mă goneşti în zorii zilei, şi să nu mă mai primeşti niciodată în casa ta». Fireşte, cuvintele ei erau nealese, dar expresia era de o copleşitoare precizie. Fusese întâiu amanta mea, desnădăjduită de voluptate, dar peste câtva timp purta numele meu, ea, pe care nu-l

purta nici una dintre surorile mele. Şi intimitatea noastră creştea şi se adâncea ca o lume nouă cu privelişti prelungi de întâiul ceas.

Ce însemnau acum toate aceste simţăminte şi gânduri pentru femeea de lângă mine? Absolut nimic. Şi eu mă simţeam imbecil şi ridicul, fără simţul realităţii, şi naiv ca un predestinat «coarnelor», ca să fi fost gândit atât de mult despre o femeie, care punând în cumpănă tot acest aparat majestos şi scrobit al sentimentelor mele, le prefera fără grije, lacom, strângerea în braţe a unui necunoscut până acum câteva zile. Prăbuşirea mea lăuntrică era cu atât mai grea, cu cât mi se rupsese totdeodată şi axa sufletească: încrederea în puterea mea de deosebire şi alegere, în vigoarea şi eficacitatea inteligenţei mele. Sunt guverne, în ţările din apus, cari primesc foarte des, şi pe chestii importante voturi împotrivă din partea adunărilor lor naţionale. Dar nu găsesc că e cazul să tragă de aici vreo consecinţă. Câte odată, aceleaşi guverne însă, aşează toată greutatea existenţii lor pe un lucru de nimic şi «pun chestia de încredere», uneori pe un simplu adjectiv într'un articol de lege. Iar dacă atunci votul le e împotrivă, se prăbuşesc. Unii bărbaţi nu-şi iau nevestele în serios, (e drept că eu mă întreb, de ce s'au însurat atunci?) şi nu găsesc niciodată că e cazul să tragă consecinţele. Eu jucasem totul pe această femee şi trebuia să trag acum toate consecinţele cari se impuneau: Desfiinţarea mea ca personalitate. Trebuia deci să mă scol dela masă şi de lângă această iubire pentru totdeauna. Dar ştiu ce voinţă de fier şi rece am —

una dintre amante, care în naivitatea ei vulgară încercase să mă convingă pentru un târg conjugal, îmi cerea apoi cu groază, să nu-i mai zâmbesc, căci zâmbetul meu plutea cu o indiferență de moarte, de neînvins prin nimic, — și știam că odată făcut gestul acesta, nici lacrimi, nici explicații nu mă vor mai face să revin. Mi-am impus să îndur totul până când voi fi singur cu ea, ca să am un cuvânt ultim. Adevărul e că imensitatea catastrofei îmi făcea sufletul palid, căci nu știam singur dacă, oricât de îndârjită voința mea, siluindu-mi simțirea, voi avea cumva puterea să îndur totul, fără să se sfărâme în mine organe, care nici odată nu se vor putea reface. Speram, de asemeni, că încă nu s'a întâmplat nimic și că voi putea readuce acasă iubirea mea, cu simple cicatrice ca de vărsat pe obraji. M'am păstrat mai departe în « ipotezele », pe care de sigur ceilalți continuau să le facă asupra stărilor noastre sufletești, interpretându-ne, cum interpretează savanții microbii la microscop, resemnat să suport compătimirea lor, ca pe niște râme care urcă târându-se umed pe mine.

Acum era lângă mine, îndepărtată ca la mii de kilometri, jucându-se nervoasă cu furculița și cuțitul, privind palidă cu ochii mari albaștri, înduioșați, spre cel care, dinadins parcă, nici nu se uita la ea. Toată lumea își plimba privirea dela ea la el, afară de fostul ministru, care nu înțelegea, firește, nimic. Nu-i puteam surprinde privindu-mă și pe mine, dar îi ghiceam că mă găsesc lângă această mică dramă amoroasă, ridicul și deplasat, cu un talger cu mămăligă lângă un compot.

Mă trudeam totuși să-mi creez un alibi moral. Am fost bucuros când, după masă, s'au organizat partide de joc de cărți. Intr'un salon mare, cu toate ferestrele deschise spre pridvorul cu masa pusă și spre cerdacul în care se dansa acum, s'au așezat trei mese verzi de pocker, complect înzestrate, dela brațele purtătoare de scrumiere și pahare, până la fise și cărți noi, așa cum se obicinuește în provincie, unde jocul de cărți e practicat savant, cu toate dichisurile lui. Până după miezul nopții, am pierdut suma cu care poate aș fi putut cumpăra un automobil. Nu eram decât cu ochii pe fereastră, cu tot coșul pieptului devastat de șerpi vii ascunși sub cămașe... neisbutind să mă concentrez, cu toată îndârjirea mea. Schimbam mereu greșit, nu observam câte cărți au luat ceilalți, relansam fără să bag de seamă că așteaptă alții cu carte superioară, în dreapta mea. Partenerii mei se enervaseră la început, de asemenea sistem de joc, pe urmă când văzuseră că pierd, și că oarecum am de unde pierde, se gândiseră, practic să profite de împrejurare.

Cei doi se împăcaseră acum și cu fața înflorită de fericire, ea dansa, dela genunchi până la piept greu și cald lipită de el. Vorbea mult, fără să înțeleg, de departe, ce-i spune și, fiindcă fostul ministru era și el la cărți, acum amicul ocupa, când terminau dansul, locul liber de lângă ea.

Crezusem, cu un secret orgoliu, că toate bucuriile și durerile nevestei mele nu pot veni decât prin mine și din cauza asta simțeam acum că durerea cea mai insuportabilă în dragoste nu e atât să fii lipsit de o volup-

tate, cât să constaţi că plăcerea pe care o dădeai şi credeai că singur poţi s'o trezeşti, (care, tocmai prin acest ocol întoarsă, era adevărata ta voluptate), nu mai e, ca o clapă care nu sună. Căci acum totul se petrecea alături de mine, cu excluderea mea. Când era jocul mai aprig şi pierdeam mai mult, unul din partenerii groşi, care credea că-şi poate permite glume, îmi aruncă aşa, cu jumătate voce: « Ciudat... şi totuşi pierzi ». M'am învineţit şi era gata să-l lovesc, când ceilalţi simţind respiraţia mea oprită, au avut surâsuri amicale de destindere. Un domn bolocănos, cu mustaţa păioasă, tăiată scurt, cerând carte ne-a certat cu bonomie: « Mai daţi-le dracului de femei. Nu mai daţi atâta importanţă tuturor fleacurilor. Nu vezi că şi nevasta-mea face la fel. Dansatorii aceştia se ostenesc şi le încălzesc pentru noi. Eu am şi cerut servitoarei să-mi puie un bideu pentru la noapte în cameră ». Iar pe urmă, atent şi important: Plus potul! Au râs cu toţii, convenind, şi au continuat plusurile.

Şi erau adevărat că mai toate femeile tinere şi acceptabile ca femei « se distrau » la fel, cu aceeaşi intenţie de publicitate, dar la unele dintre ele această intenţie era justificată: nesigure de puterea lor de seducţie, încercau nevoia să-şi verifice, din când în când, armele şi ţineau să se ştie că au, sau într'unele cazuri mai au încă, « succes ». Dar ea? ce nevoie avea ea de această verificare printr'un succes? De altfel, pasionată şi destul de închipuită de frumuseţea ei, nu o verificare căuta acum, ci mergea cu toate simţurile, indiferentă la tot ce se întâmplă, nu numai în jurul ei, dar în tot restul

lumii, spre destinul ei, acum neinfluenţat de mine, ca pe un drum nou la nesfârşit.

Ingăduinţa, răbdarea, siguranţa celorlalţi bărbaţi, după ce m'a uimit pur şi simplu la început, mi-a devenit în urmă într'un fel explicabilă. Mai toţi, desigur, trecuseră prin încercările prin care treceam eu, iar sensibilitatea lor nu mai reacţiona, asemeni oarecum acelor organisme, cari devin imune după ce au suferit-o odată, faţă de o boală molipsitoare. De altminteri, înţelegeam că eu însumi, acceptând odată situaţia, mă voiu obicinui, cu ea, nu o voiu mai găsi deloc turburătoare şi nimic nu mă împiedeca să văd că, mergând aşa înainte, pe nesimţite, cum poţi să ridici treptat temperatura apei în care te afli fără să simţi deosebirea, aş fi putut constitui un tip de acelea de încornorat de operetă, fără ca vreodată, în această evoluţie, să fi constatat ceva deosebit.

Din pricina unui jucător, partida s'a întrerupt, pentru câteva clipe şi am eşit puţin în pridvorul larg. Dar nu i-am văzut. Am înţeles că o parte din perechi nu mai dansau şi se plimbau prin grădina din jurul vastei locuinţe, poate chiar — de ce nu? — şi prin via imensă, în care se aflau şi casă şi grădină, de care nu era despărţită decât printr'un gard de sârmă, şi care desigur avea destule portiţe.

Gândul că nevastă-mea s'ar putea « da » aşa, în timpul unei seri de dans, într'o grădină sau pe aleele unei vii (şi aveam toată sugestia halucinantă a detaliilor) că ar putea reveni apoi sus, în pridvor, lângă mine, cu trupul poluat de această îmbrăţişare, mi-a înegrit sufletul şi mi-a făcut rece, să mă clatin. Ca ea

— pe care mi se părea că o jigneşte orice aluzie, încât dacă eram alături, înjurăturile atât de obicinuite şi de plastice pe străzile Bucureştilor, mă făceau să caut un fel de refugiu — să stea acum răsturnată şi cu picioarele goale până la jumătatea corpului ca o târfă groasă şi grăbită în grădina publică, mi se părea o catastrofă de neînchipuit. Dar înţelegeam încă odată, că femeia care iubeşte are toate neruşinările, cu o inconştienţă care pare magnifică tuturor poate, în afară de soţul ei, şi pe care eu însumi, înainte de a fi însurat, o admirasem la multe femei. Imi aduceam acum aminte ceea ce una dintre marile scriitoare a exclamat cu groază: Dreptul femeilor? Să facem din ele de pildă, magistraţi? Să încredinţăm viaţa, libertatea onoarea şi norocul oamenilor unor femei, despre care ştim că trei zile pe lună, cel puţin, sunt nişte animale suferinde, inconştiente şi turbate? Mă gândeam şi eu ce tristă experienţă e să-ţi condiţionezi fericirea şi cinstea ta, de sexul capricios al femeii. Era în mine, orb, un îndemn de moarte, să pornesc să-i caut şi să-i găsesc în vie.

Nu coborîseră însă nici în grădină. Erau numai aşezaţi la capătul pridvorului, pe parmalâc, şi apropiaţi, stăteau de vorbă. A trebuit să mă reazem ca să nu cad, însă de altă emoţie. Mă aşteptam la atâta rău, încât acum aveam porniri de adevărată şi înduioşată recunoştinţă, pentru femeia, care totuşi n'a mers până la capăt în infamie. M'am întors cu o stranie linişte, la jocul de cărţi.

Petrecerea s'a sfârşit în zorii zilei. Cea mai mare parte dintre invitaţi plecaseră. Mai rămăseseră câţiva

dintre jucătorii de cărţi, care pierzând toată noaptea, căutau acum, livizi şi cu buzele vinete, să se refacă printr'o lovitură, dar mai rău pierdeau, încât, din plăcere, jocul avea târziu o nuanţă de tragic vulgar. Isbeau cărţile de masa verde, fumau mult, că scrumierele pe care nu le schimbase nimeni erau tixite de mucuri turtite. In pridvor şi în cerdac, parte la mesele încărcate de resturi de banchet, parte în fotoliile de trestie şi nuele albe împletite, aşteptau cu gurile coclite, dar cu buzele înroşite din nou, soţiile celor cari încă mai jucau, gazdele, câteva perechi tinere, cari nu se îndurau să se despartă şi al căror organism biruitor se refăcea cu fiecare senzaţie nouă. Acum urmăreau înălţatul soarelui, care stropea cu apă de aur, verdele albicios al viilor şi negrul verzui al pădurilor. Era o impresie de răcoare şi prospeţime peste orăşelul din vale, gata să se trezească, prospeţime, care aci sus, nu putea birui totuşi extenuarea fizică. Aşteptam, cu seacă nerăbdare, o explicaţie îndârjită cu nevastă-mea, dar de vreme ce ea nu-mi ceruse să plecăm, căci încă nu se îndura să se despartă de el, răbdam. (Ce-or fi vorbit atât? ce aveau de «discutat»? cu ce fraze? la ce întâmplări au făcut aluzie? ce aveau să-şi spună amândoi? căci eu nu-mi puteam reprezenta pe nevastă-mea vorbind decât cu mine). A trebuit să coborîm apoi în beciul unui proprietar vecin, care nu ne-a lăsat până nu vom încerca, împotriva oboselii de mahmuri, un leac paradoxal, un singur păhăruţ dintr'un vin auriu şi greu ca untdelemnul, care, luat lângă butoi, avea să ne limpezească desăvârşit mintea...

Era soarele sus, când ne-am găsit în odaia cu pat larg şi scăzut, cu perdele de pânză de casă şi borangic, cu fotografii streine, cu cărţi, în care panglici erau rămase acolo unde se oprise atenţia altora — şi cu sticle de parfum şi apă de colonia pe masa de toaletă, gătită cu oglindă legănată — începute de alte mâini.

N'am putut sfârşi desbrăcatul, dar cum nici nu vream să discut cu ea «academic», i-am spus cu o voce de mort.

— Ascultă, dragă fată, sper că niciodată în vieaţa mea nu voiu mai trece prin clipele prin cari am trecut eri şi azi.

M'a privit cu ochii mari albaştri.

— Nu înţeleg ce vrei să spui?

Eram uluit, am rămas cu haina în mână, am râs ca un cadavru.

— Sincer? nu înţelegi ce vreau să spun?

Şi ea, afectat:

— Absolut sincer...

Tremuram, aprins şi indignat de atâta crasă prefăcătorie.

— Ei bine, atunci poate ai să înţelegi altă frază ceva mai simplă. Să ne despărţim. La Bucureşti începem numaidecât, cum ajungem, divorţul. Dacă vrei să rămâi cu amantul d-tale, n'am nimic de spus. Cu toate că nu-mi mai pot face iluzii, după cele ce am văzut de eri până azi, te rog totuşi un lucru. Acum, când ai certitudinea că vei rămâne toată vieaţa cu el, să evităm spectacolul şi să nu ne oferim comentariilor adunării publice de aci.

N'am văzut niciodată o privire de înger atât de obosit şi de mirat.

— Dar despre ce e vorba, pentru Dumnezeu?

— După cele ce ai făcut azi, mi se pare uluitor să mai întrebi despre ce e vorba.

Şi, ca un bolnav, care nu ştie ce s'a petrecut cu el în timpul delirului:

— Dar te rog... te rog, spune-mi ce-am făcut?

Indignat şi revoltat de atâta îndrăzneală, am întors capul cu dinţii încleştaţi.

— Nimic.

Simţindu-se tare, stăruia ea acum.

— Te rog, spune-mi ce-am făcut? Te rog.

Mi-era silă atâta, că simţeam că orice vorbă aş fi spus, ar fi căzut alături.

— Nimic... Vreau să ne despărţim.

Ne-am desbrăcat, dar în pat, cum eu evitam chiar să o privesc, a început din nou.

— Ştefane, te văd aşa supărat... şi-ţi jur că nu înţeleg de ce?

Am început să fierb de mânie.

— Imi juri?

— Iţi jur pe ce vrei.

Dar o clipă m'am oprit mirat, întrebându-mă dacă nu cumva greşesc, şi m'am hotărît să-i explic ceea ce se prefăcea că nu pricepe. Dar când să caut, cu uimire, văd că nici eu nu am nimic de spus. Ce să-i reproşez? Că pe drum a stat lipită de mine şi de el? Că s'au coborît să culeagă flori? Că s'a sprijinit de braţul lui? Că au făcut un mic grup aparte?

— Ai fost tot timpul împreună cu acel domn, ai dansat aproape numai cu el.

A râs indulgentă (ea).

— Ei bine, dragul meu, dar asta e firesc atunci când vii cu cineva pe drum, într'o excursie ca asta... Toate femeile au făcut grupuri. Se creiază inevitabile izolări. Nu poţi fi familiară cu toată lumea şi atunci se pare că eşti numai cu unii. Pe urmă, el e un bun dansator... toate femeile din lume dansează, cred.

— Da... însă nu numai cu un singur partener.

— Dar bine, aici nu e bal. Am venit împreună pe drum.

— Nu... nu... a fost un adevărat scandal. Toată lumea v'a privit.

— Ce scandal? Ţi s'a părut ţie? Nu ai văzut că — ţi-am spus — toate femeile fac la fel? Aşa sunt petrecerile astea. Odată acasă, nici una nu se mai gândeşte apoi la cunoştinţele şi întâmplările de aci. Ai să vezi că nici tu nu ai să te recunoşti cu toată lumea de aci... Eşti de o sensibilitate imposibilă. M'a mirat această intenţie de maturitate în judecata ei şi eram indignat, dar tăceam. Fireşte că n'aveam de obiectat niciun fapt precis, dar asta nu însemna totuşi că ea nu mersese, cu trup şi suflet, într'o aventură. Avea însă acum certitudinea ca a vinei unor miniştri cari, respectând cu sfinţenie litera legii, îşi permit orice, chiar cele mai veroase afaceri. Cuvântul e oricând un mijloc imperfect de comunicare. Tot ce e sens, tot ce e adevăr, tot ce e conţinut real scapă, printre silabe şi propoziţiuni, ca aburul prin ţevile plesnite.

Aveam totuşi în plasa logicei un fapt precis.

— Aseară, credeam că ţi-ai sucit gâtul, tot întorcându-te să vezi dacă vine la masă.

— A, mi-am sucit gâtul, ce idee..! mi-am sucit gâtul..! şi încerca să bagatelizeze.

Dar a simţit, din privirea mea netedă ca moartea că aci nu încape tăgăduială şi, nenorocit inspirată:

— A, acum ştiu ce vrei să spui. E cu totul altceva... Dacă ţi-aş spune ai vedea că...

— Dar spune-mi atunci.

— E un secret al nostru toate... M-me Slugeru şi M-me Georgescu.

Ajunsesem şi la «secretul de familie» din Boubourouche.

Şi era în aşternutul strein, de prisos aproape de mine cu tot trupul ştiut.

Asta-i tot ce-mi rezervă viitorul? Corpul femeii atunci când vreau? Ce să fac cu el, fără celelalte bucurii. Când ştiam că nu e nici el perfect. La un milion de femei abia de e una întreg frumoasă. Restul are nevoie de indulgenţă, de înţelegere. Numai sufletul poate înlocui lipsurile. Şi sufletul nevesti-mii...

Mi-era pielea uscată, capul dur şi gol să poţi lovi cu ciocanul în el, parcă tot gâtul plin de câlţi.

Mi-am îngropat faţa în perina care se încălzea numai decât, de a trebuit să schimb mereu căpătâiul, dar fără să pot dormi şi n'am mai scos o vorbă până târziu după amiază. Ea a dormit, a năduşit sănătos, s'a împrospătat în obraz şi în privire, reintegrată vieţii, numai eu parcă eram bolnav de uremie.

Cum tot cearceaful şi perna erau prea calde, cum toate cărţile, pe cari am vrut să le cetesc, mi se păreau uscate, am coborît către ora cinci în grădină. Se sfârşise parcă o sărbătoare, o întâmplare frumoasă în lume, care niciodată n'avea cum să se mai repete şi eu supravieţuiam singur, dar cum dăinueşte o coaje de lămâie stoarsă, aruncată după masă. Soarele mi se părea leşios şi când am trecut pe lângă bucătărie, am simţit mirosul de mâncăruri trezite. Au dat peste mine un grup de cheflii, cari în zorii zilei se înfundaseră într'un beciu şi acum ieşeau beţi turtă. Fostul ministru plângea şi ţinea să mă îmbrăţişeze neapărat, umplându-mă de bale şi vărsându-mi vin pe haine. Avea sentimentalismul gălăgios şi plângăreţ al moldovenilor la beţie, cu promisiuni jurate la toată lumea, cu demonstraţii şi invocări lirice de frăţietate, pentru ca a doua zi, treaz şi revenit la sentimente normale, să se prefacă (şi cu o tainică spaimă) că a uitat totul, afară doar de promisiile şi legămintele celorlalţi. Totuşi e sigur că ei între ei, cel puţin în momentele acelea, se iau în serios.

Plecarea înapoi a fost la opt seara. Era între mine şi el, ca la ducere. N'am vorbit decât, rezervat şi politicos, numai cu el tot timpul, refuzând, cu silă, toate încercările ei de a-mi capta bunăvoinţa, prefăcându-se de altfel că ia lucrurile în glumă. Mai târziu a adormit, sau s'a prefăcut că doarme, rezemându-se cu capul pe pieptul meu, ceea ce însă nu mi se părea decât un pretext ca să-i abandoneze lui cealaltă jumătate de corp.

Nimic nu mi s'a părut mai simbolic decât această aşezare a ei. Dacă n'aş fi ştiut despre ce e vorba, dacă

aş fi fost soţul naiv pe care-l voia ea, aş fi crezut că un subit şi sincer acces de preferinţă o face să se agaţe duioasă de gâtul meu, când ea nu făcea asta decât tocmai pentrucă aşa îşi putea culca picioarele şi şoldurile, aproape în braţele celuilalt. De altfel, şi mai general socotit, nu era oare cu un înţeles deosebit această împărţire a ei însă-şi, pe care o făcea, singură, între noi doi?

Incheiam bilanţul sinistru al acestei petreceri, ca un general înfrânt şi fugărit, promis degradării şi exilului, care compară resturile înspăimântătoare, cu armata frumoasă şi strălucitoare de entusiasm pe care o comanda, la defilare, cu două zile înainte. De altminteri, aceste excursii împreună, de perechi tinere, când femeile sunt frumoase, devin mai totdeauna lupte «amicale», tot aşa, cum amicale erau acele «turnoi» medievale, numai că atunci când totul trebue să revină la normal, după furii nemărturisite şi explicaţii amare, întocmai ca şi în acele pomenite timpuri, de multe ori cadavre acoperite sunt aduse înapoi pe scuturi şi tărgi acasă. Aşa cum mă întorceam cu imaginea femeii iubite, ucisă.

Peste două zile ne-am dus întreaga «bandă» la deschiderea unui teatru de vară şi de acolo la un restaurant dela Şosea. Ce-a fost la ţară s'a repetat şi aci. De abia mi-am mai stăpânit indignarea, indiferent la comentarii. O doamnă, poate încă tânără, faimoasă frumuseţe aventuroasă pe vremuri, care mă privea cu afecţie totdeauna, cu care adeseori aveam interesante convorbiri despre întâmplările din viaţă, căci în noua cochetărie pe care şi-o permitea, de a se îmbă-

trâni cu intenţie mai de vreme, era parcă din eleganţa unui general tânăr, retras voluntar la pensie, a încercat să mă împace.

— De ce atâta enervare?

I-am arătat, surâzând trist, pe nevastă-mea şi mi-a spus, glumind frumos şi cu emoţie, încât nu mă puteam supăra:

— Şti o vorbă, şi dacă nu o şti, ţi-o spun eu: Femeia înşeală numai pe cel pe care-l iubeşte, pe ceilalţi îi părăseşte pur şi simplu.

I-am spus că asta nu mă consolează, dar mi-a explicat că nu crede că e vorba de altceva decât de un flirt.

I-am turnat în pahar vin auriu, privind-o mirat:

— E o formulă greşită, fără înţeles la o femeie. Nu corespunde nici unei realităţi, decât dacă e vorba de o fată care vrea să petreacă, dar, în sfârşit, să-şi păstreze totuşi fecioria fizică (şi care de altfel s'ar da din toată inima), sau de femei bolnave cari s'ar da cu pasiune, dar le împiedecă ovarita de care suferă. Mai are sens acest «flirt», atunci când o femeie urmăreşte vreun interes şi, ca să-l realizeze, face toate «avansurile», dar după ce a obţinut ce ţintea, se refuză. Sistem practicat de multe actriţe şi profesioniste nemărturisite. Dar nevasta mea nu e în niciuna dintre aceste situaţii şi pentru ea un «flirt» e o aberaţie.

— Ah, d-ta eşti dintre acei cari fac mofturi interminabile şi la masă. Dintre cei cari totdeauna descoperă firele de păr în mâncare.

— Sunt eu de vină, dacă mi se oferă fire de păr în mâncare?

— Nu, atâta luciditate e insuportabilă, desgustătoare. Imi închipui că eşti în stare, nu numai să-ţi examinezi exagerat partenera, dar ca, în ultimile clipe ale îmbrăţişerii, să-ţi dai seama exact de ceea ce simţi, ca şi când ai asista la un spectacol strein...

— Doamnă, e perfect adevărat ce bănuiţi, dar încheerea d-voastră — numai — e falsă. Atenţia şi luciditatea nu omoară voluptatea reală, ci o sporesc, aşa cum de altfel atenţia sporeşte şi durerea de dinţi. Marii voluptoşi şi cei cari trăesc intens viaţa sunt, neapărat, şi ultralucizi.

— Cu ce plăcere te-aş fi înşelat pentru această continuă nelinişte şi bănuială a d-tale, şi desfăcea sensual o portocală. Avea o eleganţă de marchiză.

— Deci... nu m'ai fi părăsit?

— Poate că atunci da, dar aş fi regretat-o toată viaţa. Suntem atât de toante când suntem tinere.

Surâdea îndepărtat şi frumos, cu părul ei argintiu... şi eu o admiram atât de pasionat, că toată lumea părea intrigată ca de o scenă de dragoste.

Va fi nevasta mea, peste un sfert de veac, ca femeea aceasta de lângă mine? şi ce înţeles adânc ar fi avut lucrurile... va fi fost această femeie la fel cu nevasta mea? şi — imposibilă întrebare — vor mai fi altele acum? şi — încă mai fără sens întrebare — de ce mi se pare posibil numai în trecut, de ce regret că am pierdut, venind cu douăzeci de ani mai târziu, trupul cald, zâmbetul bun şi melancolic al acestei femei? Dar nu, toate sufletele acestea de carne şi mătase, devin prea târziu, şi de prisos, bune.

ASTA-I ROCHIA ALBASTRĂ

Nu i-am vorbit nevesti-mii o săptămână.

Am mâncat singur în birou. Peste câteva zile, la masă la prieteni, mi s'a părut însă că rezerva mea nu mai are niciun sens, și am stăruit toată seara pe lângă o femeie frumoasă, aproape tot atât de înaltă ca mine. Când spun « am stăruit » e un fel de a vorbi. După un ușor început, ea, deslănțuită, m'a copleșit cu prietenia ei. Tot ce a făcut nevastă-mea la țară, aci s'a reeditat într'o singură seară. G. nu era acum de față. Ca să nu pară prea supărător, femeia a dat o nuanță de glumă lucrurilor. A declarat că dăruește pe bărbatu-său nevestei mele, că mă iubește, a făcut scandal când mi-a luat cineva locul de lângă ea. Am vorbit despre femeile grase și slabe și ca să-mi arate că ea e numai înșelător slabă, în fața tuturor, mi-a luat mâna și mi-a pus-o, apăsat, pe șoldul ei plinuț... Strânge!... Eu, uluit, aveam aerul ridicol al lui Iosef în casa lui Putifar. Cum mă lăsa un moment liber fugeam, dar mă căuta și mă aducea înapoi. Sâcâită, desorganizată, nevastă-mea era vânătă, glumea galben, iar de câte ori îmi aduceam

aminte de ea și o priveam, îi întâlneam ochii mari și îndurerați asupra mea.

Noua mea entuziastă m'a silit să dansez cu ea, deși dansam prost. Pe urmă m'a luat de mână și m'a dus într'un salonaș cu divanuri: Hai, să fim singuri.

Eram stânjenit de parcă numai în străchini călcam. Ne-am rezemat, lungiți unul lângă altul și m'a întrebat tot soiul de prăpăstii. Când s'a abătut din întâmplare cineva pe la noi s'a înfuriat, s'a dus la birou, a luat un toc și hârtie, a scris un afiș: Intrarea oprită... pereche amoroasă! Cei care veneau, ceteau, râzând ca de o glumă bună și plecau, cerându-și scuze ipocrit. Glumea firește, dar asta n'a împiedecat-o să-și frământe sânii de coatele mele și să mă sărute, când i se părea că nu vine nimeni.

I-am spus că trebue să fim cuminți, m'am smucit și am plecat. Mi-era rușine de rolul grotesc, de siluit de o femeie, și mă gândeam la situația delicată în care soția asta vulgară, cu gluma ei menită să mascheze abil o purtare mai precisă își punea bărbatul. Nu mi se părea suficientă scuza că e vinovat că nu știe să-și stăpânească nevasta și nici nu mi se părea că « trenurile nu trebue lăsate să treacă » sau că trupurile « șarmante » cari doresc și se întind, sunt deasupra oricărei « ridicole filosofii ». De altminteri, ca să se poată trece puntea periculoasă, se face aci un cadril de naivități. Femeile, ca să poată realiza toată aventura, se prefac că o socotesc ca pe un joc naiv, dar în același timp bărbatul serios care « nu știe să profite » e acuzat, el, de « naivitate ».

La ele însă naivitatea, prefăcută şi cu scop precis, e dintre acelea pe care o practică unii excroci, în primele momente, « făcând pe proştii » în faţa unui judecător de instrucţie, declarând că au încasat cecul fals la bancă, în glumă, ca să facă o farsă unui prieten dela Hamburg. Dar judecătorul, ştiutor, cu privirea rece, pune zâmbind lucrurile la punct.

Fără grije de spectacol, ca un animal rănit, nevastă-mea se trântise într'un fotoliu şi nu vorbea cu nimeni. Noua mea amică a venit după mine: « Eşti un caraghios » şi mi-a fixat o întâlnire în oraş.

Cealaltă era geloasă şi suferea. Simţeam acum că e o jucărie în mâna mea. Că puteam s'o umilesc, s'o fac să sufere şi mai mult, dar la ce folos? Imi venea să-i spun: uite ce ai făcut din dragostea noastră, din bietul nostru trecut. Acesta e idealul tău de iubire, acest continuu asasinat?

Acasă, furioasă şi îndurerată, mi-a spus:

— Acum cred că ai să-mi dai d-ta explicaţii mie.

I-am arătat că n'am făcut nimic mai mult decât ea la Odobeşti.

— Da? Eu nu m'am proclamat flirt cu G... nu m'am pipăit cu el, nu m'am înfundat cu anunţuri obraznice, într'o cameră cu divanuri.

E adevărat că până acolo nu ajunsese, dar nu e mai puţin adevărat că tot eu mă simţeam în pagubă.

A ţinut să-mi plătească, însă, cu vârf şi îndesat întâia dată când ne-am găsit iar în « bandă » cu el. A stat mereu, aproape în braţele lui. Imi spuneam că nu e decât o pedeapsă şi că, dacă vrea să mă pedepsească, însemna că nu-i era indiferent că eu preferasem altă femeie, deci mă iubea. Cu toate astea, ca fizic... spectacolul mi-era de neîndurat. Nu aveam tăria să văd, orice mi-aş fi spus, cum femeia pe care o iubesc, e ţinută în braţe de un bărbat şi i-am spus-o vecinei mele de rândul trecut şi de data asta, care mă urmărea zâmbind.

— Dar dacă ai iubi o actriţă, care, pe scenă, ar trebui să-şi îmbrăţişeze pătimaş partenerul, să-l sărute lacom pe gură?

I-am lămurit, cutremurat, cu cea mai simplă sinceritate.

— Cred că niciodată n'aş putea iubi o actriţă.

M'am apropiat de divanul din colţ, unde se găsea nevastă-mea şi i-am spus că plecăm acasă.

— A! Cum aşa de vreme? Nu; mai rămânem.

— Trebue să plecăm neapărat, am de lucru mâine.

— Nu... asta nu se poate... nu... mai stăm... se supără oamenii, dacă plecăm aşa de repede. E nepoliticos. Scosese oglinjoara din poşetă şi-şi pudra obrajii.

— Cu neputinţă.

Şi totuşi am mai aşteptat un sfert de oră. Era în mine ca o spaimă viu grăbită.

— Dragă, nu mai pot rămâne niciun minut.

— Ei nu... trebue să mai rămânem... vreau să mai tăm puţin, şi-şi desena, acum cu roş buzele.

— Eu plec.

— Pleci fără mine.

Am privit-o, acum liniştit, ca un mort.

— Ela, îţi dai tu seama de ce spui?

— Te rog... vreau să mai stăm.

— Nu se poate... sub niciun cuvânt, nu se poate să mai stăm.

Avea ochi mari, şterşi şi o cută între sprâncene

— Ei bine, nu merg.

— Ela, te întreb încă odată...?... Gândeşte-te bine ce faci. Dacă mă duc singur acasă, înseamnă că am pornit pe un drum de pe care nu ne mai putem abate.

Gândul că nevastă-mea ar putea veni singură, în zorii zilei acasă, mi se părea o monstruozitate rece.

Am mai privit-o încă odată, ca în clipa semnării unei sentinţe şi am plecat. Am aşteptat în stradă zece minute şi n'a venit. Cunoşteam la unul dintre hotelurile mici, o cocotă destul de frumuşică, voinică şi nespus de vulgară. I-am spus să se îmbrace, am luat-o cu mine, am dus-o acasă, am pus-o să scoată tot de pe ea şi am culcat-o în patul tututor durerilor, nebuniilor şi lacrimilor iubirii mele.

Nevasta-mea a venit peste vreo două ore. Nu ştiu dacă servitoarea i-a spus totul, dar când a înţeles, s'a îngrozit, şi nu-i venea să creadă. A căzut moale într'un fotoliu. S'a înfuriat apoi şi a vrut să se repeadă asupra femeii, care nu prea avea de ce să se teamă.

— In patul meu, o adunătură de pe stradă?

Şi cealaltă, cu o imensă şi trivială doză de bun simţ:

— N'ai decât să dormi în el madam, nu să umbli noaptea teleleică.

Vedeam, uimit şi cu sufletul gol, unde ajunsesem. I-am explicat că dacă face scandal şi se află despre întâmplare, eu o să trec drept nebun, dar pe socoteala

ei, are să se râdă ca de o paparudă. A plecat trântind uşa, cu o energie pe care nu i-o bănuiam.

Am frământat întreaga noapte, trupul femeii streine, cu o furie desnădăjduită, ca să-mi demonstrez că tot ce oferă una, îţi poate oferi şi cealaltă şi că nu merită, că e ridicul să suferi atât de mistuitor, pentru atât de puţin lucru. Şi parcă am găsit adevărată părerea. Primele trei-patru zile, dospind de mânie, nu mi-a fost greu să îndur absenţa nevesti-mii. Pe urmă însă, am început o serie de ipoteze, în toate sensurile, ca să văd ce gândeşte şi ce simte acum. Cum ştiam că iubeşte pe altul, nu-mi închipuiam că îndură prea greu purtarea mea şi-mi recunoşteam dreptul, şi mă felicitam chiar, pentru ideea bună de a-mi creea ultimul cuvânt. Mă întrebam vag, dacă ne vom mai vedea, dacă ne vom revedea, vreau să spun, în continuarea liniei trecute, aşa cum, când te deştepţi după un vis atroce, reiei vieaţa ta întreruptă seara. Şi simţeam că nu, adică nu mai aveam reprezentarea unei viitoare împăcări, cum nu-mi pot închipui azi, în ce fel aş putea deveni preşedinte de republică în America Centrală.

După o săptămână am simţit neapărat nevoia s'o văd, dar mi-am refuzat cu încăpăţânare orice prilej. Am căutat însă pe o prietenă a ei, ca să aflu, prin ocol, ce gândeşte, ce face, dacă întâmplările acestea de răsturnare şi eveniment egal cu mişcarea planetelor pentru mine, aveau pentru ea vreo importanţă. Nu mi-a fost cu putinţă să aflu ceva. Fiindcă pe stradă n'o întâlneam ca să-i cunosc noul surâs, am început

să colind restaurantele, cu bătăi de inimă încă din stradă, cu examinări ușoare a tuturor femeilor la început, cu reveniri insistente apoi, de teamă să nu mă fi înșelat din cauza pălăriilor mari și cu o tristețe de moarte, cu impresia că totul e gol, când trebuia să constat că ea nu e acolo. Aș fi vrut să văd capul acela mic de statue greacă, blond, cu ochii albaștri, cum e acum în formă nouă, să văd dacă mă privește cu ură, cu indiferență. Printr'o fatalitate de neînțeles, n'am întâlnit-o nicăeri. Am reluat legăturile cu toate prietenele ei, mi-am făcut dintr'una amantă ca să-mi dea știri despre ea, dar cum venea vorba despre ea totuși, de teamă că « nu se știe cum se întorc lucrurile », nu-mi spuneau o vorbă, evitau orice discuție, iar detaliile pe cari eu le ceream, de altfel cu un ton vag indiferent, căci altfel n'ași fi avut nicio șansă să l. am, mi-erau totuși, firesc parcă, refuzate. Am căutat să știe că petrec, că mă simt foarte bine, dar aceste gesturi ostentative erau ca niște scrisori încredințate unei poște lamentabile. Nu știam nici dacă le-a primit și mai puțin puteam ști ceea ce gândește aceea care le-a primit.

Să mă duc acasă la mătușa ei, nu putea fi vorba. Nu mi-aș fi iertat niciodată slăbiciunea asta și nici n'ar fi fost posibil, atât eram de definitiv în gândul meu. Am început să caut invitații în casele în care știam că ar putea să meargă, dar am nimerit-o mereu prost. Acum, toată nevoia de ea, comprimată în mine, se rezolva într'o otravă a întregului organism, înăuntru. N'am mai putut mânca aproape nimic. O rochie

la fel cu a ei întrezărită pe stradă îmi punea un pietroiu în stomac și un nod în gât. Slăbisem și-mi era teamă acum să nu afle că am slăbit din cauza ei. Eram alb ca un om fără globule roșii. Am sporit petrecerile, ca să afle, să creadă că sunt slab din cauza orgiilor. In a patra săptămână, un prieten doctor și un profesor consultant, au fost de părere că s'ar putea să am un ulcer al esofagului. Și n'o vedeam nicăiri, parcă dispăruse în pământ.

Am întâlnit-o totuși, în penultima zi de curse. Era zăpușală, lume multă și un suflu de oboseală nădușită lâncezea în atmosfera prăfuroasă și încinsă. Am văzut-o înainte ca ea să mă vadă. Tot trupul mi s'a umplut de sânge, am căutat numai decât una dintre acele nenumărate femei echivoce, dar nu declarate, care țapează, cerând bărbaților să le ia bilete pe cai, firește fără să dea bani, și am trecut vesel, radios și absent, pe lângă nevastă-mea. Era rezemată de grilajul alb din dreptul pariului mutual. Când am trecut din nou, înapoi, sta pe un scaun ca și când era frântă de mijloc, privindu-ne cu ochi îndurerați. Indura parcă o suferință peste puterile ei. Nu mai vroia, se vede, nici s'o ascundă, căci totul îi era indiferent acum. A fost o bucurie care m'a iluminat în lăuntru ca un soare. Am mai văzut-o acolo nemișcată, tristă, până aproape de sfârșit. Și pentru întâia oară cineva mi-a vorbit de ea. O prietenă comună m'a întrebat, cum pot fi atât de lipsit de inimă... Și eu care m'aș fi dus s'o îmbrățișez, s'o întreb cu o nemărginită patimă: de ce? de ce ai început toate astea? Am trecut din nou, am

salutat-o foarte prietenos, mi-a răspuns doar privindu-mă în ochi, fără un surâs, fără nicio mişcare a muşchilor feţei, ca o căprioară blondă, înjunghiată.

Peste câteva zile am întâlnit-o în faţa chioşcului de ziare dela Independenţa. Ceruse o revistă de mode şi tocmai o plătea, când a dat cu ochii de mine şi a înţeles că o aşteptam, oprit mai sus, la câţiva paşi. A avut o clipă de plăcere, nu de bucurie. Şi-a muşcat, cu o satisfacţie vulgară, buza de jos, ca şi când ar fi spus, câştigând prinsoarea: A, domnule, în sfârşit! Altfel întrevederea a fost frumoasă, cu lunecuşuri de ironie voit banală şi superficială, ca să pară tandră şi indiferentă: — Speram că ai să te faci mai urîtă, departe de mine? — A... da... am avut eu azi dimineaţă o presimţire bună. — Ţi-ai oxigenat părul? Sau, nu, e din pricina soarelui. — După cât ştiu, nu. Se vede că e tot soarele. — A reapărut şi el numai din cauza d-tale. — Ce vrei, când întâlnim încăpăţânaţi cari vor să reziste, căutăm şi noi complici. Dar, spre mirarea mea, tot ea vrea să ştie: Ai mai sedus pe cineva? şi îi tremura vocea de parcă era o actriţă la întâiul pas, pe scenă... «Vreau să iau o trăsură». Era ora 12 şi jumătate poate. Mătuşa ei sta în spre strada Olari. Am pornit-o alături pe jos, în dreptul Universităţii, la staţia de trăsuri, am fost bucuros, că nu era niciuna. Mi-a spus că are de gând să se înscrie din nou pentru licenţă la Universitate, că a fost plecată la Vaslui, la bunica ei, trei săptămâni. Prin faţa Ministerului de Domenii, am avut oarecare teamă, căci venea agale o trăsură goală, pe care ea n'a observat-o însă. — Asta-i rochia albastră? dar parcă era mai puţin vie? — Vai, mi-ai uitat rochiile? Şi sufletele noastre pluteau deasupra cuvintelor, în ezitări, fâlfâiri, fixări, şi iar mici sboruri, ca un roiu de fluturi deasupra unei plante, care ar fi încet transportată pe drum. La Rosetti, despărţirea era inevitabilă. Era staţie mare de trăsuri şi automobile. S'a oprit pe trotuar... şi în mine totul s'a oprit... dar a lăsat, fără s'o vadă, o trăsură, a strigat prea încet alta şi pe urmă a întors capul să-mi spuie ceva. Am ajuns poate pe la două, în faţa casei mătuşii ei... dar parcă n'ar fi observat că am ajuns, am trecut înainte, apoi de vreme ce se crease un precedent, după vreo sută două de paşi, ne-am întors şi pe urmă iar, până la ceasul trei şi ceva. Poate că niciunul, pentru nimic în lume, nu ar fi cerut însă celuilalt să mai rămâie. Eram aşa de grăbiţi şi ne vedeam în treacăt numai. — Ah, de tine nu se îndură cineva să se despartă, şi era profund adevărat, dar o spuneam cu un surâs, ca să pară abia ceva mai mult decât o glumă indiferentă... sărut mâinile.

— Vai! o să mă ocărască mătuşă-mea. Dar puţin îmi pasă. Işi trecea limba peste buzele arse parcă, şi surâdea cu ochii albaştri, plini de suflet ca de rouă.

Mă întorceam, în după amiaza inundată de căldura uscată, chinuit de foame, adâncindu-mă ca în cauciuc în asfaltul încins, privind caii obosiţi ai trăsurilor, storurile trase pentru siestă la mai toate casele, dar era în mine o tristeţe uşoară şi plăcută. Simţeam că femeea aceasta era a mea în exemplar unic, aşa

ca eul meu, ca mama mea, că ne întâlnisem dela începutul lumii, peste toate devenirile, amândoi, şi aveam să pierim la fel amândoi.

Eram ca într'o zi imensă şi intâmplările acestea mici, amănunţite până în fracţii de impresie, erau printre cele mai importante în viaţa mea. Astăzi, când le scriu pe hârtie, îmi dau seama, iar şi iar, că tot ce povestesc nu are importanţă decât pentru mine, că nici nu are sens să fie povestite. Pentru mine însă, care nu trăesc decât o singură dată în desfăşurarea lumii, ele au însemnat mai mult decât războaiele pentru cucerirea Chinei, decât şirurile de dinastii egiptene, decât ciocnirile de aştri în necuprins, căci singura existenţă reală e aceea a conştiinţei. Şi, în organizarea şi erarhia conştiinţei mele, femeea mea era mai vie şi mai reală decât stelele distrugător de uriaşe, al căror nume nu-l ştiu.

Ne-am împăcat peste o lună, când a venit cu braţele pline de crini târzii, ca o amantă şi am fost împreună toată luna August la Constanţa. Locuinţă tihnită, plimbări seara pe dig, împreună cu o familie cunoscută, aperitive în piaţa Ovidiu, înţesată de lume şi uneori în glumă, joc la bulă, când pierdeam regulat. Bineînţeles, în dimineaţa însorită eram şi noi ca toată lumea, încărcătură de tineri în pijamale şi haine albe uşoare, în trenul de Mamaia. Pe plajă, ea era încă extrem de frumoasă, mai ales când tot corpul i se făcuse ca grâul copt. Aproape înaltă, cu talia subţire şi şoldurile vânjoase, cu sânii răsbind ghiciţi ca merele prin maillot-ul negru (strâns pe ea cum e un şarpe

în pielea lui) aduna toate privirile. Puţin prea înalt pentru subţirimea braţelor şi coapselor, făceam totuşi, cred, o pereche potrivită cu ea. Când, legată la cap cu un tulpan albăstrui, cum e uneori cerul senin, care îi iradia lumina ochilor şi-i limpezea liniile desenate, pure, punea apoi pe umeri un fel de pelerină, uşoară de tot, poroasă şi albastră, tare ca vopseala, părea întreagă zugrăvită pe smalţ, cu faţa aurie.

In Septemvrie, întorşi din Bucureşti, am avut o ceartă din cauza copilului aşteptat. N'a vrut să-l aibă şi a trebuit să stea în sanatoriu vreo două săptămâni. S'a făcut bine abia pe la Sf. Dumitru.

A fost un timp destul de liniştit şi am putut să fac vreo două drumuri la o pădure, care făcea parte din moştenire, pe lângă Curtea de Argeş. Era un sfârşit de toamnă, de o frumuseţe largă şi potolită şi priveam dela fereastra vagonului dealurile lenevoase cu păduri îndesate, cu acea felurime de colorit care arată creşterile. Dacă vara e greu de osebit toate apele şi asemuirile de verde, acum gama veştejitului cuprinde toate colorile tari. Câtă vreme unii copaci sunt încă verzi, alţii au frunzele, pe negrul crăcilor, galbene ca nişte caise străvezii. Unele frunzişuri sunt roşii sângerat, altele violete, cărămizii, albe chiar. Cerul e imens, şi departe peste umerii dealurilor, peste sate, are un fel de majestate senină, căreia lumina vie, dar gălbue în coloare şi potolită în căldură, îi dă o linişte melancolică.

Nu pot sta liniştit pentrucă în compartimentul de alături (sunt vagoane vechi, clasa I—II-a) se aud hohote de râs, comentarii, aprobări călduroase. Sâcâit,

renunţ să mai privesc carele, cari se depărtează domol pe drumuri albe, şi trec şi eu dincolo. Un domn, să tot aibă cinci zeci de ani, cu gâtul în piele moale şi roşie, ca al curcanului, cu ochii vii şi mustaţa mare, pe figura pentagonal osoasă, explică de ce trebue să intrăm în războiu. De altminteri cam asta se discuta pe tot cuprinsul ţării româneşti, când afacerile şi plăcerile lăsau timp liber.

E de o vervă îndrăcită, gesticulează convins, bătând aerul cu amândouă mâinile. Esenţialul, de altfel, în replicile lui tumultoase, sunt interjecţiile.

— Ee! ee...! Păi vezi? Când spun eu? şi se scoală iar de pe fotoliul de piele. Cum o să reziste domnule?... cum o să reziste? Vino 'ncoa. Dacă eu pun aici o armată? şi arată Orşova, iar aici alta? şi arată la Sibiu, aici încă una? acum la Braşov. Dar cineva obiectează:

— Bine, domnule Predescu... tocmai acum când Nemţii au terminat cu Ruşii, de au ajuns în inima Rusiei?

— Păi tocmai d'aia, răspunse d-l Predescu desnădăjduit şi scrijilat, tocmai de-aia... D-ta nu vezi cum vine planul? Eu încep aşa, şi începu să urce pe harta care indica staţiile, de-asupra canapelei şi hai-hai, şi hai-hai... A?... merge? şi-aşa mereu... şi-aşa mereu, (în timpul acesta legănând urca şi ocolea cu mâinile pe hartă, dela Arad spre Cluj păscând parcă din urmă)... Ei, aşa-i că i-am luat ca din oală?

— Domnule Predescu, dar Makensen ăla şi Hindenburg pretind că ei o să câştige războiul, adaose unul,

nu pentrucă ar fi crezut, dar mai mult ca să dea replica, şi aşa, ca să-l întărite pe domnul Predescu.

— Daa? şi îşi potriveşte ţigarea răsucită, în portţigaretul de trestie... O să câştige asta, iar aici face un gest foarte explicit, vârând degetul mare, printre arătător şi mijlociu... auzi? O să câştige asta. « Eu fac pari domnule, cu Hindenburg ăla al d-tale... şi-şi lăţeşte buzele, daa, să vie el la mine... fac pari cu el... că mănâncă bătae... pe oricât... Hei? se pune el cu mine?... Domnule, portar de hotel o să-l facem după războiu. Ceilalţi aveau aerul că se miră de îndrăsneala lui Hindenburg de a se pune cu noi şi cu d-l Predescu, iar unul sincer, nu se mai putu stăpâni, privindu-l, şi privindu-se parcă:

— Domnule, românii e deştepţi... Ţi-o spun eu...

— Păi bine, domnule Predescu, atunci de ce nu intrăm? Că eu nu cred, ce susţin unii, că nu suntem pregătiţi...

— Ce pregătire domnule? şi ridică ochii disperat în tavan, ce pregătire...? că mă omori cu zile. Ce să te mai pregăteşti?

— N'avem tunuri... cine ştie?

Domnul Predescu râde acum indulgent şi cu pielea de curcan a gâtului gâlgâind: N'ai tunuri? da' intră 'n războiu, domnule, şi-ţi dă franţuzul câte tunuri vrei: vrei o mie? îţi dă o mie... vrei zece mii, îţi dă zece mii... Şi ridică braţele, apoi le lasă să cadă, uimit şi desgustat. Dar de asta e vorba acum...?

Ce nevoe ai de tunuri, domnule? şi întorcându-se surâzător spre ceilalţi, cari ascultau mereu, cu interes

(că acum venise şi şeful de tren, mustaţa ciupită). Auzi, tunuri? Bine, domnule, de astea are nevoie neamţul şi franţuzul ăla, că sunt crescuţi în puf, şi, brusc furibund: D-ta ştii cum e românul domnule? Nădejdea lui e baioneta, domnule, baioneta, înţelegi d-ta?... Că o vâră până în prăsele... şi dacă se rupe, dă cu patul armii... uite aşa... uite aşa, şi lovea îndârjit şi imaginar, în spre toate colţurile compartimentului, în timp ce ascultătorii îl urmăreau, ferindu-se încântaţi.

— Zi, baioneta şi patul armei, domnule Predescu?

— Păi, sigur, domnule, exclamă îngăduitor... Asta-i arma românului... Aş vrea să văd eu pe neamţul ăla care să stea la baionetă... şi se întoarce triumfător şi dârz în dreapta şi în stânga, Domnule, când ori intra ai noştri cu patul armii printre tunurile lor, o să fie jale, că ai noştri numai la scăfârlie trag.

Domnul Predescu nu era de meserie, cum crezusem, nici cârciumar, nici comis voiajor, că am întrebat pe urmă pe şeful de tren.

— Nu-l cunoşti pe d-l Predescu? se mira cheferistul meu şi avea dreptate, căci pe liniile astea secundare, călătorii se cunosc între ei cum se cunosc clienţii aceleaşi cafenele. Domnul Predescu e dela Piteşti, advocat... a fost şi deputat odată... merge la Curtea de Argeş că are o chestie acolo, şi resemnat de admiraţie: deştept om, domnule. Eu îl ştiu de pe linie. Când ţi-o explica el ceva... Nu zic, mai e şi d-l Adamici... dar parcă tot domnul Predescu e mai deştept.

M'am plictisit şi m'am întors la locul meu, ca să privesc mai departe întinderile de porumbişte uscată, satele pe sub dealuri şi surâsul melancolic al cerului înalt de toamnă în asfinţit.

De altfel şi la Cameră chiar, după câte reeşea din ziare, discuţiile nu depăşeau mult adâncimea celor din tren. Se anunţase o mare şedinţă de răfuială, între cei cari cereau «intrarea în acţiune» şi partizanii «neutralităţii espectative». Am avut prilejul să asist la una dintre şedinţele importante, când tribunele erau încă de cu vreme înţesate de public, căci se ştia că guvernul va fi luat între două focuri. Partizanii Puterilor centrale aveau să interpeleze banca ministerială «pentru ce lăsăm prilejul acesta extraordinar, când Nemţii sunt dincolo de Varşovia şi aproape de Salonic, fără să intrăm alături de ei?» Dimpotrivă, reprezentaţii curentului antantist aveau să întrebe de ce nu intervenim să salvăm pe cei învinşi?

Sala, cu sugestii de interior de teatru prin arhitectură, de club prin verdele fotoliilor şi al draperiilor, de catedrală prin lumina de vitraliu galben, venită din luminătorul imens de deasupra, avea un aer solemn. Incinta, era la început, numai pe jumătate plină. Unii deputaţi îşi citeau gazetele, abia apărute de după amiază, alţii făceau cerc, discutând în faţa vreunui personagiu important. Pe banca ministerială, numai doi miniştri cari scriau absorbiţi. Din când în când, câte un deputat venia în dreptul celui care scria şi îi şoptea ceva sau îi da vreo hârtie pentru aprobat.

Pe urmă au început soneriile, s'a mărit lumina, toate locurile de jos s'au ocupat. Preşedintele, suit ca pe o scenă sau catedră, a bătut din ciocan şi un domn a cetit, probabil sumarul zilei. Anişoara a descoperit cea dintâiu, cu un fel de bucurie că poate stabili o legătură între ea şi această incintă inabordabilă, pe Nae Gheorghidiu, aşezat pe băncile opoziţiei (aşa din cochetărie politică) obosit şi preocupat.

Interpelarea deputatului « nemţofil », făcută de altfel cu un fel de servilitate intelectuală şi intenţie de reacţiune mediocră, a provocat numai surâsuri ironice. Profundă impresie a stârnit însă discursul celui care cerea intrarea imediată în războiu. Pronunţată rar, cu vocea înfiorată, fraza: şi veţi lăsa acest popor erou, care e poporul sârb, să fie sdrobit, fără să faceţi să cadă în balanţă paloşul românesc, hotărîtor, în această mare, în această neasemănată clipă istorică? — a plutit sub vasta cupolă, încremenind privirile, dar entusiast aplaudată numai de opt sau zece deputaţi, pe cari nu-i vedeam, dedesubt, sub tribuna prezidenţială în care ne găseam noi.

Celălalt deputat intervenţionist a interpelat guvernul pe chestia înarmării. A declarat că ştie că atelierele militare nu lucrează, că nu s'a făcut nimic pentru echiparea armatei, că s'au cumpărat zeci de mii de bocanci cu talpa de carton. Şi el e impresionant.

— N'avem artilerie, domnilor... Ce-aţi făcut ca să dăm admirabilei noastre infanterii, artileria grea de care are nevoie? Aici, unchiul-meu, care se plimbase în timpul discursului prin faţa primelor bănci, a întrerupt pe orator. Cum era cunoscut ca om de spirit, când a ridicat mâna, oratorul s'a oprit şi privirile s'au întors spre Nae Gheorghidiu, care a declarat cu o falsă gravitate:

— Găsesc, domnilor, că îngrijorarea dumneavoastră, din cauză că ne lipseşte artileria grea, e puţin exagerată. Cred că, la nevoie, va fi suficient să punem în baterie pe onoratul nostru coleg dela Romanaţi, domnul Cotârcea, ca să readucem toate tunurile nemţeşti la tăcere. Şi la vorbele astea, arată cu degetul înspre capătul rândului din dreapta, iar toate privirile s'au întors spre banca în care de-abia încăpea o namilă de o sută cinci zeci de kilograme poate, cu mâinile atât de scurte că abia îi ajungeau pe pântece.

A fost o ilaritate imensă. A râs şi banca ministerială, a râs şi oratorul însuşi. Tribunele înţesate — în cele rezervate doamnelor unele elegante stau chiar pe trepte, ne mai găsind alt loc, — iar în cele ale bărbaţilor unii se sufocau, atârnaţi chiar de stâlpi, au răsunat şi ele de hohote.

Nae Gheorghidiu, simpatizat şi de opoziţie pentru spiritul lui şi pentru « lărgimea de vederi » care îl caracteriza, pentru aerul lui frondeur, revoltat parcă, deşi militant liberal, era foarte apreciat pentru « destinderile » pe cari le provoca între guvern şi opoziţie. Azi de pildă, partida era ca şi câştigată pentru guvern, numai prin această simplă glumă.

De pe banca ministerială, a răspuns la urmă unul dintre membrii importanţi ai guvernului.

S'a sculat grav, şi cu ochii puţin contractaţi, de pe banca ministerială şi s'a dus, în tăcerea întinsă ca într'un aer tare spre tribună. Are fruntea înaltă, piezişe ca de poet, ochii mari nu privesc pe nimeni, obrajii cu două cute, mustaţă de fante îmbrătrânit. Acum, după un timp, îşi plimbă ochii, privind şi inspectând parcă incinta. Ţine mâna dreaptă înainte, cu două degete în buzunarul de jos al vestei. Incepe încet dar sigur de ceea ce spune:

— Mi-ar fi foarte uşor, domnilor, dacă aş alerga după succese facile, să relev inconsecvenţa acestei opoziţii, care pe deoparte ne reproşează că nu intrăm în acţiune, iar pe de alta se plânge că armata nu e pregătită. Dar ţin să răspund fiecăruia dintre onoraţii oratori cari m'au precedat, în parte. Peste partizanul Puterilor centrale a trecut însă repede. Pe urmă:

— Domnilor, daţi-mi voe să vă întreb: Ce înseamnă această lipsă de încredere în guvernul Ţării? Aţi monopolizat singuri toată iubirea de neam? Credeţi d-voastră că pe aceste, bănci, nu bate o inimă românească? şi arăta acum, emoţionat şi solemn, banca ministerială şi băncile majorităţii. Credeţi d-voastră că viitorul acestui neam numai d-voastră vă provoacă nopţi de insomnie?... (aplauze puternice) că numai dumneavoastră vă cutremuraţi la gândul că ceasul sfânt al realizării naţionale, ar putea să bată, fără ca noi să ne găsim acolo unde trebue să ne găsim? şi fraza spusă răspicat, cu vocea larg înfiorată, cu mâna dreaptă ridicată, cu pumnul strâns iar cu arătătorul întins, ca mâna indicatoare de pe afişe, e urmată de

aclamaţii şi aplauze furtunoase. Domnilor, un orator al d-voastră a declarat săptămâna trecută aci, că, dacă ar avea doisprezece copii, pe toţi i-ar trimete să lupte pentru ţară. Ei bine, domnilor, şi ridică tonul, eu declar că dacă aş avea douăzeci şi patru de copii, n'aş ţine nici pe cel mai mic lângă sânul mamei lui acasă... pe toţi i-aş trimite în foc, în prima linie.

Şi trecând mai târziu la cel de al doilea orator al opoziţiei, a schimbat iar tonul, ca un acar abil al oratoriei.

— Domnilor, aţi discutat şi despre pregătirea militară a ţării, (şi scăzut, prietenos) cred că a fost o mare greşeală. (Iar energic, viu) nu poate fi pusă în discuţie, şi mai ales în discuţie publică, pregătirea armatei româneşti (aplauze furtunoase). Domnilor, eu atât pot să vă spun: că suntem gata. Şi aci rămâne îndelung nemişcat... (Adunarea aplaudă în picioare, aplaudă şi tribunele). A continuat pe acest ton câtva timp, pe urmă iar: Lăsând la o parte gluma, atât de amuzantă, a colegului nostru d-l Nae Gheorghidiu şi (aci urcă vocea, într'un crescendo alarmant şi intens, şi scandă fraza cu mâna îndoită paralel cu pieptul, cu cotul ridicat, dar svâcnind arătătorul intens, în afară) lăsând deoparte această acţiune condamnabilă de a strecura, dela tribuna Camerii, în sufletul oştenilor noştri, îndoiala în înzestrarea armatei (aplauze puternice, strigăte de bravo) vă întreb, de unde această preţuire exagerată, dovadă de vulgar materialism, această supravalorizare a rolului jucat de armament în războiu când e ştiut că marile victorii se câştigă

numai prin moral? (aplauze). O armată, care vrea, învinge fără tunuri, fără mitraliere şi fără cartuşe (aplauze furtunoase). Şi eu vă spun că armata noastră vrea să învingă şi va învinge (aplauze entuziaste). Intrebaţi pe aceşti conducători ai oştirii, în care nu aveţi totuşi încredere, şi aci arată, silabisind cu degetul, înapoi, ca şi când comandanţii ar fi cam în lături şi la spatele lui, şi ei vă vor spune: Vom învinge pentrucă soldaţii noştri se vor lupta cu baioneta — şi nu e tun care să reziste baionetei româneşti — împotriva oricărui armament, iar când baioneta se va fi rupt, cu pumnii, cu unghiile, cu dinţii... (aplauze delirante).

Domnilor, încrederea mea în viitorul mare al acestui neam e neclintită, aci deveni solemn, şi-mi iau, împreună cu colegii mei, aşa cum v'am spus de atâtea ori, răspunderea celor ce vor veni. S'a aşezat jos, parcă fără să observe aclamaţiile delirante.

Deşi în ultimul timp se vorbea de oarecari afaceri, pe socoteala Statului, făcute de acest membru important al guvernului, succesul i-a fost imens şi s'a vorbit de el zile întregi.

In maşina cu interiorul de bombonieră cafenie, în timp ce clacsonul îşi cerea drum printre vehicule şi pietoni, cele două femei fierbeau de admiraţie.

Le era, fireşte, mai aproape succesul unchiului. Nici odată n'am avut o prea bună părere despre aşa zişii oameni de spirit (nu vorbesc despre umorul inerent gândirii juste) care de cele mai deseori sunt simpli nerozi vioi. Căci «spiritul» presupune lipsă de sensibilitate şi un profund dispreţ pentru oameni, cel puţin

în clipa aceea. Chiar în formele lui superioare, ca uneori Anatole France, spiritul dă adesea o impresie de rece imbecilitate. Ce să mai spun de Nae Gheorghidiu, al cărui spirit nu era decât o formă de lichelism, căci nu «făcea spirite» decât pe socoteala celo mai slabi ca el, ca să amuze pe cei tari, de cari avea nevoe? Era un fel de clovnerie obraznică, menită să mascheze un egoism vulgar. Dar nevoia, acum mai mult ca oricând, să ţiu sub înrâurirea mea, sufletul şi convingerile nevestei mele, şi pentrucă această protestare retorică nu e suficientă («dragă, ori ce ai spune, e deştept»), am oprit maşina şi am intrat, invitându-le stăruitor în librărie. Am cerut un dicţionar medical strein şi, la pagina ştiută, am cetit, subliniind cu vocea:

IMBECILITATE (fig. 1100). — Imbecilul e un tip degenerat, caracterizat prin anomalii fizice, dar mai ales prin *turburări intelectuale şi morale.* Inteligenţa lui e mărginită, totuşi *are calităţi de memorie, de imitaţie şi oarecare vivacitate de spirit.* Mai ales *simţul moral* îi e atins... Revoltat, nedisciplinat, mincinos şi lăudăros, imbecilul caută totdeauna să facă vreo farsă neplăcută sau să tragă pe sfoară pe unul sau pe altul. Camaraderia cu indivizii de teapa lui e totdeauna suspectă. Imbecilii sunt cele mai adese pederaşti, sau nu se înţeleg decât ca să puie la cale infamii. *Chiar prinşi asupra faptului, mint cu un aplomb uimitor.* Numărul imbecililor internaţi e infim, în comparaţie cu acela al imbecililor cari circulă liberi şi cari trăesc ca vagabonzi, hoţi şi pezevenghi».

... sau « oameni politici » în România ar fi putut să adaoge acest dicţionar. Dacă « vivacitatea de spirit » memoria şi capacitatea « de imitaţie » sunt calităţile esenţiale ale deşteptăciunii, atunci trebue să recunoaştem, le-am spus femeilor, că ea e cam cuprinsă în explicaţiile clinice ale dicţionarului şi că Nae Gheorghidiu e într'adevăr deştept, « pezevenghiu » cum zice el, cu oarecare orgoliu naţional.

Dar n'am convins, poate, pe niciuna dintre ele, pe nevastă-mea acum mai puţin decât pe cealaltă.

— Extraordinar cum exagerezi, mi-a spus Anişoara, privind indiferentă cu lorgnonul, o mică vitrină de creioane de metal şi de agende.

Iar nevastă-mea, grăbit, ca să nu creadă Anişoara că e de altă părere decât ea:

— Aşa e totdeauna... pune în toate o patimă, iar către mine: Nu se poate vorbi uneori cu tine.

— Un filosof ar trebui să fie mai calm, zău, a întregit-o surâzând, bruna mea verişoară cu oval desăvârşit de Elviră romantică, dar cu simţ practic şi apropiat actualităţii, de nevastă de om de afaceri. Imi spunea « filosof » căci ştia că asta mi-e desagreabil, şi ea o vroia chiar ca insultă.

— Cum calm? De ce să nu pun patimă?... Numai imbecililor le e indiferent ce opinie au. Obiectivitatea e necesară numai în actul judecăţii, cere adică să nu ai interese contrare şi să iei toate măsurile de precauţie intelectuală. Dar astea sunt de domeniul inteligenţei şi al onestităţii, nu al indiferenţei sufleteşti. Un om poate să fie prost sau interesat, lipsit de luciditate,

dar nu de « obiectivitate ». Şi în orice caz, după ce, judecând calm, ai ajuns la o opinie, eşti dator s'o susţii cu hotărîre şi îndârjire, cât mai expresiv. Chiar oamenii de ştiinţă, după ce, pasionaţi şi cu grija adevărului — căci nimic nu se poate face fără pasiune — au ajuns la o descoperire sau la o concluzie, o susţin cu tenacitate şi cu dorinţa de a face să triumfe, chiar dacă ar fi ameninţaţi cu rugul sau cu ocna. Entomologul îşi apără gândacii lui cu patimă. Nu se poate susţine stupiditatea, că nu există cauze şi adevăruri care să merite să te pasionezi pentru ele, că totul e relativ şi indiferent, în raport cu... eternitatea. Totdeauna indiferenţa asta ideologică şi amabilă, prezentată sub unghiul veciniciei, ascunde mici aranjamente făcute sec, subt unghiul actualităţii şi cu caracter strict personal. Să te consideri spectator indulgent şi amuzat al lumii aceştia plină de infamie şi de prostie, e să faci parte din ea, să beneficiezi de infamiile ei, având aerul că-i eşti deasupra.

— Obiectivitate înseamnă să recunoşti că şi adversarul are dreptate, uneori cel puţin, îmi replică ironic şi suficient, din nou Anişoara, ducând, mioapă, cu graţie, aproape de lorgnon şi de punctul negru de frumuseţe, din obraz, o agendă dintre cele de dinainte.

— Altă aberaţie... Raportate la acelaşi punct nu pot să existe două adevăruri, opuse, în acelaşi timp. Dacă adversarul meu are dreptate, nu uneori, ci foarte adeseaori, atunci renunţ eu la opinia mea — şi pentru asta încă îţi trebue curaj — şi o împărtăşesc pe a lui, dar tot cu pornire şi hotărîre. Indiferenţă nu poate fi în niciun caz, căci există o pasiune a adevărului însuşi.

Au zâmbit și una și alta, cu îngăduință, și am înțeles, melancolic, că nevastă-mea nu mai are încredere în judecata mea, că steaua mea continua să se răcească. Anișoara trimesese mașina, și s'au depărtat amândouă, pe jos, prin mulțimea din care făceau parte acum, dar nu erau la fel cu nimeni, în rochiile lor de stofă de culoarea migdalei, pe care căutau să le ajungă, la jumătatea pulpei turburător strânsă în ciorapul de mătase, cismulițele de antilopă, ale modei.

Se îmbrăcau de o vreme amândouă la fel, ca să-și sporească frumusețea, una blondă, alta brună, cum își sporesc valoarea perlele, dacă sunt colecție.

Am dat apoi examenul, amânat în Iunie, de anul III. Cu G. ne întâlneam destul de rar și avea o atitudine mai curând rezervată. Nu-și vorbeau decât foarte puțin. Totuși, în Decemvrie, când am plecat pentru două săptămâni la țară, la Anișoara — pentru vânătoare și plimbări cu sania — a venit și el acolo. Mi-a fost destul de neplăcut, dar n'am dat niciun semn de nemulțumire. Ciudat a fost că ea s'a supărat pe Anișoara, a scurtat cu o săptămână această vacanță cu mese copioase și nici nu și-au mai vorbit. Și mai târziu am făcut destule mutre bănuitoare, am evitat gelos multe prilejuri care mi-ar fi fost desagreabile, am tras cu urechea la multe, am spionat destule plecări în vizită ale nevesti-mii, căci mi-era teamă că nu se mai văd în lume, tocmai pentrucă acum se văd când doresc, în vreo garsonieră, dar niciodată n'am avut prilejul să fiu până la capăt nefericit.

INTRE OGLINZI PARALELE

In Februarie însă, m'am întors prin surprindere noaptea, în automobil cu un prieten sportmen, care făcuse o excursie până la Predeal. Eu eram concentrat de două săptămâni la Azuga, ne-am întâlnit în restaurant și m'a luat cu el. Când am ajuns acasă, am găsit, la ferestrele negre, perdelele nelăsate, ceea ce mi s'a părut ciudat, căci făceau intunerecul gol, iar mutrele ...ăcite și somnoroase ale servitoarei m'au neliniștit. ... acum o realitate care nu-mi încăpea în simțuri; ...asa era goală ca un mormânt gol, fără nevastă-mea. S'a făcut în mine un pustiu imens, un nucleu de dureri. Servitoarea n'a fost în stare să-mi explice unde mi-e femeia: la teatru... la mătușa ei... lucruri vagi și imposibile pentru 1 ½ cât era, când sosisem eu. Nu știam ce se va mai întâmpla cu mine până dimineața. Imi repetam necontenit, ca idiotizat: N'ași fi crezut-o niciodată în stare să facă asta... Am stat o bună bucată de timp, trântit într'un fotoliu, ca asvârlit dintr'un furgon. Știam că acum totul e sfârșit pentru totdeauna, că e sfârșit într'un mod cum nu merita loialitatea mea. Niciodată n'ași fi crezut o femeie atât

de crudă, în stare să-mi facă, fără folos, atâta rău, Până a doua zi, care mi se părea la capătul unui lung, interminabil tunel, simţeam că voiu înnebuni.

Ştiam că iubirile sunt trecătoare, dar îmi spuneam că sfârşiturile trebue să fie cinstite ca între oameni, cari după ce au făcut o călătorie plăcută împreună, se despart elegant, se salută cu cordialitate şi, la nevoie, cu părere de rău că totul a durat atât de puţin, iar sfârşitul acesta de metresă-servitoare, cu atât dispreţ faţă de o sensibilitate care îi jertfise totul, mi se părea o nemeritată infamie. Mi-e cu neputinţă să notez toate încercările prin care am trecut, haosul de gânduri, pe care le-am confruntat, întreagă această noapte cumplită, cum nu mai întâlnisem alta până atunci şi poate nici n'am întâlnit de atunci încoace. Ars tot trecutul, arsă casa, murdărit şi disolvat ca personalitate, iată ce găsisem după patru ore de drum cu automobilul.

Aş fi vrut să fie vis, ca să fie deşteptare posibilă, dar nu era decât încrustată realitate. După ce am fost în stare să mă ridic din fotoliu, am alergat aşa, în necunoscut şi probabil, pe la casele rudelor ei. La « tanti Lucica » nu era, la surorile mele nu era, şi n'aş fi dorit nici celui mai cumplit duşman al meu, să caute în zorii zilei, şi să sufere cum sufeream eu, întrebând dacă nevastă-sa, plecată de acasă: « ... e la domniavoastră cumva? ».

Misterul imens al fiecărei case, cu ferestrele în întunerec, speranţa stupidă că e acolo şi că totul, dacă n'a fost vis, a trecut ca un vis, nedumerirea celor întrebaţi şi impresia că, faţă de cei cu vieaţă sigură în casă,

lor, eşti un lepros care merge, ferit de lume, numai noaptea, mă năucea. In orice caz, un accident, o întâmplare neprevăzută nu mi se păreau de presupus.

Pe urmă, am înţeles că totul e pierdut, că trebue s'o părăsesc cu totul nopţii şi aventurii ei, întorcându-mă acasă. Aş fi vrut să alerg, să strâng sticlă spartă în pumni, să încerc orice, numai să pot fărâmiţa din noaptea care mă despărţea de zorii zilei. Când eram mic, în ajunul unei călătorii, nu puteam dormi şi mi-era teamă, singur în noapte, că a « doua zi », în mod excepţional, nu va mai veni. Iată, la fel, aveam impresia că întunerecul se va dilata la infinit, dar nu o plecare în necunoscut frumos era, acum, după noapte, ci plecarea pe alt drum pur şi simplu, decât cele de până acum. Credeam că niciodată nu voi mai fi în faţa acelei femei, ca s'o pot zdrobi. Mi-era teamă că voi înnebuni până în zori. Aveam impresia că nu mai sunt stăpân pe destinele mele, ca şi când aş fi fost într'o trăsură, ai cărei cai sperioşi s'au aprins şi aleargă, neînduplecabil, cu mine, peste gropile şi neprevăzutul unui câmp. Dacă adunam toată suferinţa din trecut, nu izbuteam să egalez pe cea de azi, care-mi părea şi de o natură diferită. Mă lungisem pe un divan lung şi cu palmele lipite de obraji, aşteptam cu neliniştea şi teama cretinilor, care, incapabili să mai judece, cu ochii speriaţi, se chircesc şi aşteaptă... Cum a putut să facă asta? meritam trivialitatea acestui procedeu care mă murdărea de prisos... când fusesem atât de loial?...

A venit a doua zi abia, pe la opt dimineaţa. N'aş putea spune cum îi arăta obrazul, cum i s'au împletit

intenţiile de gesturi şi explicaţii, pentrucă eram aşa de sfârşit, atât de departe de lume, că, întocmai ca un bolnav, istovit de procedeele unei prea lungi operaţii fără anestezie, nu aşteptam decât să vie ea, ca să pot adormi. Depindeam de venirea ei, ca de o idee fixă, ca de un semnal că s'a sfârşit, pentru ca să închid ochii numai.

I-am şoptit făcând, înjumătăţit, o sforţare.

— N'aşi mai vrea să te văd niciodată...

M'a privit cu o ură ştearsă, de rând.

— Atunci mă goneşti?

— Nu ştiu... Nu mai pot vorbi... Nu mai puteam cere nimic voinţei mele...

— Aşa dar, mă goneşti?

— Nu pot să-mi dau seama de nimic, şi nu pot alege din mine, nimic... Inţelege ce vrei... Spune-mi dacă ai ceva de lămurit...

A fost din nou un stâlp de ură, toată, înţelegând că lupta e mult mai grea, decât o bănuise ea.

— N'am nimic de lămurit...

— Nu, n'ai să poţi lămuri nimic. Poţi să mai rămâi puţin dacă doreşti... dar dacă vrei să ştii, sincer, sentimentele mele, atunci pleacă neîntârziat şi-ţi voi trimite eu, absolut tot ce e de trimis.

Iar m'a privit cu alţi ochi răi, apăruţi de dindosul ochilor ei ştiuţi.

— Aşa dar, mă goneşti?

Peste vreo câteva zile, i-am scris neted şi convenabil, întrebând-o dacă nu preferă să divorţăm fără formalităţi, fără explicaţii multe, şi a acceptat.

Am suferit din nou mistuitor. Ziua şi noaptea (literalmente), nu puteam gândi decât la ea. Toate explicaţiile pe care i le refuzasem oarecum, mi le furnizam acum singur, construind o infinitate de ipoteze, ca un judecător de instrucţie maniac, bolnav.

Să renunţ la ea pentru viitor, să schimb tot peisajul planurilor mele, să las un drum alb în gol, mi se părea de neînlăturat şi atroce.

Dar mai ales, sufeream că trebuia să admit remanieri de ecuaţii întregi sufleteşti.

Tot trecutul îmi apărea cu alt înţeles, decât cel cu care eram obişnuit, iar una dintre cele mai dureroase operaţii, erau aceste concluzii pe care trebuia să le trag pentru ceea ce fusese. Niciodată femeia aceasta nu mă iubise. Reluam tot ce a fost la Odobeşti, la ţară şi acum simţeam că acolo am avut dreptate, că atunci văzusem limpede, că seria ei aceea fusese. Nu mai exista acum pentru mine nicio plăcere. Era ca un doliu adânc şi dureros. Dacă vedeam o pereche sărutându-se, eram ca acele mame care au pierdut un copil şi văd, jucându-se în drum, frumoşii copii streini. Piesele de teatru şi filmele cu dragostea, care îndură orice şi până la capăt tot birue, îmi dădeau o înlăcrimată şi stupidă melancolie.

Căutam din nou, în toate localurile, ca s'o văd, dar dacă o găseam, plecam numaidecât, cu un cuţit înfipt şi rămas în piept. De zeci de ori pe zi deveneam alb ca varul, din cauza unui amănunt, care ar fi putut fi în legătură cu ea, în cea mai banală dintre convorbiri. De altminteri, toată suferinţa asta monstruoasă îmi

venea din nimic. Mici incidente care se hipertrofiau, luau proporţii de catastrofe. Bine înţeles că marile scene clasice ieşeau din câmpul sensibilităţii mele, ca marginile unui desen privit cu o lupă prea măritoare. Când suferearn atât din cauza unei priviri, nici nu-mi puteam închipui între mine şi ea vreuna dintre aceste scene durabil populare. Nu puteam vedea între noi, o discuţie ca în piesele de bulevard, cu implorări, cu explicaţii, cu stăruinţe de a se împăca. Rula, de pildă, chiar în zilele acelea, un film, în care nevasta îşi umileşte îngrozitor bărbatul, fuge dela el cu amantul, părăsindu-şi copiii, el o caută în toate părţile, o imploră să vie, se duce după ea într'o staţie de băi mondială, iar când ea e părăsită de amant, îşi dă seama că numai pe el, pe bărbat, l-a iubit cu adevărat (?) şi vine din nou acasă lângă copii. Şi amândoi cred că, ceea ce n'a fost cu putinţă pentru trecut, va fi cu putinţă pentru viitor, că serile lor sufleteşti s'au încheiat, când, pentru mine, o singură absenţă, noaptea, de acasă, era cât tot cerul de mare, şi când odată ajunşi şi împăcaţi, să zicem, ar fi trebuit să înceapă drama trecutului. Cum mi-aş fi închipuit, de pildă, între noi o scenă, în care eu să urlu svârlind banii în faţa femeii, ca în Dama cu Camelii? Crescând la scara sensibilităţii mele, scena aceasta ar fi de neexprimat cu cifre, ca rezultatul dublării boabelor de grâu pentru fiecare pătrăţel al tablei de şah.

« Omul cu sensibilitate năzdrăvană » îmi spunea doamna cu faţa tânără şi păr argintiu. E drept că sufeream, fără ca să vadă ceilalţi de ce sufăr, ca un reumatic care simte ploaia înaintea celor din jurul lui. Găseau că sufăr pentru cauze futile. Intr'un alt plan, trebue să fie oameni, de sigur, cari nu pricep, că unii suferă numai din pricină, că nu se pot spăla pe dinţi, sau că n'au o carte, sau că nu pot face cuiva un serviciu.

Intr'o zi, de pildă, mă duc la minister, la un prieten, care mă primeşte, sub pretexte de aglomeraţie, grăbit ca pe un soiu de creditor. Am crezut că am sfârşit cu el pentru toată vieaţa. Totuşi, peste vreo două zile, când ne-am întâlnit, a venit la mine, ca şi când nimic nu s'ar fi întâmplat. Părea sincer (dacă n'a fi avut motiv să se schimbe între timp) absolut sincer. Dezolat chiar.

— Cum, dragă, ai putut să te superi din cauză că ţi-am spus, cam răstit poate, « lasă-mă acum? ». Dar n'ai văzut ce era pe capul meu?... că trebuia să introduc atâta lume la ministru?

Inţelegeam că pe el nu l-ar fi jignit, niciodată, un astfel de răspuns şi că, deci, nici nu avea de ce să mă socoată jignit pe mine. Nu existase nimic, pentru el, ca un peisaj pentru miop. Dar eu, care devenisem palid şi care ştiam că, nici în clipele când aş fi fost dus la eşafod, n'aş fi spus unui prieten — fără să fiu supărat anume, pe el, ci numai aşa, din cauză că-s prea ocupat — răstit: « Lasă-mă în pace acum! » i-am spus că aş fi făcut altfel, în locul lui, dar n'a crezut.

Simţeam din zi în zi, departe de femeia mea, că voi muri, căci durerile ulceroase — acum când nu mai puteam mânca aproape de loc — deveniseră de nesupor-

tat. Slăbisem într'un mod care mă dispera, căci făcea o dovadă obiectivă că sufăr din cauza femeii, şi oricât aş fi vrut să ascund cu surâsuri, rănile orgoliului meu nu mai puteam izbuti, din cauza asta.

Mă gândeam zi şi noapte, în afară de puţinele ore de somn — când de altfel de cele mai multe ori o visam — neîntrerupt la ea, ca şi când mi se lichefiase creerul şi nu mai era în stare să schimbe « motivul », ca un pian automat, stricat, cântecul.

Intr'un timp m'am hotărît ca, de vreme ce nu puteam să nu mă gândesc la ea în restul zilei, cel puţin în anumite ore din zi, să încerc precis să mi-o fac absentă. Şi în nădejdea că voi influenţa restul zilei, era important ca aceste două ore hotărîte să înceapă de dimineaţă. Cum mă deşteptam însă din somn, nu aveai îndestulă voinţă, era ceva cu adevărat peste puterile mele, căci îmi era, automat, prezent gândul ei, odată cu lumina, dar începeam de când mă aflam în baie. Căutam să mă gândesc la altceva, iar când imagina ei se asocia şi încerca să se înseileze restului, o goneam ca pe o albină, iar dacă, totuşi, nu izbuteam, schimbam numai decât obiectul gândului. Când, însă, nici astfel nu izbuteam, începeam să număr, cu încăpăţânare, cu nădejdea că niciodată vreun om nu va bănui un atât de copleşitor grotesc. Mi-era ruşine, în adâncul intimităţii mele, ca şi când aş fi suferit de o boală ruşinoasă şi penibilă... Uneori, când intervenea ceva vesel, aveam răgazuri de uimire, însă caracteristic de uitare, aşa ca un bolnav după schimbarea pansamentului, sau când, după zile de ploaie, ar avea, prin fereastra înflorită de soare, lumină în cameră. Dar pe urmă iar cădeam. Am înţeles, mai mult ca oricând, legătura dintre moral şi trup, pentrucă era destul un incident sufletesc, ca să declanşeze suferinţa fizică, fiindcă tot pieptul îmi era gata, supus, pentru asta. Zăceam aşa, vreme după vreme, ca un bolnav de tifos, cu singura consolare că nu înduram şi mizeria şi urîciunea fiziologică a tifosului, dar încolo fără nicio altă deosebire. Am cunoscut bărbaţi cari, aproape cu ostentaţie, arătau că suferă din cauza femeilor, am cetit versuri în care poeţii se vaită cu vorbe mari, că au fost înşelaţi, şi toţi aproape, îşi făceau un orgoliu din această suferinţă din dragoste... Mie mi-era o silă imensă de mine, de parcă aş fi avut păduchi şi orice aluzie la această suferinţă mi se părea o infamie.

De aceea, întâia mea grije a fost să se ştie că mă preocupă altă femeie... Am înţeles atunci chinul acesta, pe care pe urmă l-am văzut mult mai răspândit decât s'ar părea, al oamenilor cari se simt osândiţi să se arate cu multe femei, ca să nu se bage de seamă, că suferă din lipsa uneia.

Pentru proces, am dat o scrisoare advocatului, prin care îmi luam toată vina asupra mea, ca să nu ne mai întâlnim printr'un prilej direct, dar altfel aş fi vrut oricând s'o întâlnesc, iar dacă aflam că a fost într'un restaurant de seară, sau la vreun teatru, fără ca eu să ştiu, deveneam palid (n'am vrut să iert chiar binevoitoarei şi înţelegătoarei prietene, când odată a subliniat, cu familiaritate, această paloare a mea) şi

mi se părea că am lipsit dela o întâlnire vitală pentru rostul existenţei mele.

Ne-am întâlnit într'o zi la teatru. Era cu două bănci înaintea mea. Am salutat, când am trecut prin dreptul ei, căutând să am un aer cât mai degajat şi am făcut haz exagerat de comedia neroadă, care se reprezinta, de altfel cu atât mai uşor, cu cât prezenţa ei, singură, era un fel de izbândă pentru mine. Eram încă mulţumit, că fiind oarecum în spatele ei, o puteam privi, fără să par că o fac cu intenţie. In schimb ea, ca să mă vadă, a trebuit să întoarcă de vreo câteva ori capul. Căutam cu abilitate să nu-mi întâlnească privirea şi exageram încă veselia mea altoită.

Era într'o rochie neagră, de seară, oblic decoltată, care-i făcea braţele lungi încă mai albe, mai calde, plinuţe, voluptos încheiate în umeri. Gâtul îi creştea uşor, cu linii suav răsucite din grumazul gol şi alb, spre rădăcina părului, căci muşchii ascunşi urcau în încolăcire de spirală, sub pielea fără o pată, ca petala de trandafiri galbeni, a blondei.

Ca să poată privi bine spectacolul, cum se afla spre capătul băncii, sta oarecum în profil faţă de mine. Fiindcă în spre sală era întunerec, iar partea din spre scenă era luminată de rampă, capul ei avea profilul marcat (frunte pură dar nu piezişe, nas acvilin, bărbie uşoară) pe un fond de lumină, ca o aureolă, aşa cum provoacă intenţionat fotografii pentru blonde, în timp ce obrazul din spre mine era într'o umbră dulce ca lumina de lună. Umerii se afirmau tari, căci, prin albeaţa lor palidă, adunau lumina, aşa cum o adună

în umbră rotunjimile lucioase. Nici cei cari de obiceiu mă plictiseau cu aluziile lor, nu bănuiau că tot teatrul era în sală, nu pe scenă, aşa ca la spectacolele revuistice. Faptul că mă privea, era pentru mine ca o scufundare în apa vieţii. Am plecat dela teatru însănătoşit, pentru câteva zile, cel puţin. De altminteri, orice prilej de a o vedea îmi făcea bine.

Niciodată n'a apărut cu vreun bărbat şi cum ştiam că trebue să aibe un amant, în toată nenorocirea mea, îi purtam un fel de secretă şi înmuiată recunoştinţă pentru acest fapt, deşi eu, dimpotrivă, căutam să fiu văzut de ea numai cu femei.

Altădată, ne-am întâlnit într'un restaurant de noapte, după ieşirea dela spactacol. Era într'o mare tovărăşie de domni şi doamne serioşi, frumoasă şi părea destul de veselă.

Eu privisem mai întâi pe geam, ca să văd dacă e înăuntru şi să nu fiu deci surprins de prezenţa ei (aşa făceam la orice restaurant şi teatru), ca să nu-i dau pe faţă tulburarea mea, ci dimpotrivă să intru cu o figură de om fericit. Şi să o descopăr, cu indiferenţă abilă şi plicticoasă, abia mai târziu. Eram întovărăşit de o tânără actriţă, renumită mai mult pentru frumuseţea (califragică şi mediocră de altfel) decât pentru talentul ei. Nevastă-mea, de unde părea vorbăreaţă, a devenit lividă şi s'a întrerupt brusc. Pe urmă n'a mai scos o vorbă, toată seara. Cum n'avea orgoliu să-şi mascheze suferinţa, a rămas aproape necontenit cu privirea asupra noastră, examinându-mi mereu, apăsat, tovarăşa de masă. Când o vedeam cât sufere, simţeam că în

mine se cicatrizează răni (cărora altfel le-ar fi trebuit luni şi ani) aşa, în câteva minute, cum cresc plantele sub privirea magică a fachirilor.

După supeu, mi-am condus prietena acasă. Să rămân la ea, mă plictisea oarecum. Simţeam asta, după oboseala anticipată, la gândul că va trebui să mă îmbrac apoi şi să cobor în stradă (căci trebuia să fiu dimineaţa acasă). Mi se părea că o îmbrăţişare a amicei mele nu merită atâta oboseală. Căci, în afară de clipa când asvârleau întâia oară cămaşa de pe ele şi când aveam impresia oricum, oricând, a unei neimaginate minuni pentru simţuri, aceste femei nu mă mai interesau, în urmă, de loc. Mi se părea că frământ în braţe manechine de lână.

Mai ales această actriţă, pe care lumea o găsea frumoasă, mi se părea fără gust, ca de lemn vopsit. Tot ce spunea era o bălăbăneală plată şi vorbea într'una, într'un jargon de culise, probabil:

— Nu-mi dă mie să joc, că le-aşi trânti o creaţie aşa...

Şi la acest « aşa », făcea cu mâna arcuită, un gest, scurt, svâcnit, cu pumnul închis. Ai văzut la restaurant pe Niţeasca?... Crede că dacă şi-a luat maşină acum...

Mă gândeam cu necaz, că întârziind, pierd tot mai mult timp din noaptea, care mi se părea preţioasă. Avea un corp nici gras, nici slab, nici mare, nici mic, cu sânii ca nişte mere de vată, fără rotunjimi nervoase, fără relief, perfectă ca un nud prost fotografiat în revistele cu poze, care fac economie de cerneală.

Incepusem s'o examinez atent, cum examinezi, când nu ţi-e foame, un fel de mâncare care nu-ţi prea place,

farfuria e puţin pătată, sosul e apos, carnea cu sugestii sălcii.

Pe urmă ne-am trezit totuşi îmbrăţişaţi, aşa ca animalele, dar mă întrebam dacă voiu merge până la capăt. Mi-a venit în minte, o clipă, femeia din cauza căreia sufeream atâta.

Am înţeles, din nou, că iubirea fizică frumoasă e o profanare. E nevoia amară, de a zdrobi, de a răzbi într'o îmbrăţişare, odată cu trupul frământat şi sufletul, prizonier suav în el, în clipele acelea. Şi cu atât mai aprigă e voluptatea acestei pângăriri, cu cât mai plină de nobleţe e icoana răsturnată. Cauţi, crescând în exasperata, în smintita înşurupare, durerile şi bucuriile trecute, frumuseţea luminoasă a fericirilor trăite, pălmueşti devotamente de înger lânced şi gingăşii înduioşătoare, jocuri de inteligenţă neasemănate, şi melancolii zâmbitoare. E bucuria de a vedea, răvăşuită, leşinată de voluptate — prin tine — femeia dragă, cu sufletul zăpăcit de această goană continuă, şi pe urmă încremenii în spasm, ca în faţa unui miracol.

De aci nevoia atâtor amante şi a atâtor amanţi de a striga, în clipele ultime, orori, vorbe deşuchiate, ca nişte măşti smulse, care să facă şi mai aprig simţul, actul profanării. Dar eu, ce să profanez, în inteligenţa şi în sensibilitatea de cocotă ortografică, a femeii de lângă mine?

Mă desfac plictisit şi, ca de obiceiu, mă las în voia mea interioară.

Interesul sexual e nul în afară de ideea de personalitate. De aci curiozitatea, ascunsă şi vagă, despre

anatomia sexuală a personalităţilor de nobleţe şi loialitate celebră. Au fost atâţi obsedaţi de sexul Mariei Antoaneta, al Lucilei Desmoulins.

Intr'o zi, la ora prânzului, prin Aprilie, m'am întâlnit cu nevastă-mea, într'o mare băcănie de pe Calea Victoriei. Ea făcuse să i se împacheteze tot soiul de târgueli şi deşi viziunea unei mese, cu prietenii ei, m'a făcut să sufăr răsucit în mine, am salutat-o surâzând.

— Sigur, cumperi atâtea bunătăţi şi pe mine nu mă inviţi?

Spuneam asta în glumă, fireşte, dar dacă m'ar fi invitat cu adevărat, nu ştiu zău, ce aş fi făcut. Mi-a întins, cu voie bună, mâna subţire şi moale, pătrunsă de « Quelques fleurs », pe atunci parfum rar.

— Nu... Nu te invit, că nu eşti cuminte...

I-am răspuns, cu dorinţă evidentă de a nu aprofunda nimic: Eu sunt băiatul cel mai cuminte din lume în timp ce ea comanda, celui ce o servea, « pâté de foie gras ».

— Asta e pentru domnul...

Şi râzând prietenos, cu o lumină jucăuşe în ochi, s'a dus la cassă, grăbit, să plătească, floare de primăvară, în taiorul cenuşiu.

Ce departe erau timpurile când, neastâmpărată, avea grijă să-mi amintească să nu-i uit gustarea favorită, între târguelile dela băcănie. Şi acum totuşi, intruziunea glumeaţă a ei, în men-ul meu, avea un mic farmec sensual şi sprinten, care m'a înveselit.

N'am mai văzut-o vreo două-trei săptămâni. Am făcut, întrebându-mă mereu, fel de fel de ipoteze.

Intr'o zi, un fost coleg de universitate, bun prieten şi cu mine şi cu ea pe vremuri, boem şi ziarist acum, îmi spunea cu nedumerire şi cu oarecare intenţie de acreală.

— Dragul meu, nevastă-ta e puţin cam ingrată. Am întâlnit azi, la Muntele de pietate — am eu chestiile mele acolo — pe mătuşa ei, amaneta un inel. Spune-i să nu uite că a crescut în casa acestei mătuşi.

Amicul meu habar n'avea de cum stau acum lucrurile.

M'am interesat, puţin mai de aproape, şi am aflat că, de două săptămâni, nevastă-mea e bolnavă în pat. Am făcut un pachet de cărţi, din librărie, am ales un braţ de flori şi i le-am trimis cu câteva rânduri, fără titlu.

« Am aflat că eşti bolnavă... Imi pare nespus de rău, (exageram tonul, ca să-l creadă convenţional). Ai aci, câteva cărţi, de Anatole France şi Wilde, autorii d-tale favoriţi, ca să-ţi treacă mai uşor timpul. Ţi-aş fi recunoscător, dacă, având nevoie de ceva, mi-ai comunica prin comisionarul, care-ţi aduce rândurile acestea.

Cu prietenie şi urări de sănătate

S.

Am aşteptat răspunsul, ros de zeci şi zeci de superstiţii, cum de altfel îl şi trimisesem: un anume comisionar bătrân, negricios, cu mustaţa mare, care totdeauna isbutia, i-am dat scrisoarea la o anumită oră, n'am scris plicul acasă, ci direct la tutungerie, nu i-am spus să-mi ducă răspunsul acasă, căci aveam super-

știția, că momentul găsirii unui plic alb, cu răspuns bun, pe masa mea, nu-l pot realiza și nici nu-l pot primi din mâna servitoarei, pentrucă nu prea mi-o închipuiam, spunându-mi: « a venit un comisionar cu o scrisoare » iar scrisoarea să fie totuși plăcută. Ii spusesem că voiu trece peste o oră pe la locul lui de așteptare. Nu a venit decât peste două ore. Am cetit plicul, desfăcut cu nervozitate, stând rezemat de bara de alamă, a unei vitrine cu pălării și cravate scăldate 'n lumină. Era o scrisoare tot fără titlu, ca a mea.

« Intr'adevăr, sunt de vre-o două săptămâni în pat, dar cred că nu e prea grav. N'am nevoie de nimic, îți mulțumesc foarte mult, dar florile și cărțile mi-au făcut o nespusă plăcere. Toți prietenii mi-au trimis, de mi-e casa plină, însă liliacul e parcă mai frumos, acum, decât oricare altă floare.

Cu multe mulțumiri

E.

Am cerut amănunte comisionarului. A sunat mult, a bătut la o fereastră deschisă (casa mătușii ei e sistem « vagon », are ferestrele joase în curte) și pe urmă a venit la geam o cucoană bătrână. Doamna tânără era în pat: a sprijinit hârtia pe o carte ca să-mi scrie. Și după câtva timp, cu nevoia de a-și cere iertare: Domnule, mi-a dat bacșiș un napoleon de aur. Am spus că mi-ați plătit comisionul, dar n'a vrut să mă lase, până n'am primit. Vă spun, ca să nu socotiți că eu primesc bani, lăsând să creadă acolo că nu m'ați plătit. Mă cunoașteți.

— Ai văzut d-ta pe fereastră? Era în pat?

— Da domnule, pot să vă spun: un pat mare, de stejar, pentru două persoane, deasupra, pe perete, erau două tablouri, un domn ofițer și o doamnă.

— Mai avea flori... multe în cameră?

— Flori? Flori... adică flori? Nu, nu mai avea. El repeta ca să aibă timp, să se gândească.

Am crezut că mă minte, ca să se conformeze unei dorințe, pe care mi-o atribuia, așa, dela el.

— Cum omule, nu erau flori?

— Zău, dacă am văzut una măcar... dar poate ori fi fost...

— Ah, afurisită femeie, dragul meu.

M'am gândit, până seara, dacă n'ar trebui să mă duc eu și să terminăm totul printr'o împăcare. Dar mi-am spus că nimic nu mă îndreptățește la asta, că dealtfel n'am nici măcar elementele cari să mă facă să cred că ea ar primi o împăcare. Iar când mi-am adus aminte de noaptea de Februarie, mi s'a înnegrit sufletul, și am înțeles că e sfârșit până la sfârșit.

Am trimis peste câteva zile, pe una dintre surorile mele, cea nemăritată, care era mai bună prietenă cu ea, să vadă ce face. Mi-a spus că nu e alarmant bolnavă, dar că i-a făcut o impresie de mizerie dureroasă. I-a repetat mereu însă, cu stăruință, că nu are nevoie de nimic, speră să meargă mai bine, a vorbit despre mine cu prietenie și indiferență, s'a interesat ce legături noui am. I-a spus, pe urmă, că așteaptă să se termine divorțul, ca să se mărite din nou. A găsit acolo și pe Anișoara, cu care deci se împăcase.

S'a făcut bine şi, peste vreo săptămână, ne-am întâlnit, către zece seara, pe Calea Victoriei, în dreptu l cafenelei Capşa. Eu conduceam pe actriţă la teatru ea era cu Anişoara şi bărbatu-său. Am salutat-o, mi-a răspuns zâmbind şi când, după zece paşi, am întors capul, am văzut-o oprită în loc, rezemată de bara vitrinei, urmărindu-ne cu aceeaşi privire de căprioară blondă, înjunghiată.

Incepusem să am un soiu de nedumeriri, care aduceau mult cu părerile de rău... Suferă atât... poate că... în sfârşit... e atât de greu de fixat vina în dragoste.

Intr'o seară, după ce o căutasem prin vreo două-trei restaurante, am renunţat la nădejdea că aş mai putea-o găsi şi am rămas în tovărăşia câtorva prieteni, într'un soiu de cârciumă cu parc (adică grilaj de şipci vopsite cu verde, doi-trei leandri, grătar şi lăutari). Evident că s'a vorbit despre femei. S'au rostit nume de neveste onorabile, cari merg la casele de rendez-vous (tremuram tot), s'a vorbit despre cele mai recente aventuri şi amănunte din plin au fost date despre felul deosebit al câtorva femei cunoscute de noi toţi de «a se da». A uimit mai ales noutatea cea mai proaspătă.

Intr'una din zilele trecute, un funcţionar superior de tot, din minister — cel care povestea dădea nume precise — se trezise chemat la telefon pe la ora şase, de către nevastă-sa, care îi făcea o adevărată scenă de dragoste. Că o neglijează, că e singură acasă şi nu mai poate de dorul lui, că «să-l mai dea naibii de minister». Directorul nostru general leşina de plăcere, şi o certa, cu o sigură de sine afecţiune şi îngâmfare. In realitate, femeea îi telefona din dormitorul amantului ei, era cu totul goală, iar în tot timpul cât i-a telefonat bărbatului, îşi lăsa trupul pătruns şi frământat de vigurosul ei tovarăş de aventură. Şi când la urmă bărbatul a crezut că s'a întrerupt telefonul, nu era decât sfârşitul firesc al acestei întâmplări, care reedita în formă ultra-modernă, celebra istorioară morală din Boccacio. La început ascultam cu respiraţia rărită, frământând nodul cravatei, mutând paharul şi furculiţa din loc. Pe urmă n'am mai putut respira şi eram livid ca un operat. Peste cinci minute, am dat un bacşiş ispititor unui chelner, să alerge până la hotelul vecin şi să caute, în carte, dacă G. are telefon. Mă chemase şi nevastă-mea, de vre-o două ori, la telefon, din casa unor prieteni. In totdeauna istoriile astea cu femei, când se dădeau nume autentice — nu în simplă anecdotă — mă înebuneau. Se zice că studenţii în medicină, când citesc întâia oară în tratate, descrise anumite cazuri, se cred şi ei bolnavi de aceste maladii. Aşa cum mulţi dintre cei cari aud pe altcineva dând lămuriri despre boala de care suferă, simt şi ei dureri, sau se sperie mulţi dintre cei cari vizitează muzeele spitalelor. Când se povesteau întâmplări despre bărbaţii înşelaţi, aveam impresia că şi mie mi s'a întâmplat la fel. N'am fost liniştit, nici când chelnerul mi-a spus că G. nu are telefon şi nici nu m'am gândit decât cu oroare şi desgust la nevastă-mea şi la toate femeile, întreaga săptămână care a urmat.

Pe urmă, am început să uit îndestul.

In ziua de Sf. Constantin şi Elena, era la curse, tot cu Anişoara şi bărbatu-său.

După luni de zile, am vorbit amândoi mai îndelung, plimbându-ne prin faţa femeilor în rochii văratice, sprintene şi luminoase ca nişte afişe colorate, care stau urcate pe grilajul alb, prelungit dela foişorul de sosire, pe dinaintea tribunei înalte, elegante şi albe ca o lebădă, până la capătul pajiştei fragede. A fost o broderie de dialog aerian, amabilă tachinerie şi comentarii despre lumea dela curse.

Intr'o vreme, tonul a devenit mai precis.

— Mi se pare că ai pierdut la primele curse?

— Da... se vede că din cauză că mă iubeşti dumneata.

— Sunt tentată, atunci, să joc şi eu?

— Vrei să ştii cu adevărat, dacă te iubeşte? Şi îmi era sufletul ca o pasăre grea, legănându-se, căţărată pe o ramură prea subţire. Căci mă gândeam şi la mine şi la amantul ei — şi nu ştiam cum i se angrenează gândurile.

— Adică nu, mai bine nu joc. Incertitudinea e mai bună decât adevărul şi surâdea, resfrânt în ea.

Mă gândeam, ce bine i se potriveşte, cât de a ei e această gândire.

Câtă lipsă de sensibilitate şi ce acomodare grosolană îţi trebuie, ca să accepţi o minciună. Şi de ce? Ce voluptate poate fi în afară de aceea a iubirii absolute prin care şi restul se valorifică? Această mulţumire a ei cu surogate, care nu pot satisface decât pof-

tele mediocre, m'a făcut să încerc o undă de superioritate... Şi totuş:

— Dar cu certitudinea din d-ta însăţi, cum te împaci? am întrebat-o, învins iar de mistuitoarea îndoială. M'a privit surâzând şi s'a ferit ca şi când aş fi privit în cărţile ei, la joc.

— Nu ştii nici o dată... nu ştim nici o dată nimic.

A venit voinică, frumoasă şi cu tot părul alb, tânără încă, prietenoasa mea protectoare.

— Am să-ţi mărturisesc o slăbiciune.

— In sfârşit...

— A, nu e ceea ce crezi... Ceva mult mai grav. Imi place să câştig bani. Fie şi la curse... dar nu-mi place să mă înghesui acolo, strivită în mulţimea dela ghişeu. Inghesuiala, pentru o femee tânără, mai merge, dar o babă ca mine ar face « gen operetă ». Eşti drăgut să-mi iei nişte bilete? şi îmi atinse numai decât, câteva hârtii, ca să nu mă ofer cumva, să plătesc dela mine. Pe dumneaei, am să ţi-o păzesc eu în timpul acesta.

— Sunt fără grije, căci nu ar fi în orice caz mai rău păzită, de cum am păzit-o eu singur.

Pe drum, mi-a venit poftă de glumă. Am luat bilete pentru doamna argintie, pe alţi cai decât mi-a cerut, hotărît, dacă vor câştiga caii ceruţi de ea să-i plătesc dela mine, puţin de altfel, căci erau favoriţi.

Pe aleea de lângă paddoc, femeile stând pe bănci şi arătându-se în rochii colorate, viu ca fluturiii, examinau pe cele ce treceau întovărăşite, care parcă defilau într'o grădină publică la promenadă. Rezemată de grilajul paddocului, o cunoscută actriţă, foarte inteli-

gentă, fermecător desmăţată şi bună camaradă, căuta să ia notă de starea cailor, plimbaţi în acest ţarc cu nume englezesc, înainte de a li se pune şeile.

— Observi, mă întreabă zâmbind (îi spun de multe ori, în glumă, că e o reclamă de pastă de dinţi, căci mereu râde şi arată două şiruri mici de dinţi desăvârşiţi), câtă nobleţe au caii aceştia?.. Câtă eleganţă neafişată?

Observaţia ei e dreaptă: caii de curse par unui ochiu nedibaciu un fel de mârţoage slabe. Li se văd prea mult coastele şi scheletul, merg obicinuit cu capul în jos, iar când nu sunt întărîtaţi, par nişte indivizi foarte cum se cade.

— Uite roibul ăsta, care merge plictisit, mirosind pământul — şi-mi arată un cal slab, dar cu muşchii, atât de tari şi de lămuriţi că păreau şi ei oase — n'a fost bătut nici odată. E mai de rasă, fără îndoială, decât stăpânul lui (era un fost postăvar îmbogăţit din samsarlâcuri) care de altminteri îl şi speculează fără milă. Da... n'a fost bătut nici odată. Câţi, între el şi gloabele arătoase, care trag cu mofturi şi figuri la trăsuri, ar şti să aleagă?

Şi râdea mereu, arătând cele două rânduri de dinţi regulaţi şi albi, ca lucraţi de mână.

— Acum vre-o două luni, un prieten a invitat la o masă, la Capşa, pe una dintre elevele de conservator, fată foarte frumoasă de altfel. Ei bine, venea întâia dată, şi visa de mult să vie, dar era pur şi simplu intimidată de eleganţa chelnerilor în frac, deşi erau acolo în sală, fără ca ea să bănuiască, nume dintre cele mai frumoase ale societăţii româneşti, plus faimosul grup de băieţi cari conduc toate cotilioanele Bucureştilor. Căci tocmai acela era soiul ei ideal de eleganţă, după cum pentru provinciali, tapeusele marilor palace-uri, sgomotoase, sunt alt ideal de eleganţă.

— Dacă vrei să-ţi completez justa d-tale observaţie, dă-mi voie să constat şi eu, că arhivarii singuri mai poartă mustăţi războinice, că de altfel plutonierii majori în armată fac infinit mai multă impresie de militari, decât ofiţerii de stat major, că singurii care-şi fac cap de intelectuali: cioc, privire distinsă, păr abundent şi buclat, sunt profesorii secundari din ţările balcanice, pe când, ori-unde, adevăraţii savanţi nu sunt decât nişte simpli oameni de treabă, cari nici o clipă nu s'au gândit să îmbrace uniforma intelectualităţii... Pentrucă toţi cei pe cari i-am enumărat noi amândoi, obsedaţi de o idee se mulţumesc cu forma ei. Calul de trăsură îmbracă uniforma presupusă a pur-sângelui; chelnerul, uniforma lordului Derby, ctitorul fracului negru; arhivarul, ignorând că Napoleon n'avea mustăţi, uniforma războinicului neîndurat, la fel sergenţii majori şi cum ţi-am spus, tot aşa profesorii de liceu, uniforma pe care ei o atribue omului de ştiinţă. E şi adevărat însă, că ei toţi ştiu că au de a face numai cu semeni cari judecă după uniformă.

— Mă întăresc în convingerea că novicea noastră invitată s'a îndrăgostit de vre-unul dintre chelneri. Să ştii că ai dreptate. Dar àpropos — ea spune àpropos tocmai pentru că simt că nu e nici o legătură şi încearcă nevoia să creeze una, fie absurdă — te-am văzut adineaori cum făceai suferinţă cu fosta d-tale nevastă.

Mi-a încremenit un zâmbet pe buze.

E un barbarism monstruos care ar scoate din mormânt pe toţi luptătorii limbii literare. L-au derivat cei din teatru, din franţuzeşte, mai întâi într'o locuţiune rămasă culiselor cu exclusivitate: « a face foame ». Când actriţa, tânără şi frumoasă, e îndrăgostită de un actor, tânăr şi frumos şi el, care-i cere să-l ia de bărbat, ea îi răspunde cu chibzuinţă: eşti nebun? vrei să facem foame amândoi? Acum, derivat, ea mi-l aplică mie, cu un teribil simţ al grotescului. M'am crispat ca o meduză, dar râdea atât de frumos, cu toţi dinţii, ca un miez alb de fruct exotic, că m'am domolit într'o întrebare.

— E atât de grotesc să suferi din dragoste?

— Nu...

— Vorbeşti sincer?

— Te asigur şi râdea mereu.

Mi-am adus aminte că are un băieţaş de vre-o 5 ani, pe care-l iubeşte ca o nebună fără să ştie sigur nici măcar cine i-a fost tată, aşa încât une-ori glumeşte: în modul acesta fac o bună afacere, căci nu mă va iubi decât pe mine.

— Ascultă, ai vrea ca atunci când va fi bărbat, băiatul d-tale, să fie indiferent femeilor, iar el să aibă alte preocupări exclusive?

Mi-a răspuns neted, fără ezitare.

— Nu...

— Ai vrea să fie iubit?

— Oh... da...

— Şi să iubească?

— Mai ales...

— Să iubească, chiar de nu va fi iubit?

— Da... da... neapărat.

— Bagă de seamă, d-ta, care eşti femee, care ai fost şi eşti iubită, care ai înşelat poate...

— Nu « poate »... sigur.

— Ei bine, ai vrea ca fiul d-tale să iubească femeile, chiar dacă ar fi să fie înşelat? Ai vrea să sufere din dragoste?

Şi, cu toată dorinţa de amărăciune din mine, jucând ca pe o carte pe răspunsul ei, după ce am luat toate măsurile unei mărturisiri sincere: Bagă de seamă..!

A devenit serioasă, ca într'o pauză de dramă.

— Ţi-o spun din toată inima, că aş vrea ca fiul meu să fie iubit de femei, şi cred că va fi, dar îţi jur că aş vrea să le iubească oricum, chiar cu riscul de a fi înşelat de ele. Şi acum spune-mi pe ce cal să joc... I-am zâmbit cu o neroadă recunoştinţă, i-am spus că eu joc anapoda, i-am dorit câştig şi am plecat să dau biletele cumpărate.

Caii pe cari dorise să joace « venerabila prietenă », au rămas pe drum, ca să-mi facă mie jocul de sigur, căci aveam nevoie de succese în faţa nevesti-mii, ori de care naiba ar fi fost ele. A ieşit un cal aproape nejucat.

— Vai, am aşteptat anume să îmbătrânesc, ca să pot juca la curse... Şi tot pierd... Acum când nu mai pot spera nimic...

— Sunt dezolat, şi nu ştiu ce sfat să vă dau... Cred, în orice caz, însă, că superstiţia e neîntemeiată... Căci bănuesc că aţi câştigat... Ia vedeţi biletele din poşetă.

— Calul numărul şapte? Ei nu? De ce vă miraţi? Acum priviţi în faţa tribunei, tăbliţa indicatoare ... foişorul dela sosire... Şapte? Nu?

Râde, gâdilată, uimită, râde şi nevastă-mea, atrasă în jocul acesta al întâmplării, femeie, cu tot ce e în ea femeie, justificând dorinţa mea de a avea un succes. Se revarsă şi trece de noi lumea tribunei şi a grilajului, aspirată spre paddoc şi aleea umbrită.

— Trei bilete pe numărul şapte? Dar mi se pare că nimeni n'a jucat pe această fantezistă gloabă. Câştig o avere. Tânărul meu prieten, trebuie să constat că apropierea d-tale e preţioasă femeilor... cu d-ta, chiar când pierd, câştigă.

— Chiar când câştigă... pierd, o corectează nevastă-mea, îngreuind cu înţeles cuvintele, ca să i se ierte calamburul şi ca să-i dea o anumită adâncime.

Pe lângă noi treceau grupuri, cari parcă nu aveau altceva de făcut, decât să ne examineze. Şi făceau asta cu o lipsă de discreţie uimitoare. Bărbaţi şi femei ne măsurau, ca pe nişte manechine care poartă confecţiunile unor case de mode. De sigur că toate grupurile se examinau între ele, dar nu puteam să-mi dau seama efectiv de acest fapt, decât când noi eram obiectul lui. Tot aşa, de pildă, nevastă-mea, uneori şi astăzi chiar, privindu-mă în ochi, viu şi cu o strălucire pasionată, îmi dădea impresia că numai pentru mine are această privire (când sufletul i se adună din trupul întreg, în ochi şi în obraji). Bănuiam totuşi că priveşte la fel şi pe unii bărbaţi streini, dar văzută din profil, figura ei nu mai avea acea pasiune nemediată. Ar fi

buit să mă găsesc şi eu pe direcţia privirii ei, ca pot judeca. Dar, bineînţeles, asta era imposibil şi a buit să adaog încă un fapt, la capitolul incertitudinilor de nedeslegat ale iubirii.

Acum toată lumea se revărsa spre paddoc şi aleea de castani de lângă el, desprinzându-se de grilajul alb, coborînd din tribuna albă, pe scările înguste, aspiraţi toţi uşor, parcă de o pompă nevăzută.

Eram mulţumit de această după amiază şi-mi era teamă să prelungesc încercarea, ca jucătorului la chemin de fer care a bătut câteva puncte şi se codeşte să meargă mai departe, de frică să nu piardă totul. Pe urmă, eram chinuit de momentul despărţirii, pe care nu-l puteam închipui, căci mi-era greu s'o văd pe ea plecând, lăsându-mă în loc. Aş fi avut reprezentarea fizică a părăsirii şi aş fi suferit ca întâia oară. Mi-am adunat rezervele de voinţă şi i-am luat prin surprindere mâna, spunându-i destul de gângăvit şi scurt.

— Sărut mâinile.

Zâmbind mirată, cu ochii mari albaştri, sculpta nervoasă grilajul alb, cu umbreluţa.

— Pleci?

— Nu mai stau şi la ultima cursă.

— « Ai cucerit tot ce-ai avut de cucerit »? şi surâdea, şoptind această aluzie la marşul cântat la toate meetingurile, la care se cerea trecerea Carpaţilor.

— Ai fi putut să mă întrebi mai bine dacă « am recurecucerit tot ce-am avut de recucerit ».

— Ah?

— ...şi atunci ţi-aş fi răspuns că...

— ! ? Mă priveşte lung.

— ...nu. Spune, ce pot să răspund?

— Nu se ştie... şi surâde şi mai nervos, mai viu, mai ironic... nu se ştie nici odată.

Doamna argintie venea cu braţele pline de bancnote, pe cari le ţinea la piept, ca pe nişte flori, stârnind surâsuri de prietenie şi de admiraţie în urma ei.

— Scumpă doamnă, n'am ce-ţi face, dar soţul d-tale, după cum vezi, mi-a plătit croitoreasa pe un an de zile... Sunt sigură că a făcut-o pentru farmecul meu irezistibil. Iar ochii mari, cu pleoapele frumos îndoliate, surâdeau fără să creadă.

Am privit-o precis.

— Pe cuvântul meu doamnă, că da...

A fixat-o cald pe nevastă-mea:

— Care din noi două să considerăm asta drept o impertinenţă? Ah, dar m'am zăpăcit cu totul... de-am ajuns la asemenea întrebare... Domnul ăsta turbură situaţiile cele mai limpezi şi zăpăceşte pe toată lumea.

Treceau pe lângă noi, plimbându-se prin faţa meselor dela bufet, doamne tinere din lumea bună, mereu în rochii deschise ca pastelurile, cu braţele goale, şi domni în jachetă, cu pălăria tare şi binoclu atârnat de gât, această alee cu pietriş constituind între cântar, restaurant şi intrările la tribuna Jochey-Clubului, un refugiu al înaltei mondenităţi, câtă vreme marea mulţime se înghesuia la paddoc, la ghişeuri şi pe aleea castanilor. Am stăruit să plec.

Afară, în faţa porţii, tot câmpul viran, care slujea drept piaţă, era plin de trăsuri şi automobile. Altele

începuseră clasicul circuit dintre rondul al doilea şi casa dr. Minovici, în lumina vie, oblică şi fără putere a asfinţitului. N'am găsit trăsură şi am pornit-o pe jos. Venea dinspre oraş, în trapul majestuos al unor armăsari negri şi mari, o trăsură nouă parcă, lăcuită în albastru, cu cauciucurile groase cât cele de automobil, cu pernele reliefate ca nişte romburi bleumarin, fixate aşa ca să se poată rezema clienţii de ele, lăsând picioarele să fie mângâiate de blana roşie, aşternută jos. Integrându-se arcuirilor largi de lac şi ştofă, o femee tânără şi palidă, a cărei linie incomparabil elegantă relua parcă motivul unduit al aripilor trăsurii, părea o « Damă cu Camelii » visătoare şi istovită, absentă cu totul la celelalte şiruri de automobile şi trăsuri, din care zeci de ochi căutau s'o privească măcar în fugă. Era numai o banală şi lacomă cocotă, fostă servitoare, care nu cunoştea « Dama cu Camelii » nici măcar din traducerea apărută în « Biblioteca pentru toţi », dar care, cu uşurinţa orientalilor şi a raselor inferioare, frumoasă, neasemănat machiată, imita la perfecţie, modelele ajunse aci din a treia, a patra mână (când sensul şi conţinutul se evaporează şi când imitatorul nu mai ştie măcar pe cine imită).

Cu cât mă apropiam de oraş, aleele umbroase erau tot mai pline de lume, până am ajuns în centrul furnicarului popular şi festiv dela Bufet.

Săptămânile următoare, m'am simţit din ce în ce mai mult convalescent. Aceste întrevederi cu nevastă-mea mă făceau să suport nesfârşit mai uşor ruptura şi eram foarte mulţumit de bunul gând pe

care-l avusesem, provocându-le. Depărtarea nu mai era o dramă unică şi distrugătoare de organe, exasperată de absolutul ei, voit la început, ci un sistem de acomodări.

Prezenţa femeii îmi era indispensabilă, ca morfina unui detracat, dar aveam norocul că o puteam izola de orice condiţii logice şi, indiferent dacă aveam noui motive de nemulţumire ca fapte şi gânduri, eu tot îi simţeam binefacerea. O săptămână după ce o vedeam, eram totdeauna mult mai puţin obsedat de ea şi aveam o senzaţie de vindecare.

Dar după aceea, ca şi când s'ar fi strâns tot dorul de ea în mine, ca răul tot dintr'un abces, simţeam neapărat nevoia s'o văd. Incercam, e adevărat, noui rezistenţe, isbuteam pentru câtăva vreme, dar căderea era mai puternică. Rezistam totuş, până în clipa când conveneam că trebuie s'o văd. Odată convenit acest lucru, ca şi când un zăvor s'ar fi tras, nu numai că nu mai aveam puterea de a întârzia cât de puţin, dar eram cuprins de un adevărat iureş accelerat de nebunie, când nu mai puteam judeca nimic şi când orice s'ar fi întâmplat, trebuia s'o văd. Atunci o căutam anume într'o singură seară în restaurante, prin teatre, la prietene şi de vre-o două ori, chiar la ea acasă. Am găsit-o în ambele rânduri, când am căutat-o la mătuşa ei, printr'un noroc, la care nu mă aşteptam, singură acasă, putând deci să mă primească. Veneam totdeauna cu motive bine alese şi indiferente, căci altfel nu ştiu ce s'ar fi întâmplat cu mine. Aveam totuşi, limpede, impresi unei probabilităţi de vindecare în viitor, fireşte făr

să pot preciza cât de îndepărtat putea fi acest viitor. Un an, doi sau poate mai mulţi.

Intr'o vreme parcă începusem s'o uit. Descoperisem un soiu de preocupări, cari o lăsau pe ea pe planul al doilea. Nici odată nu ajunsesem la o atât de mare putere de concentrare. Reluasem studiul apriorismului kantian şi câteva zile am avut impresia că am găsit o explicaţie menită să revoluţioneze filosofia. Era în mine un luminiş egal, o claritate binefăcătoare, asemeni calmului de fulg pe care-l dă morfina.

Ajunsesem la o concluzie că era o greşeală aceea pe care o făcea Kant, deducând caracterul de universalitate şi necesitate al principiilor matematicei, dintr'un apriorism, ori cum, metafizic. Dimpotrivă, rămâneam în lumea experienţei şi găseam mai mult decât suficientă explicaţie a universalităţii şi necesităţii matematicilor, în origina lor de ordin convenţional. O bună parte din filosofia kantiană mi se părea prăbuşită, prin această descoperire.

Atunci am înţeles, am simţit înfiorat, că poate exista o lume superioară dragostei şi un soare interior, mult mai calm şi mult mai luminos în acelaş timp. Gândeam neîntrerupt, cu o intensitate de halucinat. Dela un exemplu treceam la altul, şi dela o descoperire la alta nouă.

De ce linia dreaptă e oricând şi oriunde drumul cel mai scurt între două puncte? Pentrucă aşa am convenit să-l numim şi dacă nu ar fi aşa, nu l-am numi aşa. Universalitatea şi necesitatea sunt ale limbajului.

Pe stradă, umblam aproape automat, cu toată atenţia resfrântă înăuntru. Nu ştiam nici pe ce străzi merg, nu auziam nimic în jurul meu şi câte odată traversând, dam buzna peste automobile. Tot ce era rază de lumină era absorbit în interior. Lumea automată şi lumea conştiinţei deveneau independente una de alta şi îşi continuau seriile diferit. Mi s'a întâmplat şi necazuri penibile, alteori numai ridicule. Căci puteam numai să încep seria automată, nu s'o şi controlez mai departe. Dădeam, de pildă, douăzeci de lei la chioşc să iau ziarul, dar nu mai luam restul şi uneori nici ziarul. Nu ţineam minte nimic din ceea ce făceam. Era să am din cauza asta un duel. Am fost oprit pe bulevard de un domn şi o doamnă, fostă prietenă din copilărie. Am început, pe jumătate prezent, să-i sărut ei mâna şi pe urmă, continuând, i-am sărutat-o şi domnului. A devenit palid, şi-a tras mâna brusc şi m'a desmeticit şi pe mine. Abia mai târziu lucrurile s'au lămurit. Era convins că nevastă-sa fusese dragostea mea şi că revederea asta târzie m'a emoţionat atât de mult, că m'am zăpăcit de tot. Când adevărul era că eu de abia luam notă, cu mijloacele de cunoaştere periferică, de această întâlnire.

Mai avusesem cândva un fel de reverii, cari aduceau cu acest soiu de adâncă şi intensă interiorizare. Dar atunci aveau drept obiect motive fără noimă: cum aş cheltui un miliard, sau cum aş organiza o călătorie la polul nord, sau, când eram în primele clase de liceu, realizam un fel de Românie Mare în harta geografică refăcută după mine, când nici nu bănuiam războiul care va veni.

Am descoperit într'o revistă însă, un fragment de articol în care Giovani Papini expunea exact aceeaşi opinie despre apriorism ca şi mine. A urmat iar prăbuşirea sufletească, iar golul canceros. Mai ales că Papini nu era nici măcar socotit filosof, ci ca un diletant pasionat şi fantezist.

Intr'o zi, căutam să refac ceva din prezenţa femeii, scotocind prin sertarele unui mic birou, pe care-l avea în odăiţa ei de primire, o încăpere îngustă, dreptunghiulară, lipită de dormitor. Cuprindea numai un divan acoperit cu scoarţe, câteva acuarele, etajera de cărţi şi biroul ei mic. Fotografii, tăieturi din revistele ilustrate, scrisori dela prietene, traduceri (vrusese să traducă « Le Lys Rouge » şi nu avusese destulă răbdare). Erau note de croitoreasă de asemeni, fireşte răspunsuri la concursurile cu premii ale magazinelor ilustrate şi tot soiul de alte nimicuri. De altfel, toate cărţile îi erau pline de note şi scrisori uitate printre pagini. Am răsturnat, fără să vreau, un teanc de cărţi şi iată că dau peste un plic, cu scrisoarea în el, pe care nu-l descoperisem în numeroasele scotociri de până acum... Am avut un fior, ca şi când aş fi pus mâna pe cifrul dorit al unei taine.

« Fetiţo, diseară Iorgu pleacă la ţară, că e 15 Februarie şi trebue să tocmească oameni pentru arături. Mi-e urît de moarte singură acasă. Vino să mâncăm amândouă. Am şi croitoreasa la mine, poate că-ţi tai şi tu taiorul... Seara dormi la mine, dacă vrei, stăm toată noaptea de vorbă ».

Era scrisul Anişoarei. Iorgu era bărbatu-său, 15 Februarie, data când am venit dela Azuga.

Simt că ameţesc; că mi se deschide o perspectivă uluitoare, deşi dorită, ca putinţa de a merge a paraliticului, culcat în faţa altarului pentru maslu. Caut să fiu cât mai liniştit, ca să pot înţelege bine. Aşa dar a jucat o comedie, ca să mă pedepsească, aşa dar sunt cu adevărat un tip imposibil, care complică absolut orice întâmplare, iar ea e femeia unică — şi totul se poate şterge ca un vis îngrozitor. Imi dau lacrimile şi plâng încet de bucurie. Va să zică era totuşi o soluţie, când eu nu vedeam nici una...

Pe urmă a început bănuiala că aş putea fi victima unei abile manevre. Dacă scrisoarea a fost pusă cumva de curând acolo? Ea era certată, cel puţin aşa ştiam eu atunci, cu Anişoara, de aceea nici n'am căutat-o acolo. Pe urmă, data e prea săritoare în ochi, prea cu intenţie: 15 Februarie. Şi de ce n'a spus servitoarei atunci unde se duce? De ce nu mi-a lăsat un bilet? Rămân îndelungată vreme ros de îndoială. Dar pe urmă, singur argumentez în favoarea ei. Probabil se împăcase cu Anişoara şi eu nu ştiam. Ca să aducă ulterior scrisoarea, i-ar fi trebuit prea mari complicităţi şi nici nu avea certitudinea că aş fi găsit-o. De asemeni, ce motiv ar fi avut să mi-o plaseze aci? De ce să ţie să ne împăcăm? Ce interes ar fi avut? Când mi-a refuzat primirea oricărui ajutor material şi când eu sunt cel care mă tem să n'o pierd? Numai dacă mă iubeşte, e explicabil demersul ei, dar atunci, apare mai curând verosimilă întâmplarea însăşi. De altfel şi suferinţa ei, în tot timpul acesta, suferinţă care acum îmi pare absolut certă, confirmă această părere.

Mă îmbrac repede şi pornesc spre Anişoara. Pe drum, am însă o nouă îndoială. Dacă totuşi scrisoarea e întocmită? E foarte posibil ca ea să nu vrea să divorţeze, căci ar pierde o bună situaţie materială, iar faptul că mi-a refuzat ajutoare pe cari le putea bănui modeste, nu înseamnă că e desinteresată. Incep să judec şi atitudinea ei, ca amantă. Dacă ar fi iubit, ar fi suferit atroce ca mine şi ea. Ar fi avut momente de adevărată nebunie ca să mă vadă. Insă că suferea vizibil, poate fi şi din cauză că suferea sincer la gândul că pierde o situaţie materială. Ca aspect, suferinţa sufletească şi cea cu mobil material nu diferă şi e greu să ştii, dacă o femee sufere că nu-i vine amantul la rendez-vous sau că are de plătit o notă la croitoreasă. Iar dacă din orgoliu îmi ascundea că a dormit la o prietenă, pentru ce atunci nu avea orgoliul să ascundă şi că sufere în stradă sau la restaurant? Şi dacă această suferinţă era atât de mare, de ce n'a făcut niciun demers, să ne împăcăm. Dar dacă ar fi făcut acest demers, n'ar fi fost oare o dovadă pentru mine, că ţine la o situaţie materială? Am intrat într'o cafenea, am cerut o cafea şi un cointreau, lăsându-mă, mai departe pradă frământării din mine.

Când mi-a răspuns prin comisionar, mi-a spus că are casa plină de flori, deci un act de orgoliu sincer (căci nu-şi putea închipui că are să fie demascată de comisionar). Dacă admit în principiu acest gest, pot să le admit atunci pe toate. Dar dacă şi-ar fi făcut din comisionar un complice, dându-i de altfel acel napoleon de aur? Atunci de ce comisionarul mi-a spus că i

s'au dat bani şi că i-a primit, de vreme ce era complice cu ea şi ştia că n'o să-l trădeze? Pe urmă, nu i-ar fi ei frică, să n'o trădeze mai târziu Anişoara? Dar dacă amândouă au fost complice şi ea o are pe vară-mea « la mână », cum se spune? Ar trebui, pe de altă parte, să mă interesez ca să ştiu cu preciziune, dacă Iorgu a fost într'adevăr la ţară în ziua aceea. De altfel, chiar dacă el a fost, era posibil ca nevastă-mea să nu fi dormit la ei. Kant a arătat cândva că se poate demonstra deopotrivă, şi că spaţiul şi timpul sunt infinite, şi că sunt finite. Tot o astfel de antinomie e şi faptul de a şti dacă o femeie te iubeşte sau nu, căci îţi poţi demonstra cu uşurinţă, pornind dela aceleaşi fapte, şi că te iubeşte cu istovitoare pasiune, şi că te înşeală, batjocoritoare. Numai dacă nu admiţi că amândouă ipotezele sunt adevărate şi ca teză şi antiteză, se contopesc, ca să rămână ca în filosofie, în sinteza hegeliană. Două lucruri mi s'au părut totuşi, convingătoare: că ea n'a evitat divorţul şi, ori cât aş crede în întâmplare, faptul că nici odată n'a fost în apropierea ei vreun bărbat, chiar când am căutat-o prin surprindere.

I-am telefonat Anişoarei că iau seara masa la ei. Deşi mai sunt numeroşi mosafiri la masă, n'am răbdarea să plece şi tot timpul, aducând vorba de agricultură, despre momentul când se încep muncile, fără să întreb însă deadreptul, căci ştiam perspicacitatea cu care se refuză bărbatului orice detaliu care l-ar lămuri asupra situaţiei lui, am căutat să aflu dacă Iorgu fusese într'adevăr la ţară, la 15 Februarie. N'am putut

afla nimic. Erau câţiva oameni politici, femei din cercurile cari vânează cancanuri şi întâmplări mondene. Unul dintre comeseni, aflând că sunt nepotul lui Nae Gheorghidiu, m'a considerat cu oarecare admiraţie şi am avut impresia că şi ceilalţi împărtăşesc aceleaşi sentimente. Un deputat s'a oferit să spuie « una bună » de-a unchiului.

— O ştiţi pe cea mai nouă a lui Nae Gheorghidiu? şi la întrebările nerăbdătoare: care? cum? — începe să povestească: « Acum vreo câtva timp, eram vreo cinci-şase inşi, la casieria Camerii să ne luăm diurnele pe seziunea asta, când Nae Gheorghidiu dă cu ochii de Vasilică Săvulescu dela Brăila, îl ştiţi pe Săvulescu cum e totdeauna, lânos, netuns, cu gulerul murdar, cu pantalonii, cu genunchi. Gheorghidiu de colo, privindu-l cum numără banii: — Mă, Vasilică, acum că ai bani, mai du-te şi tu la baie mă...

Da' Vasilică de colo: zău mă Nae, fac baie în fiecare zi. Şi serios, acesta: Ascultă Vasilică, atunci schimbă apa... » Râd toţi cu hohote, pe urmă unul întreabă dacă ştim ce i-a făcut unui alegător al lui. « Vine spune povestitorul, un tip care-i cerea de doi ani să-l numească în vreo slujbă: Coane Nae, acum a murit, de o jumătate de ceas, Iorgulescu dela primărie, vreau eu locul lui! Vrei locul lui, mă Vasiliule? Da, coane Nae! Bine mă, uite-ţi dau o scrisoare pentru primar. Şi scrise primarului o carte de vizită închisă, în care-l ruga să ia măsura lui Ghiţă Vasiliu şi, dacă i se potriveşte coşciugul, să-i dea lui locul mortului ». Alte hohote de râs, alte exclamaţii de admiraţie pentru Nae

Gheorghidiu. Aflu acum că a făcut, împreună cu Lumânăraru şi o excelentă afacere cu Statul. Fabrică muniţii pentru armată, foarte scump plătite. Mi se pare că niciodată n'au să mai plece oamenii aceştia. Anişoara ţine acum ca Iorgu să spuie altă bună a lui Nae Gheorghidiu. Fireşte că toţi acceptă şi Iorgu povesteşte « In prag, la Capşa, Nae se întâlneşte cu un vag cunoscut un tip de prin nordul Moldovei, unul Mihai Tutunaru — Ce mai faci Nae? — Bine, dar tu? — Păi să vezi, că am fost la Viena, că mi-e nevasta bolnavă în sanatoriu... am făcut acolo un consult... că a trebuit să las pe soacră-mea la moşie, tocmai acum când e lucrul în toiu, că am luat în arendă şi o moşioară a lui frate-meu, şi dăi, şi dăi... Nae, de colo, îl priveşte lung, aşteaptă şi pe urmă, mirat: Ascultă dragă, ce te-ai apucat să-mi spui mie toate astea? Eu te-am întrebat, ce mai faci, aşa cum se întreabă. [illegible], tu a luat-o în serios? ».

Alte râsete. Un tânăr povesteşte că Nae Gheorghidiu are aprobată în buzunar, de către un ministru, care fusese, e drept, numai interimar la finanţe, o petiţie, pentru două vagoane de radium, predabile în gara Ocnele Mari, cu preţul de cinci mii de lei vagonul. Celor mai mulţi nu le vine să creadă, dar tânărul îşi dă cuvântul că a văzut petiţia şi că Nae obţine dela acest ministru acum ce vrea, numai să nu mai arate la toată lumea aprobarea dată. Eu aveam febră de nerăbdare.

Abia după masă, târziu, când lumea plecase, aducând iar vorba, am aflat că într'adevăr Iorgu fuse se la ţară la 15 Februarie.

Pe urmă am întrebat de-a-dreptul, cu ochii vii, pe Anişoara.

— Te rog spune-mi, a dormit Ela în Februarie la tine?

Mi-a răspuns rece, calculat.

— Nu ştiu.

— Te rog, Anişoară, spune-mi... te rog mult.

Şi, făcând pe stânjenita.

— Nu ştiu... nu pot... sunt patru luni din Februarie până acum, ce vrei!...

— Totuşi...

— Ştef, te rog, nu insista că nu pot să spun nimic.

Iar Iorgu, gros, cu faţa mare, ştergându-şi de vin, mustaţa groasă şi scurtă, ne mai putându-se stăpâni:

— A dormit... dragă, a dormit în vremea aceea cam de două-trei ori, de câte ori plecam eu la moşie... o chema Anişoara, că-i era urât singură.

E în mine o lumină care-mi umple ochii de lacrămi.

— Şi de ce nu mi-aţi spus până acum?

— De unde ştiam noi, de ce v'aţi certat? Şi pe urmă, naiba să le ia de femei, că încurcă lucrurile, de nu le mai descurcă nimeni. Şi-a ales o scobitoare, a pus-o între dinţi şi apoi a măsurat liniştit farfuria cu brânzeturi.

O săptămână întreagă, o lună, a fost o beţie de dureri amare transformate în bucurii tari, cum se schimbă drojdiile zăcătorilor în alcool. Tot trecutul îmi apărea acum clar, mai ales după noui explicaţii, mai ales după fericirea ei, acum nestăpânită.

Am mai rămas două săptămâni în Bucureşti, pe urmă am fost concentrat şi asta mi s'a părut o calamitate,

dar am aranjat aşa ca ea să petreacă vara la Câmpulung.

Pe o stradă albă, care ducea spre Mateiaş, găsisem la o familie, mai de mult cunoscută, o cameră mare, curată, cu sofale jumătate din cuprins, iar alături o odaie mică, pentru bucătăreasa adusă dela Bucureşti. Era destul de aproape de mine, căci dela Dâmbovicioara la Câmpulung, să tot fie treizeci şi ceva de chilometri şi avea deci mereu ameninţarea venirilor mele neprevăzute, asemeni unui rond de noapte pasional.

La început, eram oarecum, într'un anumit sens, liniştit. Imi scria că se simte mulţumită, că aerul limpede şi cu miros de brad îi face bine, mai ales după iarna de petreceri, că n'a făcut nicio cunoştinţă nouă, că e « încântată », că niciuna din vechile noastre cunoştinţe nu e în Câmpulung.

Imi descria micile ei bucurii singuratice în această staţiune de vară. Să citească dimineaţa câte o carte, pe bancă, pe bulevard sau în parc, urmărind jocul copiilor, cu bonele lor, să se ducă la piaţă să cumpere brânzeturi, smeură şi mere, să doarmă leneşe după masă; la şase, să ia dulceaţa şi cafeaua cu coana Atena, gazda şi vechea prietenă. Că seara, uneori, făcea plimbări cu Tanţi şi Zoica, nepoatele coanei Atena, pe bulevard, ca să asculte muzica.

Aproape în fiecare zi, la popotă, primeam câte-o scrisoare, cam cu acelaş curpins, care mă liniştea ca o binefăcătoare promisiune.

ULTIMA NOAPTE DE DRAGOSTE

Dar ultima scrisoare mă chema « negreşit » la Câmpulung, pentru Sâmbătă, sau cel mai târziu Duminică. Era o impresie turbure, care mă nelinişte. Incercasem în toate chipurile, să obţin o permisie de două zile, fără să isbutesc. Pândisem, ca să găsesc în toane bune pe comandantul de batalion, căutasem să-mi atrag laude pentru modul în care îmi conduceam plotonul şi isbutisem. Arătos şi cumsecade ori unde, căpitanul Dimiu, devenia de neînţeles când era vorba de această permisie. Miercuri seara, după masă, căpitanul Corabu trimisese, rugat de toţi, ordonanţa să-i aducă flautul şi ne-a cântat câteva bucăţi nemţeşti, de un sentimentalism luminos şi catifelat, cu totul în contrast cu firea cruntă şi iute a acestui om, care îngrozea până şi pe superiorii lui. La Viena, când era ofiţer în regimentul 5 vânători, luase şi lecţii la Conservator şi era preţuit ca un adevărat artist de camarazii lui nemţi. Ii făcuseră cadou, la plecare, după obiceiul regimentelor austriace, o tabachere de preţ, plată, cu o potcovioară într'un colţ, cu iniţialele lui împletite, de aur, într'alt colţ, cu semnăturile tuturor

săpate, în facsimil, înăuntru. Acum căpitanul Dimiu, cu mâinile puțin cam scurte, încrucișate peste talia care nu mai încăpea în veston, asculta grav muzica, asemeni unui epitrop de biserică de sat, cazania. N'a zâmbit, decât când căpitanul Floroiu, care, cu mustața bătrânicioasă și blondă, trecea, oarecum, drept intelectualul batalionului, a rugat pe Corabu să cânte doina, a cărei execuție e tradițională la flaut, ca ouăle roșii la Paști. Căpitanul s'a executat și a cântat-o cu un simț al melancoliei, al dorului, aici între pustiurile muntoase, crescute în noaptea rece, de ne-a copleșit pe toți.

Mi-am lungit gâtul după Dimiu și, încet:

— Domnule căpitan, v'aș ruga să-mi dați voie Sâmbătă și Duminică la Câmpulung. Vorbeam cu răsuflarea rărită, în șoaptă miloagă, aproape.

Mi-a răspuns, fără să se uite la mine, scurt:

— Nu se poate, și a ascultat mai departe flautul.

A doua zi l-am pândit, când a apărut pe platoul de instrucție, trecând dela companie la companie, cu mustața cuminte și groasă, ca un harnic arendaș dela un ogor la altul. N'am putut să-i vorbesc, căci se încurcase în probleme de tactică, pe care le-a descurcat pe urmă, simplu: Domnule, trebue să-l prinzi totdeauna pe flanc, spre deosebire de căpitanul Floroiu, care expunea erudit o temă, și de căpitanul Corabu, care își pedepsise compania, cu ofițeri cu tot, să urce de douăzeci de ori în fugă, un povârniș apropiat și deci era alături atent, cu încruntare, să vadă dacă i se execută ordinul.

La ora raportului, când am venit în odăița care slujea de cancelarie batalionului, l-am găsit iar cu căpitanul Floroiu, cu vreo doi sergenți dela popotă. De o săptămână, socoteau mereu, cu energie tăcută, ca să iasă la capăt. Sâmbăta trecută, regimentul avusese inspecția generalului comandant de divizie și batalionul nostru primise ordin să pregătească, jos în tabără, o masă după cuviință. Oamenii clădiseră un umbrar de frunze proaspete, lăutarii primiseră vestoane noui. Vreo trei-patru, reputați ca vânători, fusese trimiși în munte să aducă vreo capră neagră, căci mergea vestea că peste prăpăstiile și piscurile Pietrei Craiului, ar fi câteva capre negre. In realitate, vânătorii n'au adus decât o căprioară și subt supravegherea unui comandant ofițer, care trecea drept mare meșter, s'a servit spinarea de căprioară cu sos și cu ciuperci. Multă bătaie de cap au dat meșterului camarad însă păstrăvii. Bucătarul nostru era prea neșlefuit ca să poată găti o masă atât de subțire ca păstrăvii fripți în pesmet. Nu mai spun că și vânatul lor a fost o problemă foarte complicată. Pentru noi, mai vânam și cu granatele Savopol, că tot nu erau bune de altceva, cu toată paza. Acum însă, ca să nu se sfărâme carnea fină, trebuiau prinși cu mâna, pe sub pietre, în apa tăioasă de rece, dela izvoarele Dâmbovicioara, dar prinși chiar în zorii zilei de Sâmbătă, pentrucă: « ascultă-mă pe mine, domnule, păstrăvul nu e de mâncat decât viu... nici câteva ceasuri nu ține. Dacă vrei să mănânci păstrăv după cinstea lui... Și pe urmă, dacă nu l-ai gătit, s'a isprăvit. Dacă nu e untul bine încins,

nu mai e păstrăv, e terci. Asta nu orice bucătar știe s'o potrivească după dichisul ei, că dacă-i prost, îl usucă, dar la mijloc îl lasă crud de-ți dă greață ».

Explicații cari dădeau răcori celor cu răspundere: Vasiliule, frate, să nu ne lași. Doi inși aveau să îngrijească de ale băuturii: niște braghină vestită de pe lângă Golești, țuică de Câmpulung, « dacă n'o găsi de Văleni », și zece sticle de șampanie, Mumm Very Dry « căci numai de asta bea ». Cașcavalul proaspăt de Câmpulung, zarzavaturi și legume, alese cu grije, cădeau în sarcina popotarului obicinuit. Dar ceea ce a dat mai multă emoție căpitanilor noștri (generalul venea să facă o inspecție în vederea înaintărilor la gradul de maior) a fost că a trimes vorbă anume, să i se dea la începutul mesii două ouă fierte, numai două, « dar dacă nu se pot găsi absolut proaspete, mai bine să se renunțe »! Câtă bătaie de cap pe bieții oameni, că au dat în grija unei ordonanțe anume, supravegherea unui cuibar și tot le era teamă că s'ar putea produce vreo încurcătură, încât ordonanța să dea dintre cele mai puțin proaspete... Dar în sfârșit totul trecuse cu bine, ouăle fusese într'adevăr proaspete, iar diferitele bunătăți îngurgitate digerate cu laude.

Acum toate cheltuelile prânzului, era îndemn să fie scoase din « economii », exact dela « ordinar », adică dela masa trupei, căci regimentul nu avea fonduri speciale. Rațiile celor cari erau în permisie, ajustări de carne la cazan și ceva mai puțin zahăr la ceai, toate cumpănite cu chibzuință, dela o zi la alta, trebuiau să acopere deficitul. Am așteptat zadarnic să se

termine adunările de cifre și cercetarea tablourilor. In cele din urmă am plecat, căci am înțeles că nu pot obține, întrerupând o asemenea discuție, ceea ce nu obținusem când se cânta doina.

După masă, ne-a chemat să ne împartă niște broșuri, trimise dela regiment. Erau câteva cărțulii subțiri, tipărite prost pe hârtie de jurnal, cu coperte verzi sau galbene ca « legea chiriașilor », de pildă. « Noui învățăminte de pe frontul occidental » se numea una. Alta: « Rolul artileriei în războiul actual ». In sfârșit, o a treia: « Notele unui căpitan din armata germană ». Câte un căpitan sau maior, din biurourile Statului major, traducea și tipărea astfel de broșuri, fie că-l interesau, fie că vrea să arate că are de lucru, dar nimeni nu le dădea nicio importanță, și trimise la corpurile de trupă, zăceau prăfuite în pachete, ca teancurile de broșuri patriotice prin pivnițele prefecturilor. Din când în când « ca să se descarce » aghiotanții de regimente le distribuiau la ofițeri. La drept vorbind, ele ar fi trebuit să fie cetite de către generali și State majore, căci era vorba de învățăminte pentru conducere, la început, iar eu și cu Orișan eram convinși și chiar uimiți, de seriozitatea cu care se documentează ofițerimea noastră superioară — căci aceste cărțulii erau cu adevărat extrem de interesante — dar mai târziu am înțeles că supraevaluasem anumite inteligențe. Deci, în timp ce luam bucuros broșurile:

— Domnule căpitan, vreau să vă rog, ca și-aseară, pentru o permisie de două zile la Câmpulung... Am acolo...

— Dragul meu, îmi pare rău, dar nu se poate, ce să-ţi fac?

— Domnule căpitan, nici nu vă închipuiţi ce serviciu mi-aţi face...

— Cum să nu ştiu... ştiu... dar nu se poate...

Aseară, la popotă, în sfârşit a fost a treia încercare, mai nefericită decât toate. Eram cu gura arsă, cu ochii tari în cap, căci simţeam că nu voiu putea fi la Câmpulung decât dezertând şi, prevăzând toată nenorocirea, eram totuşi hotărît să dezertez. Toată noaptea m'am frământat mistuitor.

Iată, au început să se albească ferestrele, în casă întunerecul se răreşte ca un praf şi eu n'am închis încă ochii. Cearta cu Corabu mi se pare ştearsă.

— Dom sublocotenent, vă cheamă dom căpitan Dimiu... a venit după d-voastră Nistor Oancea.

Căpitanul Dimiu e în cămaşe de noapte ţărănească şi în papuci.

— Domnule... vrei să pleci la Câmpulung?... ai treabă acolo?

—Domnule căpitan, trebue să mă duc negreşit...

Tace îndelung, pe gânduri, ca şi când m'ar fi chemat doar aşa, ca să-mi puie o întrebare acolo, şi numai după un timp:

— Deh! domnule...

— Domnule căpitan...

Acum soldatul îi aduce pe masa ţărănească, acoperită cu pânză de casă, o dulceaţă şi o cafea neagră.

— Mai adu o dulceaţă, Gligore, şi o cafea pentru Domnul sublocotenent. Şi, întorcându-se spre mine: Eu

m'am deprins să mă scol de dimineaţă şi asta e «cafeaua mea cu lapte».

Mă măsoară din cap până în picioare şi iar tace. Il măsor şi eu încercând să ghicesc ce gânduri are, ba sunt ispitit să-i dau brânci, în spre cel bun.

— De, domnule... ştiu eu ce să fac?... Deh... i-am spus-o şi lui Orişan aseară. E ordinul regimentului să nu părăsească nimeni unitatea. Uite ce... Ia un om cu d-ta, care ştie să te ducă pe deasupra, să ocoleşti Dâmbovicioara, dai drept în şoseaua mare, ca să nu întâlneşti pe nimeni dela regiment. Dar şi dacă te întâlneşte cineva, să spui că te-am trimis să faci o recunoaştere spre Rucăr.

Am crezut că irumpe totul în mine, de atâta frenezie.

— Domnule căpitan, n'aveţi nicio grije.

Aş fi vrut să trec pe la Orişan să-i mulţumesc, dar mi-era să nu întârzii. Probabil că aseară la popotă, au discutat cu toţii întâmplarea, datorită lui.

Am luat un soldat care ştia drumul peste culme şi am pornit-o, aşa cum mă găseam.

Mai întâi spre Giuvala, urcând încet, pe urmă am ocolit, vâslind peste păşuni şi fâneţuri, până deasupra şoselei mari. Era un soare viu, ca de cristal apos şi cu raze evidente, care dădea reverberaţii umede culmilor stâncoase şi făcea proaspăt verdele vegetal. Roua se uscase, dar tot mai dăinuia cât să ne ude încălţămintea. Munţii cei mari, priviţi cum veneau ameninţători spre noi, de sus, creşteau, desfiinţind depărtarea. In stânga Ghimbavul, nemai pomenit de masivă moschee de piatră, (pe lângă ea, Sfânta Sofia să pară

jucărie de copii), are de jur împrejurul cupolei de piatră, povârnişurile de sute de metri, drepte ca nişte pereţi, din care însă creşte o vegetaţie de stânci, ici colo amestecată cu cea de brazi. Aceste povârnişuri sunt atât de apropiate de cele ale munţilor vecini, numai câţiva metri uneori, că fundul prăpastiilor, cu pâraiele lor, n'au văzut de când e lumea, niciodată, soarele... ici, colo nici lumina lunii. Povârnişurile acestui munte, necercetate de nimeni, l-au făcut un adevărat cuib de urşi.

La dreapta apropiată, mărită încă, Piatra Craiului, cu aspectul ei de dom gotic, de stâncă dantelată; iar în fund, alergând puternic şi acoperitor spre noi, umplând jumătate din vedere, Păpuşa, unul dintre munţii mari ai ţării, deasupra Iezerului, pare, ca să completăm tripticul impresiilor acestea, o turlă deasupra unei înalte şi lungi biserici româneşti. In valea dintre aceşti munţi, e Dâmboviţa cu pâraiele ei, luptând cu stâncile ca să răzbată, bolovănindu-se, strălucind la ocolurile însorite, ca argintul, mai ales lângă podul alb de piatră, asemeni totuşi celor din Bucureşti. Prăbuşite în adâncul larg, dâmburi împădurite, coline şi plaiuri cu fâneţe (ca acela unde ne găsim acum), ici colo căsuţe şi, în sfârşit, şarpele alb al şoselei dau conţinut văii. Fâneţele sunt împărţite prin mari poligoane neregulate, de garduri mici de bolovani, după proprietarii lor. In mijloc, închise în ţarcuri, ca nişte oi prea mari, căpiţele de fân dela al doilea cosit. Aerul e rar, miresmat de răşina de brad, de fân copt, de fragii trecuţi la vremea asta, şi ameţeşte tare ca drojdia.

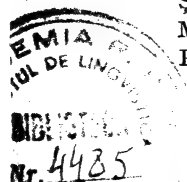
Lăcustele ne sar din cale, sprintene ca şi dimineaţa asta întreagă.

Să fii acum aici, fată dragă, lungită lângă mine, pe o căpiţă de fân aşternută jos, să priveşti cerul înalt şi proaspăt, departe de « bandă » şi de meschinăriile saloanelor, să respirăm aci adânc şi să-ţi încălzească trupul plin soarele, să-l încingă până în miezul zilei, aşa cum încinge, vara, dela facerea lumii, toată priveliştea de aci. Dacă nu rămân, e că trebue să ajung mai curând — fie şi acolo — să-ţi prind mijlocul viu între braţele mele cu coatele lipite de şolduri.

Am început fireşte iar, să merg întins, căci dacă suferisem până să obţin învoirea, acum păream scăpat ca dintr'o praştie şi nebunia revederii creştea în mine ca un spasm, pe care nimic nu l-ar mai fi putut opri până la istovirea lui.

Un muntean în iţari şi cămaşe, cu pălărie « ungurească » pe cap se opreşte din plimbarea coasei, ca să ne arate un drum mai scurt. Lângă el, o femee voinică, tânără, cu picioarele în iarba umedă, goale până subt genunchi, cu carnea pietroasă, cu aceeaşi pălărie de pâslă neagră bărbătească pe cap, ne priveşte mirată. Are şoldurile puternice şi sânii ca puii închişi în cămaşa învârstată cu negru. Intr'un măr sălbatec, cu fructe închircite şi multe ca zarzările, au spânzurat o desagă cu merinde.

« Mărioară dintre munţi... măi
Şi-ai fost drăguţă la mulţi... măi
Mi-ai fost drăguţă şi mie... măi...
Până la Sfântă Mărie... măi...

Aşa trebue să i se fi cântat femeii acesteia vânjoase, făcută pentru luptat cu ea — mamei ei, bunicei ei. Până la Sfântă Mărie... Până poimâine...

Grăbim iar pasul, căci soarele a început să urce. Cu cât ne apropiem de sat, de o parte şi de alta a şoselei, sunt acum gardurile de uluc ascuţite ca săgeţile, toate la fel şi care închid livezile de pruni. Gâtroşi şi codobature isterice sboară de ici colo peste pietre de râu, peste pomi.

Ajuns încă dimineaţa în piaţa Rucărului, simţeam că mi se dilată inima, căutând o trăsură pentru Câmpulung. Neveste cu coşuleţe pline, ca nişte căldăruşe de răchită, cu smeură culeasă din coclauri stâncoşi, pe unde întârzia, nu bănuiau ce nelinişte făcea să-mi ardă privirea. Munteni frumoşi şi muntence umblau forfota târguind aşa de curat proaspeţi în portul alb-negru, că păreau figuranţi de teatru, dacă n'ar fi fost de jur-împrejurul acestui sat culmile verzi sau stâncoase, strălucitoare toate de oglinda înrourată, albastră, a cerului şi de aurul luminii de dimineaţă. Simţeam în mine acea vagă importanţă, pe care indiferent de alte sentimente, o simte în timpul pregătirilor, cel care are să se supuie unei operaţii, într'o zi frumoasă. Rezemat de bara de fier a micului cheiu de piatră, priveam apa dumnezeesc de limpede, făcută anume pentru creşterea şi bucuria păstrăvilor parcă, rostogolindu-se peste pietroaie, auzeam uruitul ferestraelor care tăiau în lung buşteni şi zâmbeam gândind la trupul gol şi auriu al nevesti-mi, în aşternutul alb, pe sofaua dela Câmpulung. Pentru ce viaţa, pentru ce nebunia organizării

sociale contrariază fericiri atât de fireşti? şi pe care le dorim atât de mult?...

Trecem uruind podul de lemn, lung de tot şi negru cu picioarele lui multe, cu un gândac nesfârşit peste Dâmboviţa, desfăcută în şuvoaie, încărcată de buşteni cojiţi, bolovani şi pietriş. După Dragoslavele, alături de carele lungi de 8-10 metri, cu buşteni (căci au osiile desfăcute de leagăn şi roţile mutate la un capăt şi la celălalt al celor trei trunchiuri de brad menite căratului), întâlnim adesea femei călare pe cai mici, cu şei mari de lemn, acoperite cu blană de oaie, mereu cu pălăriuţe negre, uneori peste marame, cu ii, înflorite altiţe şi cu şabace, în opinci scorţoase.

Spre Mateiaş, şoseaua pietruită văros urcă întortochiat, pare că dă uneori în gol, într'o apă a cerului, pentru ca, trecut de ocol, valea să se prăvălească jos de tot, cu drumuri şi sate acolo, în fundul larg al ei.

Am ajuns aproape de amiază. Intr'un pavilion în grădină, ni se aşeza masa, dar până la ora prânzului am ieşit în oraş şi ne-am plimbat pe bulevard. Am fost înduioşat de bucurie, când am văzut că pe nevastă-mea n'o salută nimeni. Aveam orgoliul secret de a fi posesorul unui exemplar, a cărui raritate trecătorii n'o bănuiau decât vag, după frumuseţea femeii, fără să ştie amara voluptate a vieţii noastre sufleteşti. Era în această plimbare de amanţi prin marea mulţime, ceva din plimbarea unor ofiţeri superiori, îmbrăcaţi civil, pe cari soldaţii, dacă ar fi ştiut cine sunt, i-ar fi salutat înlemniţi.

Amiaza era învoaltă şi lumina fierbea, ca în cupă şampania rece.

Prin faţa grădinii publice, mulţimea vilegiaturiştilor în haine şi rochii deschise ca de Paşti, se îmbulzea primăvăratecă. S'a oprit mirată, ca o fetiţă, în faţa unei fântâni ţâşnitoare, pe umbrele de apă ale căreia, un savant localnic, probabil, avusese ideea să arunce o minge de tinichea vopsită, care juca neobosită. Am trecut prin piaţa cu grămezi de mere, pere şi prune, coşuleţe cu smeură şi mure, aşezate pe tarabe aliniate ca soldaţii. Untul era adus în putineiul cât o donicioară, în care a fost bătut. De acolo ne-am dus spre parcul Băilor, prin oraşul cu casele luminoase, parcă în fiecare noapte spălate de ploaie sau de rouă, ceea ce nu împiedeca soarele de amiazi să fie viu şi neastâmpărat. Pe aleele cu brazi şi molifţi, cu copii cari alergau şi bătrâni cari jucau table, aşteptându-şi rândul la baie, ne-am plimbat şi noi, până în albia nesfârşit revărsată, cu prundişuri şi şivoaie împletite a Râului Târgului. Nu vream să cunosc pe nimeni, nu exista pentru mine decât femeia aceasta cu rochie de culoarea caisei, cu braţele goale, lungi şi plinuţe, pe care în fiecare clipă eram ispitit să-mi alipesc podul palmelor. Pe podeţul de lemn, care e la intrarea în parc, peste pârâiaş, s'a oprit să cerceteze mirată moara mică şi scocul ei de lemn, cu muşchiu verde. O priveam eu, şi o privea toată lumea, pe femeia asta întoarsă cu spatele la noi, a cărei siluetă aurie toată parcă, dădea încă răcoare priveliştei rustice. Când a întors ochii albaştri, erau tot aşa de limpezi ca apa care gonea

peste podeala cu muşchi verde. Masa ne aştepta în chioşcul din fundul grădinii, proaspătă şi ademenitoare, cu supă de pasăre, pui fripţi, brânzeturi şi smeură, cu vizita — oprită în prag şi curioasă — a Doamnei Atena, care vrea să afle ce facem pe graniţă. Pe urmă am fost singuri.

Simţeam un val de recunoştinţă umilită pentru femeia aceasta care n'avusese măcar curiozitatea să se intereseze de ceilalţi oameni. Mi se părea concludentă această atitudine a ei... şi-mi reproşam neîncrederea şi neliniştea de altădată. Simţeam voluptatea unei posesiuni depline a trupului şi a sufletului ei.

Siesta, în orăşelul obosit de aerul tare al dimineţii şi cu perdeluţele trase pretutindeni, a fost pentru noi o după amiază de istoviri exasperate şi de bucurii care deşi aşteptate, erau cu atât mai preţuite. Negreşit, trupul alb auriu al acestei femei nu era fără cusur. Evitând să aibă un copil ca să nu-şi diformeze corpul, din cauza brutalităţii tratamentului ajunsese la rezultat opus. Când eram furios şi sufeream din pricina ei, simţeam un fel de drojdie de satisfacţie că sânii, nici chiar atunci când era culcată pe spate, nu mai aveau acea elasticitate dură de fructe, că acum, când se măriseră, alunecau uşor, fireşte prea puţin, în spre coaste fără să mai afirme neastâmpărata mură, ca un sigiliu al voluptăţii, din vârful lor. Plinul şoldurilor nu mai aveau liniile de liră dela început şi era ciudată corespondenţa între impresia aceasta de scădere, de atrofiere pură a lor şi înflorirea molatecă a sânilor. Muşchii coapselor, cari erau, în zilele dintâiu întinşi, semeţ dela genunchi

până la şold, acum se relaxau, mai catifelaţi, mai dulci la pipăit, imperceptibil, spre interiorul picioarelor. Dar atât de inexplicabile sunt întortocherile iubirii, că acum, când o simţeam înduioşat alături, tocmai aceste scăderi erau pentru mine prilejuri de voluptate. Imi plăceau, parcă mai mult ca oricând, aceşti sâni molateci şi ascultători, care îmi umpleau, cu greutatea lor dragă, palmele, luându-le forma, şi îmi lipeam, cu o dureroasă bucurie, obrajii de coapsele cu frăgezimi molcome de petale, care altădată tresăreau elastice şi nervoase.

Vorbisem puţin de tot, întreaga după amiază, căci simţeam că vorbele, faţă de gesturi şi prezenţă, erau de prisos, ca hârtiile monetă în ţările cu acoperire totală în aur. Cândva însă, nevastă-mea duse mâna la căpătâiu luă din tabachere o ţigare, o puse în vârful unei port-ţigarete şi o aprinse gânditoare, cu chibritul. Gestul acesta avea o eleganţă, acum naturală, dar la început trebue să fi fost socotit de ea cu convingere, ca un semn de « distincţie ». Acum nu era, mai aproape vorbind, decât un gest de acreală distinsă. Era un gest absolut mărunt, dar parcă ar fi trecut un nor stupid peste toată voluptatea.

Aş fi vrut să nu mi se întunece figura şi nu puteam rezista.

In zilele noastre de dragoste adevărată, nevastă-mea n'avea niciodată goală, poze de eleganţă studiată. Frumuseţea ei era toată spontaneitate şi mişcare. Trântea cu picioarele în perine, se înghesuia sau se răsucea ca să-şi caute ciorapii şi orice mişcare a ei crea o ati-

tudine de nud în pictură, neasemănat de frumos, de care ea nu-şi dădea seama. Ca să ia o ţigare acum, şi-ar fi răsucit mijlocul, sau ar fi întins amândouă braţele, sau orice altă mişcare, dar gestul acesta « distins » mă îmbolnăvea prin sugestiile lui. N'aveam nicio dovadă că mă înşela, dar aveam acum certitudinea că acest gest vine dintr'o deprindere de a poza goală, de « a face impresia », de care ea nu-şi mai dă seama, şi care era revelator pentru ceea ce nu ştiam eu. Pe urmă nevastă-mea se socotise, până la raidurile noastre mondene, inferioară mie şi asta se simţea din modul în care se purta în faţa mea şi faţă de mine. Mai târziu, pare-se, a descoperit că neştiinţa mea la dans e o inferioritate, că neglijenţa (relativă, foarte relativă) în îmbrăcăminte e un fel de dovadă de « lipsă de rasă », când comparaţia se impunea cu cei, pe cari ea şi prietenele ei, îi numeau între ele « tirés à quatre épingles ». Acum, în acreala blazată a gestului ei, în poza independentă cu care aprindea, cu degetele întârziat resfirate, chibritul, vedeam o nouă întărire a bănuelii că sunt înşelat. In lumea ei, asemenea atitudini trebue să fie foarte preţuite...

— « Ascultă, Ştef, voi ce faceţi acolo, pe graniţă? Vă pregătiţi de războiu? ».

I-am răspuns, sărutându-i pentru mine umărul rotund, că nu facem nicio pregătire şi că de altfel sunt sigur că nu vom intra în războiu.

— De unde... acum e absolut sigur, dragul meu, mâine e Consiliu de Coroană, şi se înveli iar într'o rotocoală importantă de fum...

I-am arătat că au mai fost consilii de coroană, că nu e niciun pericol.

— Mai bine... ah, ce bine ar fi să se termine odată povestea asta... Nu ţi-e frică să mergi la războiu?

Eu mă gândeam că aş fi înnebunit de teamă, s'o las pe ea cu absoluta certitudine că n'are niciun control. Toată faţa mi s'a crispat, întunecat de gândul acesta.

A băgat de seamă şi m'a întrebat numaidecât.

— Ţi-e frică într'adevăr?

In clipa asta am simţit că voiu dezerta pentru trei zile, orice s'ar întâmpla cu mine, ca să viu prin surprindere să văd ce face. I-am răspuns că nu ştiu, că nu m'am gândit la asta. Adevărul e însă că mă gândisem. De multe ori, imaginam câte o bătălie şi mă vedeam conducându-mi plutonul cu o bravură atât de extraordinară, încât toţi şefii mei să se entusiazmeze. De pildă, să merg în picioare pe tot câmpul cu oameni culcaţi. Să pot fi văzut de departe cu benoclul, iar acasă, peste câteva zile, toată lumea să fie uimită de isprăvile mele, să am un fel de legendă, iar nevastă-mea să protesteze uşor şi orgolios, când toată lumea îi va vorbi despre purtarea mea în războiu.

— A, nu-l ştiţi?... e un nebun şi jumătate... I-am spus să se astâmpere, că nu vreau să mă lase văduvă. Şi totuşi, când visam noaptea că iau parte la lupte, eram ca paralizat de groază.

Cu mâna subt sânul cald al femeii, căutam acum să descifrez, în ritmul ei interior, ce gândeşte.

— Ascultă, Ştef, tu ştii că dacă, Doamne fereşte mori în războiu, situaţia mea e foarte nelămurită?

Am început să zâmbesc, pe jumătate ironic, dar pe jumătate mirat de preocupările ei — şi i-am şoptit în ureche ca un secret cald.

— Dacă n'ai vrut să ai copii...

— Eu? Tu n'ai vrut, de ce mă acuzi acum pe mine?

Am privit-o, mirat de lipsa ei de memorie, de uşurinţa cu care, adevărată femeie, trecea peste logică.

Am sărutat-o pe colţul gurii.

— De ce eşti îngrijorată? Tu ştii că voiu face un testament.

— Chiar cu testament. Va trebui, cine ştie, să mă judec cu mama ta, cu rudele tale.

Eram mirat:

— Atunci, ce vrei?

Mi-a cuprins umerii cu o feminitate aprigă şi m'a privit de aproape.

— Ascultă, Ştef, trece o parte din lirele englezeşti dela Banca Generală, pe numele meu.

Am înţeles, mort, tot tâlcul acestei zile infame. In timpul războiului în ziarele franţuzeşti, la mica publicitate, apăreau anunţurile spionilor germani în limbaj convenit. Şi anunţul următor:

> De închiriat apartament mare,
> şapte odăi, din cauza plecării.
> Adresaţi ziar 235,

însemna în realitate:

> Eri au trecut spre gara Amiens
> şapte regimente cu destinaţie necunoscută. Planul 653 expediat prin
> agentul H_{33}.

Aşa îmi apărea mie, având cu totul alt înţeles, această zi de dragoste prea arătoasă.

Am tăcut îndelung cu încăpăţânare şi când ea a stăruit, a izbucnit cearta. Mi-a reproşat egoismul meu, mi-a arătat că m'a iubit şi când eram sărac şi că acum mă îngrijorează atât de puţin soarta ei. I-am repetat că îi voiu lăsa prin testament tot, dar ea insista cu mânie, şi dispreţ abia stăpânit, să-i fac donaţia.

Pentru mine, dragostea aceasta era o luptă neîntreruptă, în care eram vecinic de veghe, cu toate simţurile la pândă, gata să previu orice pericol.

Am înţeles dintr'odată deci, ce vrea femeia. Dorea fără îndoială ca, adăpostită de griji, să se despartă de mine.

M'a cuprins o furie abia stăpânită. Priveam cu ură şi dispreţ, corpul acesta ameninţat de îmbătrânire timpurie, care vrea să mi se sustragă, să mi se înstreineze. De sigur a simţit asta, căci imediat a tras cearşaful pe ea, şi-a sprijinit capul pe braţ şi a început, sau a încercat, să plângă:

— Nu mi-aş fi închipuit niciodată, că am să ajung să fiu tratată astfel. Şi de către cine? De către acela pe care-l ador, pentru care-mi sacrific prieteniile. Vulgaritatea frazei nu m'a surprins, căci acum o vedeam aservită stilului vulgar, al lumii pe care o admira.

Ba chiar, mi-am dat seama că încă aş putea să-l gândesc cu alt înţeles. « Să sufăr eu atât, din cauza unui bou, care nici nu ştie să danseze şi când e alături de mine, la restaurant, mă plictiseşte cu mutrele lui tâmpite...». Sau către amant: « Dragă am să 'ncerc totul, dar nu ştii ce încăpăţânat e dobitocul ăla? Parcă eu nu aş vrea să fim amândoi, singuri în străinătate? ».

Mi-a reproşat apoi o mulţime de gesturi nedelicate din trecut, jignirile ei, a făcut profeţii, în ceea ce priveşte purtarea familiei mele, şi în tot ce spunea, eu nu vedeam decât furia de animal care nu izbuteşte să obţie ceea ce îi vor simţurile.

Bătăi în uşe au răsunat înăuntru ca intrarea materială a unui spirit.

— « Ei, somnoroşilor, îmbrăcaţi-vă că a început lumea să iasă la plimbare pe bulevard.

Era coana Atena, care « frola » în modul acesta prezenţa mea în casa ei şi ne sublinia calitatea de amanţi.

M'am îmbrăcat, tăcând cu ostilitate şi am lăsat-o mânioasă şi îmbufnată pe aşternutul sofalei.

Lumina soarelui îşi pierduse tăria, avea acum prelungi clinuri gălbenii, de asfinţit. Pe strada întortochiată şi pavată cu bolovani de munte, grupuri de vilegiaturişti coborau spre parc şi bulevard. Erau fete şi femei tinere, în rochii albe, uşoare, cu voaluri spumoase pe umeri, ofiţeri, liceeni, fete de şcoală (backfischuri pe vremea aceea), care coborau din toate direcţiile spre centrul oraşului, ca spre un rendez-vous general. Pe urmă se înghesuiau toţi, defilând unii prin faţa altora, remarcându-se sau nu, provocând sau prelungind mici discuţii cu surâsuri şi priviri.

La colţ, m'am lovit faţă 'n faţă cu un grup, care, în alb şi cu pantofi fără toc (şi cei doi băieţi şi cele două fete brune) mergeau, fiecare purtându-şi rachetele ca o solie, la tennis.

M'am oprit la o masă, pe trotuarul din faţa cofetăriei şi am cerut un liqueur, privind fără interes mulţimea, care se grămădea până şi printre mese, când, am îngheţat: pe partea cealaltă a bulevardului, trecea G. într'un costum de culoarea nisipului, parcă nou, cu cravata roşie, în capul gol. Cu mustaţa mică neagră, cu obrazul ras proaspăt şi pudrat, cu mersul elastic atrăgea luarea aminte, a tuturor. Nu mă mai îndoiam acum, venise pentru ea aici, îi era deci sigur amant. Poate că împreună hotărîseră chemarea mea de pe graniţă, pentru actul de donaţie.

Parcă din tot corpul s'a scurs sângele din mine, prin picioare în pământ. Aveam impresia că am devenit ud, neputincios şi bolnav. Era în sufletul meu ca un peisaj nou, ca ajungerea trenului într'o staţie de ocnă.

Stăteam aşa, părăsit, paralizat, fără să pot gândi, nimic. Totul era amorţit în mine. Pe urmă mi-am spus că trebue să-i omor.

M'am dus acasă ca un somnambul, fără să văd şi să aud nimic din jurul meu, fără să ştiu nici în amintire, acum, ce era în străzile pline de lume străină, ca o figuraţie. Ea era încă acasă. I-am spus că m'am întâlnit cu colonelul, care mi-a dat ordin să plec imediat la regiment. Mă privea nedumerită, suspectând această bruscă hotărîre.

— Spuneai că de abia ai plecat? Că tocmai ai ocolit Dâmbovicioara, ca să nu-l întâlneşti pe colonel. Ce să caute aici? A trebuit să afirm cu grabă, surprins de această ţinere de minte a ei.

— E aici în Câmpulung. Era cu încă un ofiţer dela divizie... M'a chemat şi mi-a spus că neapărat, astă seară încă, să fiu la regiment. Mi-am încins sabia, mi-am verificat steyerul de buzunar, am sărutat-o chiar, pe această femeie care nu mai era a mea, care era a morţii. Am privit-o cu indiferenţa cu care priveşti un tablou. Şi frumuseţea ei blondă era acum de reproducere în colori, vreau să spun că avea ceva uscat, fără vieaţă, aşa cum e diferenţa între culoarea uleioasă şi grea a tabloului original şi între luciul banal al cromolitografiei.

Imi spuneam, în gând, cu simplitate: voi fi dus în faţa juraţilor. Totdeauna am avut obsesia lor şi acum mă vedeam ajuns acolo, ca şi când, încă de când eram mic, primisem un bilet cu destinaţia asta. Niciun moment însă nu m'am gândit să mă sinucid şi eu. Femeia aceasta, omul acesta mă minţiseră, jucaseră cu mine o comedie sinistră, al cărei sfârşit nu putea fi decât pedeapsa lor.

Şi, cu acelaşi automatism de om purtat de o idee fixă, am pornit-o pe strada bolovănoasă în jos.

Pe bulevard, cred, mă opreşte o voce scurtă şi tăioasă:

— « Domnule sublocotenent... ».

Era locotenentul-colonel, ajutorul comandantului.

— « D-ta eşti din XX? » şi-mi spuse numele regimentului. Nu vorbisem, de aproape, niciodată amândoi. « Ce cauţi aici? ».

M'am gândit la tot răul pe care puteam să-i fac comandantului de batalion şi am mărturisit că, fiind trimis la Rucăr, m'am abătut până aci.

— Am dat ordin să nu-şi părăsească nimeni unitatea. Ai să pleci imediat la Dâmbovicioara.

Cât timp eu conduceam lumea, o conduceam în mod logic. Acum, eram la deriva unor puteri superioare mie şi nicio întâmplare nu mă mai putea mira. Această întâlnire cu colonelul, pe care o minţisem cu un sfert de oră mai înainte, nu făcea decât să-mi întărească şi mai mult convingerea amorţită, că tot ce e de întâmplat, trebue să se întâmple.

M'am închis într'o cameră de hotel, la capătul micului Bulevard şi cum clădirea, veche, era latură curmezişe la capătul lui, dela fereastră priveam în plin, în faţă, mulţimea care se plimba. Am tras perdeaua, am spionat câteva clipe şi pe urmă m'am lungit pe patul destul de murdar, cu cuvertura ieftină şi perina prea mică.

Fac, cu o plictiseală indiferentă, planul răzbunării. La ora zece mă voi ascunde pe o uliţă vecină, de unde pot supraveghea intrarea şi ieşirea din casă. Dacă ea pleacă de-acasă, o voiu urmări până la locuinţa lui. Dacă vine el la ea, voiu bate întâiu, iar dacă nu mi se va deschide imediat, voiu sparge uşa şi pe urmă ce va fi, voiu vedea. Dacă până la miezul nopţii nu va fi niciuna, nici alta, voiu merge acasă şi trebue s'o găsesc culcată, căci mi-a spus că se culcă de vreme şi deci minciuna e un indiciu de vinovăţie. Inseamnă, nu-i aşa? că e la amant. Dar cum să găsesc locuinţa lui? M'am gândit să trimit pe cineva să afle adresa, îmi dau seama însă că e o copilărie. De altfel, am certitudinea că el va veni la ea. Bătaia în uşe a coanei

Atena, reamintită, mi se pare acum suspectă, aşa ca un soiu de exces de zel cu înţeles.

Beam un pahar gros, de apă verde şi vream să pun revolverul pe măsuţa de noapte, când aud bătăi sfioase în uşe. Chelnerul îmi spune că mă cheamă cineva numaidecât jos. Nu pricep nimic şi cobor.

E colonelul.

— Haide domnule, la regiment. Ce mai întârzii? E ordinul grupului de acoperire, ca mâine, absolut toată lumea să fie prezentă la unităţi. N'ai să ai trăsură. Te duc până la Dâmbovicioara şi de-acolo o iei pe jos. Mâine în zori, eşti la companie.

Nu mai simt oboseală. Imi ard acum ochii, tari în cap, şi de abia mă stăpânesc.

— Domnule colonel, mi-e imposibil să merg acum, mai lăsaţi-mă... Voiu veni la noapte.

— Ce la noapte, domnule? Vii cu mine sau te arestez imediat.

Mă cuprinde o agitaţie cumplită. Simt că înnebunesc la gândul că aş putea pleca fără să lichidez drama căsniciei mele.

Poate că ochii mi-au ieşit din orbite, buzele mi-le simt arse, tremur tot.

— Domnule colonel, viu diseară. Am trăsură, lăsaţi-mă.

Vorbeşte hotărît şi calm, de parcă ar fi la celălalt capăt al telefonului, unde se aude bine şi numai eu mă sbucium aci, unde totul e neangrenat.

— Fugi de-acolo... vii cu mine... mai lasă-le dracului, damele alea. Vasile, du-te sus şi adu bagajul

domnului sublocotenent. Şi îndoind toată trăsura, când pune piciorul pe scară: « hai, vino sus ».

— Mă duc să-mi iau singur ce am în cameră şi viu.

Simt că sunt între vieaţă şi moarte. Dacă mă arestează colonelul, sau dacă fac cumva vreun gest de insubordonare, complic totul şi niciodată nu voiu putea afla adevărul. Mă prind în imposibilitate, ca acela care e căzut în mlaştină şi cu cât mă voiu sbate, cu atât voiu coborî mai adânc.

Mă gândesc la o ultimă soluţie. Ii spun colonelului că am bagajul la un prieten, ca să pot trece astfel pe la mine... Nu este exclus ca amantul femeii să fi şi venit, crezându-mă plecat... Şi atunci totul găseşte deslegare. Dacă nu-l găsesc acolo, cel puţin să-i urlu ei că ştiu tot, că, dacă îşi închipuie că îşi bat joc de mine, se înşeală, să-i spun că poate să plece, că adineaori am refuzat donaţia pentrucă ştiam totul. S'o strâng de gât şi să-i răcnesc cât voiu putea de îndârjit şi exasperat: « ştiam totul... ştiu absolut totul ».

Căci într'adevăr, ceea ce mă doare mai mult e gândul că ei socot că nu ştiu nimic.

Ca un resort împins, strâns la maximum, trebue să izbucnească tot ce am comprimat în mine. Umilinţă, nelinişte şi furie.

Colonelul convine să treacă pe la mine şi eu strâng crispat, revolverul în buzunar.

Treceam cu trăsura încet, căci cofetăriile au scos mesele nu numai pe trotuarul strimt, ci până în mijlocul străzii înguste. Doi domni joacă table şi cu ei nu se întâmplă nimic acum în clipa asta cumplită, ca şi cu

toată mulţimea în culori de bâlciu, care forfoteşte. O luăm pe la primărie în sus, trecem pe lângă o farmacie, ocolim colţul, unde, în pragul prăvăliei cu opinci, lumânări, pălării şi arnici, îşi aşteaptă muşterii negustorul în iţari şi cămaşe. Cu nimeni nu se întâmplă nimic.

La ferestrele noastre, perdelele gălbui sunt lăsate. Le fereastra dela camera ei, coana Atena priveşte rezemată, lumea de pe stradă. « Ei, n'ai plecat, domnule Gheorghidiu? ». Bună ziua, domnule colonel, iar ai venit pe la noi? ». Cunoaşte pe toată lumea.

Tremur tot. Perdelele lăsate mi-au turnat otravă în sânge. Bat în uşa, care e 'nchisă, şi dinăuntru vocea ei întreabă obosit: « Cine e? ». Iar când deschid, şi ea în cămăşuţă, şi sofaua, cu aşternutul mototolit, sunt tot cum le-am lăsat.

E mirată vag, nu însă surprinsă, că m'am întors. I-am explicat că am pierdut un ordin al regimentului şi că socot că l-am uitat acasă. Caută puţin şi în loc de ordin, îmi dă o scrisoare cu scris mare şi aplecat spre dreapta:

« Doamnă, sunt de azi, dela prânz, la Câmpulung ca să-mi văd o mătuşe şi nişte verişoare. Dacă vreţi, răspunde-ţi-mi, când pot veni să depun omagiile mele la picioarele d-voastră ».

Şi iscăleşte G.

Privesc biletul cu neîncredere. Simt însă că lucrurile au intrat într'un făgaş normal. Momentul de criză e trecut. Plasez, cu oarecare abilitate, ordinul la capătul sofalei, îl iau şi după ce lămuresc amănuntele, cerute de ea vag şi obosit, o îmbrăţişez automat şi cobor.

Apare din nou la fereastră, pe umeri cu o hăinuţă de mătase albă şi puf, şi-mi trimite un surâs ca un sărut de madonă rănită. E o frumuseţe dolentă, descurajată şi loială. Are părul auriu şi albastrul ochilor palid. Mai mult ca oricând pare pictată pe smalţ.

Colonelul nu mai pricepe nimic. E impresionat de frumuseţea femeii şi nu ştie ce atitudine să ia. S'o considere soldăţeşte ca pe o cocotă, căci frumuseţea ei are ceva de cocotă, sau să ia un fel de « drepţi » sufletesc, în faţa unei femei din lumea bună şi a unei scene de dragoste înduioşătoare.

Abia când ieşim pe şoseaua albă, care, departe, ocoleşte Mateiaşul la mijlocul înălţimii lui ca o balustradă, îmi spune cu o timiditate de mustăcios strâns în veston militar:

— De-aceea spuneai că nu vrei să pleci? Hă?

Ii explic că e nevastă-mea şi rămâne uimit. Pe urmă, ca să câştige timp să gândească, strigă către vizitiu:

— « Hai, dă-le bice, Vasile, că ne-a apucat noaptea », şi mai încolo când s'a hotărît:

— Păi bine, domnule, atunci ce căutai la hotel? In cazul ăsta, nu vreai să mergi... din cauza ăleea dela Splendid?

Ce i-aşi putea explica? Ii spun aşa, într'o doară, uitând că era vorba să trecem pe la un prieten, că acasă aveam să rămân, iar la hotel nu căutam decât nişte cunoscuţi.

— « Frumoasă femeie! drept să spun ».

Complimentele care mi se fac pentru nevastă-mea mă scot din sărite. E, în oricare din ele, un regret, o

dorinţă confuză. Alături de fiecare cuvânt, e prezent ca umbra lui, un sens nemărturisit, dar care e ştiut de toţi acelaşi, iar orice ocol nu face decât să-l sublinieze şi orice intenţie de explicaţie să-l agraveze. Dar acum suntem departe şi — e poate şi o infinitezimală doză de lichelism ierarhic — o clipă, sunt vag măgulit că şefului meu îi place nevastă-mea. Rămânem amândoi îndelung pe gânduri.

In legănatul trăsurii regimentului, lăsăm de o parte şi de alta ultimele case ale Câmpulungului. Coboară mai toate până în prundişul râului cu şivoaie împletite. Unele par cu etaj, căci au pivniţi ca un subsol înălţat, iar de-asupra lor pridvorul. E ciudat să vezi pe unele reclame de firme ultra-occidentale: « Pneu Michelin » sau « Vermouth Cinzano ». Soarele coboară după culmile Iezerului şi Păpuşei, văzute acum din partea astălaltă, şi încoace, subt ele, e turla schitului Nămăeşti. S'a înserat de-a-binelea şi pe coasta goală a Mateiaşului au început să ardă varniţele. De departe par nişte vulcani în plină erupţie, dar pe măsură ce trăsura se apropie de ele, îşi scad mărimea şi forma, devin numai nişte clăi mari de piatră, cu cratere albe de jaratec care luminează seara cerul ca nişte proectoare. Care de munte cu coviltire merg înaintea noastră tihnit, şi ca să ne facă loc, oamenii îndeamnă boii cu chibzuială, căci sunt porniţi la drum lung. E un larg fior spaţial care precede întunecarea adevărată. Dincolo de spinarea goală care coboară din vârful Mateiaşului, ni se pare că ard nemărginit pădurile, pe care nu le vedem, dar le ştim bogate, pe povârnişuri de

munţi. Când ocolim însă pe şoseaua pietruită tot cu var, încolăcită pe trupul muntelui, vedem că nu sunt decât varniţele de pe povârnişul celălalt, aceleaşi clăi mari de piatră cu cratere de jaratec alb, la cincizeci, o sută de paşi, de şosea.

Mersul în trăsură, mult mai mult decât cel în maşină, a fost, şi e încă, una din voluptăţile alese, pentru mine. Legănarea arcurilor e cel mai bun şi îmbolditor ison ritmic al gândurilor. Aşezarea corpului, ca într'un fotoliu scund, e dintre cele mai tihnite. Şi mai ales e faptul osebit de preţios că, fiind condus de alţii, nu ai nevoie să fii atent la incidentele drumului. E un «abandon» total, ca într'o îmbrăţişare a întregului suflet.

Pe stânga şi pe dreapta, la înălţimea capului, nu sunt, şi de o parte şi de alta, decât două paliere de întuneric vag şi forme nelămurite, care se deşiră după un sul abstract. Mă gândesc cu bucurie, că m'am înşelat. Că e probabil că femeea mă iubeşte. Bucuria ei azi, când m'a văzut, de ce aş suspecta-o? Pentrucă mi-a cerut o sumă de bani? Poate că e o dovadă de egoism, refuzul meu. N'am niciun motiv să cred că minte. Intr'adevăr, n'a făcut niciun soiu de cunoştinţe, a fost tăcută, retrasă. Nici odată, de vreun an încoace, n'aşi fi crezut că femeia aceasta poate trăi astfel, numai a mea. Şi iată că tocmai acum, eram în pragul nebuniei. Bucuria acestei regăsiri sufleteşti îmi e cu atât mai intensă, cu cât vine după disperarea care mă împingea la asasinat. Şi graba firească şi indiferentă cu care mi-a arătat scrisoarea... De ce

mi-ar fi arătat-o, dacă ar fi avut motive să ascundă ceva? Mai ales gestul acesta mă dezarmează.

— Dormi, domnule?

— Nu, domnule colonel, mă mai gândeam... aşa. Eram acum tot învăluit în amintirea surâsului îndurerat şi a ochilor mari ai nevestei mele, la plecare. Mă gândeam, cu recunoştinţă, că femeia aceasta merită toate sacrificiile din lume. Ce ar fi fost vieaţa mea fără ea? Şi ce nebunie îmi ardea sufletul?

Merita ziua de azi sfârşitul pe care i l-am dat eu?

Farurile puternice ale unui automobil ne-au prins într'o prelungă şi inefabilă plasă de lumină, prin care, oferiţi captivi celor dimpotriva noastră, alunecăm treptat. Colonelul tace cu ochii deschişi şi mă surprinde atâta preocupare la soldat. Dar se şi explică, fără să fie întrebat.

— Domnule, asta nu e vieaţă. Iată doi ani de când sunt aci pe frontieră. Nu mi-e casa casă, nu mi-e masa masă. Uite, acum vine toamna, mai sunt două săptămâni până-mi merg copiii la şcoală.

— Aveţi copii mici, domnule colonel?

— Am doi. O fată într'a cincea. E tocmai la Madona Dudu, la Craiova şi un băiat la noi acasă, la liceu. Acum, ce mai ştiu eu de ei? Aproape ne-am înstrăinat. Stăm aşa, în satul ăla bătut de Dumnezeu, în creerii munţilor. Mai bine am intra odată în războiu, să se termine.

— Credeţi că mai intrăm? Eu socot că vom rămâne neutri până la sfârşit. Unde mai pui că riscăm să fim zdrobiţi?

Işi aprinde ţigarea şi firesc, fără importanţă:

— De bătut n'au cum să ne bată, că şi ei sunt pe sfârşite. N'au picior de soldat în Transilvania şi au ajuns să mănânce până şi mortăciuni. Moare lumea de foame la Budapesta, nu se mai dă decât cu condicuţă, pâine. Dar n'ai manta, văd că ţi-e frig? Eşti cam subţire îmbrăcat. Vasile, dă patura de sub tine. Era într'adevăr răcoare. De peste vârfurile de brazi, venea un suflu rece că mă făcea să-mi simt pielea. Nu aveam decât o bluză de şeviot verde, de vară, pe mine şi pantaloni de raitcort, subţiri ca pânza. E mai bine cu picioarele învăluite în pătură.

Casele din Dragoslavele, înşirate pe stânga şi pe dreapta şoselei, par, în întunerec, mai toate la fel. Oprim la o crâşmă de drum mare.

— Hai, să ne dăm şi noi jos... Mai luăm un pahar cu vin, până răsuflă puţin caii. Vasile, vezi de ei. Poate să şi îmbucăm ceva, că am plecat cu nepusă masă. Subt umbrarul luminat de un felinar alburos, mai sunt câteva mese. In jurul lor, munteni stau încet de vorbă. Lângă ceteraş, singur un voinic cu privirea închisă, cu mustaţa mare. E beat. Ştie că îl privim toţi, dar pare plecat într'o lume, a lui. Pe masă, are şi patru pahare pentru cântăreţi. Cere din nou băutură. Dela o masă vecină (pat de scânduri pe bulamaci subţiri), îi strigă un vecin.

— Mă, Nistore, iar se ţin copiii după tine prin sat...

Surâde, mustaţa îi măreşte parcă surâsul.

— Se ţin după mine puii de lele... simt afurisiţii, şi surâde unei vedenii din el.

— Mă Nistore, mai păstrează mă... o fi azi Sâmbătă, dar sunt două sărbători la rând, că Luni e Sânta Maria, nu se lucrează la Dârste, opreşte bani ca să poţi bea şi mâine seară.

— Bine... bine... am să beau până poimâine seară. Şi voi ce aţi stat mă?

Lăutarii nu sunt ţigani, ci săteni din munte. E un cobzar, un viorist, altul cu naiu şi un ţambalagiu. Cântecul le e trist, cu prelungiri care n'au nimic din sentimentalismul urlat din bojoci, ţigăneşte. E adevărat că fiecare cântec aproape are versurile dublate de câte două-trei ofuri sau măi... măi, dar nu sunt răcnite din piept, (de parcă plesnesc ochii celui care le cântă), ci sunt răsfrânte înăuntru. Glasul celui care le zice, din gură, urcă fără sforţare şi e acoperit de un simţ de omenie ca de o surdină, căci isbucnirile au răsuciri amare. Sunt departe de cântecele «armonizate» fad de profesorii de muzică, cum nu au nimic ciobanii de pe calendarul poleit de perete, cu cei adevăraţi. Pe când cucoanele ismenite naţional, la oraş, cântă «Du-te dor la badea 'n sân», «Mândruliţă de la munte», sau doina devenită odioasă la toate «festivalurile artistice», cântecele celor de aci au un gust adevărat şi amar de piatră, de scoarţă de stejar, de suflet pustiit, ars de dragoste şi de păreri de rău. Dragostea nu e «idilică» ci are c drojdie grea de amărăciune. E vorba, mai totdeauna, de bărbaţi cari au iubit mistuitor, de femei care au iubit mai mulţi bărbaţi. E o beţie de păcat în cântecul de munte, căci în mai toate, femeia e iubită cu toată necredinţa ei (şi e ciu-

...ată întâlnirea aci, dintre cea mai rafinată poezie baude-lairiană și verlainiană, cu voluptatea slavă a păcatului). Trupul femeii dragi și necredincioase, vroit bun, întreg în lumină, devine adesea mai scump, mai dureros pre-țuit, prin toți cei cari l-au frământat în brațe și ei desnădăjduiți și înfrânți, ca și cel ce cântă. E un fel de sfințenie și de voluptate prin păcat. Dragostea e, cele mai adeseori, o frățietate în amar. Dar și cântărețul de astă seară e cum n'am întâlnit alții până acum.

A cântat și cântecul prea de multe ori știut:

Frunză verde ca mărarų
De trei ori potcovii calul
Potcoave cât icusaru
Ca să urc la Stanca dealul —

Și nu-i vina calului
Nici a potcovarului
Și nici vina Stancii mele
C'a pus casa 'n coaste grele
Ci e vina tot a mea
Că mă duc prea des la ea.

Cuvintele sunt legate amar, cu un surâs adânc și totuși, totul pare șoptit pentru cel cu paharul dinainte. Indepărtat în tristețe e cântecul oltenesc:

Subt fereastra casei mele
Trece-un stol de rândunele,
Nu e stol de rândunele
Ci sunt dragostele mele
Care m'am iubit cu ele.

Iubirea mea vine aci și ea, ca o stafie a păcatului. Colonelul a cerut și ceva de luat în gură cu vinul, și

întârzie, prins de frumusețea dintâiu a cântecului. E în mine o fâlfâire ușoară de aripi, o duioșie de prisos. Aci, la răspântia de drum mare, îmi simt tot sufletul deschis ca o rană. E o întâlnire cu cântecul pământului, și stranie transpunere între chinurile iubirii mele de oraș și chinurile adunate, ca o drojdie, în sufletul ăsta obștesc de răspântie. Cel care-și frământă mustața și bea și ascultă de unul singur, cu mâna la tâmplă, se întoarce spre cântăreț: Zi-l iar. Și ascult cel mai amar cântec de dragoste, de blestem, de păcat, al acestor văi de munte:

O... foaie verde firul ierbii
Of, of, of, Leano
Mă suii pe dealul Cernii
Unde paște puiul cerbii
Of, of, of, Leano
La puica cu ochii negri.

Vocea, caldă ca vinul, începe cu un ison bărbătesc și plin ca o invocare apoi, « foaie verde firul ierbii » e spus ca un târît viu de șarpe, pentru ca prima silabă din « ierbii » să se adâncească întins, ca o arcuire de durere, tămâioasă. Pe urmă, în chemare, acel « Leano » e nemeșteșugit și de-a-dreptul ca un piept sfâșiat, dar numaidecât totul e readus înăuntru cu bărbăție, ca să se încheie într'un joc cu surâsuri și încercări de șăgalnic pe când țambalul picură lacrimi. Totul cade adânc în piept, lungind prima silabă din « negri » într'o volută de jale. Și tot cântecul e din simțiri, care ar vrea, fără voia bărbatului, să fie strigate, să se înalțe în răsuciri de patimă, dar sunt cu mândrie și amără-

ciune gâtuite şi resfrânte în largi învăluiri de jale, ca o încercare de zâmbet rezolvat în strâmbături de durere. Amestecă acel rar «puiul cerbii» cu reflexul puhav al oraşului:

O, m'a mâncat, mânca-o-ar dracii,
Mi-a mâncat polii şi francii.

Şi deodată iar iubirea, plămădeală de nebunie, de desgust, de jaf, de setea de a lepăda tot ce-i strein, de a evada, de a învia într'o formă sau alta:

O, hai mândro să trecem Oltul
Să schimbăm vorba şi portul.

Fată dragă şi zăpăcită, dacă am putea şi noi fugi... şi noi, dacă ne-am putea desbrăca de tot ce-a fost... Nu vezi că nu mai poate dura aşa?

O, hai mândro să trecem apa
Să schimbăm vorba şi fapta.

Să ne schimbăm felul... să fugim din larva meschinăriilor, să uităm îndoelile şi furiile şi desnădejdile... să fie ca în ceasul dintâiu.

O cruce de voinic s'a frânt în lăuntru, ca ros de o boală fără leac, eu am golit nu mai ştiu al câtelea pahar, fiorul nemărginirii întunecate ne-a făcut să tremurăm uşor şi, plutind greu în noi înşine, am plecat.

Dela Rucăr încolo suntem opriţi la toate posturile de santinele cari ne recunosc. In zona asta de acoperire, nu se mai circulă de multă vreme de cât cu o învoire specială.

Intunericul s'a mai rărit, şi în stânga şi în dreapta întâlnim din când în când şi luminişuri, în cari siluetele copacilor pun umbre catifelate. Mă simt bine, ca un bolnav după o criză acută şi, deşi nu e nicio adiere, simt venind din stânci ca un fluid răcoros şi mângâetor, care-mi dă o senzaţie de prezenţă a întregului meu corp.

E mereu o mireasmă de brad şi de fân copt care împrospătează simţurile.

Colonelului i-a venit acum pofta de vorbă.

— Mă uitam, domnule, azi la cafenea. Că n'am ce face la Câmpulung, dar mă duc aşa, Duminica, să mai văd lume, să mai schimb o vorbă acolo, că mi s'a urît la stâna noastră dela Dâmbovicioara numai cu soldaţi...

— Bine, dar azi e Sâmbătă? De ce n'aţi rămas pentru mâine acolo?

— Generalul, azi pe la patru, când am ajuns, că ştia că viu, mi-a trimis vorbă să caut să-l văd. Ei ştiu, toată lumea, obiceiul meu acolo, când viu. Las caii să se odihnească la Splendid, mă scutur puţin şi o pornesc la cafenea pe Bulevard. Acolo ne găsim toţi. Ne uităm la lume şi mai povestim ce ştim, mâncând brânzoaice de smeură şi ciocnind spriţuri. Pe urmă, la masă la Spirea, şi iar la cafea, la Tudose. Azi, cum îţi spun, generalul parcă mă aştepta, că mă şi cheamă la el.

Mi-a spus să plec la regiment. Mâine dimineaţă să fiu acolo. I-e frică, se vede, de vreo inspecţie. Aşa că am lăsat caii să se odihnească puţin. Până atunci

cerusem un spriţ rece lui Cyrano la o masă afară, tocmai te-am văzut pe d-ta, trecând şi pe urmă ı trând la Splendid. Ei, mi-am zis, ăsta e dela mine. Ce caută aci? Şi am trimis să te aducă. Nu ştiam că eşti cu nevasta. Trebuia să vii să-mi ceri permisie... că-ţi dădeam. Acum e altceva, cu ordinul generalului. O fi în legătură cu războiul, cine ştie.

— Credeţi că vom intra, în vara asta?

— Noo... nu cred... Dacă n'am intrat până acum... Dar poate că e ceva. Tocmai îmi spunea un jurnalist din Bucureşti că mâine va fi un consiliu de coroană. Că la cafenea, ce naiba să faci între două şi patru, până iese lumea iar la plimbare? Mi-a tot povestit tânărul ăsta...

— Ce ziarist? din Bucureşti?

— Da, din Bucureşti, pare să aibe legături sus, acolo... Că ştia al naibii o mulţime de lucruri. Mi-a dat numele unui deputat care a obţinut un permis pentru zece vagoane de untură. Domnule, zece vagoane de untură. O jumătate de milion de lei a luat numai la asta, că plătesc Ungurii ca disperaţii. Hai, Vasile, mai pişcă pe roibul ăla că se lasă greu...

Eri, îmi spunea, le-a şi trecut prin vamă, la Predeal. Dar parcă deputatul ăsta e singurul? Toţi, domnule, s'au îmbogăţit... Ci-că umblă cucoanele din birou în birou, nu lasă petiţia aprobată niciun moment din mână, până nu au hârtia de permis lucrată gata...

— Credeţi asta?

— Da' câte mi-a spus. Că nici el n'avea pe nimeni în Câmpulung şi cum n'avea loc la masă, mi-a cerut

— Cum nu, dragul meu, cum nu... De ce nu mi-ai spus că fumezi? Că eu fumez într'una ca să mai treacă drumul ăsta, că e lung al dracului.

Nu fumam de obicei şi nu ştiu de ce am vrut să fumez acum. Am înţeles că bonomia colonelului meu e pricinuită de plictiseala drumului şi că asta l-a făcut, mai ales, să mă ia cu el. Aşi putea să mai insist, dar prefer să-l las să spună la întâmplare, ce-i dictează pofta de vorbă, iar eu să trag numai cu cangea, la malul meu, amănuntele cari mă privesc. Aduc, cu încăpăţânare în martiraj, iar vorba.

— E băiat de vieaţă, Grigoriade ăsta... Imi pare rău că nu l-am întâlnit şi eu. Cât spunea că stă la Câmpulung?

— Zicea că de data asta stă până Luni... Marţi... poate... Să vadă ce se mai întâmplă.

Ţigara îmi amărâse şi ea gura.

— Cu siguranţă că pentru o femeie a venit...

— Aşa cred şi eu... Ce să-i faci...? Nu le-ai văzut pe toate, că la şase Bulevardul e ticsit, cum umblă forfota... gătite şi sulemenite toate... fără bărbaţi?

Asta era şi nevasta mea... Aşa dar acesta e datul... realitatea.

O clipă surprins, ca şi când ar fi trecut un automobil cu viteză numai la o jumătate de ceas de mine, mi-a fost teamă ca să nu-şi dea seama, subit, colonelul, că sunt şi eu printre aceşti bărbaţi.

Dar trebuia neapărat să ştiu amănunte. Trebuia să joc teatru, căci numai tras de limbă cu abilitate, colonelul îmi va da cifrul care să-mi explice catastrofa.

Cel mai bun lucru e să-l las să spuie tot ce-i trece prin cap și eu dintr'o defilare, să rețin ceea ce mă privește.

— A... și Grigoriade ăla... e un tacâm...

Bun, bine, totul e să fiu vesel, deci surâd:

— Da... cum să nu-l știu, are o trecere nebună la femei.

— Da' parcă numai la femei se pricepe? In toate... E dat dracului... Uite, la table... De două săptămâni de când e aci, i-a smintit pe toți... le-a luat o mulțime de parale. Și sunt printre ei scule istețe... care de patruzeci de ani freacă zarurile.

Simt un nou fior care mă dizolvă. « De două săptămâni » e aci? Dar adineaori colonelul vorbea de câteva zile... Nu cumva știe ceva...? nu cumva e un soi de complice și acum l-a luat gura pe dinainte? Și gândul îmi aleargă ca o suveică, în urzeala posibilităților.

— Ascultă, una bună de-a lui. Că dă cu zarul, dar gura nu-i tace. Zice că la Paris, după ce și-a tocat averea, rămăsese fără sfanț. N'avea ce mânca. Și atunci, ascultă ce pune la cale cu un amic, tot așa de curățat ca el. Angajează pe Carusso pentru un concert și semnează, dar cu condiția că — asta era cu trei luni înainte — are drept, cu o lună înainte, să renunțe la concert, plătind o sumă oarecare, nu prea mare de altfel. Tipărește afișe, anunță la gazetă și pune în vânzare biletele — dar aici să vezi abilitate — cu un preț abea dublu decât la orice concert obicinuit. Nu pune însă în vânzare decât vreo cincizeci

de bilete, iar restul le plasează pe sub mână, cu prețuri de șase-șapte ori mai mari. Și bine înțeles, se vând toate. Cu o lună înainte însă, anunță pe Carusso că renunță la concert, plătește despăgubirea și dă de știre la gazetă, că nemai având loc concertul din ziua cutare, persoanele cari au cumpărat bilete sunt rugate să se prezinte la agenție să li se restitue banii. Adică atât cât era scris pe bilet. Restul l-au băgat ei doi, în buzunar. Nici justiția n'a avut nimic de zis. Zice că un an a trăit larg la Paris, din ce-a câștigat din afacerea asta. Când îți spun că e un tip...

Colonelul e foarte amuzat și eu fac mult haz ca să-l antrenez.

— Dar lui văru-meu? Ce crezi că i-a făcut lui văru-meu? Că mi-a spus-o și pe asta. Era încântat când a auzit că Dinculescu mi-e văr. Intr'o zi, iar îi crăpa buza de câțiva franci, acolo. Dar nu mai avea dela cine să împrumute, că împrumutase dela toți. Baremi dela Dinculescu luase de zece ori... Ei bine, se duce tot la el. Dar cu doliu la braț și cu o mutră desnădăjduită: « Dragă domnule Dinculescu, mi-ai mai făcut multe servicii și-mi pare rău, căci nu vreau să crezi că abuzez de bunătatea d-tale. Dar uite mi s'a întâmplat o mare nenorocire. Am primit chiar acum o telegramă, și vrea s'o arate, dar Dinculescu refuză, că mi-a murit tata... Te rog, dă-mi doi-trei napoleoni, să dau și eu o telegramă și să trimit să cumpere un buchet de flori acolo... Bietul Dinculescu, speriat, înduioșat, a scos imediat un bilet de o sută și a început să ceară detalii... să întrebe ce vârstă are

bătrânul... de când nu l-a văzut, dacă a fost cumva bolnav.

Dar după ce pleacă Grigoriade, găsește telegrama « uitată » pe masă. Vrea s'o ia, să alerge după amicul nostru, când privirea îi cade pe text... și ce citește? Un singur rând: « Dacă n'ar fi proștii, deștepții ar muri de foame ».

Grigoriade spune că pariase cu un amic, că Dinculescu va « marșa », ba că era sigur că va refuza să citească telegrama ticluită.

Râd așa de stupid, ca un detectiv neghiob, prost machiat.

— Domnule, al dracului... strașnic tip. Știam și eu câteva de-ale lui, cu femeile...

— Ascultă și cu femeile una bună... Cunoscuse, spunea el, la o recepție la legație, o femeie splendidă. Și cum o cucerise, e o poveste. Nu știu cum făcuse rost de invitație la legație, se vede că era cunoscut din vremea când avea parale, dar n'avea cămașe la frac. Ei bine, spunea că și-a făcut un plastron din carton, pe care a lipit hârtie albă de lux. Și așa, era printre cei mai bine. Ii trece prin cap să facă partenerului de vis-à-vis, la cadril, o farsă, dar să vezi ce farsă. Ii spune în șoaptă în treacăt, în timpul dansului: « Incheie-te la pantoloni ». Bietul om să-i vie rău. Știi... Știi cum e fracul desfăcut în față, nici vorba să ducă mâna. Făcea fețe-fețe și-l treceau sudorile. După dans, când a văzut că și-a bătut doar joc de el, a vrut să facă scandal, dar s'a terminat bine și a râs toată lumea. Ei bine, domnule, îți vine să crezi? cu gluma asta a

cucerit femeia... una din femeile cele mai bine dela Paris, nevasta unui consilier de legație cu nume mare, foarte bogat.

Nimic nu mă interesează din flecăreala asta, mai mult pare-se ticluită din anecdote, dar ea îmi zugrăvește de minune tipul meu, care își făcea un ideal din asemenea ispravă, și erau toate din bagajul admirației lui sincere. Mă gândesc în ce mocirlă te poate băga o femeie. Colonelul se amuza și el cu simplitate, povestindu-le. Dar ardeam să vie la lucruri mai apropiate de aci.

— A, eu știu o întâmplare a lui cu o femeie din București.

— Stai-stai, că și asta e interesantă. Intr'o zi, când femeia era la el în garsonieră, și-l credea pe bărbatu-său plecat pentru trei zile la o conferință diplomatică, nu știu unde, ea se hotărăște să rămână toată noaptea la Grigoriade, dar pentru orice întâmplare, trimite acasă un plic desfăcut, ca din partea celei mai bune prietene — Madeleine o chema, zice el — prin care asta o roagă să vie să doarmă la ea, că-i e urît singură, căci bărbatul ei e plecat. Și, sigură de această prietenă, cea mai bună a ei, nici nu o mai întreabă măcar. Trimite biletul cu indicația printr'un comisionar, să spuie cameristei să-l puie chiar pe măsuța din dormitorul ei. Catastrofă. Bărbatul vine de dimineață de tot, îi face un scandal imens. Pasă-mi-te, el petrecuse toată noaptea chiar cu « cea mai bună prietenă » a nevesti-sii... Femeia, uluită prinsă așa în cursă, se stăpânește, nu spune o vorbă și pleacă. Dar

cum tipul vrea să divorţeze, ea îşi aduce aminte că mai are o prietenă Madeleine, o roagă, o imploră pe ea şi pe bărbatul ei, să declare că ea a scris scrisoarea şi după destule peripeţii, izbutesc să-l convingă şi pe bărbat de acest lucru, că vrea nebunul să strice casa.

Tot sufletul mi-a devenit alb ca pieliţa pe care o atinge termocauterul. Imi închipui seria de complicităţi, care s'au contractat pe socoteala mea. Cu Anişoara, cu bărbatu-său, cu servitoarea mea (ca să-mi puie scrisoarea la îndemână). Toţi ştiau... şi eu mă împăcasem convins şi fericit.

Colonelul a mai povestit şi alte isprăvi, dar eu n'am mai ascultat nimic. A trecut, nu ştiu când, la alte chestii, a vorbit despre consilii de coroană, despre armament şi altele. Nu auzeam decât tonul lui, urcând şi coborând, ca şi liniile de întunerec pe de lături, fără să înţeleg nimic. Ca să nu prindă de veste, îi parodiam finalurile de frază.

— rege... răspicat... tată-său... « mie-mi trebue un liceu militar ».

— (scăzut) liceu militar... sigur...

— săptămâni... Anglia... alb... patru sute de mii... îţi vine să crezi?

— (absent şi mirat, cu vocea uscată) Extraordinar!

Simţeam că nu voi mai apuca ziua de mâine. Dacă aş putea să mă întorc, şi simţeam material, că drumul vieţii mele o ia acum pe o perspectivă de judecăţi, ecouri de gazetă, ocnă. Că de pe acum nu mai sunt ce am fost. Dacă nu mă întorc însă, înnebunesc. Tot ce era în mine căpătase o vieaţă exasperată, ca şi când un

virus puternic rupsese ţesuturi abia refăcute, îmi gonea sângele din organ în organ şi-l izbea în creer, ca un puhoi în mal. Tot ce fusese, fericire, culoare şi lumină înduioşată în trecutul iubirii mele, acum deveneau motive de furie. Gândul că am « marşat » (vorba colonelului) făcea să-mi fiarbă mai mult sângele. Din trecut îmi veneau unele peste altele, ca, peisagii şi momente diverse suprapuse în film, fragmente de scene, când eram nebun de fericire şi încredere. Avusesem îndoieli, cari erau urmate şi anulate de scene verificatoare oarecum. De atâtea ori în trecut avusesem bănuiala că eram înşelat, interpretând o serie de gesturi şi momente, într'un anumit sens. Dar privind altfel punctul de plecare, seria avea alt sens. Era pe atunci un joc de alb şi negru. O foaie era împărţită în romburi alăturate, albe şi negre. Uneori când priveai, aveai impresia că sunt cuburi pline, cu muchiile spre tine, dar alteori, aceleaşi romburi erau goluri cu muchii adâncite. Lucruri pe cari le interpretasem într'un fel, le înţelegeam acum altfel. Când n'a vrut să plece la ţară, când a vrut mai ales să vie dela ţară, deşi el era acolo. (Eu am crezut atunci că o plictiseau toţi şi că vrea să fim noi amândoi, acasă; iar acum înţeleg că probabil era geloasă şi că se certase cu el) când mergeam la teatru, când nu şi-a mai vorbit cu Anişoara, când mi se dădea şi când nu mi se dădea. Pentru tot trecutul acesta, aş fi vrut acum o explicaţie care să răsucească totul, o răfuială înnebunitoare.

Intram, ca printr'o poartă, în Cheile Dâmbovicioarei, în spărtura cărora era întuneric răcoros şi deplin, căci

luna nu mai răzbătea. Erau luminate, ca de o candelă, numai sus de tot, ameţitor, stâncile şi muchiile de creastă cu brazi singurateci. Pe tot drumul dela Rucăr, n'am întâlnit niciun trecător şi iată, acum în defileu câţiva inşi într'o căruţă par diavoli, de neaşteptat acolo. Ne fac loc, oprind, dându-se la o parte, până în şivoiul urlător, de parcă ne pândesc.

Din cauza apei nu mai putem vorbi şi tovarăşul meu de drum tace şi el. Eu fac planul cum să reviu în sat, după ce mă despart de colonel, ca să mă întorc la Câmpulung. Voiu promite o avere vizitiului ca să întoarcă numai decât cu mine, până întâlnim altă trăsură. Pot să mă dea, dacă vor, dezertor. Până când nu s'a luminat încă de ziuă, trebue să se hotărască, să se sfârşească totul. Restul pe lumea aceasta nu are nicio importanţă. Colonelul şi-aprinde iar ţigara şi, la limina roşiatică a chibritului, mă priveşte lung.

— Ce ai? Nu ţi-e bine? Nu mai pleca la drum fără manta. Sau ia-ţi cu d-ta şi un veston mai gros.

Imi aduc aminte că dimineaţa trecusem pe acelaşi drum, uluit de soarele şi de mirosul dimineţii de munte, fierbând de nerăbdare să ajung mai repede, căci îmi cerea să viu negreşit şi gândeam că suferă fără mine. Eri credinţa asta că «suferă fără mine» îmi dădea o beţie înduioşătoare, iar azi amintirea acestei încrederi îmi provoacă greaţă, de mi se strâmbă buzele. Şi, cum bate la un organism bolnav pulsul, cu atât mai tari erau svâcnirile de silă, cu cât mai vii fuseseră bucuriile.

Ah, mascarada când sărbătorisem doi ani dela căsătoria noastră. Invitasem la Flora, care era pe atunci

cel mai căutat restaurant de petreceri, peste douăzeci de prieteni, perechi tinere, care duceau vieaţă «mondenă», de asemeni şi câţiva colegi şi fete cari erau încă liberi. Eram fericit ca un copil. I-am făcut ei dar, un inel de preţ, masa era încărcată de flori şi cristaluri, s'a băut şampanie până în zorii zilei. Toţi mă priveau cu duioşie şi oarecare invidie. Ah, aş vrea să cadă o stâncă din peretele ăsta al defileului, să mă strivească, pentrucă înţeleg că privirile erau mai mult de ironie, pentrucă de sigur se vorbea de pe atunci de amorul nevesti-mii, pentrucă radios şi înduioşat, jucam un rol nesfârşit ridicul. Va trebui să alerg în noapte până or plesni caii, dar să-i găsesc culcaţi, alături pe sofa, şi să mă răfuesc cu ei.

Imi amintesc şi de începutul toamnei, când era însărcinată şi nu voia să aibă copil, iar eu eram nebun de bucurie, îi sărutam, cu ochii 'n lacrimi, mâinile, o rugam să nu facă nelegiuirea de a înlătura, realizată, îmbrăţişarea noastră.

Pe patul alb înflorit, al sanatoriului, unde o dusese voinţa ei îndârjită, sărutam pe umeri, pe braţele albe, pe sâni, trupul care avea să-mi dea un suflet din sufletul meu, smuls din femeia cea mai dragă. Ea nu vrea şi eu ţineam, făcând un exces de zel ridicul, să aibă un copil care probabil nu era al meu... Aş vrea să fiu biciuit până la sânge, să fiu călcat în picioare. Când ea vrea să mă cruţe... căci al lui era de sigur copilul... (de ce nu l-a avut din primul an cu mine? pentrucă o legătură cu un amant presupune imprudenţe, acum înţeleg). Probabil că au început de când

s'au cunoscut. Cu strângeri de mână prelungite, cu pipăiri pe subt masă, cu potriviri de vizite la prieteni comuni...

— Gheorghidiule, uite că am ajuns... Ştii ce zic eu? Caii sunt obosiţi rău, că au călcat azi peste şaizeci de kilometri, iar drumul în munte, nu e lung, vreo cinci kilometri dela biserică, dar e greu, pieziş, şerpueşte pe coastă numai. Rămâi până mâine la Dâmbovicioara. Găseşti un pat, fie la batalion, fie la aprovizionare. Vorbeşti cu ofiţerul de serviciu. Poate rămâi chiar la el. Ca să pleci singur în munte e pericol şi de dihănii.

— Domnule Colonel, v'aş ruga... aş vrea să fiu încă în noaptea asta...

— Băiete, sunt prăpădiţi rău caii... Ce zici, Vasile?

— Rău, domnule colonel... credeam că nu mai ajungem...

Trăsura s'a oprit în faţa unei prăvălii şi coborîm amândoi.

— Spune-i căpitanului Dimiu să fie cu băgare de seamă mâine, că-mi miroase a inspecţie... Nu ştiu ce vor cei dela corpul de armată. Dacă n'o fi nimic, poimâine să vii să-ţi dau o permisie de trei zile, ca să-ţi vezi nevasta la Câmpulung.

Cum mă despart de colonel, alerg după Vasile, într'o curte, în care a intrat uruind pe pietre, trăsura.

— Ascultă Vasile, ai zece poli dela mine, dacă te întorci acum, cu trăsura, până la Câmpulung.

— Domnule sublocotenent...

— Până la Rucăr, Vasile.

— Domnule sublocotenent, nu merg caii...

— Schimbă-i... ia alţii...

— Domnule sublocotenent, sunt caii regimentului... intru'n puşcărie...

— Vasile, îţi dau douăzeci de napoleoni... Poţi cumpăra o pereche de cai de trăsură.

— Domnule sublocotenent, asta e un fel de dezertare, mă nenorociţi. Nu se poate... Mai bine merg să vă duc la domnul ofiţer de serviciu.

— Lasă-mă în pace.

Sunt acum singur în mijlocul cătunului de munte. De jurîmprejur, culmi cu creste de piatră, înălţate drept, încălecate, cât poţi întinde pe pământ gândul. Rupturi de stânci, şivoaie, păduri, prăpăstii, poteci întortochiate. Lumina de lună dă peste tot o impresie dură de vecinicie. Şi, la peste treizeci de kilometri, fără ca eu să pot ajunge acolo, pe un aşternut molatec de sofa, trupurile nevesti-mii şi al amantului ei, încolăcite ca ale pisicilor dormind... Mai sunt două ore din noaptea asta, atât de eternă şi calmă în afară, şi cu atâtea viziuni de sânge şi întuneric în mine. M'am oprit să mă gândesc pe o bancă de mesteacăn, făcută de trupă ca să înfrumuseţeze cantonamentul. Inţeleg că nu voiu mai putea fi la Câmpulung până în zori. Imi spun că trebue, acum când ştiu totul, să am tăria să aleg alt prilej. Dar nici pe loc nu pot sta până la ziuă. Trebue să mă mişc. E în mine o fierbere de şerpi înebuniţi. Plec pe drumul din pădure spre cantonament. Ocolesc cimitirul cu mici cruci albe, neîngrădit parcă, aşa pe coastă, las bisericuţa cu turla galbenă subt

lună (de unde atâţia morţi aci?) şi urc drumul lucrat de soldaţi, care se deosebeşte greu. Dela o vreme merg prin pădure, fără să mai văd nimic, fără să ştiu dacă luna a apus sau dacă e împiedecată de copacii deşi, să răzbată până la mine. Urc mereu, repede, gâfâind şi iar oprindu-mă. Când scap de întunericul pădurii, şi întunericul din afară a devenit apos parcă... E mai şters, se pregătesc zorile. Căsuţa Ioanei, unde stau, e retrasă spre stânga, la vreo douăzeci de paşi de frontieră. De altfel nu sunt zece case, toate cu prispă, împrăştiate pe dâmburile acestea mici, acoperite cu păşune şi sunt mai curând legate cu casele de dincolo, decât cu cele din ţara românească. Acum e în jurul meu o ceaţă viorie, aproape violetă, ca în cel mai modernist tablou. Pe urmă în stânga, aproape de cătun, Piatra Craiului care mi-a părut totdeauna, dominatoare cum e şi singură, o imensă catedrală de piatră violetă începe să-şi lumineze cu aur creasta cu şapte turnuri în linie.

Alergarea asta de cinci kilometri, în urcuş, m'a istovit şi mi-a făcut bine. Mă trântesc pe patul acoperit cu pături, îmbrăcat, cu faţa înfundată în pernă. Trupul, dela gât în jos, mi-e din pietroaie.

A doua zi e numai soare alb şi verdeaţă vie pretutindeni. Ceasul cu brăţară, de campanie, îmi arăta II şi jumătate. Mi-e gura uscată, obrajii parcă scorojiţi, ochii bombaţi în pleoape. Ocolesc cu gândul ce a fost eri, cum aş ocoli o locuinţă contaminată. Dumitru, lung şi zănatec lucrat, îmi toarnă cu căldarea apă rece de mă răcoresc, gol până la brâu. Sunt un bolnav care a suferit tăeturi, injecţii, masagii, acum mă simt mai bine, dar cred că orice gândire precisă mi-ar face rău, ca unui trup bandajat, o atingere sau o mişcare greşită. Trec peste comicăria de tranşee, care îmi înconjoară casa ca o potcoavă şi cobor în vatra taberei, unde sunt bordeiele trupei.

— Don sublocotenent...

— Ce e mă ţigane?

— Don sublocotenent, trăi-v'ar Dumnezeu... faceţi ceva şi cu mine...

— De... mă!

— Daţi-mi drumul de aci...

— De, mă Vărarule, ştiu eu? n'ai văzut ce a spus domnul căpitan? Să vedem ce mai zice şi azi.

Văraru, ţigan ca de patru zeci de ani, pletos şi cu mustaţa ca vrabia, neagră, a fost încorporat, mi se pare, mai mult în glumă. L-o fi întâlnit vreun ofiţer, l-a întrebat dacă a făcut armata şi l-a adus la regiment. Nimeni nu prea ştie, cum a ajuns la compania noastră.

— « Don sublocotenent, să trăiţi, am trei copilaşi, n'au ce să mănânce. Aşa sunt », şi arată cu palma dela pământ.

— Să-mi spui când o fi domnul căpitan.

Sublocotenenţii Haranoiu şi Mitică Rădulescu sunt miraţi, când mă văd.

— Dar era vorba să fii la Rucăr, dragă...?

Le spun că m'a întors colonelul şi că se aşteaptă o inspecţie.

Au amândoi « alpenstockuri » frumos lucrate de către ordonanţe şi acum sunt cam la plimbare în dimineaţa

asta însorită. Plotonierul Neagu ne iese înainte şi ne invită pe toţi, la singular:

— Domnule Sublocotenent, poftiţi şi dumneavoastră

— Unde, Neagule?

— La compania 12-a. Au prins soldaţii nişte iepuri azi noapte şi am făcut şi noi o mică petrecere... Mâine e ziua lui Marin Dumitru, plotonierul dela a 12-a. Poftiţi să luaţi o gustare.

Subt un umbrar de crăci şi frunze, e o adevărată cârciumă. Au un violonist şi un diblar, care cântă şi din gură. Mai întâlnim şi alţi ofiţeri, cari gustă cu condescenţă de pe farfurioarele cu friptură şi din paharele groase, aburoase, cu vin roz. Un plotonier se apropie de mine.

— Domnule sublocotenent, ce ziceţi, când om pleca de aici?

— De mă, Vasile, ştiu eu... Văd că nu e rău nici aici, şi arăt cu privirea cârciuma.

— Domnule sublocotenent, avem şi noi neveste şi copii.

O durere amorţită mă înjunghie între coaste, dar lăutarii cântă mereu. Când, dau iar cu ochii de Văraru.

— Domnule căpitan, ce facem cu Văraru ăsta?... Il mai ţinem? Văraru a priceput şi se apropie, spre bucuria ofiţerilor, pe care-i amuză nesfârşit, cu răspunsurile lui nemilităreşti.

— Ce mă, vrei să pleci? Tu nu vezi ce tânăr şi voinic eşti?

— Nu sunt, domn căpitan, să trăiţi... Sunt bătut de Dumnezeu — şi e gata să ne arate o hernie, în hohotele de râs ale tuturor.

— Te facem, capural, mă Văraru le, încearcă unul să-l parodieze... când te-oi duce acasă, se sperie ţiganii tăi.

— Mă faceţi... păcatele mele... că eu n'am făcut militărie... nu ştiu nimic.

— Ascultă Văraru le, cum îl cheamă pe Regele?

Văraru, nu poate pronunţa niciodată « Ferdinand » şi acum refuză, ismenindu-se ca o fată:

— Da! lăsaţi-mă dom locotenent... Că dacă nu-s militar.

Ofiţerul se înfurie:

— Ia ascultă mă ţigane, ce? noi glumim aici?... ei, al dracului: « drepţi! » La strigătul crispat al ofiţerului, omul înghiaţă, luând o poziţie aproape soldăţească, pe urmă comanda tună: Culcat... drepţi, culcat... drepţi. Şi Văraru se trânteşte şi se ridică dela pământ în măsura comandei, ca o broască automată.

— Văraru, cum îl chiamă pe Majestatea sa Regele?

Prăpădit rău, răspunde din suflet şi fără să privească pe nimeni.

— Să trăiţi, pe domnul... Rege îl chiamă Lisandru.

E un hohot general de râs. Cel mai frumos nume i se pare lui Văraru acesta de Lisandru şi-l dă bucuros regelui, când nu poate şti numele adevărat.

— Cum Lisandru? mă? Vezi că la noapte faci trei schimburi de planton.

— Il cheamă pe regele... pe regele, îl cheamă « don colonel Lupaşcu... » strigă disperat Văraru de frica serviciului.

E singurul nume oficial, pe care l-a putut reţine şi-l dă în extremis tuturor, pentrucă probabil socoate că,

fiind cel mai înalt, e cel mai aproape de al regelui, dar pare că ştie că nu e chiar al regelui.

— D-le căpitan, dar în definitiv ce facem cu el?

— Eu ştiu? să-i dăm drumul... Dar n'are niciun fel de act... nu poate dovedi că a trecut de trei zeci de ani... Il ţinem să-l facem lăutar.

Intervine camaradul Popescu, flăcăul, surâzând.

— Dă-l dracului, domnule căpitan, că are patruzeci de ani bătuţi. Şi nici nu ştie să cânte, că e lăeţ pădurar.

Căpitanul ne asigură că, mâine... poimâine îi dăm drumul.

— Gheorghidiule, un bilet dela amicul tău Layos. Toţi camarazii urmăresc cu interes, prietenia mea cu ofiţerul ungur, care comandă compania de acoperire a Vămii.

Mă invită ca de obiceiu Duminica şi sărbătoarea, pentru după masă, către ora patru, la o partidă de popice şi de halbe de bere, cu vameşul lor, cu vameşul nostru, cu poliţaiul de frontieră şi cocoanele lor Sunt petreceri inimoase, cu râs mult, cu glume straşnice. Căpitanul mă sfătueşte, cu o autoritate potolită, să renunţ azi, la această petrecere. « Să treacă inspecţia asta ».

Are dreptate. Am azi mult mai multă nevoie să stau liniştit. Fraza « să treacă inspecţia asta » răsună iar cu ecouri, în golul gândurilor mele. Dacă « mâine » e trecut?... Simt un fel de creştere dureroasă în mine, de parcă m'aş ridica în vârful picioarelor.

După masa dela popotă, pe potecă, peste tranşee, mă duc să mă culc acasă. Dar cum rămân singur între

pereţi, se redeşteaptă în mine gândurile ca stafiile. Dacă Grigoriade pleacă Luni dimineaţa, nu voi mai putea avea niciodată acea certitudine, care singură ar pune capăt — într'un fel sau altul — iadului sufletesc în care mă sbucium. Gândul plecării, cu fiecare ipoteză nouă, se încinge în mine ca un foc. Ingrozit mă scol din pat şi hotărăsc să mă duc la prieteni. Sunt doi sublocotenenţi, cari locuesc amândoi într'o odaie mare cu două paturi. Joacă domino. S'au desbrăcat de vestoane, şi-au scos bocancii. Se păcălesc unul pe altul şi jubilează sgomotos. Intru şi eu al treilea. Fac sforţări disperate să mă angrenez jocului şi dispoziţiei camarazilor mei. Haranoiu îşi aşează plăcile.

— Să ştiţi că dacă vă bat în partida asta, am noroc. Mi-aprobă colonelul mutarea dela II-a... Scap de Corabu.

Căpitanul Corabu, cum am spus, e spaima regimentului. Are o figură de închizitor tânăr, cu faţa osoasă, cu mustaţa tunsă scurt, neagră. Şi-a înnebunit oamenii şi ofiţerii cu severitatea lui, chiar comandantul « cel mare » al regimentului, speriat de atâta disciplină, a scris că socoate că primul glonţ al companiei a II-a va fi pentru comandantul ei. In batalionul nostru de oameni cumsecade şi necăjiţi, cum ne erau toţi ofiţerii, de păreau mai curând nişte dascăli provinciali cu ticuri şi nevoi, Corabu era militar cu studii severe la Viena.

— Eu sunt mai generos, adaogă Săvulescu. Dacă voi câştiga, la sfârşitul lunii ne schimbă de pe frontieră... Mergem la R**, dansăm la iarnă şi ne revedem damele, fraţilor.

Dar eu? Ce caut eu cu exasperatele mele complicații în această lume? Eu ce să doresc, ce să izbândesc eu, dacă voiu termina cel dintâi plăcile albe, cu jumătăți și puncte negre?

Către patru după amiază, năvăli în odaie un gradat, care luă speriat drepți:

— Trăiți, domnule sublocotenent... Poftiți jos în tabără.

— Toată lumea, mă băete? Ori numai a II-a?

— Toată lumea. E ordin să echipăm oamenii și să ridicăm posturile de pe frontieră.

Incremenim cu toții.

— Să ridicăm posturile, băiete?

— Așa e ordin... până într'un ceas să fim gata. Au și început să se adune domnii ofițeri jos.

Săvulescu a început să chiue... să facă tumbe în așternutul patului:

« La R***, fraților... ne revedem damele.

Chiue și urlă, Haranoiu nu-și găsește, de zorit ce e, bocancii.

— Mă băeți, dar dacă o fi războiul? întreb eu bănuitor.

— Ce războiu, Gheorghidiule băiete, ce războiu? Ar fi venit ordin să retragem posturile de pe frontieră? sau dimpotrivă să le întărim? Acasă băiete... Mergem la R***.

Coborîm în vâlcea, peste garduri și fânețuri ca nebunii. Jos în vatra taberii, între bordee, e mare mișcare. Ofițerii dela celelalte companii sunt nedumeriți. Aflăm un lucru nou: e ordin să se împartă muniția de războiu pe oameni.

— Ce are a face, explică unul... E mai ușor de transportat așa, împărțită.

E o lumină de după amiază duminicală, cu soare care pare și el mai curând la plimbare, decât la lucru.

Orișan scoate o foaie de ziar, scrisă numai pe o față cu litere negre enorme. E o ediție specială: Mâine la ora cinci după amiază e convocat un consiliu de coroană.

Răsuflăm ușurați... vom pleca de aci.

In timpul acesta, depozitele se împart în spinarea oamenilor.

— Să știți că s'a hotărît neutralitatea definitivă... Se retrag toate trupele. Uite, pe căpitanul Dimiu.

Pe potecă, greoaie și masivă silueta verzue a Comandantului de batalion se desenează ca a unui uriaș tihnit.

— Hai să vedem ce e, că vine dela regiment.

Și-l întâmpinăm în grup, încă înainte de a coborî ca un cioban pe coastă.

Scoate chipiul, se șterge de nădușeală și pe mustața plină, blondă și apoi cu mai multă spaimă decât solemnitate.

— Domnilor, e războiu... și m'a făcut maior. Ne arată pe umeri galonul lat. « Acum stați jos, aci pe iarbă, să vă dictez ordinul de luptă » și iar, mânios către un soldat care asculta încremenit. « Ce e mă? du-te 'n mâța de-aici »...

Nimeni nu spune o vorbă. Noul maior reia, după ce ne-am așezat:

— Domnilor, vă atrag luarea aminte că e ordin de războiu... nu de manevre ca altă dată.

Precizarea e de prisos. Cu picioarele înmuiate ne-am înghesuit alături pe iarbă. A scos din buzunar un carnet şi dictează:

La ora 5 adunarea batalionului pe companii jos în tabără.

La ora 5½ se împart efectele de mobilizare.

La ora 5¾ se împart, de fiecare om două sute de cartuşe de războiu.

La ora 6 batalionul III se pune în coloană de marş cu direcţia satul Dâmbovicioara, spre regiment.

XX se încolonează pe şoseaua Vama Giuvala, în ordinea următoare:

Batalionul III cu companiile în ordine 9, 10, 12.

Batalionul II cu companiile în ordine 5, 6, 7, 8.

Compania noua constitue avangarda regimentului.

Compania 11 la dispoziţia brigăzii.

La ora 8 p. m. Regimentul se pune în mişcare cu direcţia Vama Giuvala.

Scriu lungit în iarbă, acest întâiu ordin de luptă al armatei române în războiul cel mare, pe o carte poştală, cu colţurile răsucite, luată cu cine ştie ce gând, singurul petec de hârtie pe care-l am. Mă gândesc cui să o trimit mai târziu şi mi se face în suflet un gol cât lumea, neaşteptat. Peisajul muntos are acum sectoare de umbre lungi crepusculare şi de soare viu.

Maiorul face un efort de concentrare:

— Cine comandă plotonul întâiu dela a noua?

Cineva dă numele meu şi mi se pare că nu mai e al meu.

— Gheorghidiule, ai să fii diseară vârful avangardei, ştii să te desfăşori? Să-ţi alegi oameni sdravăni de patrulă. Domnilor, alegeţi din vreme patrulele de siguranţă pe flancuri.

Şi acum, vă rog, treceţi la executare... Dumnezeu să ne ajute.

CARTEA A DOUA

INTÂIA NOAPTE DE RĂZBOIU

Timp de o oră e în tabără o învălmăşeală de neînchipuit. Plotonierii majori se împart în zece, aleargă de colo până colo, înjură, strigă, aruncă efecte de tot soiul în braţele oamenilor. Mi se pare că totul merge însă prea încet, că nimeni nu va fi gata la ora ordonată. O parte din oameni s'au aliniat pe companii în faţa bordeielor şi primesc, răcniţi pe nume, de-gradaţi, bocanci. Unii încearcă o veselie strepezită, la care alţii surâd ca nişte bolnavi. Gândul că la ora opt seara deschid focul, că în două ore care totuşi vor trece, aşa cum au trecut de atâtea ori în vieaţa mea, cum au trecut când aşteptam într'o gară, când aşteptam la birou, cum aştepţi după amiaza o vizită, mă sfârşeşte ca o febră uscată. Faptul că voi năvăli, ca în cărţile de cetire, împotriva unor tranşee, înţesate de armată duşmană, că voi fi subt baraje de artilerie, mă uluieşte, pare scris de o mână nevăzută.

De patruzeci de ani n'a mai fost războiu, cărţile de cetire s'au oprit la pagina dela 77 şi acum eu deschid focul. Mi se pare asta una dintre acele coincidenţe ciudate, mari cât un orizont.

Ofiţerii sunt toţi mult mai tăcuţi decât trupa. Căpitanul Floroiu, mic, blond, cu faţa lui îmbătrânită înainte de vreme, mă îndeamnă să las oamenii în grija plotonierilor şi să-mi fac bagajele.

Mi se pare o enormitate, ceva absolut fără sens.

Bagajele? Mai am eu nevoie de bagaje? Dar după primele cinci minute de luptă, voiu mai fi oare în vieaţă?

— Nu se ştie, cine are zile scapă.

— Domnule căpitan, voiu scăpa la opt şi cinci, la nouă, voiu trăi poate până la ora zece diseară... Dar crezi că vom mai vedea noi soarele de mâine?

Tace înfiorat de gânduri şi pe urmă:

— Scrie vreo scrisoare, şi îşi urmează aţa gândului din el.

Cui să scriu? Toţi ai mei s'a depărtat în clipa asta, efectiv, la zecile şi sutele de kilometri unde sunt. Nu-i voiu mai vedea niciodată, ca pe locuitorii Norvegiei, ai Perului, ai Sidney-ului, despre care ştiu că există totuşi.

Imi arde întreg corpul, e un neastâmpăr al trupului care contrastează cu liniştea şi egalitatea imensă a gândurilor mele. Nu mai pot sta în loc, bănuind că diseară nu vom putea fi gata. Mă voiu duce şi-acasă, în odăiţa mea, căci, deşi sunt înfrigurat şi grăbit, n'am ce face.

In faţa casei, Ioana cu cei doi copilaşi ai ei s'au rânduit ca la intrarea în biserică, iar micuţii îmi strigă cu mânuţele căzute jos, cu glas înlăcrimat:

— Să trăiţi, domnule...

Incremenesc: « Să trăiesc? » Ce sens de început de veac are vorba asta acum..?

Cum o să trăiesc diseară prin focuri de infanterie, prin lupte de baionetă, prin sute de explozii de obuze? Le dau bani şi ei îmi sărută mâna, aci în munte în asfinţitul soarelui de vară. Nici odată n'am acceptat dovezi de acestea de respect şi prietenie. M'au jignit, dar acum îi strâng la piept pe copiii aceştia, ca pe nişte pui de pasăre.

— Dumitre, pune tot ce avem în lada de bagaje. Bagă de seamă!

— Am şi încărcat lada, dom' sublocotenent.

S'a iscat parcă, strein de mine, un fluid care îmi ia înainte, ori unde merg. Doar la cincizeci de paşi, dincolo, la ei nici un semn. E tot Duminică şi după amiază goală şi leneşe care stă în loc.

— ...dar au mai rămas lucruri... Ce facem cu ele?

— Lasă-le Ioanei aici.

— Nu puneţi bocancii? Cum o să rămâneţi aşa?

Sunt îmbrăcat în aceeaş bluză uşoară, pantaloni de raitcort şi ghete de chevrou subţire, cu moletiere. Cum am fost eri la Câmpulung.

— Nu, Dumitre, rămân aşa. Până la ora zece e destul şi aşa... Imi fulgeră o clipă prin minte, să fug la Câmpulung, să am o explicaţie cu nevastă-mea. Risc cel mult să fiu împuşcat... Tot voiu muri la noapte...

Ce să-mi explice? Ce importanţă mai au pentru mine lămuririle ei? Tot ce a fost aseară, absolut tot, e parcă numai văzut şi înţeles de mine, nu şi simţit, aşa cum anestezia locală te lasă să vezi toată operaţia, să

simţi izbitura şi tăetura bisturiului, dar să nu ai o durere. Din oamenii aceia, din lumea lor cu bu(... şi desnădejdi, cu permise şi aniversări, care era lumea mea, m'am desprins odată cu camarazii mei — ca pe un vas nevăzut. De câteva zeci de minute, o parte dintre noi suntem morţi, efectiv în starea unor condamnaţi cărora li s'a respins cererea de graţiere, în ajun.

Acum oamenii de aici, blestemaţii în uniformă, îmi sunt singurii aproape şi sunt mai aproape de ei decât de mama şi de surorile mele.

Orgoliului meu i se pune acum, de altfel şi o altă problemă. Nu pot să dezertez, căci mai ales, n'aşi vrea să existe pe lume o experienţă definitivă, ca aceea pe care o voiu face, dela care să lipsesc, mai exact, să lipsească ea din întregul meu sufletesc. Ar avea faţă de mine, cei cari au fost acolo, o superioritate, care mi se pare inacceptabilă. Ar constitui pentru mine o limitare. Imi putusem permite atâtea gesturi până acum, pentrucă aveam un motiv şi o scuză: căutam o verificare şi o identificare a eului meu. Cu un eu limitat, în infinitul lumii, nici un punct de vedere, nici o stabilire de raporturi nu mai era posibilă şi deci nici o putinţă de realizare sufletească. O asemenea carenţă, de nereparat, ar fi fost şi o descalificare. Conştiinţa mea îmi permitea aseară să ucid, să mă judec deasupra legilor, pentrucă nu aveam să-mi reproşez, în sistemul meu sufletesc, nimic, dar tocmai de aceea nu-mi permite laşitatea de a evita un pericol, pe care soldaţii cei mulţi nu-l puteau evita. Lipsit de

...e talent, în lumea asta muritoare, fără să cred în ...mnezeu, nu m'aş fi putut realiza — şi am încercat-o — decât într'o dragoste absolută. M'am înşelat odată, aş mai putea încă încerca, din nou, de aceea nu vreau să fiu scăzut, dela început chiar, faţă de femei, prin nici o lipsă în organismul sufletesc.

Grăbesc la magazia de armament să număr cartuşele, dar e de prisos, căci debandada e din cale afară de mare. Impresia asta de improvizat îmi dă o nelinişte de panică. Alerg fără rost în toate părţile, în bâlciul ăsta de oameni, cari diseară vor juca, fiecare în parte, tragedia pe care era s'o joc doar eu aseară.

Doi soldaţi dela aprovizionare, umblă de colo până colo pe cărărue, cu câte un sfert de bou pe umeri.

— Domnule sublocotenent, ce facem cu carnea asta?

Râd galben.

— Cine mai vrea să mănânce, mă?.. Cine o să aibă chef de mâncare mâine, chiar dintre cei ce vor mai trăi?

— Dom sublocotenent, dar ce să facem cu ea?

— Aruncaţi-o.

Se întunecă înfiripat şi timpul trece fără ca nimeni şi nimic să-l poată opri. Imi ard buzele.

In odăiţa popotei comandantului companiei, cu cellalţi doi ofiţeri dela companie, iau ca gustare chiftele prăjite (gătite în gândul celui ce le-a frământat acum o oră, pentru altfel de oameni şi altă seară) şi câte un pahar de vin.

— Ia şi d-ta ceva... mai prindem niţică inimă. Şi... cine ştie ce se mai întâmplă diseară.

Nu simt nici o nevoe, nici o dorinţă, şi orice încercare, fie şi de a mânca numai, ar strica plinul unui cerc.

— Cât e ceasul?

Şi întrebarea halucinantă, acum, parcă picură în suflet.

— Şase fără cinci. Mai sunt cinci minute.

— La companie.

Incep şuerături, oamenii se încolonează cu zgomot de bidoane, arme şi lopeţi. Incă mai sunt strigate: Niculae Fira... Niculae Fira... vino de ia mantaua lui domn plotonier major. Inserarea abate şi pe cei cari mai făceau glume. Coborîm şchiopătând pe alt drum, un drum de bolovani, decât cel străbătut de mine aseară. Nimeni nu mai scoate o vorbă. Jos ne aşteaptă celălalt batalion, gata încolonat. Sunt peste toată valea, în înserare, numai grămezi şi siluete mute de soldaţi, ca o turmă cenuşie.

Mă chiamă colonelul, care a rămas comandant titular al regimentului. Caută să-şi stăpânească desarticularea prin formele reglementare. Sunt de faţă şi cea mai mare parte dintre ofiţeri.

— Va să zică eşti vârful avangărzii? Auz că te cunoşti cu comandantul companiei din vamă? Uite ce faci.

Mi se pare de necrezut că mie mi se spune asta.

— ...Trimiţi doi oameni ca să se apropie de bara vărgată... grănicerul nostru va cere foc finanţului ungur. In clipa aceea, cei doi oameni sar la el şi îi pun baionetele în dreptul gâtului, strigându-i să tacă. Dacă ţipă, îl străpung.

— Dar dacă...

— Taci. Locotenentul locueşte la vamă? nu? Cu patru oameni pătrunzi la el, cu armele întinse, şi-i explici că s'a declarat războiul, că nu-i facem nimic, dacă se predă. Ceilalţi oameni năvălesc în cazarmă apoi. Şi, către căpitanul Floroiu, d-ta, fireşte, vii imediat după el şi înconjuri cazarma.

Pornim. Din cauza muntelui, s'a întunecat de tot. Ajung în şoseaua cea mare, cu regimentul după mine şi mă opresc. Un ofiţer de legătură îmi spune că s'a contramandat ordinul, că va trece înainte regimentul XR vecin de brigadă.

Incerc să pun orânduială între oamenii cari se grămădesc unii într'alţii.

— Cum te chiamă băete?

Mormăie ceva sdruncinat, de neînţeles.

— Dar tu cine eşti..? în ce grupă eşti?

— Nu... nu... eu... să..:

Au trupuri de găini, moi. Ii mişc cu mâna din loc în loc şi rămân unde îi pun, sleiţi. De altminteri şi vocile ofiţerilor parcă şchioapătă. In jurul nostru, dincolo de cei cinci paşi până unde vedem, cine ştie ce prăpăstii, de moarte, ce scene de bestialitate, ascunde noaptea asta, atât de neagră că nu se poate deosebi nici o siluetă măcar. N'or fi început alţii lupta? Dac'au pornit în acelaşi timp cu noi, şi ei, din întunerec?

Sunt fericit că nu mai atac cel dintâi şi mă trântesc jos în iarba caldă încă de soare.

Mă gândesc la măcelul care va fi peste 30—40 de minute. Cranii sfărâmate de paturi de armă, trupuri

străpunse şi prăbuşite sub picioarele celor care vin din urmă. Facle şi urlete. Explozii de obuze care să doboare rânduri întregi. Ştiu că voiu muri, dar mă întreb dacă voiu putea îndura fizic, rana care-mi va sfâşia trupul. Şi un gând stărue, plutind peste toate, ca o întrebare: pentru mine anume, cum va fi? glonţ... baionetă sau explozie de obuz?

XX înainte..! E o poruncă venită din om în om. Ridic oamenii ca pe bolnavi şi pornim pe şoseaua care nu se mai vede albă. Singura apărare în noapte îmi sunt tovarăşii, suntem ca nişte călători atacaţi de lupi şi trebuie să ne apărăm spate în spate, căci ori unde, de jur împrejur e moartea de fier şi gloanţe. In clipa asta încă, putem fi surprinşi. Regulamentul cere patrule la câteva sute de metri pe dreapta şi pe stânga. Numesc oamenii, dar nimeni nu se desprinde. Alerg şi îi sgudui, trimiţându-i în noapte, dar nu se duc, sleiţi, decât la trei paşi şi continuă să meargă apoi târît, alături de noi. Renunţ... Fie ce-o fi.

Intr'un tablou strein, în golul minţii, văd în clipa asta limpede şi departe de ai mei, pe nevastă-mea, amantul ei, dar n'am timp să mă opresc, să-l fixez, ca să privesc. Bucuriile şi minciunile lor sunt puerile faţă de oamenii aceştia, dintre cari unii vor muri peste zece, cincisprezece minute, alţi mâine, poimâine, săptămâna viitoare. Dintr'o dată, din noaptea dinaintea noastră, unde e vieaţă şi mişcare cu oameni, din care noi nu vedem şi nu ştim nimic, ca o solie dintr'un gol, din bezna unei odăi întunecate, s'aude o răpăială de focuri plesnite de arme. E singură în tot cuprinsul lumii.

E originară ca întâiul om pe pământ şi nu o voiu uita până la sfârşitul vieţii, niciodată. Parcă o morişcă mare, de Moşi s'a învârtit repede, dar sunetul, mă întreb, la ce corespunde în noapte, acolo, cine a tras, cine a căzut?

Zarii au fost aruncaţi.

Compania şi, bănuesc, tot regimentul, s'a întors răsucit în loc, de spaimă şi oamenii sunt gata de fugă. Urlu scos din minţi, la gândul goanei nebune, care ar fi mai rea ca moartea: « Pe loc, staţi pe loc ».

Se opresc toţi sfârşiţi, căci nu au voinţa să fugă şi după câteva clipe reluăm marşul, târît ca după mort.

Identific, după dâmb şi după ocolul şoselei, locul unde suntem. Fac socoteala aproximativă şi găsesc că avantgarda regimentului XR, a trecut sigur dincolo de vamă. Aşa dar evenimentul s'a consumat. Intâmplarea de vorbe şi cărţi, a devenit piatră, stofă, armă, o noapte anume. Am trecut dincolo, peste linia punctată pe care am desenat-o zece ani în şcoală.

— Uitaţi... uitaţi...

Dinainte vine între două sentinele, cu armele îndreptate spre el, un prizonier (nu mai încape îndoială). E plotonierul Bela Kiss, îl cunosc acum după pantalonii de dril alb.

Iată deci întâiul prizonier în acest războiu la care iau parte. Oamenii şi-au mai revenit puţin. Seara de cenuşe oarbă a devenit întuneric străveziu. Trecem şi noi prin vamă. Bara e ruptă, jos lângă ea e un mort. Un rănit e sprijinit pe genunchi de către un soldat.

— Ce-a fost camarade? întreb în treacăt.

— O luptă scurtă... domnul colonel P... B... e rănit de moarte. Uite-l.

Aflu ceva mai târziu că în momentul când a fost somată, santinela ungurească a ţipat, locotenentul Sigismund Layos, a eşit în prag, a tras cu revolverul în direcţia grupului, aşa în noapte, şi glonţul lui a nemerit în cap pe colonel, care venise în fruntea avant-gardei. Pe urmă, după un schimb de focuri, ungurii au fugit cu toţii. Asta exista adineaori în noaptea neagră şi noi nu vedeam nimic ca şi când n'ar fi fost aşa: cum nu văd nimic de pildă, vizitatorii într'un simplu parc comunal. Mi se comunică din urmă că regimentul XR a luat-o la dreapta, că nu mai am pe nimeni înaintea mea de parcă s'ar fi dat la o parte o perdea şi deci să mă desfăşor în avantgardă. E o imposibilitate. Iau o distanţă la o sută-două de metri înaintea companiei, dar patrulele nu se duc la mai mult de zece paşi de mine.

Sunt înaintea tuturor milioanelor din neamul meu, în faţa mea cu o şosea, cu garduri, cu întunerec şi cu moartea plutind în toate.

Avem dela începutul serii toţi baionetele la armă şi formaţia de luptă.

Ordinul e să cercetăm tot ce întâlnim în cale. Mergem destul de încet, dibuit, şi cei din faţa mea sunt ca umbre închegate din întunerec. Ne aşteptăm la un atac scurt, prin surprindere.

Intâlnim după un timp o casă pe stânga... are curte cu gard înalt, iar înăuntru se văd lumini. Ne oprim, dau ordin oamenilor din faţă să sară peste gardul înalt

dar nu se mişcă nimeni. Sar eu ulucile, încurcându-mă în sabie, şi atunci vin şi ei după mine. In casa cu două odăi, în dreapta şi în stânga, sunt aprinse zeci de lumânări ca la mort şi o româncă, nouă parcă, se închină speriată. Cinci, şase copii, stau lungiţi pe jos. întreb dacă au fost unguri, unde sunt, iau trei-patru lumânări în buzunar, şi pornim mai departe. Ordin din urmă vine, să căutăm o călăuză.

Iată altă casă. E moartă şi ghemuită în întunerec toată. Batem în poartă. O femee ne lămureşte că au fost ungurii chiar la ei, dar au fugit, lăsând în grabă în bătătură, tot ce-au avut.

Pe prispă e o arătare de om.

— E bărbatul dumitale?

— Da, e bărbatul meu, dar e beteag, de aceea l-or fi lăsat.

— Nu-i nimic, merge cu noi, îl luăm călăuză.

E cu pantaloni albi, cu cămaşă aspră, ţăran de ai noştri şi opunerea lui desnădăjduită nici nu ne întârzie măcar. Il luăm şi pornim înainte.

Intunerecul s'a făcut mai omenesc. Mă uit la ceas, e aproape zece seara. Aşa dar au trecut cele două ore — aşa au fost — şi suprapuse imaginei mele dinainte sunt surprinzătoare prin golul lor.

Un pod, despre care ştim că e minat. Ne oprim. Ordin din urmă iar, să treacă o grupă neapărat şi fără întârziere. Oamenii şovăie, fireşte...

— Bine, atunci trec eu.

— Trec şi eu, dom' sublocotenent. E ordonanţa mea...

— Şi eu. E caporalul Nicolae Zamfir.

Trecem toţi şi nu se întâmplă nimic (tocmai a doua zi a sărit, subt o căruţă).

O pădure mijită, mai mult ghicită, de o parte şi de alta a drumului, ne dă un soiu de atenţie crispată, dar după ce trecem de ea, şi ocolim un bot de deal, mereu cu baionetele înfipte în întunerec, priveliştea se deschide larg de tot, imensă, fantastică de parcă suntem în pragul altei lumi. Totul coboară ca în spre o vale dulce şi vederea e înlesnită, de zecile de focuri uriaşe care ard pretutindeni. Cât ajungi cu ochii, case ard ca vâlvătăi care luminează ca nişte înalte torţe. Ţinutul Branului întreg, înconjurat de munţi, apare astfel cu drumurile lui, cu sate, biserici, grupuri de copaci cari nu pot fugi de îmbrăţişarea focului. Sublocotenentul Orişan vine din urmă să privească şi el ridicarea şi căderea flacărilor, cari înalţă şi coboară cerul. Ard şi numeroase şire de paie, anume, se vede, ca să le lumineze lor — celor ascunşi în întuneric, aşezaţi cine ştie cum — venirea noastră. Voiu pricepe mai târziu că întunerecul e de neîndurat în războiu, pentru toată lumea. Oamenii s'au mai desgheţat. Frumuseţea priveliştii şi gândul, că oricum, moartea nu vine din întuneric, dela doi paşi, ca ăl necurat, că duşmanul e abia jos în vale, că nu e o chestie de secunde, iar clipa nu e definitivă, ne mai linişteşte puţin. Pornim cu mai mult curaj, mai repede la vale, pe şoseaua de acum albă.

Dar când ne apropiem de Bran, vedem cu spaimă că înspre noi înaintează, plutind larg, un vultur uria[illegible] de foc, pe care nu-l poţi privi, ca pe discul soarel[illegible] Batalionul întreg s'a trântit îngrozit în şanţurile şos[illegible]

şi aşteaptă sfârşitul lumii. Că s'a speriat e din pricină că la regiment nimeni nu ne-a arătat ce e o rachetă, iar că s'a trântit în şanţ a fost mişcarea cea mai indicată.

Incepe o răpăială de focuri care creşte şi descreşte ca şi când ar fi pe un portativ în spaţiu.

Inaintăm iar, când iată că pe şosea apar în lămurirea focului siluete omeneşti. In asemnea împrejurări toate siluetele sunt de duşmani. Ne apropiem şi vedem totuş că sunt soldaţi din regimentul XR, care a pătruns în Bran ocolind şi dă o luptă de stradă. Ne oprim în lumina ca ziua, chiar în marginea târgului. Sunt atât de prins de belşugul de vederi şi de senzaţii din afară, că nu am timp să-mi mai simt sufletul. Acum ştiu cum va fi. Mă uit la ceas, e miezul nopţii. Răpăiala de focuri amuţeşte din când în când, pe urmă creşte, dar nu se coboară niciodată de tot, ci urcă şi scade capricios ca ţâşnirea şi jocul apei, din avuzul în soare. Trage cineva din noapte în noi şi aud primele gloanţe, trecându-mi pe la ureche. Sânt ei, întâia dată de faţă. Voiu şti mai târziu că toate gloanţele, mieunând, trec pe la ureche. Oamenii se aruncă disperaţi în şanţurile şoselei. Vâră numai capetele sub podeţele din dreptul caselor, lăsând trupurile afară, ca nişte struţi. Ii strig pe nume pe câţiva dintre ei, dar e de prisos. Rămân în picioare pe şosea ca să le arăt că nu e nimic, cum gustă părinţii din doctorie, ca să încurajeze copiii s'o ia. Dar doctoria e o noutate şi fac o sforţare căptuşită. [illegible]oanţele, e drept, vin rare, şi lovesc rupând din co-[illegible], în praful din şosea, în gardul caselor vechi care [illegible]neşte rupându-se sgomotos.

Din urmă vine pe lângă oameni, căpitanul. Il văd parcă acum din nou. E mic ca o fetiță, cu mustața plină tunsă scurt, îmbătrânit de timpuriu.

— Ce facem?

— Aşteptăm ordine noi, de la brigadier.

Coboară spre noi pe şosea, din târg, un grup. Gloanțe puține, numărând parcă rar şi piuit, vin înspre noi, muşcând scurt din gard şi din praful şoselei. Ştiu atât de bine că voiu muri în noaptea asta, încât mi-e absolut indiferent pericolul localizat. Găsesc chiar că n'ar fi de loc mai dezagreabilă moartea aci, decât în flăcări.

Căci iată, se aude o detunătură puternică, dar parcă nu în raport cu erupția de lumină şi fărâmături negre, pe care o produce.

— Au aruncat podul, cu ai noştri, în aer, Gheorghidiule. Mă duc înapoi să văd ce facem.

Incerc să trag de picioare oamenii, care-s mereu cu capetele vârîte subt podețe. Când în sfârşit au văzut cât de greu nimeresc gloanțele, şi-au mai venit în fire.

Din târg, se aude acum un tropot ca de escadroane în galop pe şosea, în spre noi. Oamenii mei au sărit şanțul şoselei şi întorcându-se ca într'o arie, au început fuga. Sar în mijlocul lor, strig pe nume pe gradați, pe cei pe care-i am în față şi scurt, cu răsuflarea suspendată, se opresc. Coboară iar în şanț, cu baionetele întinse alături.

Rămân singur în picioare şi aştept să văd ce vine.

Ştiu acum că s'a apropiat, ca de fier nevăzut, clipa definitivă.

Coboară spre noi, alergând, zeci şi zeci de oameni, cât e de largă şoseaua. Lumina flăcărilor e atât de albă, în cât îi recunosc. Fac umbre negre lungite în praf. Sunt ai noştri. Intind brațele ca o barieră.

— Stați... ce e cu voi?

Gâfâie sbuciumat, vorbesc fără să privească.

— Ne-au prăpădit, ordin de retragere.

Am înghețat... e întâiul moment de groază acută pe care-l am şi răspund sâcâit, uscat, grăbit.

— Nu e nici un ordin de retragere. Apoi, desnădăjduit: Plotonul întâiu ocupă şoseaua.

Oamenii mei sunt la comandă, în mijlocul şoselei.

Şi către grămada de zeci de fugari: intrați în curtea asta. Oprirea în loc i-a mai calmat, ca un exercițiu siluitor. Intră ca o turmă în ograda gospodărească, unde de altfel sunt adăpostiți de casă.

Alt tropot pe şosea... alt grup, mai mare încă, vine din târg.

Oamenii mei strigă acum singuri, încălziți, când văd că sunt alții mai slabi de înger ca ei: în curte... în curte, pe dreapta.

Al treilea grup, o companie întreagă cu ofițerii ei, vine fugind îngrozită:

— Loc, faceți loc.

Ies înainte, răcnind, cu sabia întinsă:

— « Stați ».

Dar nu vor să asculte, sbiară numai.

— « E retragere... suntem cu domnul căpitan. Şi s'au oprit în aşteptare, cum pândeşte un om care vrea să scoboare, pe scara unei trăsuri. Imi arată pe căpitan.

— Domnule căpitan, unde plecaţi?

— E retragere... ne-au prăpădit batalioanele. Şi îmi spune cu ce companie e.

Cu vocea palidă, înălbit de această idee a fugii, îl lămuresc scurt:

— Nu e nici un ordin de retragere... intraţi în curtea asta, şi le arăt o curte pe stânga.

— Trebue să trec.

Urlu către ai mei:

— Niculae Marin, băgaţi baioneta în cine vrea să treacă de voi.

Inmuiat, căpitanul intră cu compania în curte, după casă.

Iar se face linişte. Din urmă nici un ordin, dar vine căpitanul meu, căruia îi explic situaţia regimentului vecin.

— Noi nu intervenim?

— Mi se pare că nu.

Simt o bucurie de scurt sbor, ca şi când nu mai sunt scos la lecţie când nu ştiu nimic, de un profesor rău: aşteptăm aci?

— Ce vrei să facem?

Vine din urmă şi sublocotenentul Orişan, ca să vadă ce e. Gloanţele s'au rărit acum şi mai mult, răpăiala de focuri a devenit scăzută ca o cicăleală.

Orişan are obsesii tactice.

— De ce nu intervenim?

— Nu ştiu.

— Domnule căpitan, văd că şi artileria noastră e inactivă ca şi a lor.

— E luptă de stradă... Ce să caute artileria?

— Să tragă în rezerve... în noi.

— Las'o, mai bine aşa.

— Ascultă Gheorghidiule, hai noi în târg, să vedem ce e. Hai, până la pod.

— Haide...

Căpitanul ne întreabă, nemulţumit:

— Ce să căutaţi acolo?

— Să vedem ce e.

Apăsarea asta, de a nu cunoaşte ceeace se întâmplă înainte, ştiu acum că e, în războiu, pentru unii de neîndurat, aşa cum de neîndurat mi-era, în ajun, incertitudinea, dacă sunt înşelat sau nu.

Casele cu curţi mari sunt în spre marginea asta mai aproape de felul românesc, dar au în faţă garduri înalte. Am luat călăuza cu noi şi mergem înainte. Mai vin din sus răniţi şi oameni cari au părăsit lupta, iscând în lumina focului, forme dedublate.

Dintr'o curte suntem chemaţi.

— Cine sunteţi:

— Din XX... dar d-voastră?

— Comandantul lui XR... Care-i situaţia?

— XX e încolonat pe şosea... două companii ale d-voastră sunt înapoi într'o curte.

— Faceţi-le rezerve, întăreşte Orişan.

Suntem acum de-abinelea în târg şi lumina a coborît.

La o mică răspântie, în faţa unei brutării, pare-se cu masa goală de pâine în afară, câteva umbre... Incremenim pe loc.

— Cine-i? Stai.

Nici un răspuns, umbrele au dispărut.

— Gheorghidiule, revolverul tău e încărcat, că eu n'am nici un cartuş?

Revolverul meu... Imi vine în minte, toată întâmplarea dela Câmpulung, cum i s'ar aminti unui bolnav că a delirat. Caut în buzunar şi nu găsesc nimic.

— Nu-l am, cred că l-am pierdut.

Şi ne întoarcem la ai noştri.

Au scăzut focurile mari şi impresia e poate din cauza că şi lupta s'a domolit. Găsesc un grup întreg de ofiţeri din XX, veniţi dinapoi. Sunt toţi cu sufletele îndoite.

— Cine ar fi crezut? aruncă unul şi toţi tac gândind la fel abătut.

Mai discutaserăm între noi la popotă şi eu fusesem în discuţie, ceeea ce se numea pe atunci, un « antiintervenţionist ». Pesimismul meu e şi mai greu acum, iar purtarea mea în astă noapte, destul de desprinsă, îmi dă un fel de obiectivitate, parcă ştiinţifică, atunci când spun:

— Am impresia că mâine vom lupta în jurul Rucărului.

Căpitanul micuţ şi prea gânditor întreabă cu teamă:

— Crezi că ne vor ataca?

— Socot că da... Azi au fost surprinşi, dar dacă primesc întăriri, nu văd de ce nu ne-ar ataca.

Ofiţerii mă aprobă cu privirile grele şi obosite, cu gândurile aiurea.

Noaptea scurtă de vară, e pe sfârşite. Focurile s'au stins, târziu ca după o serbare de noapte şi acum întunerecul se strânge, fără să se facă opac.

— Cum vom putea sta mâine aşa pe şosea? Ce facem?

— Hai, la companii şi om vedea.

Oamenii mă întreabă şi ei, ce facem. Suntem neliniştiţi, căci dacă ne apucă ziua, aşa încolonaţi pe şoseaua albă, suntem pradă sigură mitralierelor. In târg e aproape linişte şi liniştea asta, când ştim că toţi ochii sunt deschişi ca ai şerpilor în umbră, că şi ceilalţi aşteaptă poate, ca şi noi, e mai grozavă ca lupta.

Incepe să se albească întunerecul care-şi pierduse toată puterea. Acum oamenii, cenuşii şi ei, nu se mai disting de loc.

Soseşte din urmă colonelul, greoi şi masiv.

— Gheorghidiule, vino cu oamenii după mine.

Vrea să sară gardul unei grădini, dar gardul se prăbuşeşte sub greutatea lui. O iau la fugă după el, şi oamenii după mine, peste răsaduri de varză albăstrie şi de morcovi. Ghetele subţiri de şevrou se încalţă cu pământ ca nişte galoşi. Om de cincizeci de ani, colonelul aleargă cu paşii mari, cari fac să sară pământul fărămiţos în dreapta şi în stânga. Mă întreb, în fugă, dacă toţi oamenii au baionetele puse. Toată priveliştea cu linii subţiri, desenate ca în estampele japoneze, în zori a devenit viu liliachie. Inţeleg că vom înconjura târgul ca să dăm un « atac de flanc ». Călcăm prin albia unui pârâu până la genunchi, dar nu simt nici urmă de umezeală. Imi trec limba peste buzele arse ca de o spuzeală. Intrăm într'o livadă şi după ce am alergat prin ea, începem urcuşul unei coaste. Inţeleg şi mă îngrozesc. Stă deasupra noastră, ca o cetate de

sute de metri înaltă, prăpăstioasă, Măgura Branului. Pornim la asaltul ei, mereu în fugă, târînd după noi coloana care şi-a pierdut peste garduri şi pârâu, forma.

Ne-au văzut şi începe miorlăitul lung al gloanţelor. Aud în urmă vaiete: primii căzuţi... Mă emoţionează abstract ca un număr, etichetat de muzeu. « Primii răniţi în acest războiu ».

Gâfâi, îmi arde gura... Mă abat, tot din fugă, şi culeg din merele scuturate, cine ştie, trântite de gloanţele care lovesc în trunchiu.

Ii văd acum, pe cei de sus ca pe parapetele şi balustradele unui castel medieval, dar alergăm mereu urcând spre ei, toţi după colonel, de parcă ne-am ţine de mână.

Ajungem într'o parte unde peretele e atât de drept şi înalt, că nu mai pot trage nici ei. Comunicăm în urmă: « Regimentul se adună în unghiul mort ».

Iată-ne pe toţi, mai mult îngrămădiţi, ca într'un repaos tihnit în livadă. A răsărit soarele peste câmpul de luptă. Deasupra noastră e peretele Măgurii cu stâncile lui, dar înapoia noastră spectacolul e neasemuit. Ca într'un tablou istoric vin din ţară, paralele, coloane de soldaţi. Pe şosea şi peste livezi. Vine şi artilerie, vin şi căruţe. Acum trage pe deasupra capetelor noastre artileria austriacă. Numai două tunuri, cari ajung însă departe înapoi, spre vamă şi lovesc pare-se, în plin. E uimitoare această punere cu mâna, acest braţ nevăzut, întins înalt pe deasupra capetelor noastre, care cade acolo, poate la opt, nouă kilometri, precis ca un pumn

Ziua aceasta pe care n'o mai aşteptam, e altfel pentru mine. Parcă sunt într'un peisaj nelumesc. Simt ce trebuie să simtă morţii când străbat livezile şi plaiurile văzduhului. E parcă mai uşoară lupta ziua. Oamenii s'au înviorat cu toţii. Sunt sigur că o să mor, dar prefer să-mi aleg singur moartea. Acum înţeleg de ce întotdeauna condamnaţii au avut preferinţe între cap tăiat, spânzurătoare, împuşcare. Am şi eu acum preferinţe. Vreau să provoc admiraţia sfioasă a camarazilor, singurii cari există acum real pentru mine, căci tot restul lumii e numai teoretic. Aşa cum cei cari mergeau la ghilotină preferau, în loc să urle de durere, să ia atitudini. I-am văzut pe camarazii mei ce sensibili sunt şi voi continua. Mă gândesc în treacăt, că mâine seară, cei de acasă ar putea afla, din ziare, că m'am purtat uluitor, aşa cum mă gândeam uneori înainte de războiu (vis de băiat care vrea să se facă mare actor) dar acum, şi admiraţia şi ura lor îmi sunt şterse, indiferente.

Declasaţii în societate, sau chiar numai cei ocoliţi într'un salon, încep să aibă un orgoliu de izolaţi, de nedreptăţiţi, cari caută să transforme excluderea în avantaj. Oamenii de aci împărtăşesc destinul meu şi a trebuit un neînchipuit concurs de întâmplări ca să fim toţi aci, cari suntem, adunaţi pe fire deosebite, în clipa hotărîtoare.

Stăm aproape două ore aşa. E răcoritor ce sentiment de încredere îţi dă superioritatea, pe care ai tăi o au asupra inamicului. De vreme ce tu tot mori, e ciudat, dar preferi să fie când ataci şi nu când fugi. Cred că

senzaţia aceasta împacă un sentiment fundamental: atacând, îţi alegi tu, parcă, moartea: urmărit de altul şi ajuns din urmă, moartea ţi-e impusă. Eşti în clipa morţii, în întâiul caz un sinucigaş, în al doilea un ucis şi încerci toate sentimentele celui asasinat.

V'aţi întrebat, de altfel, ce s'ar întâmpla cu un om care are intenţiunea să se sinucidă, dacă în aceeaşi clipă cineva ar voi să-l asasineze?

Acum când văd batalioanele noastre venind peste plaiuri şi dealuri, mă gândesc în deosebi la sentimentele pe care le încearcă, privind, mai ales ei, cei cu cari luptăm.

Sublocotenentul Popescu, camarad de companie, mănâncă mere.

— Gheorghidiule, cum o fi ţara asta, când nu e războiu?

Ar fi simplu să ţi-o imaginezi fără soldaţi, dar ei fac azi esenţa acestui peisaj, încât nu-l poţi gândi fără ei, cum nu poţi gândi a patra dimensiune în natură. Soarele e acum deasupra dealurilor, care poartă dreptunghiuri de păduri negre, golurile de topaz ale păşunilor şi, ici-colo, viile verzi cu coperişurile roşii de ţiglă, care-ţi dau impresia că eşti în străinătate.

Colonelul, care îşi ştersese timp de două ceasuri chipiul şi fruntea de năduşeală, stând în iarba măruntă ca la o partidă de odihnă, şi în jurul căruia eram ca o turmă, hotărăşte plecarea.

— Azi noapte, al III-lea a început? Acum plecaţi întâi voi, Dolescule.

Maiorul Dolescu, care comandă batalionul II, măsoară speriat peretele.

— Nu pe aici, bre omule, luaţi-o mai la stânga, că e povârnişul mai dulce. Mergi cu oamenii pe lângă peretele ăsta, unul după altul, şi pe măsură ce ieşiţi în bătaia focurilor, vă desfăşuraţi.

Peste vreun sfert de oră, răpăiala vie de păcănituri ne arăta că în clipa asta cei cari au plecat, au dinainte o privelişte pe care noi, rezerva, n'o avem. E în mine ca o strângere de lumină şi cu toate că am mâncat câteva mere, buzele îmi ard mereu, uscate. Peste vreo jumătate de ceas, colonelul se scoală şi comanda n'are nimic militar în ea.

— Haideţi.

Pornim după el. După vre-o câteva sute de metri, la dreapta, povârnişul e atât de dulce, că poţi urca alergând. Comanda se dă iar apropiat, ca o aşezare la masă.

— « In trăgători şi ocolire la dreapta ». Risipiţi pe urmă, începem urcuşul.

Ii văd pe cei porniţi înaintea noastră, adăpostiţi după sfărâmături de stânci, trăgând mereu focuri, fără să ochească şi fără să înţeleg, acum, în cine trag.

Mă miră de asemeni, în prima clipă, că gloanţele vin destul de rar cu piuitul lor dur, de cearceaf sfâşiat în lung.

Colonelul aleargă acum lângă mine.

— Hai repede, înainte, repede.

Alerg mai iute şi reiau urlând:

— « Inainte ». Sunt la zece paşi înaintea tuturor, strigând necontenit « înainte ». Cei de sus, cari trag în noi, acum îi văd ,sunt căţăraţi pe crestături de stâncă,

aşa ca vulturii într'o imitaţie de munte în cuşcă. Ajung în dreptul unui soldat cu faţa culcată pe braţul drept, cu piciorul drept îndoit uşor dela genunchi. Şi ca mine, toţi oamenii îl privesc cu coada ochiului. Iată o mică tufă, cu câţi-va oameni, între copăcei subţiri. Mi-aduc aminte că am cetit într'o carte despre războiul dela 1870 a unui ofiţer german, că oamenii, ca să evite atacul se prefăceau răniţi, morţi şi că se ascundeau câte cinci-şase în dosul câte unui arbust, care n'ar fi putut adăposti niciunul măcar. Ocolesc în fugă, pe la ei.

— Ce e cu voi, aici?

Gem toţi, «suntem răniţi». Şi sunt plini de sânge. Oamenii mei mă ajung şi se lungesc jos.

Colonelul a obosit, se înăbuşe, cu obrazul văpaie.

— Domnule colonel, nu-i pentru d-voastră urcuşul ăsta... Lăsaţi-ne pe noi.

Gros şi înalt, cu ochii albaştri şi cu mustaţa plină, bălaie, i s'a înmuiat parcă şi gura de năduşală. Işi rupe copcile dela guler:

— Mergeţi înainte că vin şi eu.

Urlu mereu: înainte. Ştiu bine că nu voi avea tăria să vâr sabia mea şubredă în nimeni, dar poate ajuns la baionetă, totul va trece într'o clipă. Va fi năucitor, va fi ca într'o viziune. Voi pieri ca pe eşafod. Unii dintre oameni se lasă în genunchi, alţii se culcă.

Merg de-andaratelea, îi strig pe nume pe cei care vor să stea:

— Coltu, înainte!... Niculae, fuga, haide, nu sta.

Cei strigaţi, încep şi ei să urle: înainte, înainte! Merg, aşa de-andaratelea, cu sabia scoasă, la şapte

paşi înaintea oamenilor ca un şef de muzică militară la defilare. Ca o paranteză clipită, gândesc că asta nu e chiar «ploaie de gloanţe» şi constat că din cauză că oamenii sunt unii culcaţi, alţii în genunchi, ca şi atâţi în picioare, nu-ţi poţi da seama de pierderi.

Am trecut de cei din batalionul plecat, înaintea noastră. Au rămas pe loc, prinşi pe colţuri de stâncă şi de blocuri prăbuşite.

Toată lumea urlă mereu: înainte! şi am ajuns la douăzeci de paşi de creastă, dar sunt mai mult cu spatele întors, chemând oamenii pe nume. Spre norocul meu de ultim prag. Căci văd deodată inşi mulţi privindu-mă speriaţi, urlându-mi:

— Culcat, culcat...

Mă întorc cu faţa spre creasta sură, de care eram acum la şapte-opt paşi şi văd în acelaşi timp parte din unguri coborând dincolo de coastă, dar şi o ţeavă de armă întinsă arătător spre mine. Imi dau drumul jos, prăbuşit, şi mă nimeresc cu capul în dreptul unui bolovan cât o căldare de mare. Glonţul isbeşte în piatră ca în fruntea mea, cineva a ţipat în urmă. Cobor acum după cei fugiţi, dar simt că sgomotul rămâne în urma mea şi întors, nu mai văd pe nimeni. Inapoi. In plină culme un ofiţer îmi sare de gât, îmi pune mâna în guler.

— Prizonier, prizonier.

Când lucrurile se lămuresc, ne pufneşte pe toţi un râs ca de morţi.

Cadavrele şi cei rămaşi sunt înconjuraţi de soldaţi, cari parcă s'au trezit şi privesc. E mai ales cercetat

ungurul care trăsese în mine şi care, o clipă în urmă, fu străbătut de cinci-şase gloanţe. E cu mustaţa mică, aspră, blondă, gura groasă, ochii mici şi umerii obrajilor rotunji, ieşiţi. Oamenii i-au luat mantaua, raniţa. In buzunarul vestonului are scrisori şi două mere. Iau merele, mort de sete cum sunt, şi le mănânc. Din scrisori nu înţeleg niciun cuvânt. Colonelul s'a apropiat, cu privirea îngândurată, de cel mort şi scăldat în lumina amiezei.

— Straşnic soldat, domnule. Să rămâie singur, în faţa a o mie de oameni.

— Bun trăgător, adaogă un altul.

Popescu crede însă că n'a fost bun trăgător.

— Un bun trăgător nu ocheşte atât de lung la şapte paşi, ci trage în prima clipă. I-a dat timp lui Gheorghidiu, care era cu spatele la el, să se culce.

— Da, dar ai văzut că în aceeaşi fracţiune de clipă a coborît arma şi a tras precis, în plin... şi de nu era bolovanul, Gheorghidiu era pe «lista pierderilor», crede-mă.

Peste câteva minute, dintr'o stână pe care o lăsasem în urmă la vreo două sute de paşi, apar şapte sau opt oameni în uniformă străină. Am poruncă să-i aduc prizonieri.

Suntem morţi de foame şi de sete. Trimitem ordonanţele să culeagă mere şi ne aşezăm la odihnă şi taifas, toţi ofiţerii, pe surpături de stânci ca pe taburele. Suntem sus pe munte ca pe o insulă spre cer în lumină şi moarte.

Căpitanul meu micuţ şi cu faţa blondă, de patruzeci de ani, care a alergat şcolăreşte la atac, mă ia la rost:

ei, ai văzut că ai fost prea pesimist? Azi luptăm aci pe Măgura, nu la Rucăr.

— Dar ce, asta a fost luptă?

E o protestare uimită. Orişan e însă de părerea mea. Fruntea lui înaltă, mărită prin chelie în sus şi prin subţirimea sprincenelor şi lipsa mustăţii în jos, e gravă.

— N'a fost luptă. Ei, cel mult două companii, iar noi două batalioane, e luptă?

— Dar poziţia e cam a dracului... hei?... nu?

— Ce are a face? Şi pe urmă ce rezistenţă e asta? Nu vezi, revin eu, abia zece-unsprezece căzuţi dela ei, douăzeci, douăzeci şi cinci dela noi.

Orişan reia tacticos (acesta e cuvântul).

— Că n'a fost serios, o arată şi faptul că noi ne-am mişcat ca o turmă. N'a fost câmp de luptă... Un câmp de luptă modernă face impresia că e deşert. Nu se merge aşa cu sabia scoasă, ca în curtea cazărmii. Nu evoluiază trupele ameninţate de sute de mitraliere şi mii de tunuri, ca noi adineaori.

— Şi atunci? întreabă unul lovind iarba cu sabia, neliniştit de ceea ce e în jurul nostru.

— Probabil că mâine va fi luptă, uite pe dealurile de colo, ia caută pe hartă, ce sat e ăla?... Tohanul Vechi. — Ei, mâine deasupra lui, o să fie de sigur luptă, cu grosul lor.

— Sau poate ne atacă, venind cu întăriri, la noapte.

Priveliştea de aci, din turnul Măgurei, e ca de tablou mural mare cât un judeţ.

Un triunghiu cu baza la noi, largă de şapte-opt kilometri, înalt de vre-o douăzeci, pare un parc măr-

ginit net de dealuri. Un parc care imită în realitate o hartă: cu satele aşa în forma desenată, de pe hartă, nu cum sunt când te găseşti în ele, cu cale ferată, cu şosele ca liniile, fântâni, grădini, biserici. O hartă mărită la scara naturalului şi mai viu colorată în verde, alb, negru, roşu, e acum «Ţara Bârsei» dinaintea noastră. Satul Tohanul Vechi arde pe stinse. Arde încă un sat, departe mai la dreapta, cu fabrici parcă.

Colonelul s'a odihnit, îşi pune chipiul.

— Dimiule, ia-o cu batalionul tău înainte să curăţim toată Măgura Branului.

— Credeţi că mai sunt trupe acum aici?

— Nu vedeţi că în târg se luptă încă mereu?

Peste un ceas, desfăşuraţi, am luat Măgura în lung fără să întâlnim pe nimeni. Dar priveliştea e neasemănată acum. In fund spre ţara românească, Bucegii, cu Omul şi Ialomicioara, la dreapta Piatra Craiului, domul gotic de stâncă, înalt de 2.400 de metri. Cotele mari, izolate, libere deci din toate părţile, ca nişte turnuri, aşa cum e Măgura asta a Branului, care şi în cifre e jumătate din Piatra Craiului, oferă sferturi întregi de ar ca privelişte.

Suntem de câteva ori mai sus ca în Turnul Eiffel şi chiar faţă de târgul Branului dela picioare, la câteva sute de metri.

De altminteri, pe străzile lui e oarecare mişcare, cârduri de gâşte, iată un copil, mai apoi o femee care trece drumul. Din fund, vin mereu soldaţi de ai noştri. Ciudat e însă că la marginea târgului, se aud trompetele româneşti sunând atacul şi lanţul de trăgători înaintează strigând un «ura» care ajunge până la noi.

Ne privim muţi, strânşi pe iarbă ca la cafenea.

— N'au cucerit încă satul, ai noştri?

Căpitanul nu crede. Orişan nu crede nici el.

— Nu vedeţi, bre, că acum dau asaltul?

— Il dau ei aşa... ca să se afle în treabă, e de părere Popescu.

— Ce facem noi?... Da ia... ia staţi... ia uite. Şi căpitanul rămâne privind nedumerit.

Privim şi noi, toţi. Un grup de vreo douăzeci de soldaţi părăseşte târgul, merg spre nord, pe şosea, pe subt Măgura noastră. Acolo, jos, sunt mici, dar vii.

— Sunt de-ai lor cari se retrag.

— Aşi... sunt ai noştri care înaintează, uite mitraliera pe cai.

— Domnilor, tragem...

Domnilor, nu tragem.

Şi îi lăsăm să treacă.

Acum e alt grup soldaţi pitici, cenuşiu, şi curând ne convingem că sunt unguri.

— Ce facem? Le tăiem retragerea?

— Ce să mai coborîm noi? E ordin să ţinem ocupată Măgura. Opriţi-i cu focuri de armă de aci de sus, e de părere Colonelul. Acum suntem noi în turn şi ei sunt jos. Gheorghidiule, pune plutonul d-tale să tragă.

Prima salvă, la 800 de metri, îi împrăştie ca pe găini, vin alţii din urmă, îi împrăştiem şi pe aceştia. Nimeni nu mai are curajul să treacă şoseaua. Ii pândim şi în curţile din margine. E o pasiune de vânător şi regretăm

sincer, că nu vedem căzând net. Mă îngrozesc o clipă, dar îmi explic. Cei dela 800 de metri nu sunt oameni, sunt soldaţi ca de plumb. Nu le văd faţa. Un autor de drept spunea, că dacă juraţii ar fi să ucidă cu propria lor mână, n'ar condamna niciodată; preşedinţii de republică ar graţia întotdeauna. Căci e distanţa, e lipsa acelei reprezentări a conţinutului omenesc. Un om poate omorî un catalog de nume, dar rare ori, văzându-i în carne şi oase, pe oamenii cari poartă acele nume.

In timpul când noi facem, dela 800 de metri înălţime, poliţia şoselei, în sat trompetele continuă să sune « atacul » şi ajung la noi urale. Oameni sar garduri şi trec peste livezi. Asta în marginea cealaltă a satului. Prin mijloc mai umblă gâşte şi din când în când trece drumul câte-o femee. Aflăm mai târziu abia, că în această glumă privită de sus, au căzut vreo două sute de oameni de o parte şi de alta, între cari, dela noi şi doi ofiţeri. Cauza poate fi şi în ezitarea cu care s'a dat asaltul. Inţeleg că e bine că azi noapte nu s'a stăruit pentru cucerirea târgului. E o mare imprudenţă tactică orice atac de noapte cu trupe numeroase. Noaptea se dau numai lovituri cu oameni puţini. Cu atât mai mult când e vorba de o luptă de stradă, care cere nervi încercaţi. Ce să mai spunem despre uluitoarea greşală de a duce o armată, care de patruzeci de ani n'a mai avut războiu, în câteva ore, în luptele de noapte şi de stradă totdeodată.

Mai târziu ordonanţele şi oamenii dela aprovizionare au coborît în târg după de ale mâncării. M'am lungit pe spate, să dorm în după amiaza luminoasă.

Colonelul dă un sfat plin de înţelepciune:

— Hai, domnilor, să dormim acum, cu toţii, chiar şi trupa, că la noapte nu doarme nimeni. Facem toată lumea de sentinelă, toată noaptea. Pun mâinile subt căpătâi, dar încă nu am liniştea să pot dormi. De eri dela şase seara mi se pare o vecinicie. Sunt eu soldatul acesta cu faţa, cu vieaţa spre nord? Eu, care eri, civil legat de cei patruzeci de ani de pace, jucam domino cu tot sufletul spre miazăzi?

Cu ghetele acestea subţiri de şevrou negru, cu vestonul acesta de o paloare verde albăstrie, eram alaltăeri la Câmpulung pradă unei nebunii care mi se părea fără soluţie? Atât de mare e depărtarea de cele întâmplate eri, că acestea sunt mai aproape de copilăria mea decât de mine cel de azi, aşa cum se micşorează distanţele satului de cătunele vecine, când este departe de tot în oraşul strein, cu altă lume. De soţia mea, de amantul ei, de tot sbuciumul de atunci, mi-aduc aminte cu adevărat, ca de o întâmplare din copilărie. Şi atunci sufeream de lucruri care azi mi se par fără înţeles. Diseară sau mâine voiu muri. Lungit pe spate, la şase sute de metri în văzduh, deasupra ţării, cu conştiinţa şi cu faţa la cer, sunt parcă într'un punct de pe traectoria unui proectil în spaţiul interplanetar. Totuşi trupul întârzie pe pământ, încă soldat, ca morţii, care în primele ceasuri sunt în jurul casei şi văd încă pe ai lor, cari nu mai sunt ai lor. Mai aproape acum decât sufletul femeii mele, mi-e trupul ei, căci senzaţiile încă le mai trăesc. Am regretul că nu m'am istovit într'o frenezie sexuală neîntreruptă, că mor încă în

stare să mai iubesc, la douăzeci și trei de ani. Trec pe cer nouri mici albicioși, îmi simt obrajii trași, și barba crescută de bolnav. Găsesc în buzunarul vestonului două țigări aproape uscate, o foaie de hârtie cu adrese, cartea postală cu ordinul de luptă. Popescu mă întreabă de departe, dacă dorm și închid ochii de teamă că va veni lângă mine și nu voiu mai putea fi singur.

Orișan vine și el însă, și nu se lasă până nu mă deșteaptă.

— Hai acum jos în târg să vedem ce e acolo, dar e întrerupt de intervenția maiorului Dimiu: Nu părăsește nimeni poziția, dormiți mai bine, că la noapte cine știe ce se întâmplă. Mai rugați-vă și voi lui Dumnezeu! Să mă rog lui Dumnezeu?... Surâd cu buzele arse și-mi simt ochii înmuiați. N'am crezut și iată nici acum, când mă scald în moarte, nu cred. Când am văzut aseară oamenii închinându-se, mi-a venit să zâmbesc, dar am devenit brusc serios, căci oamenii aceștia, convoi cu mine, camarazii mei, sunt singurul spirit acum pe lume, pentru mine, și orice gest al lor mă înduioșează ca gesturile unui copil drag.

Mă gândesc că voiu lăsa, azi mâine, trupul ăsta de o sănătate neasemănată, fără tară, care m'a slujit ca o slugă devotată. Douăzeci și trei de ani nici odată bolnav, chiar atunci când în liceu îmbrățișeam aceleași femei, care-i îmbolnăveau pe colegii mei. Și totuși ce prost m'am slujit de el. Amoruri de student sărac cu servitoare, cu prostituate ieftine, apoi îmbrățișări calpe, fără duioșie. Am privit după atâtea femei frumoase în vieața mea și niciuna până la capăt, nu m'a înțeles.

Altele n'au avut tăria să biruie împrejurările... Una singură mi-a dat nesfârșite nopți de bucurie a posesiunii, de scufundare în voluptate. Aș fi murit azi fără să știu ce e îmbrățișarea unui trup magnific de femeie sinceră și frumoasă, dacă n'aș fi avut lângă mine ca să-l frământ, trupul ei sănătos, cu rotunjimi de fruct și animal tânăr, dacă nevasta mea nu m'ar fi iubit.

Dar m'a iubit? Surâd pentru mine singur... De ce s'ar fi dat unui student sărac? O partidă, un viitor soț? Atunci de ce n'au făcut-o și altele înaintea ei? In orice caz e singura femeie care a făcut sacrificii pentru mine, când mama a fost gata să pornească proces pentru moștenire, cu noi, copiii. I se cuvine să recunosc că nu m'a înșelat decât când am devenit bogat.

Imi trec mâna prin păr, în dorul unei mângâieri de neajuns.

Mă ridic într'o rână și privesc în jurul meu. Câți-va oameni dorm pe spate cu gura căscată, toți palizi; dar cei mai mulți sunt treji așa în grămadă, ca o turmă. Colonelul și-a așternut jos mantaua și gândește, lungit. Cred că nimeni, dintre ofițerii și soldații mai de frunte, nu poate dormi, ca și mine acum, deși, eu în deosebi, n'am dormit decât câteva ore, tocmai de Joi seara, când așteptam răscolitor să plec la Câmpulung. Mă scol nervos și mă duc lângă colonel.

— Domnule colonel, noi aci putem face acte civile?

— Ce acte civile vrei să faci? Sigur că poți face un testament, dacă vrei.

— Dar o donație? O scrisoare de bancă?

— Nu ştiu. Cred că da... Intreabă pe vreun advocat dintre băeţi.

Şi rămânem amândoi pe gânduri ca pe o apă.

Maiorul vorbeşte pentru noi, dar parcă ar vorbi, parcă ar ofta, în vis.

— Sfânta Marie azi, ziua nevesti-mii şi a fetiţei. Căpitanul S. dela a zecea adăogă şi el îngândurat.

— Da, şi ziua nevesti-mii...

Pe urmă nu mai vorbeşte nimeni. Parcă toţi suferă de lingoare...

Târziu îmi aduc aminte de Văraru şi-l caut pe căpitan.

— Ce făcem cu Văraru, domnule căpitan?

Imi răspunse pătruns şi îngândurat:

— De aici nu mai pleacă nimeni. Inţeleg că suntem ca nişte leproşi, cine a venit între noi e iremediabil pierdut.

Pe înserate vin din târg, cu legături în spinare, ordonanţele.

Dumitru mă chiamă deoparte, la ploton:

— Hai, domnule sublocotenent, că am adus şi pentru noi.

A adus doi pui fripţi, pâine albă mare, stafide, brânză, o sticlă cu vin, o cămaşe nouă şi o pereche de ghete noui, tot de şevrou, se pare dela vreun mic magazin devastat.

— Văzusem că vi s'au prăpădit rău ghetele alea...

Am un moment de ezitare, de superstiţie, dacă să îmbrac o cămaşe dela jaf acum, în plină baie a morţii, dar sunt murdar şi cine poate şti când ne vom vedea

bagajele. Pe urmă în învălmăşeala asta, faţă de sacrificiile pe care le facem noi, şi întâmplarea şi stafiile răzbunării trebue să fie îngăduitoare. De ghete nu mai vorbesc, că mi se scâlciaseră şi se strâmbaseră de-mi face o adevărată plăcere să le pot arunca.

— Dumitre, chiamă pe gradaţi şi dă-le să mănânce bunătăţile de aici.

— Astea-s numai pentru d-voastră, a Marii a adus şi pentru domnul plotonier.

— Dă-le lor... Şi, mai pe urmă, doi inşi să plece pe jos, să aducă tot ce le trebue la oameni.

Aş devasta un muzeu, aş jefui o biserică pentru cei pe care-i văd, cu ochii lor frumoşi şi credincioşi de câini osândiţi, lângă mine.

— Adu-mi un toc şi hârtie pentru mine. Dumitre, dacă găseşti ». Trebue să fac chiar astă seară, scrisoarea de donaţie... Poate că la noapte ungurii primesc întăriri şi, cine ştie, vom fi atacaţi. Dintr'un atac de noapte, la baionetă, nu văd cum aş scăpa.

De altfel, împotriva indicaţiilor reglementare nu se trimit decât câteva plotoane în pădure, între care şi eu, la cel mult cincisprezece metri, iar înapoi, tot regimentul stă pe culmea Măgurii de veghe. O răpăială de focuri la dreapta, la miezul nopţii, ne face să tresărim, drepţi, înfioraţi. Din neştiut, vag uimit că în urmă, în linştea lor, sunt oameni cari au legături cu noi, pe la trei noaptea, primim ordinul să luăm, în zori Tohanul Vechi, la vreo cinci kilometri de aci.

Sunt şi incidente comice. Rădulescu şi-a adunat plotonul şi le ţine oamenilor un discurs despre Patrie. Toţi

credem că e o parodie amuzantă şi când colo aflăm cu surprindere, dela el însuşi, că a vorbit serios.

Cai patru kilometri dintâi îi străbatem în fugă peste livezi cu pruni şi meri, prin curţile oamenilor, căci neştiind ce forţe avem în faţă, ne e frică să nu fim surprinşi. Aş vrea să ştiu ce se petrece în sufletul ţăranilor şi nevestelor care-şi continuă lucrul. Nu, ăsta nu e războiul adevărat. Va veni şi acela. Pentru atacul satului şi al dealului din spate, suntem patru batalioane. Fireşte că nu ştim absolut nimic despre ce avem în faţă, căci statul nostru major ne informează, pare-se numai dela oamenii noştri dela aprovizionare, când se duc înapoi după ceai şi fasole.

Deşi noaptea fusesem în avant-posturi sunt iarăşi în linia întâia. Câteva lucruri tot aş putea spune despre Tohanul Vechi. Că oamenii din plotonul meu s'au pornit aşa de rău, că nu s'au mai oprit până au ajuns dincolo de sat singuri, cu toate înjurăturile mele furioase (eram mai ales necăjit pe Văraru care mânca varză, împuşca drept în sus şi nu vrea să se oprească) şi mai ales cu toate ordinele primite din urmă: să nu înaintez prea repede că voiu compromite legătura trupelor care dau atacul.

Că m'a înspăimântat violenţa şi precizia focului nostru de artilerie împotriva tranşeelor inamice.

Apoi, că întâia oară mi-a dat ca un burghiu în inimă, un glonţ. Veneau rare, fâsâind, rupând din când în când, cearşafuri de şifon, invizibile. Unul a căzut la cel mult o palmă de capul meu, căci aşteptam culcat, plescănind îndesat şi metalic în pământul afânat al mi-

riştei. Unul singur, dar parcă m'ar fi lovit în frunte. Am avut, cu adevărat, impresia sleitoare, că acelaşi pleznet înfundat l-ar fi avut şi în fruntea mea. Au mai fost apoi numaidecât altele, dar să mă descheie în tot sufletul, ca ăsta, niciunul.

Al treilea, l-am ştiut mai târziu, a fost că luarea acestui sat pe care îl cucerisem aproape singur cu locotenentul Voicu (cel ce mă înhăţase de gât ca prizonier) a figurat în comunicatul oficial de a treia zi, dându-mi acea senzaţie că: despre mine e vorba, deşi nu ştie nimeni. Seara, iar masă îmbelşugată, cu fripturi haiduceşti şi bunătăţi de tot soiul. Colonelul ia o măsură care socot că a dus încetul cu încetul, la faptul că XX a luat, cel dintâi dintre regimentele de infanterie, «Mihai-Viteazul» la drapel. Adică a hotărît că nimeni nu doarme în sat, ci toată lumea pe deal în avant-posturi. Ofiţerii lui XX au făcut un războiu de oameni necăjiţi şi meşteşugari trudnici.

Soldaţii trimişi jos să ne facă rost de bunătăţi pentru masă, ne vestesc că prin satele cucerite şi, cu toţi cei doi ani de războiu, bogate în vite grase de soiu şi alte frupturi gospodăreşti, mulţi dintre cei dela trenurile regimentare şi dela serviciile dinapoi, se dedeau la un jaf rece şi cu socoteală. Suntem toţi indignaţi şi dacă ar fi după noi, i-am împuşca neîntârziat.

Il revedem acum pe căpitanul Corabu. Compania lui, «brigada Corabu» cum o poreclim, căci a fost intercalată, la trecerea frontierei, independentă, între brigada noastră şi brigada bucureşteană care a luptat la Predeal, a atacat cu atâta hotărîre în această noapte

dintâi, încât a ajuns până la Râşnov, în spatele (tului inamic şi a trebuit să fie chemată înapoi. Sol(nu numai că nu l-au împuşcat pe cel care-l comand(şi care e acum încă şi mai aspru, dar îl iubesc cu mândrie că au un asemenea şef şi sunt foarte simţitori, ca şi sublocotenentul lor, la şoaptele care îi arată drept cea mai bună companie din regiment, în afară de faptul că sunt şi unitatea cea mai bine hrănită şi cea mai tihnită, datorită disciplinii aprige impuse de Corabu, celor ce îl aprovizionează şi posturilor de veghe.

FATA CU OBRAZ VERDE, LA VULCAN

A treia zi, acum la Vulcan, Colonelul mă chiamă şi-mi dă ordin să plec cu o secţie în sat să fac poliţie şi anchetă. Au venit femei, românce de-ale noastre, să se plângă de unguri, casele au fost jefuite de ţiganii cari locuesc la margine. Vreo două bătrâne mă întovărăşesc până acolo, ca să fac o percheziţie severă. A plouat repede, apa s'a scurs, soarele a apărut iar din nori, dar frunzele şi iarba au străluciri de rouă. In faţa cătunului de bordee, de cum ne-am văzut, venind, a ieşit toată ţigănimea, şi aşteaptă înspăimântată să ajungem la ea.

Am severitatea, în obraz, pe care ţi-o dă apropierea, nicio clipă întreruptă, a morţii. Sunt hotărît să procedez exemplar.

— De ce-aţi jefuit satul?

Mă întâmpină protestări cu vocea înmuiată, ochi măriţi, mâini uscate de bătrâni, ca de mumii. N'au furat ei, nu s'au atins de averea nimănui. Fac semn oamenilor să-i înconjoare. Ca la un îndemn al celor mari sau, cine ştie, înţelegând din carnea lor fragedă primejdia, vreo şapte-opt dănciuci, nu mai mari de cinci-şase ani, ba unii mici ca de trei, cu picioarele

şi burţile goale, cad în genunchi în apa rămasă în făgaşul roţilor. Sunt frumoşi ca îngerii din « Madona Sixtină » a lui Rafael.

— Şi-acum, cu ei toţi...

Dar mă întrerup, căci între ei e o fată de vreo cincisprezece sau şaisprezece ani, mijlocie de statură. Are obrazul desăvârşit oval, de coloarea chihlimbarului verzui, iar ochii ca nişte prune lungi, verzi. Acest joc de feluri, dela arama roşcată a părului, la verdele gălbui al obrajilor, fără pată ca o apă, şi la verdele albăstrui al ochilor, mă uimeşte de rămân o clipă încremenit. Sugestia picturală nu mă părăseşte şi surâd gândind la « Mona Vana ». Pe urmă scurt, milităreşte:

— De ce ai furat?

Intoarce dispreţuitor capul într'o parte, ridică din umerii taliei mici săltate:

— N'am furat.

Mi s'a uscat gura şi devin nervos:

— Cum, n'ai furat?

Râde de i se văd dinţii albi, cizelaţi într'o neasemănată mică potcoavă de fildeş şi întoarce capul într'o parte, cu o mână în şold.

Mă duc mânios spre ea, smucesc de şorţuleţul albastru de Gretchen, pe care-l are peste rochie.

— Ăsta-i al tău? nu vezi că se cunoaşte cât de colo că e de furat? Şi umbreluţa asta roşie?

Ţine în mână, şi o poartă izmenit, asemeni cochetelor de operetă, o umbreluţă de mătase vişinie.

— « Dacă plouă » şi-şi suceşte mijlocul subţirel de are acum talia toată întoarsă în lături.

— Dacă plouă, trebue să furi, ai? şi scurt: « am să te împuşc ».

Face cu piciorul gol şi măsliniu, până la genunchi, mic de pus în vitrină de farmacie, urme ca de şarpe în noroi şi răspunde, fără să se uite la nimeni.

— De ce să mă împuşti?

Sunt furios.

— Pentrucă furi... înţelegi? pentrucă furi... pentru că eşti « hoaţă ».

Dănciucii stau mereu în genunchi cu mânile a rugăciune, cum au fost poate învăţaţi, şi restul ţigănimii priveşte pierdută de spaimă.

— Unde stai? şi o pironesc cu privirea.

Imi arată cu mâna vag şi surâde semeţ cu buzele roşii şi îmbietoare ca vinul negru.

E în mine o nehotărîre, parcă aproape de panică.

— Hai acolo, hai la ea!

Mergem toată gloata însă spre cătunul cu căsuţe vechi şi strâmbe, boite gălăgios cu roşu, albastru sau galben tare.

Soldaţii scotocesc prin casă, nu mai ştiu nici eu dacă găsesc sau nu « corpuri delicte ».

Sunt enervat, e în mine o răscolire de cuşcă întărâtată.

— Ajunge, venim mâine să facem percheziţie din nou. Băgaţi de seamă, aveţi timp să daţi înapoi ce-aţi furat. Pe asta — şi arăt soldaţilor cu dispreţ — o luăm cu noi, hoţia ei e dovedită.

Incep să se văicărească toţi bătrânii, să le lăsăm fata. Ochi speriaţi, feţe de ceară şi mâini negre care

se întind spre noi... Lăsaţi-o, nu a furat... Mă prind târît de veston; nu a furat.

— O să vedem, la judecată.

O aşez între sentinele şi pornim spre sat. S'a înserat aerul e aburit... şi începe iar să se cearnă, răcoros. Merge cu picioarele goale, lăsând urme ca mângâierile în noroi, sucind mereu umbreluţa roşie. Când, ca să treacă vreun şivoi, întoarce talia în lături, sânii mici, strânşi de şorţul strimt, par înveliţi ca într'o îmbrăcăminte, anume făcută pentru păstrarea lor, ca pumnii strânşi în mănuşi.

Coborîm mereu spre sat, când din senin începe o răpăială speriată de focuri. Pe deal la stânga, regimentul, alarmat se formează pe unităţi. Sunt mereu subt obsesia regulamentelor. Trebue să părăsesc totul, ca să alerg unde se aud focurile de armă. Ne oprim. Oamenii mă privesc nedumeriţi, neştiind ce să facă. Rămân un timp nervos, pe gânduri.

— Daţi-i drumu... şi mi-e privirea grea de frământare.

Se apropie de mine, mi-a luat capul sub umbreluţa roşie şi cu gura aproape de a mea, mă întreabă, privindu-mă cu ochii acum verzi, adânci şi copilăroşi:

— Eu ce fac?

O privesc încruntat, mânios:

— Ce faci? Te duci acasă... hoaţo.

Pune mâna micuţă şi mângâioasă ca o pasăre, pe mâna mea... şi încet, în şoaptă caldă şi bună:

— Rămâi şi dumneata.

Acum întorc eu capul într'o parte, ca să n'o privesc în ochii verzi şi limpezi ca apa umbrită de salcie.

— Lasă-mă'n pace!

Şi pe mâna mea, mâna ei a devenit caldă ca apăsarea unui sân mic.

— Vino la noapte, vin eu în sat...

Aş vrea să-i strivesc buzele, să-i acoper ochii, dar îi svârl numai mâna de pe mâna mea.

— Nu se poate... Rămâi aici.

Plec copleşit de o prăbuşire de tristeţe, şi simt toată umezeala serii în mine. Când după vreo zece paşi întorc capul, e mereu cu picioarele goale în noroi, în şorţul albastru de Gretchen, în jurul capului oval şi măsliniu, cu umbreluţa ca o aură roşie, de sfântă a păcatului.

Şi când, după ce am străbătut marginea satului, întorc capul, văd mereu silueta rămasă pe loc şi umbreluţa roşie.

Până s'ajung la regiment, situaţia se şi lămureşte. Era o recunoaştere inamică pusă imediat pe fugă. Fac iarăşi, fără să vreau, o constatare penibilă pentru inteligenţa mea. De câte ori înainte de luptă, pun mănuşile de piele brună, totul se rezolvă uşor. Ştiu că e stupid, dar este peste puterile mele ca să nu constat coincidenţa asta.

Adorm cu gândul la obrazul, atât de limpede măsliniu, şi la teama de a nu mă trezi laolaltă cu toţi, noaptea, cu inamicul, asemeni unui urs, în tabără. Imi spun că aş vrea să trăiesc, ca să pot să viu în timp de pace aci la Vulcan, să mai întâlnesc din nou pe fata asta cu trup de şerpoaică. Noaptea, o ploaie care răsturna din cer găleţi, m'a făcut să desnădăjduesc

că mai apuc teafăr zorile. Am pus, când hainele mi-erau înscorţoşate de apă, de prisos o foaie de cort în cap.

Tocmai pe la ora trei, a doua zi, primim ordin să ocupăm Codlea. E o «cotă» uluitoare ca o căciulă de câteva sute de metri, de jur împrejur ne având decât câmpie sau movile mai răsărite. Niciun munte adevărat nu dă atâta impresie de înălţime. Domină câmpia netedă până la Tâmpa Braşovului.

Simţim toţi că aci va fi întâia luptă grea. Orişan şi cu mine, ca strategi şi tehnicieni ai batalionului, suntem consultaţi cu îngrijorare de către camarazii ceilalţi, cari ne cred pare-se şi chiromanţi.

— Cred că nu trebue să atacăm în niciun caz înălţimea, e de părere Orişan, cu jumătate privirea spre oamenii cari se încolonează, cocoşaţi de raniţele încă ude de azi noapte. Trebue înconjurată.

— Şi-aşa va fi greu. E un punct de observaţie, care va fi apărat cu disperare.

Se formează coloana. Oamenii se închină, iar eu îmi pun mănuşile. E un refugiu de laşitate atât de intimă, că niciodată nu l-aş spune nimănui. Nici lui Orişan, nici lui Tudor Popescu.

La Codlea n'a fost luptă, n'a fost nici la Ţinţar. Intr'o seară numai, când divizia ne-a dat inamicul la Nord-Est, a fost o mică încurcătură. Deşi noi luptasem tot timpul spre Vest, a trebuit să executăm, oricât am fost de uluiţi, ordinul diviziei şi ne-am aşezat în avanposturi cu faţa la N.-E., deci cu spatele la duşman, pur şi simplu. Pe la miezul nopţii o recunoaştere de husari, cari n'a dat peste nicio santinelă, s'a poticnit chiar

de corturile ofiţerilor. Ne-am speriat noi, dar s'au speriat şi ei şi au rupt-o la fugă. Pe urmă am întors posturile cu «faţa la spate». Mai târziu, iar o scurtă şi vehementă încăerare, şi ajungem pe malul Oltului.

Acum ştim precis că inamicul s'a retras pe celălalt mal, deluros, ridicat, ici colo, chiar din apă ca un perete, pe când malul din spre noi formează un adevărat şes. Nu vom rămâne în această câmpie bătută de focurile inamicului. Paralelă cu apa, la vreun kilometru de ea, mereu de-a-lungul ei, e o râpă de lut galben, adâncă. Acolo ne vom ascunde aşteptând ziua de atac.

INTÂMPLĂRI PE APA OLTULUI

Malul deluros pare să fie puternic ocupat. Se văd ici colo reţelele de sârmă, creneluri de tranşee. Mă întreb, cum vom trece apa adâncă şi vijelioasă a Oltului, subt focul mitralierelor. Am anticipat, viziunea miilor de morţi, a uraganului de obuze, a trupurilor svârlite în aer.

Unii sunt de părere că niciodată nu vom izbuti să ajungem acolo.

Cunoaştem aci, din nou, artileria lor; dar loviturile vin rare. Sunt şi aici întâmplări comice. Stăm adesea câte doi-trei ofiţeri prieteni, deasupra râpei, pe mal, la taifas şi măsurăm, cercetăm malul celălalt (când împădurit, când râpos, mâncat de ploi şi tranşee) pe toată lungimea frontului de peste treizeci de kilometri.

Aşa într'una din zile, în urma unei explozii ne pomenim rostogoliţi peste cap ca nişte berbeci în fundul râpei. Obuzul lovise la câţiva metri depărtare, rupsese malul şi-l prăbuşise cu noi cu tot. Era de calibru mare, însă nu părea să aibă o încărcătură prea bună. Dar peste două zile, când o baterie a noastră a deschis focul asupra dealului din faţă, am avut, pentru întâia

oară, priveliştea unui duel de artilerie. Peste zece minute, cea românească, spre extraordinara noastră surprindere, era redusă la tăcere. Două tunuri erau sfărâmate complet. Era o înjunghiere în orgoliu, ca înfrângerea şampionului român la circ. Niciodată în cărţile de cetire, sau în luptele copilăriei dintre noi şi turci, nu biruiau turcii. Pentru întâia oară aveam de asemeni impresia că văd obuzele înainte încă de a cădea în ţintă. Poate din cauza încălecărei imaginilor, dar când focul e intens şi eşti sub traiectorie, le vezi ca nişte mici comete de fum şi oţel la punctul de cădere. Fără îndoială că este mai mult o sugestie sau, cum aflăm mai târziu, o lovitură semi-percutantă. După ce a terminat cu bateria, artileria inamică şi-a plimbat loviturile pe tot frontul, cu mânie şi vădite intenţii de represalii. Nu e semn bun pentru ce are să vie.

Incepând de a doua zi, poziţia devine statornică. Suntem destul de bine adăpostiţi şi mi se par suportabile loviturile. Admirabila conducere a focului ne pune însă pe gânduri şi încep legendele spionilor, ale telefoanelor subterane.

Totuşi în fiecare zi ne ridicăm pe malul râpei şi privim dealul de dincolo, cu mistuitoarea curiozitate, cu care un condamnat ar privi pe fereastră, cum i se construeşte eşafodul în curtea închisorii. Intârziem mereu, căci ştim că se fac pregătiri anume pentru marea luptă. Aflăm de căderea Turtucaiei şi o socotim ca pe o cădere oarecare a Branului, destul de uimitoare de altfel, pentru ca s'o putem admite.

Intr'una din nopţi, pe când eram în gardă mare, avantposturile ne semnalează un atac inamic. Cu o seară înainte pătrunseseră dincoace de Olt, în satul Veneţia, neocupat de noi. Pe câmpia mare şi netedă ca un lac, înaintează spre noi un lanţ de trăgători, căruia în întunerecul vag negricios le disting siluetele negre ca păcura. Se apropie ca nişte spirite ale nopţii. Mi-e frică şi mi-e frig. Pornim cu compania desfăşurată înaintea lor pe muteşte. Tremur atât de tare, îmi clănţăne dinţii în aşa fel, că mi-e teamă să nu simtă cei de lângă mine. Nu pot răspunde din cauza asta la o întrebare şoptită a căpitanului Floroiu, care e foarte hotărît şi foarte liniştit. Nu pot să ştiu precis de ce tremur atât de nervos, de frică sau de frig (căci sunt îmbrăcat uşor ca în seara când am plecat). Imi simt muşchii de deasupra genunchilor tremurând, fără nicio senzaţie de oboseală. După un timp lanţul lor se opreşte şi se opreşte şi al nostru. Stau aşa ca vreun ceas, iar când se încetează noaptea, trimitem înainte o patrulă care ne anunţă că s'au retras.

A doua zi, jos în râpa cu maluri crăpate şi cu fundul de pârâiaş uscat, unde avem câteva corturi, vine un ţăran, mustăcios şi uscat la faţă ca un mucenic:

— Domnule comandant, am să vă spun o vorbă...

— Ce spune?

Vorbeşte încet, rar, cu braţele încrucişate şi cu mâna acoperindu-şi mustaţa şi gura.

— Sunt în sat două fete spioane.

Tresărim toţi speriaţi. E ca şi când o stafie ar fi semnalată real.

— Da, da... Sunt două surori care s'au avut bine şi cu ofiţerii unguri, că sunt frumuşele, iar acum le trimit mereu ştiri, dincolo.

Colonelul îşi ciupeşte mustaţa « kaiseriană ».

— Cum le trimit ele ştirile?

— Păi acum, drept să vă spun, eu nu ştiu... Da le trimit... o fi la telefon... o fi trecând noaptea... că tare bine cunosc Oltul... nu ştiu.

— Ce fel de fete sunt astea?

— Frumuşele, drept să vă spun... că de-aia se şi uită ofiţerii la ele... Şi cu untăr-ofiţeri de ai d-voastră petrec mereu.

Nimeni nu ştie nimic.

— Gheorghidiule, ia patru oameni şi vezi ce e acolo.

Omul mă duce până aproape de poarta casei lor, înaltă, amintind de porţile săseşti şi pe urmă se dă mai în lături, să nu fie văzut.

— Asta-i casa... e casa lor... Le chiamă Maria şi Ana Mănciulea.

Inăuntru e chef cu strigăte şi cântece. La bătăile noastre în poartă, au apărut în privor cele două fete. Una e scurtă, să tot aibă douăzeci de ani, cu ochi mari căprui, şi faţa rotundă de ţărancă sănătoasă.

— Ce-i cu d-voastră aci?

— Petrecem, domnule ofiţer... petrecem şi noi de bucurie că au venit românii noştri... Poftiţi şi d-voastră că avem pui fript şi vin bun...

Ar trebui să fac pe detectivul, dar nu ştiu cum să 'ncep. După înfăţişare, nu mi se pare nimic suspect. Sunt foarte strâmtorat.

— Ascultă, pare-mi-se mie că d-voastră faceţi spionaj?

Se jură, se văicăresc fără lacrimi, ca nişte marchitani evrei.

— Vai, domnule ofiţer, cum se poate să spuneţi asta? Auzi? Să spuneţi că suntem spioane? Şi noi, care nu mai putem de bucurie când am văzut că vin românii noştri... Mă întorc şi las lucrurile cum au fost.

Colonelul e furios când află că n'am găsit nimic care să se potrivească temerilor noastre.

— Se poate domnule, om inteligent, să nu pricepi nimic atunci când vezi chefurile astea? Du-te imediat, fă o nouă percheziţie, arestează-le şi lasă acolo un post până mâine.

Mă întorc, fac o nouă percheziţie la lumina lumânărilor, căci acu e noapte, şi negăsind nimic, le spun totuş că sunt arestate. Las acolo un caporal cu trei schimburi de sentinelă. Femeile sunt sfârşite de groază. Din tot cheful de după amiază a ieşit un mormânt.

După miezul nopţei, a început să plouă şi apa se scurge şiroaie prin pânza corturilor joase, dar mai ales vin şiroaie pe dedesupt de ne udă culcuşurile. Nu mai putem dormi, nimeni. Când pe la unu, primim ordin de plecare, zăpăceala devine lugubră. Oamenii nu se pot găsi decât întrebând necontenit unii de alţii, nu se pot desface repede corturile, nu e loc de încolonare în râpa îngustă.

Domnule colonel... am în sat... spioanele acelea... ce fac cu ele?

La lumina unui felinar de macagiu, consultă cu maiorul dela bat. II-lea şi cu aghiotantul lui, o hartă mică fără să găsească punctele căutate.

— Domnule colonel...

— Ce-i domnule? şi de-abia ridică sâcâit, ochii de pe hartă, pe care se plimbă, căutând, degetul gros al maiorului.

— Ce facem cu fetele alea?... Spioanele? E uimit:

— Lasă-mă domnule, în pace... de astea îmi arde mie acum?... Ei, păcatele mele...

Reiau înfiripat:

— Domnule colonel... am un post acolo...

E furios.

— Lasă-mă domnule, înţelege odată...

Totuşi, abătut, nu ştiu ce voi face, şi stărui.

— Ce să fac cu ele?

— Ce să faci? Impuşcă-le... domnule... fă ce vrei? Dar lasă-mă în pace... Impuşcă-le...

Mi se face gol în cap. Plec aiurit.

— Domnule maior, am un post de trei oameni în sat... Ce fac cu fetele alea?

— Ce fete, domnule? Lasă-mă în pace cu fetele d-tale... Ei, gata, a noua?

— Domnule maior, mă scâncesc enervat.

— Du-te, domnule la colonel şi 'ntreabă-l.

— Am fost.

— Ei, şi? Ce ţi-a spus?

Nu prea îmi vine să mărturisesc.

— Mi-a spus să-l las în pace... Să le împuşc şi să-l las în pace.

— Floroiule, ţi-ai strâns oamenii?... Corabule, gata? Vedeţi să nu facă nimeni sgomot în timpul marşului... să puie bidoanele în buzunare, să nu atârne.

— Domnule maior, ce fac?

— Lasă-mă domnule, în pace... Impuşcă-le dacă ţi-a spus colonelul şi termină, fugi la ploton.

Mă hotărăsc să las şi eu pe caporal, să facă aşa cum i-o trăzni prin cap, ca la joc de noroc.

Pornim oarecum înapoi, depărtându-ne de Olt. E un drum de care, anevoios şi plouă mereu. Oamenii alunecă, se lovesc unii de alţii şi înjură amărîţi. Se amestecă mereu rândurile.

In spre zorii zilei, cineva se alătură de mine în pas, ca o umbră.

— Dom' sublocotenent...

— Ce e mă? Cine eşti?

Şi, mereu în şoaptă, răsuflând greu:

— Eu? Niculae Zamfir, caporalul...

— Ei, ce?

— Am adus femeile alea cu noi.

— Mă, eşti nebun?

— Uitaţi-le...

Amândouă, în cămăşi, cu picioarele goale, cu câte o broboadă pe umeri, merg alături, păzite cu baionetele, prin ploaie.

Las lucrurile aşa.

In zori poposim într'altă râpă.

— Domnule maior:

— Ce e?

Caporalul a venit cu femeile...

Cât e de gros, maiorul se cruceşte.

— Aici?

— Aici.

— Dragă, dacă-o da cu ochii de ele colonelul, nu mai scapă... trimite-le imediat cu caporalul la brigadă.

Ceea ce şi fac bineînţeles.

A doua zi aflăm că noaptea vom trece Oltul la Krihalma. Agonia se apropie de sfârşit... Luăm o poziţie de plecare într'un luminiş de pădure şi ne pregătim sufletele cum se pregătesc cosciugele şi hainele morţilor. Formele şi culorile devin iar ireale.

Pe la patru vine comandantul brigăzii. Ne-adună pe toţi ofiţerii în cerc. Totul e palid.

— Colonele... va să zică ne-am înţeles?...

Ascultăm abătuţi explicaţiile care nu spun absolut nimic. Vom ataca noaptea, fără cea mai mică pregătire de artilerie.

Unul spune cu glas umbrit, gândul tuturor:

— Domnule general... dar e apa adâncă... poate de doi-trei metri. Şi curentul e iute...

Brigadierul rămâne nedumerit.

— De, ştiu eu?... Să puneţi pe cei mai înalţi la dreapta ... Să se ţină oamenii unii de alţii... Ce vreţi să faceţi?

Orişan surâde şi mă priveşte consternat.

Altul spune, nesigur, parcă la întâmplare.

— Şi pe urmă, în vad, sunt sârme întinse dedesupt în apă, ca să ne încurcăm în ele...

Brigadierul nostru parcă întâia oară se gândeşte la asta. Işi apropie sprâncenele stufoase.

— De, ştiu eu?... Colonele... Să pui să taie din pădure crăci... să faceţi nişte crăci ca să smulgeţi sârmele din apă, acum îşi întinde mustaţa mare, căruntă.

Ne privim unii pe alţii cu o nedumerire de animale duse la abator. Pentru asta am stat o săptămână în loc?

Colonelul gâfâie emoţionat, palid neliniştit.

— Da... sigur... vedeţi... domnule general... o să fie greu... Ei au posturile de mitraliere cu ţevile aţintite de cu ziuă...

— Or fi, da' ce vreţi să facem.

Corabu, negricios şi îndesat, se apropie şi arată apoi, dincolo pe malul celălalt, un moţ stâncos:

— Domnule general, trebue ocupat întâiu gurguiul ăla, că pe urmă cade toată poziţia.

Zâmbim vag cu toţi, ca în faţa unei imposibilităţi şi generalul întreabă dispreţuitor.

— Să-l luăm... sigur să-l luăm... Da' cine să-l ia?

Căpitanul, singur parcă îmbrăcat în piele de ofiţer reglementar, răspunde scurt.

— Il iau eu, cu compania.

Generalul îl priveşte şi mai dispreţuitor, sincer desgustat de atâta fanfaronadă şi găseşte că nu merită niciun răspuns.

— Aşa colonele... Şi uitam să-ţi spun... Nu iei decât două batalioane. Unul îmi rămâne mie ca rezervă a brigăzii.

După un scurt schimb de vederi între comandanţii de batalioane, se găseşte că e rândul nostru să fim trecuţi la rezervă...

Nu ştiu, răsuflu uşurat. Incă două-trei ore câştigate faţă de ceilalţi.

Asta preţueşte ca o amânare de operaţie, cu câteva minute.

De cu seară ne punem în mişcare şi pe la miezul nopţii, după ce străbatem, în linişte de mormânt, distanţa de vreo doi kilometri, printre case tăcute, stinse, ca locuite de stafii, ne oprim lângă terasamentul înalt al unei căi ferate. Noi vom rămâne adăpostiţi acolo. Se ştie că inamicul are posturile de pază, dincoace, spre noi în câmpie.

Trebue ca, până nu prind ele de veste, oamenii dinainte să se strecoare unul câte unul în spatele lor, să se adune acolo pe companii şi pe urmă să pornească atacul... Dacă se poate, să treacă apa chiar, pe tăcute, şi numai în urmă să deschidă focul.

Planul mi se pare irealizabil. De altfel ştim că pe tot frontul de 30 kilometri, Oltul va fi trecut la noapte de întreaga divizie. Un regiment care a făcut o încercare cu două zile înainte, a fost însă respins, ştim şi asta, cu pierderi.

Cei cari au plecat în faţă ni se par plecaţi în noapte, pe lumea cealaltă. Ce pipăie, ce văd, ce simt acum, în clipele astea? După vreun ceas abia, auzim un semn de vieaţă... şi semnul de vieaţă e o întâie răpăială pripită de focuri, care sfâşie noaptea, pe drumuri înalte către stele. Incepe un hău metalic, asurzitor, de mitraliere care macină, tocând bandă după bandă ca un naiu, lătrând viu de tot, sperios, ca un motor de motocicletă.

Nu ştim ce e înainte, cu toate că e lună şi eu caut mereu să-mi închipui ce văd în faţa lor, ochii celor de acolo. Mă simt prea subţire, dar parcă mânuşile pe cari le-am pus dela început, ţin de cald. Sabia am

dat-o la căruţa de bagaje, iar armă nu port, ca să pot fi mai uşor şi pentrucă simt că, de aproape, nu voiu putea ucide niciodată.

Stăm îngrămădiţi în dosul terasamentului şi aşteptăm mereu. Toată noaptea durează clocotirea de cazan, din care nu vedem nimic. E un alt tărâm la poarta căruia suntem.

Pe urmă încep să-i vină generalului veşti, ca nişte sentinţe, din toate părţile... Batalionul I din XN respins, batalionul III din acelaş, respins. Patrulele de legătură aduc şi ele veştile care deschid morminte, de pe tot lungul malului. Batalionul XM respins... regimentul XR respins.

Numai în faţă, dela patru sute de metri din dreptul nostru, nu e nicio ştire. Din când în când doar câte o impresie de oboseală, de scădere, în înverşunare, dar pe urmă răpăielile revin cu şi mai mare furie. Nu ajung vaiete omeneşti, dar trebue să fie.

Se încenuşează din ce în ce noaptea şi se albu
resc luminişurile.

Lămurim în faţa noastră culmea amfiteatrului, cu copaci, păşuni, case, înalt care păzeşte vadul şi care se crează acum din nou, din neantul nopţii şi al necunoscutului. Când zorii devin încă şi mai albicioşi, vedem pe culme siluete de soldaţi inamici, iar pe dreapta pâlcul unei mitraliere. Două mici tunuri, «puşcoace» de cincizeci şi trei, pe cari le avem între noi, încearcă zădarnic să puie în bătaie. Intervin Corabu şi Orişan, cari după aceea şi ochesc cu ele. Un obuz, tras de nu ştiu care dintre noi, sparge pâlcul mitralierei, care

amuţeşte, lăsând doar pe celelalte să continue. Sunt pur şi simplu uluit de această precizie [1]). Lanţurile de trăgători ale ungurilor încep să se coboare, ca să atace, de unde deducem cu uimire şi cu răsuflet oprit, că ai noştri au trecut (şi sunt în pericol să fie daţi înapoi).

Batalionul trei, înainte! trece comanda din gură în gură, şi la lumina dimineţii pornim într'o goană de cross-country. Sar prin băltoace, peste şanţuri de scurgere, alunec într'o fâneaţă, iar mă ridic şi trec mai departe. Priveliştea apărută din evaporarea nopţii e nouă ca la facerea lumii. O moară... lângă ea câteva căpiţe de fân şi pe urmă apa tulbure, cu şivoaie puternice, a Oltului blestemat. Mantale, raniţe şi ici colo cadavre şi răniţi. Pe o căpiţă, cu căciula fumurie şi ţuguiată, un ofiţer ne întâmpină râzând şi ne face semn de salutare cu mâna. Aflăm, din fugă, că are maţele scoase afară.

Şi neîntârziat intrăm, fugind mereu, în apă. Valurile împing puternic, dar nicăieri apa nu trece de gât. Dincolo, în luncă, acelaş spectacol. Mantale omeneşti... raniţe... câţiva răniţi... câteva cadavre... Mai la stânga, lângă două sălcii lungit drept pe spate, cu picioarele lipite şi mâinile întinse lângă el, pe pământ ca pe catafalc, în manta neagră cu şireturi roşii, cu gulerul ridicat şi chipiul roşu în cap, un mort.

Colonelul...

---

[1]) Dealtminteri cât timp am luptat cu Ungurii, tirul artileriei noastre a fost inexplicabil de precis, cu efecte înspăimântătoare. Am fi putut merge până la Budapesta în marş obicinuit.

In fugă mă abat trei paşi, cu arma în mână, cu baioneta pusă, şi întreb cu desnădejde pe soldatul care stă într'un genunchi, alături.

— Domnu' colonel.

Mi se umflă pieptul de emoţie, dar alerg mai departe, alături de oamenii mei. Inamicul se răsgândeşte şi o ia la fugă înapoi.

Bilanţul nopţii... Trupele noastre au făcut 800 de prizonieri şi au luat tot malul. Colonelul trecuse apa noaptea, cu întâia companie, fără să fie simţiţi. Compania doua a fost surprinsă în apă de mitralierele concentrate, de oarece postul lor a prins apoi de veste şi a dat alarma. Compania a pierdut mai mult de jumătate din efectiv. A fost un moment de groază şi urlete. Colonelul a fost omorît în zorii zilei, cu câteva clipe înainte de a vedea noi, cei dela rezervă, pe inamic pornind la contra atac, din fumegarea lăptoasă a dimineţii.

Când într'un sat de pe celălalt mal, către seară, îmi usuc hainele, grele încă de apa Oltului, ordonanţa îmi aduce uimit, o veste neaşteptată.

— Dom sublocotenent...

— Eh?

— ...ştiţi Maria Mănciulea? spioana? spioana de eri noapte?

— Ei, spune mă...

— Am întâlnit-o... e aci... I-a dat domnul general dela divizie o mie de lei şi o pereche de bocanci... A trecut Oltul în fruntea unui regiment... ca să-i arate drumul.

— Mein Milch-Kaffee bitte...

— Und mein Mann? şi aduce iar cafeaua.

— Es wird zum Morgen sein.

Adesea ne plimbăm după amiază, pe uliţele pustii ale târgului, pe care nu întâlnim decât soldaţi de ai noştri şi curieri dela regiment.

In ziua aceasta tomnatică şi luminoasă de Septemvrie — cum venim spre popotă — târgul ne pare pustiu. Pretutindeni obloane trase, porţi zăvorite şi niciun trecător. E ascunsă toată lumea dincolo de porţile grele de stejar ca în nişte temniţe.

Ba da! O Gretchen mlădioasă, cu ştiutul şorţ albastru, a eşit dintr'o curte, pe furiş, cu o mişcare de şoarece curajos, şi dă, surprinsă, cu ochii de noi. Ii e frică şi tremură stând pe loc. N'am făcut nimănui nimic. Dar e războiu.

La popotă aflăm veşti tot mai rele despre Turtucaia. Nimeni nu ia însă lucrurile în serios, mai mult ne necăjeşte faptul că nu suntem încă schimbaţi. Ne e dor de linişte şi aci zilnic suntem sâcâiţi de patrulele ungureşti din Fischer şi Stena. Dimineaţa şi seara suntem regulat alarmaţi de răpăiala violentă de focuri, care face să vuiască văile. Ne e dor de o noapte, două, de somn fără grije.

Se mănâncă fără poftă, în camera îngustă, în care ne-am înghemuit cu toţii, sub protecţia platelor şi insuportabilelor maxime brodate, pe pânze atârnate de pereţi: Dein Vaterland sollest du... etc.

Vine soldatul popotar al regimentului şi este primit cu strigăte vesele. Ne aduce vin.

— « Să trăiţi, domnule căpitan, mi-a dat dela regiment vin numai pentru o zi; domnul sergent Florea zice că pisemne veniţi şi d-voastră la noi la rezervă, de mâine ».

Dacă zice domnul sergent Florea, aşa trebue să fie. Domnul sergent Florea e doar dela statul major. Se ciocneşte paharele de probă, aşa.

La poartă s'a oprit însă din goană un călăreţ şi în timp ce privirile noastre se întretaie, brusc neliniştite, în odaie a şi intrat un flăcău îmbrăcat ţărăneşte, asudat şi de abia răsuflând.

— Domnule Comandant, ne jefuesc Ungurii... scăpaţi-ne.

Comandantul batalionului îl măsoară liniştit cu ochii mici verzui, cu mustaţa întrebătoare:

— De unde eşti?

— « Suntem din Stena ». Iacă ici peste deal. Ne-o prăpădit. « Au venit acuma o mulţime de tunari şi adună vitele oamenilor. Pe cine se împotriveşte, îl găteşte cu arma ».

— Sunt mulţi?

Dar băeţandrul se încurcă. Se vede cât de colo că întrebările acestea nu pătrund în gândul lui, răscolit şi frământat de cele de acasă.

— « Sunt mulţi domnule comandant ». Şi parcă fiindu-i teamă că n'o să mai mergem, — adică nu — să tot fie la 50—60. Au descălecat la primărie.

Căpitanul Floroiu — căci maiorul Dimiu acum comandă regimentul şi e în rezervă la Divizie — stă pe gânduri câteva clipe; pe urmă îşi plimbă privirea liniş-

tit, pe fiecare pe rând şi se opreşte asupra mea. Ca toţi novicii la comandă, căpitanul dă ordine complete şi cu voce importantă.

— «Sublocotenentul Gheorghidiu, ia-ţi plotonul şi vezi ce este. Dacă poţi intră în sat şi strânge armele locuitorilor. Ai grije să nu fi surprins. (Se ştie că o parte din populaţia sasă ne e înverşunat ostilă). Ia ostatic pe primar pe timpul cât faci percheziţiile ». Mă uit cu părere de rău la friptura care îmi rămâne în farfurie.

. . . .

Prin ambele şanţuri pline de buruieni ale şoselei aşternute cu praf de munte, înşiraţi unul după altul, alergăm aproape, până la Stena, care este după o muche de deal, la 4—5 km. Mă simt înfierbântat, îngrijorat.

Pentru întâia dată am răspunderea unei acţiuni. In mic sau în mare — în faţa morţii — evident că lucrurile se petrec la fel. Şi eu am impresia că am să dau o mică bătălie « în stil mare ». Voiu împărţi deci plotonul în linie de trăgători şi în rezervă. Mi se pare însă că nu-mi rămâne nimic din ploton. Deci nu... Dar oamenii aleargă — timpul trece, material de iute şi eu nu sunt în stare să iau o hotărîre. Dacă mă apropii de micul şanţ al şoselei, e limpede că voi fi văzut. Dacă aş lua-o prin tarlele de porumb roşiatec din dreapta sau din stânga drumului alb, mi s'ar risipi oamenii.

Ce fac? Ne apropiem tot mai mult... de după deal, vom vedea dintr'odată satul cu acoperşiurile lui roşii de ţiglă, cu biserica săsească, ascuţită, cu un tăiş înfipt în albastrul cerului.

Şi timpul fuge parcă mânat de picioarele mele sau mânându-le.

Dar la cotitura şoselei albe, apare un călăreţ cenuşiu.

In porumb! Ne trântim toţi pe brânci în şanţ sau după moşoroaiele de pământ afânat şi uscat dela rădăcina cocenilor.

« Să-l prindem, domnule sublocotenent. Nu trageţi nimeni, băeţi... nu trageţi, nu trageţi ». Soldaţii mei îşi dau ordine singuri. «Nu trageţi nimeni ».

Călăreţul se apropie tot mai mult, legănat în şea, săltând în trap bătut, aplecat pe cal. La o sută paşi în urma lui, apare dintre copaci, din lumea lor, un altul şi pe urmă încă unul.

In tot peisajul încremenit, viu colorat de amiază, de-a-lungul şoselei albe, ei sunt singura mişcare.

O « recunoaştere ». Oamenii sunt încălziţi. « Nu trageţi, măi, nimeni ». Ordonanţa de lângă mine are şi ea curaj — acum de altfel nu costă nimic să-l ai.

— Facem rost de cal şi de pături, domnule sublocotenent. Privesc înfrigurat: Un călăreţ se apropie legănat, pe şoseaua albă. In trapul calului, vine fără grije cu ochii pe sus, pe deasupra tarlelor, în albastrul zilei acesteia, dumnezeesc de frumoasă. Peste câteva clipe dacă nu se va opri, va muri în lumină, cineva. Poate el, poate şi cel dintâi care se va apropia de el. O curiozitate intensă mă frământă, opreşte totul în mine ca un sbor întins. Cum are să fie?

Se apropie tot mai mult... E la o sută de paşi. Ii văd faţa, ochii, puncte negre. Vine săltând în trapul ca-

lului. Priveşte peste dealuri şi nu ştie că în porumb 50 arme sunt întoarse spre el, îl aşteaptă. Priveşte spre cer. « Să nu tragă nimeni, domnule sublocotenent. Să nu tragă nimeni », se luptă înăbuşit, nevăzuţi soldaţii.

Dar se apropie tot mai mult. Iată-l la 20 paşi. E un flăcăiaş cu ochii ca măslinele, cu faţa pătrată, umerii obrajilor prea eşiţi, cu mustaţa mică neagră tunsă. Mişcă buzele. Acum se aude. Cântă. Imi tremură mâinile pe armă. Ar fi trebuit să numesc doi oameni care să-i apară dintr'o dată înainte, şi să-l prindă, fără să-l omoare, dar răspunderea mi s'a părut prea mare şi mai ales, ar fi dat impresia că eu evit, pentru mine, pericolele, pe care le impun altora. Am luat de aceea şi eu, o armă în mână şi acum mă întorc să dau ordin celor din şanţ cu mine, să sărim cu baionetele întinse la el. Toţi tremură, cred, de nerăbdare cu mâna pe armă, congestionaţi, cu ochii imobilizaţi, hipnotizaţi parcă. Cum va fi? E ca un spectacol de execuţie...

Cântecul se aude acum lămurit. Aş putea să-i vorbesc, obicinuit ca unui cunoscut. Dar un trăsnet de armă a spintecat de sus în jos văzduhul. Infiorat, călăreţul se opreşte şi priveşte cercetător spre muchiile dealului. Toată înfrigurarea, tot zbuciumul, toată nerăbdarea îndelung apăsate, izbucnesc acum în salve de detunături ca explozia unor tuburi prea mult încărcate.

Fără să-şi dea seama de unde vin focurile, căci ar fi încremenit de groază ca o statue topită, a răsucit calul în loc şi s'a aşternut pământului în fugă. Ploaia de gloanţe ridică praful şoselei, cum ridică ploile de vară băşici pe râu. A dispărut după colţ.

N'a lăsat în urmă decât o dâră de sânge. Şi mă gândesc la glonţul rătăcit care vine dela doi kilometri, ca să se înfigă în pieptul vreunui predestinat. Cine l-o fi iubit atât?

Acum din marginea satului ne primesc salve repezite de focuri.

Ştiam că are să fie aşa.

Culc oamenii în porumb... şi nu mai ştiu ce să fac. Raţionez înfrigurat şi disperat de serios.

Ştiu că grosul inamic e la doi km de sat, pe când batalionul nostru e la cinci. Nu pot cădea deci în spatele satului. Pe de altă parte, ce sens poate avea un atac de front cu un ploton, când nu şti precis ce ai în faţă...

Dar cineva a strigat la dreapta: « Să-i luăm pe flanc » şi toată lumea urlă: « să-i luăm pe flanc, domnule sublocotenent ». S'au aprins toţi.

Până să mă trezesc, cei 10—15 oameni dela aripa dreaptă au luat-o la goană doborînd cocenii, răscolind pământul cu bocancii, ca să înconjure satul.

Din faţă focurile vin tot mai dese (e drept cam lungi, deasupra capului). Husarii au căpătat curaj şi au ocupat la marginea satului o muche de deal. La 400 metri de ei, încerc să opresc lanţul de trăgători, dar nu am lângă mine pe nimeni. Oamenii, D-zeu ştie pe unde or fi, prin porumb.

Un piuit îndepărtat, pe urmă din ce în ce mai apropiat spre noi. Un vâjâit pătrunzător şi o bubuitură groaznică, în timp ce ne învăluie fum şi praf.

Artileria lor a intrat în acţiune.

Dar loviturile vin rare şi alături...

Singurul lucru neplăcut e capriciul obuzului care vine unde nu te aştepţi. Aici... dincolo... poate, lămurind lumile, chiar în locul în care te afli.

In picioare, în porumbul încă verde, privesc cu benoclul spre linia inamică, pe care nu o pot preciza. La început tragem toţi, cu furie, pe urmă ne mai potolim. Deodată, în dosul satului, un ropot de plesnete spre cer. Husarii ţâşnesc îngroziţi, de după garduri, cu mişcări întinse de iepuri negri, căci sunt luaţi din spate. Cei de aici îi urmărim cu focuri.

Ţipete, urlete. Năvălim spre sat. Alunecând mai mult pe povârniş, cu ghetele încărcate de ţărână, mă trezesc în mijlocul şoselei, în marginea rândului de case.

Un grup de ţigănuşi îmi arată cu bucurie pe unguri fugind peste dealurile din stânga. Aşa dar nu vom prinde nici unul.

Dar « am cucerit » satul. Coborîm acum pe uliţa principală largă cât două bulevarde din Bucureşti, cu plantaţii îngrădite prin mijloc. Copii ne întâmpină din toate părţile şi pe la toate ferestrele apar capete curioase, ascunse de după perdele colorate. Doar româncele noastre rumene şi pline, au eşit cu poalele pline de mere şi pere, cu oale cu lapte în prag. Nu mai am pe lângă mine, în scurtă vreme, decât pe sergentul Voicu şi vreo doi-trei soldaţi. Ceilalţi s'au risipit, ademeniţi de merele rumene, de ulcelele cu lapte şi de obrajii tot aşa de rumeni şi de albi, cari îi chemau râzători. Ce percheziţie să mai fac? Dar un grup întreg de saşi vin convoi spre mine. Plâng toţi.

— Ce-i cu dumneavoastră? îi întreb autoritar, firește.

Vorbesc toți deodată. Unul slab își înalt cu mustăți prea groase, altul mărunt cu o jumătate mustață. O săsoaică osoasă și prelungă, copii mici și mari.

— Ne-a nenorocit, ne omorîm. Dumnezeule! plâng și se vaită, unii în românește alții în nemțește. Necăjit, fără să pricep nimic, scos din sărite, strig la ei: Ce-i cu dumneavoastră?

Atunci sasul cel înalt și slab îmi povestește scâncit, nenorocit.

— Ne-a luat fata... fata noastră. Mă încrunt. Iar corul lor, întreg: « Ne-a luat fata... fata noastră ».

Săsoaica îmi întinde și o fotografie mare pe carton cenușiu de lux: « Uite ce frumoasă fată, studentă la Sibiu! » Intr'adevăr e tare frumoasă.

— Cum, cine v'a luat-o?

— Soldatul... soldatul.

Tresar, cu totul nedumerit.

— Un soldat de-al meu? Și iar toți în cor:

— Nu, soldatul care păzește satul... Soldatul călare. Nu mai pricep nimic.

— Cum? cine păzește satul, ce soldat?

Un român de ai noștri îmi explică în chip firesc.

— Domnule ofițer soldatul care păzește satul, soldatul d-voastră, pe care l-ați lăsat aici, care păzește satul... a zis că e șpioană.

Cad din cer.

— E vreun soldat care păzește satul?

— Păi cum? E un slodat care rămâne în sat zi și noapte. Doarme chiar la dumnealor. Are un cal alb și

aleargă toată ziua dela un capăt la altul al satului. Ei, păi dacă era el aici, credeți că mai veneau ungurii? Se lua după ei cu focuri.

Asta-i curată poveste.

— Unde-i soldatul acela?

Sașii plâng toți în cor.

— Nu știm, nu știm.

— Când a plecat?

— Azi de dimineață, a luat-o prin pădure la dreapta, cu fata. Am priceput cum stau lucrurile și sunt hotărît să-l prind și să termin. Mi-e milă de bieții sași.

Dar nu mai pot scăpa acum de leoata lor.

— Ce ne facem noi? și plâng, femeile se trag de păr. Ce ne facem, domnule ofițer?

Ii liniștesc cum pot. După mine se țin alai acum prin satul larg și frumos, sași și români. Pe strada scăldată lung de ultimele raze piezișe ale soarelui, care arde parcă la capătul ei, vine cineva în goană, în capul gol.

Nici nu s'a apropiat bine.

— Ne atacă domnule sublocotenent, ne atacă.

A ajuns la mine gâfâind, după el vin femei, copii speriați.

— Au primit întăriri, vin pe două coloane, pe șosea și pe culmea dealului.

Simt că-mi vâjâe urechile. Unde-mi sunt oameni?

O bătrână mă ia de mână și bâjbâe, mormâe cocoșată: « ai să-ți arăt eu pe unde vin, să-ți arăt eu pe unguri ».

Vrea să mă ducă spre inamic, și eu neliniștit i-aș da brânci să mă lase în pace, dar mi-e rușine. Nu am

nici măcar liniştea să iau o hotărîre, o hotărîre care nu poate să întârzie nici câteva clipe măcar. Moare în mine încă o iluzie: aceea că aş fi putut fi un bun comandant.

Răpăială de focuri. O iau şi eu însfârşit spre deal. Ce-o fi, o fi. Urc gâfâind strada sucită pe coaste, sar peste pietroaie, peste trunchiul de jghiab al unei fântâni, alerg cu sergentul Voicu după mine. Răpăiala de focuri e din ce în ce mai strigătoare. Plesnetele bat cerul ca bicele.

Mi se pare că nu se mai sfârşeşte uliţa.

In timp de luptă, noaptea şi oraşele, simt din nou, sunt cele mai neplăcute lucruri în războiu.

Printre ultimele două case, priveliştea se deschide larg, peste plaiul verde abia înclinat, tivit, sus de pădure, jos de tarlaua de porumb. Şi o uluitoare surpriză. Plotonul meu e în lanţ de trăgători, acolo la marginea satului, la interval aproape reglementar şi trage furios. Din când în când, câte unul scoate câte un măr din buzunar şi muşcă lacom. Coloanele inamice s'au risipit şi ele în trăgători la marginea porumbului. Işi fac şanţuri. Au de gând să se statornicească acolo, se vede. De aceea ne-a şi luat în primire, iar fără ispravă, artileria lor rară, greoaie.

Opresc focurile, trimit o patrulă înainte şi ne punem toţi pe fumat cu faţa la cer. Acum e linişte şi fac politică tihnit, cu un român straşnic, de vreo 50—60 de ani, cu mustaţa puternică şi încă neagră, care şi-a târît pieptul şi umerii laţi, până la mine, ca să afle rosturile din ţară. Peste dealurile îndepărtate şi împădurite, pline de taină, peste dealurile «duşmane» coboară soarele, turnând o trombă de aur lichid din albastrul cerului, peste verdele de păşune al culmilor. Subţiat şi treptat se întunecă. Rând pe rând oamenii mei se coboară la fântâna din sat, la locul de adunare. Când suntem toţi, neturburaţi de nimeni, pornim la drum înapoi acasă. In capul satului întâlnesc o fată, de-a-dreptul elegantă, într'o rochie vişinie de vară. Alături de ea, un soldat. Recunosc pe fata sasului şi simt o adevărată bucurie. Salut şi mă apropii încruntat de soldat.

— De unde vii?

Stăpân pe el, în poziţie militărească răspunde vorbind rar.

— Să trăiţi, domnule sublocotenent. Am dus pe domnişoara la brigadă, în urma unui denunţ că ar şti unde sunt ascunse armele.

— Ei, şi?

— Acolo n'au găsit-o vinovată şi i-au dat drumul.

— Atâta tot?

— Da, să trăiţi, domnule sublocotenent.

Intreb pe fată, în nemţeşte, dacă are să se plângă de ceva şi-mi răspunde că nu, zâmbind.

M'am descruntat şi eu, dar nedumerirea nu-mi scade. Mă întorc iar către soldat.

— Dar cu tine, ce-i?

— Eu păzesc satul.

— Cum păzeşti satul? Cine ţi-a dat sarcina asta?

— Domnul sublocotenent Florescu.

— Din ce regiment eşti?

— XR.

— Bine, dar regimentul XR, a plecat.

E nedumerit şi cu totul surprins.

— Cum se poate? Eu n'am primit ordin de retragere.

. . . .

Seara povestesc entuziasmat, la popotă, această întâmplare. Impresia este deosebită. Dar deodată, când comandantul încruntă enervat privirea, zgomotul de pahare şi de furculiţe se opreşte, ca şi gălăgia punctelor de exclamare.

— Domnule sublocotenent Gheorghidiu, eu te-am trimes pentrucă te ştiam băiat inteligent.

— ? !

Şi pe urmă cu un dispreţ uscat.

— Se poate, domnule, să nu vezi că era un spion?

Tăcerea devine apăsătoare. Comandantul are dreptate. Toţi se privesc aproape adânc neliniştiţi.

— Pleacă imediat şi adu-l aci.

Nu m'am dus eu. Am trimes o patrulă, care l-a adus. Şi l-a bătut patrula pe drum, l-a bătut sergentul de zi, i-a tras vre-o două şi comandantul.

Peste o săptămână, când regimentele erau din nou întrunite în brigadă, în vederea unei bătălii, m'a oprit un caporal, pe uliţă.

— Vedeţi, domnule sublocotenent? ziceaţi că sunt spion. La brigadă, m'a făcut caporal.

O recunoaştere făcută de aghiotantul batalionului în acelaşi timp cu cea făcută de mine la Stena confirmă că şi celălalt sat vecin e puternic ocupat. Asta e spre bucuria recunoaşterilor de cavalerie trimise de divizie,

care nu au curajul să treacă de linia noastră de avantposturi, (iar când ajung până la noi, aci, li se pare că s'au aventurat) şi care acum au ce raporta la divizie. In zilele următoare reluăm plimbările şi discuţiile.

Popescu şi ceilalţi din camarazi au devenit gânditori.

Ne atrage luarea aminte un grup care se ceartă şi ne apropiem. Doi soldaţi întind de un sas bătrân, negricios, cu faţa uscată şi mustăţi stufoase. Vor să-l aducă la regiment.

La întrebarea comandantului mitralierelor, căci sunt oamenii lui, ei ne lămuresc că sasul a vrut să împuşte pe un român, care e de altfel şi el de faţă.

In româneşte, sasul îşi apără dreptul, hotărît.

— A vrut să-mi fure maşina de cusut, domnule ofiţer, uite de-abia i-am smuls-o.

Maşina e într'adevăr corp delict, între ei.

— A scos revolverul să mă împuşte, domnule comandant.

Sasul lămureşte, că numai aşa i-a lăsat maşina pe care vrea să i-o i-a.

Judecata ofiţerului e scurtă.

— De ce porţi revolver, de ce n'ai predat revolverul? duceţi-l la divizie.

Cineva remarcă, în treacăt, că nu s'a dat ordin să se strângă armele şi discuţia veche e reluată pasionat, căci Popescu pare obsedat...

Nu poate să fie, dragă, tot una. Să compari, să zicem, bătălia dela Verdun, cu lupta dela Olt, a noastră?

Orişan e furios, dar cum niciodată nu ridică tonul, îi e aprinsă numai privirea.

— Dragă, sigur că pentru Istorie, sau pentru streinătate, sau pentru gazetele şi lumea de-acasă, nu se poate compara ce-a fost la Olt cu Verdunul...

Reiau şi eu antrenat.

— Sigur... absolut... Nici chiar pentru noi, batalionul trei, care am intervenit în urmă şi am avut numai cinci-şase oameni, pierdere. Dar pentru compania a doua care a fost surprinsă de mitralieră în apă şi înjumătăţită din câteva pâraituri, cred că lupta a fost ca pentru orice companie angajată la Verdun. Inchipueşte-ţi răniţii, luptând cu valurile toată noaptea. O patrulă care luptă cu o forţă superioară şi e bombardată precis cu un singur tun, luptă tot atât de greu ca pe Somme...

Intăresc cu amintiri din descrieri.

— De altminteri am cetit, că grozăvia luptelor de acolo stă în faptul că doi-trei oameni, izolaţi într'o groapă de obuz, trebue să lupte neştiuţi de nimeni câte-o noapte întreagă. Exact cum luptă unele patrule de-ale noastre.

Păreau că s'a convins, dar iar reiau, aproape indignaţi că au fost pe cale să admită o absurditate.

— Fugi dragă, se compară riscurile pe cari le ai într'o bătălie mare, cu o bătălie ca aceea dela Bran?

Un soldat ne chiamă la popotă, dar discuţia continuă şi acolo. Popescu ne denunţă căpitanului care s'a aşezat la masă, că susţinem o absurditate. Orişan reia energic.

Popescu găseşte că războiul nu e prea grozav. Sunt de-o părere cu el. Viziunea de sânge şi foc, mii de cadavre cul-

cate în grămezi, ca lemnele în depozit, încâlcite lupte la corp, ape înroşite, nu le-am întâlnit până acum.

— De sigur că vor veni. Războiul ăsta a cunoscut ceea ce se numeşte retragerea strategică. Am impresia că ei s'au ferit de orice luptă serioasă, că n'au angajat cu noi decât ariergarda, câteva regimente acolo.

— Nici n'au mai multe... S'a sfârşit cu războiul, ascultă-mă pe mine, stăruie din nou Popescu.

Nu ştiu de unde vine impresia de plimbare duminicală, poate unde nu suntem în avantposturi, poate unde ne aşteaptă o masă bună cu vin bun.

Orişan, cu mâinile la spate şi faţa lungă de englez, intervine cu bun simţ.

— Eu nu vă înţeleg? De ce daţi importanţă unei lupte, numai după proporţiile ei. Inţeleg să facă asta cei de-acasă, dar s'o facem noi.

Popescu e nedumerit.

— Nu înţeleg unde vrei să ajungi...

— Ascultă, Popescule, ce deosebire e pentru noi că murim într'o luptă cu mii de obuze şi cu mii de mii de cadavre, sau nimeriţi când stăm la masă de un singur obuz?

— Ei, cum o să fie tot una?

Intervin şi eu, surprins de justeţea observaţiei.

— Sigur!.. pentru soldatul din prima linie, nu există «luptă uriaşe» sau «luptă neînsemnată».

Mai intervin şi alţi camarazi, cari sunt pasionaţi de aparenţa paradoxală a afirmaţiei.

— Pentru cei din ţară, bine înţeles că nu e acelaşi lucru, dar pentru noi e altceva, reia Orişan.

— Ei, asta-i.

— Nu mai încape îndoială... Ascultă-mă, să-ţi dau un exemplu. Când noi ceteam în gazetă despre « accidentul » din gara cutare, că un frânar a fost omorît, iar altuia i s'au retezat picioarele, abia de ne aruncam ochii, pe cele câteva rânduri care relatau întâmplarea. Dar când ceteam pe o pagină întreagă « Catastrofa de cale ferată dela Câmpurile » atunci eram îngroziţi, ceteam fără oprire, detalii senzaţionale.

Şi Orişan reia argumentarea mai cu pasiune.

Pentru frânarul mort şi pentru cel cu picioarele retezate, e tot una, dacă alături de ei au mai murit atâtea zeci. Ei aceleaşi senzaţii le-au încercat. Şi dacă ar fi fost sfârşitul lumii, cu planetele ciocnite, acelaşi lucru ar fi fost pentru ei.

— Domnule căpitan e, sau nu, tot una pentru cel angajat într'o bătălie, dacă e vorba de o luptă cu efective mari ca la Verdun, sau de o luptă cu efective mici?

— Cum o să fie tot una? Şi căpitanul desface carnea de pe piciorul de pui din ciulama. Cum o să fie, băiete, tot una? Riscurile sunt cu mult mai mari.

— Orişan, lasă-mă pe mine... că am să lămuresc eu chestiunea... Domnule căpitan, de ce găsiţi că riscurile sunt mai mari?

— Pentrucă acolo au murit o sută de mii de oameni şi la Bran o sută sau două.

— Ei şi?

— Cum « ei şi »?

E o gălăgie de protestare, amestecată viu cu cererile de vin, de tacâmuri.

— Da, uite, am să vă explic eu ce înseamnă risc. Lasă-mă puţin, Orişan. Când un american merge la bal, el nu riscă nimic, sau aproape, nu-i aşa?

— Mmda...

— Dacă se ceartă cu alt american şi se provoacă la duel: « Cel ce va scoate negru, să se împuşte până a doua zi » atunci nu-i aşa? riscă 50 la sută, să fie mort până a doua zi.

E sau nu e?

— Mmda... asta e?

— Când a nimerit negrul, în cazul când e om de onoare, el are, nu-i aşa, un risc de sută la sută?

La fel cu noi.

— Adică? Lasă-l, domnule, în pace... adică?

— Divizia hotărăşte să cucerească un sat cu o companie şi aşez pe masă cu un gest secundar furculiţa, cuţitul, solniţa ca şi când aş vrea ca ordinea aceasta, să-mi pregătească pe cea din gând.

— Ei da...

— Riscul nostru, al companiei a noua, e de 2 la sută, având în vedere că divizia are 48 de companii... şi pasionat, gonesc pe soldatul care-mi aduce friptura. Când se decide că brigada noastră va da acea companie, riscul devine de 4 la sută. Dacă se hotăreşte că XX va da compania, iată-ne ajunşi la opt la sută, căci regimentul are 12 compănii. Când în sfârşit se decide că batalionul trei să dea compania, riscul e de 25 la sută şi când s'a dat ordin companiei a 9-a să ocupe satul, se poate spune că a câştigat lotul cel mare.

— Atunci cam are dreptate, hotărăşte căpitanul. Vasile, dă vin, iar, către ordonanţe... nu vă mai certaţi acolo... Ia uite-i domnule, că se iau la bătaie... Căci ordonanţele se ceartă cu popotarul pentru ofiţerii lor.

Popescu şi ai lui protestează din nou. Iar locotenentul Redelea e de părerea lor.

— Dar nefiind o bătălie mare, înseamnă că divizia nu angajează decât o mică parte din efectiv. Deci riscurile sunt mai mici.

— Sigur, întăreşte altul, dovadă că batalionul nostru n'a fost angajat în târg la Bran; la Olt de asemenea, a fost rezervă.

Se porneşte iar o alarmă cu clinchet de veselie şi strigăte.

E într'adevăr o masă veselă, sgomotoasă la care participă cei opt-nouă inşi, cari nu sunt în avant-posturi. Şi totuşi e în această veselie cu mâncăruri bune, ceva uscat, o lipsă de consecinţe, ca un lux de eunuc.

Protestez şi eu.

— A, să ne înţelegem. Eu vorbesc numai de batalionul angajat şi anume de fronturile străine, unde trupele se schimbă foarte des, căci au rezerve. De altminteri observ un lucru... Că dela intrarea în acţiune suntem în continuu în linie înaintată. E sau nu e?

Câţiva convin.

— Şi pe urmă e altceva, intervine Orişan din nou. Faptul că n'am avut pierderi înseamnă numai un singur lucru. Că am atacat atât de repede, că nu am dat

timp inamicului să reziste. Cred că X X a avut pierderi, pentrucă a luptat sfios. Să fi luptat noi aşa la Măgura Branului pierdeam jumătate din batalion. Dar la Tohanul Vechiu? Şi chiar la Olt. A intervenit rezerva atât de repede, că Ungurii, cari porniseră la contra atac, s'au oprit şi au luat-o la fugă.

E o nouă bucurie de izbândă, căci ei cred că l-au prins în flagrant delict de logică.

— A... a... păi vezi? « Tu cu Gheorghidiu susţineţi că n'am întâlnit încă lupte mari, lupte adevărate. Dacă admiţi că n'au fost lupte mari, numai din cauza că noi am atacat repede, te contrazici, că altă dată afirmai că n'au fost lupte pentru că n'a vrut inamicul.

— Stai, domnule, că iar deviem. Lasă-mă Orişan... Noi nu am susţinut decât un singur lucru. Că pentru cel care ia parte efectiv la o luptă mică, nu e de nicio importanţă dacă moare la Verdun sau într'o încăerare de patrule.

Eu susţin că noi care suntem în avangardă şi vom mai lupta neîntrerupt, Dumnezeu ştie cât de aci înainte, suntem în războiu pur şi simplu. Pentru ţară, pentru cei ce se plimbă acum la Bucureşti pe stradă şi aşteaptă, după cafea, comunicate; pentru armata română întreagă, sigur că e cu totul altceva. De altfel, eu cred că vor veni lupte mari, în care se vor angaja toate unităţile.

Noi putem fi atacaţi diseară în noapte... poate în cinci minute se pornesc focurile. Verdunul nostru e ca şi început.

— Bine, dar acasă nu va face nicio impresie?

— Cred şi eu. Subt unghiul speciei nu eşti interesant decât dacă eşti ucis cu alţi zece mii odată. Dacă un scriitor va descrie numai lupte de patrule, cred şi eu că nu i se va vinde cartea.

Popescu se întoarce uşor spre dreapta, ca şi când s'ar feri de ceva nevăzut şi pe urmă ridică umărul.

— Dacă-i prost. N'are decât să puie stânjeni de cadavre, uragane de obuze, râuri de sânge. Ceva aşa... să facă o senzaţie nebună...

Şi nu terminăm bine masa, că iar se aud focuri.

De data asta e ceva mai serios. Impotriva noastră din spre satul vecin, pe ambele povârnişuri (cu pădure mică şi păşune) ale văii, în fundul căreia e şoseaua albă, înaintează un lanţ puternic de trăgători, din cari nu vedem însă decât grupuri care fac salturi înainte şi se culcă repede. O baterie de artilerie de 75 bate puternic marginea satului unde e popota, pe care o părăsim în fugă.

Batalionul întreg e cu trei companii îngrămădite cam subt deal, gata să ne desfăşurăm. «Brigada lui Corabu», e departe pe stânga într'o pădure. Avant-posturile noastre s'au retras trăgând focuri.

Obuzele nu-mi fac prea multă impresie, deşi sunt foarte nervos. Sunt destul de puţin numeroase. Căpitanul are un cap de om necăjit, care nu ştie ce are să facă, aşa ca mine eri. Probabil că vom pune baioneta şi vom năvăli ca la Bran. Un obuz nu explodează. Din fanfaronadă, le declar camarazilor sâcâiţi, că artileria ungurească e inofensivă şi iau în braţe obuzul, ca să le arăt că are pulbere proastă.

Toată lumea strigă speriată, la mine.

— Astâmpără-te, Gheorghidiule... ai înebunit...?

Căpitanul se încrunta mânios, ridică poruncitor mâna.

— Lasă, domnule, proectilul jos.

Din fanfarondă mereu, înmănuşat, vin cu el în braţe, cum aş duce un copil înfăşat spre grupul lor. Sunt furioşi, se dau în lături, şi răcnesc la mine:

— Fugi de-aci...! Domnule căpitan... a înebunit.

Cu o mutră ipocrită, de fată şireată.

— Dar nu e niciun pericol... Absolut niciun pericol.

— Lasă-l jos, domnule, îmi strigă răspândiţi.

Il arunc jos, cum ai arunca, după ce ai privit-o, o sfeclă... şi îngheţat şi azi de nebunia mea, căci aruncat jos, isbindu-se, proiectilul putea face explozie.

Când mă întorc la camarazii mei înţeleg toată nedelicateţea gestului meu. Ştiu bine că sunt un grup de oameni cari şi-au făcut mai mult decât datoria şi, acum când scriu, ştiu că în afară de două-trei excepţii, au fost poate cei mai de ispravă ofiţeri ai războiului românesc. Dar o expunere copilăroasă şi inutilă le repugna [1]) iar gestul meu nedelicat, subliniind o astfel de rezervă, din substraturi abia bănuite, era de o indiscreţie penibilă.

Peste vreun ceas, lanţul de trăgători inamic părea încremenit în loc şi asta mă neliniştea mai mult, ca

[1]) Mai târziu a trebuit să luăm măsuri împotriva soldaţilor cari se expuneau inutil, din tembelism şi eu însumi, revenit la alte sentimente am pedepsit câţiva.

o clipă de suspensie care-ţi permite să asculţi, în golul înaltului, ecouri şi ameninţări... .

— « Inconjoară satul şi ne taie retragerea » izbucneşte hotărît căpitanul. Pas alergător, prin sat sus pe deal, să ocupăm culmea şi Cetatea, înaintea lor.

Trecem deci în goană prin târg. Saşii şi săsoaicele cred că ne retragem şi au apărut (de unde atât de mulţi?) la porţi şi la ferestre, ameninţându-ne. E şi săsoaica mea cu bucile rumene şi sânii mari, care ne huiduește cu ură. Un soldat dă, din fugă, un picior în burta unui moşneag, care repezindu-se la noi, ca un câine la trăsură, ameninţa şi înjura.

Sus pe deal am impresia că sunt despărţit de toată lumea.

Căpitanul Floroiu, nervos dar hotărît, aleargă pe dinaintea rândului de oameni aşezaţi cu baioneta la armă, cu faţa la pădurea din dreapta şi aşteaptă în marginea tarlalei de porumb pipernicit.

E ziua nămiază mare, e soare de început de toamnă, cald şi bogat în reflexe tari şi totuşi atât de întins aştept, încât aproape am halucinaţii. Mi se pare că inamicul a şi apărut, la zece paşi după trunchiurile rare şi groase de copaci, care s'au însufleţit şi-au devenit duşmane. Dar nu vine nimeni. După un timp, încep să fiu neliniştit, căci nu mai putem aştepta cu atâta încordare, cum nu poţi sta prea mult cu braţul întins. Mai ales că nu am nicio vedere. Iau doi oameni şi mă duc pe brânci mai mult, departe înaintea companiei spre stânga, paralel cu pădurea, ca să am din nou vedere, de sus acum, asupra văii unde eram adineaori. Merg prin porumbul rar, mărunt, scorojit, las la vreo sută de metri în stânga, Cetatea, care e un binecuvântat paratrăsnet pentru noi, căci semeaţă, atrage, deşi neocupată, tot bombardamentul asupra ei. Cam la două sute de metri, dau de un soldat de-al nostru care, cu arma culcată lângă el, scrutează rotunjimile de deal, cercetează valea şi pădurea de dincolo, privind intens de parcă ar avea binoclu.

— Niculae Zamfir, ce e cu tine?

— Am venit în observaţie! domnule sublocotenent... Vreau să văd ce-i la ei...

Aşa dar şi la soldaţi, nu numai la mine şi la Orişan, această neputinţă de a îndura necunoscutul, nevoia mortală de a şti ce se petrece înainte. Cred că acest sentiment era mai curând un derivat al fricei.

Socot că, într'un anumit sens, de frică ţineam să fim atât de înainte, căci din cauza imaginaţiei prea libere, teama de necunoscut era de neîndurat. Dar negreşit, asta numai la cei hotărîţi să nu dea, în niciun caz, înapoi.

Lupta a început la stânga, violent, cu aceleaşi plesnituri cari biciuiesc viu cerul. Cei dinspre Stena au împins înapoi compania Corabu, vor să intre în Cohalm. Dar « brigada » s'a oprit chiar în margine, unde s'a întâlnit cu Orişan, care a rămas de capul lui acolo şi acum au deschis împreună un foc aprig, care zădărniceşte orice încercare de a intra în oraş.

Intre timp o baterie a noastră trage şi ea, spre bucuria soldaţilor şi am din nou, şi pentru ultima oară, spectacolul uluitoarei preciziuni a artileriei româneşti,

sau mai curând al întâmplării. Ca şi la Olt, ca şi la Bran, chiar primul obuz, face să se împrăştie departe la doi kilometri de noi, un grup enorm, pe care nici nu-l bănuiam, pe ai cărui soldaţi, ca pe nişte gândaci cenuşii, îi vezi numai când, speriaţi, aleargă în toate părţile.

Pornim pe înserate la un contra-atac inutil, căci neizbutind să intre în oraş, inamicul s'a retras. Se hotărăşte, de teama unei reveniri în timpul nopţii, revenire pe care mulţi o cred foarte probabilă, să se împingă un post înaintat, departe în pădure, până aproape de ei. Se decide de asemeni ca postul să fie format de plotonul meu.

Obiectez cu voce palidă că îmi sunt oamenii obosiţi şi încă alte vreo două motive, cari nu sunt luate în seamă.

— Lasă că azi «făceai figuri cu obuzul» îmi spune, cu o ironie rece, căpitanul meu micuţ şi simt că expresia mă încondeiază puţin, ridicul, în surâsurile tuturor.

Mai târziu un sergent, care face legătura la batalion, mă lămureşte de ce am fost indicat eu. Căpitanul a spus-o anume.

— Trebue un post sigur, să nu fim suprinşi la noapte... la doi kilometri înainte, dacă se poate... Trimetem pe Gheorghidiu că ăla execută întotdeauna ordinele, întocmai...

Mi se explică, acum cu prietenie revenită, că patrule de-ale companiei vor face toată noaptea legătura cu mine.

Trec o râpă adâncă, unde ştiu că se vor opri la noapte toate patrulele menite să mă caute şi după vreun ceas de bâjbâit în tăcere, printre copaci şi tufişuri, mă opresc într'o poiană. Luna n'a răsărit încă şi socot în noaptea asta totul duşmănos. Privesc bănuitor, fără să văd nimic, întunericul, pădurea toată, nesfârşirea până la capătul lumii. Imi simt inima ca un mic chiag.

Parcă aş fi coborît cu oamenii mei, cu un ascensor, într'o mină blestemată şi cu forma abia ghicită în noapte.

Nu doarme nimeni. Oamenii au format un careu cu baionetele la armă, alăturaţi şi atenţi ca nişte vânători în aşteptare. Suntem toţi numai urechi, căci acesta e singurul mijloc de a fi de folos celor din urmă. Trimet încă un post de ascultare, de patru oameni, spre dreapta în spre şosea, ca să supravegheze şi acolo necunoscutul negru.

M'am trântit pe iarbă şi încep să tremur. Imi aduc aminte că sunt, tot ca la 14 August, în bluză uşoară, pantaloni de raitcort de vară, rari ca o pânză de casă şi ghete subţiri de şevrou. Multă vreme senzaţia de teamă şi cea de frig se cumpănesc înseilat pe urmă, odată cu răsăritul lunii, cea de frig devine pătrunzătoare. Nu mai pot sta locului şi vreau să fac doi-trei paşi în cuprinsul poenii, dar Niculai Zamfir îmi atrage luarea-aminte că nu se mai poate asculta. Mă opresc din nou şi mă trântesc pe iarbă. Bluza croită strânsă pe talie, îmi ţine încă, puţin de cald, moletierele de asemeni. Dar în muşchii de deasupra genunchilor, mi s'au înfipt parcă ghiare de ghiaţă. Imi trântesc pumni,

cari o clipă, ca la rănile umflate, îmi dau o asemuire de uşurare, dar pe urmă simt iar colţi reci înfipţi în coapsă. Mai târziu încep să mă doară şi braţele. Lungit pe spate îmi mişc membrele încet ca un gândac în agonie. Parcă e o clipă de amorţeală, dar după aceea, ghiara de ghiaţă se înfige din nou, ascuţit, în muşchii cari tremură, aşa, singuri. Nu mă mai pot gândi la nimic. Las totul în grija oamenilor şi, ca un bolnav, îmi lipesc palmele de muşchii dureroşi. Pe urmă, nu mai pot, mă scol şi încep să umblu puţin zănatec.

— Mă băeţi, aveţi vreo manta cu voi?

Imi dau, după o înceată consultare, răspunsul că toate sunt de azi de dimineaţă în cantonamemt. Ei în schimb, au vestoane şi pantaloni de stofă groasă.

E noapte târziu, dar cât va mai fi până mâine dimineaţă? O vecinicie. Umblu fără să pot îndoi picioarele, căci pulpele au ceva sgrunţuros şi sdruncinat în ele.

Dela un timp nici mersul nu mai ajută nimic, mă trântesc iar jos. Acum încep să simt şi un soiu de gol subt stomac. Parcă pielea mi se întinde pe oase, de le simt contururile. Inţepenesc.

E peste puterile mele atâta suferinţă. Era atât de cald azi. Incerc să fixez ziua după calendar, dar cine a mai ţinut socoteală de zile, când pentru noi, cari trăim după calendarul veciniciei, n'aveau nicio importanţă. Găsesc totuşi, că e cu putinţă să fie, milităreşte, 12/25 Septemvrie.

Pentru o zonă de platouri şi munte, aci în Ardeal, nopţile astea îngheţate trebue să fie obicinuite. Mă întorc de prisos, când pe o parte când pe alta, şi încleştez dinţii. Nici mănuşile nu-mi mai ţin nimic. O durere nouă se adaogă, un fel de umilinţă, pe care numai eu o ştiu în noaptea asta: îmi curg lacrimile şiroaie, fără să le pot stăpâni, parcă sporind, la fiecare sforţare pe care o fac de a le opri. De n'ar vedea, de n'ar ghici oamenii.

Privesc istovit de groază întunericul, compar cu luare aminte umbrele copacilor, să văd dacă sunt semne că se apropie zorile, dar nimic. Simt că până mâine voi înnebuni de frig...

Dela o vreme, se pare că oamenii au ghicit drama de lângă ei.

— Domnule sublocotenent, sunteţi bolnav.

După ce îi lămuresc că nu mai pot îndura frigul, îi simt abătuţi că nu pot să mă ajute. Groaza că voi înnebuni de frig, mă descompune.

Intru târziu, când simt că trec prin mine cuţite, mi se pare mântuitoare propunerea sergentului Voicu. Mă lungesc jos, întins, şi doi oameni se culcă peste mine. Era şi timpul. Mi se încleştaseră fălcile, de nu mai puteam vorbi aproape. Oamenii sunt calzi ca nişte perine grele şi totuşi îmi pare că sunt prea uşori. Acum când coapsele se încălzesc de coastele lor, îmi simt umerii, simt cureaua care îmi strânge mijlocul, simt pretutindeni atingerea stofei, de pielea iritată. Mi-e tot corpul încleştat. Noaptea asta nu se va mai sfârşi niciodată, eu în niciun caz nu mi-o mai pot închipui sfârşită. Când îmi dau seama că mi-e atenţia îngheţată, împăiată parcă, de nu pot gândi la nimic, şi când ştiu că timpul, ca să treacă, fie doar câteva minute, are

nevoie de gândire, și absență de la realitate, înțeleg că niciodată nu voi ajunge la încenușarea zorilor.

De dinapoi, după cum era de prevăzut, n'a venit toată noaptea nicio patrulă. Dușmanul n'a dat însă niciun semn de vieață iar când această noapte, de febră rece totuș, trecu, poiana și pădurea înfățișează un aspect nou. A căzut o brumă groasă, ca o pătură lată de zahăr alburiu peste tot. Zâmbesc ca un bolnav după delir și oamenii îmi privesc buzele arse, fața trasă și zâmbesc și ei!

— Grozavă noapte, dom' sublocotenent.

Sunt mirat, căci n'au dat niciun semn despre asta până acum.

— Și vouă v'a fost frig?

— Vai de păcatele noastre, îmi răspunde unul și ceilalți clatină cu amărăciune din cap.

La vreun ceas după răsăritul soarelui, o patrulă vine cu ordinul să ridicăm postul și încă peste o jumătate de oră, batalionul schimbat, e în marș spre Bogata la cartierul diviziei. Trecem Oltul pe un pod de vase și privesc cu ochi mari, lunca largă, cu răchite strâmbe și tufișuri. Dela moartea colonelului, Oltul are pentru mine un aer funebru. Imaginez mereu în lunca lui cu prundiș și răchită, atacuri, tranșee care rezistă, fierberea de moarte a nopții.

E o mișcare de cartier, în satul în care intrăm în coloană.

Trupe, căruțe, militari cari umblă forfota, în vreme ce alții se plimbă liniștiți ca și când mișcarea nu-i privește. E parcă un fel de Calea Victoriei militară.

Luăm masa la popota diviziei, după ce au plecat mărimile, într'o sală mare de școală. E mâncare de birt mic, dar destul de bună. In timpul fripturii se aude de afară, prin fereastra deschisă un acord de trei plezniturі slabe, ca trei păcănituri de castagnetă. Tresărim toți, căci desprinse de voința noastră, tru purile au încremeniri sperioase, nejudecate, la orice sgomot, care amintește de luptă. Un locotenent dela cartier ne lămurește, rostul focurilor aci, continuându-și masa.

— Nu-i nimic... L-au împușcat pe sasul ăla, pe care l-ați trimis voi eri.

Tresărirea a trecut ca o undă, dar gândim acum și parcă scade ceva în atmosferă, mâinile s'au muiat pe furculițe și ochii ni se întâlnesc în aceeași plutire vagă, de vedere desprinsă. Orișan dă farfuria de dinainte la o parte, Popescu își prinde capul în mâini, și căpitanul mic și feminin, caută stânjenit un subiect de vorbă.

Maiorul, deși știe, întreabă cu dispreț acru, cine l-a trimis pe sas la divizie, și întoarce apoi capul.

Fie din cauza frigului de azi noapte, fie din altă cauză, sunt bolnav de intestine. Trei zile și trei nopți o duc într'o continuă neliniște. O sete de moarte și o adevărată incontinență a stomacului. Sunt supt ca un cadavru și demoralizat ca un paralitic. Dureri n'am, acute, însă doctorul, care mă vede de trei ori pe zi, e hotărît să mă trimită în țară la spital. Ii e frică de febră tifoidă. Dar gândul ăsta mă îngrozește. Să mă duc bolnav de stomac în țară? să plec de pe front din cauză că am «scaune» dese?

— Domnule, înţelege, vrei să te duci în ţară?

— Vreau, domnule doctor, vreau... dar din cauza stomacului?

Mi se pare că ar fi ceva aşa, mortal, ridicol, ca un general care ar purta umbrelă, ca armata de eroi din Ţiganiada, care cer lui Ţepeş soldaţi să-i apere de hoţi.

— Domnule, te întreb încă odată... Vrei să te duci în ţară?... Nu vezi ce prăpădit şi jigărit eşti?... Vrei sau nu vrei?

— Vreau... dar nu vreau să ştie lumea acolo... că din cauza stomacului... mi-am părăsit camarazii.

— Dar vrei să ştie că ai plecat să faci brânză mare şi ai murit ca un erou... de stomac?

Ştiu că trupul ăsta, supus ca un sclav, nu mă trădează, dacă vreau. De altminteri ce-ar zice Corabu, Orişan, Popescu şi ceilalţi, când m'ar şti plecat de pe front, din cauza stomacului?

Băieţii vin să mă vadă toţi şi aflu că, spre uimirea tuturor, cartierul a numit un nou comandant al regimentului în locul maiorului Dimiu care gira comanda dela moartea colonelului. E tot un maior — se zice valoros — dar toţi erau obicinuiţi cu Dimiu, care se dovedise capabil şi bun camarad.

Dumitru îmi pune pietre calde pe burtă, beau cinci cognacuri, mă învelesc până peste cap şi a patra zi, când aflu că regimentul e plecat, mă urc într'un furgon de bagaje şi fără să mai spun o vorbă doctorului, sunt plecat şi eu.

NE-A ACOPERIT PĂMÂNTUL LUI DUMNEZEU

Ordin să mărşăluim, cu cea mai mare iuţeală, neobosit, spre Sibiu, respingând orice forţe inamice vom întâlni în cale. Ştiam că, paralel cu divizia noastră, merg alte două, una la dreapta, alta la stânga. Pe semne că la Sibiu s'a întâmplat ceva...

Nu întâlnim în patru zile decât o perdea de husari, care face mereu, luptând admirabil, împingeri de recunoaştere ofensivă. Ne ţin însă prea mult în loc, după opinia lui Orişan, care găseşte că ne oprim în mod nepermis de mult o întreagă divizie de infanterie, în lupte fără importanţă.

Ceilalţi ripostează că avem în faţă trupe numeroase. Cert pare numai că inamicul n'are cu el decât o baterie, deci şi forţele de infanterie trebue să fie minime. In orice caz, desfăşurarea noastră, batalioane întregi, pentru simple escadroane, dovedeşte că avem un mediocru serviciu de recunoaştere.

Şi mai dovedeşte incapacitatea conducerii noastre militare, care ingorează un principiu esenţial al războiului: niciodată nu trebue să desfăşori, în câmpul tactic, mai multe trupe decât inamicul. Subt niciun

cuvânt. Care, şi el, nu e decât o consecinţă a principiului fundamental: Câştigă războiul armata care a angajat mai puţine din forţele ei în bătălie. De aceea marii cuceritori: Romanii, Mongolii, Napoleon, etc., nu au biruit decât atâta timp cât au fost inferiori ca număr [1]). Adevăr foarte explicabil pentru cine cunoaşte cu adevărat psichologia războiului.

In şanţul cu burueni al şoselei, aşteptăm ca batalionul din faţă să-şi deschidă drum.

— « Ei, înaintăm? » ne întreabă surâzând căpitanul Floroiu, pe noi, cei doi « pesimişti » ai regimentului.

Orişan e indignat, dar cu gesturile lui potolite de englez cu fruntea chială, şi surâsul condescent, nu se prea trădează. E mai pasionat ca un ofiţer activ.

— Asta e înaintare? Nu vedeţi că e câmpul plin de batalioane româneşti, ca la manevre? Fără legătură... fără conducere. N'ai văzut că eri artileria noastră a tras în propriile trupe şi n'a fost niciun mijloc să i se comunice lungimea tirului?

Intervin, întrerupându-l, ca să întăresc cele spuse de el.

— Şi pe urmă, e posibil oare, să nu fim de loc informaţi despre cele ce se petrec înaintea noastră, despre efectivul, oricât de aproximativ, al trupelor inamice cu care luptăm? De altfel nici nu ştim sigur unde ne găsim. Regimentul nostru şi cel de artilerie n'au decât un petec de hartă împreună, şi e ceartă, pentru că artileriştii vor s'o păstreze pentru regularea tirului.

Un camarad e sigur că luptăm cu « divizia dela Sighişoara ».

Trece un automobil cu fanion albastru, cu doi ofiţeri răsturnaţi pe perne. Ah, dacă generalul ar fi inteligent şi dacă ar fi trimis automobilul acesta să ia pe Orişan la masă, odată sau de două ori — cum am auzit că se face în armatele streine — câte lucruri ar fi azi poate altfel.

In ultima seară, pe când ne tălăzuim încolonaţi pe şosea (pentru un marş de noapte) auzim în faţa noastră, în întunerec, nu ştim unde, o răpăială scurtă şi violentă. Coloana se opreşte în loc şi călăreţi alarmaţi încep să ducă şi să aducă ordine.

— Regimentul XX... unde e comanda brigăzii?

Se repetă, transmis:

— Comanda brigăzii? Comanda brigăzii?

— Aici, comanda brigăzii.

— Domnul general Y? domnul general Y?

Nimeni nu vede, în întunerecul înfundat, pe cel care întreabă şi fraza e luată şi trecută ca o foaie, fără să i se mai ştie locul de început.

— Aici, domnul general Y... aici domnul general Y...

Gândul morţii, cu tot necunoscutul, mi se pare anesteziat. Mă frământă, cu sâcâietoare grije şi nelinişte, problema dormitului în frig, în zorii zilei.

[1]) De altfel, şi în războiul mondial, germanii n'au fost biruiţi decât când la sfârşit — după pacea dela Brest-Litovsk, — au avut superioritatea numerică. Căci punctul culminant al războiului mondial îl constituie atacul german, dela 15 Iulie 1918, prăbuşit, odată cu ultima capacitate ofensivă germană, în Champagne.

Peste o jumătate de oră reluăm marşul. După vreo cinci sute de metri, aflăm ce-a fost. Tunuri sunt răsturnate în şanţul şoselei, morţi încurcaţi printre roţi. Coloana merge încet şi am timp să mă abat, în treacăt, şi să întreb. O recunoaştere inamică, tare cam de un escadron, a aşteptat ascunsă într'o pădurice, chiar lângă şosea şi a lăsat infanteria să treacă; iar când a auzit uruind artileria, a pus mitraliera să tragă.

Orişan reflectează pentru toţi:

— Asta e serviciu de patrulare pe flancuri? Dacă era un batalion inamic întreg, ce se alegea din toată divizia? Pe mine mă minunează însă, că ofiţerul răspunzător din frunte, cine o fi fost, nu şi-a pierdut totuşi capul, a putut să-şi dea seama de unde vin focurile, ce puţin numeros e inamicul... a detaşat, mi se spune, numai un ploton (uimitor de justă apreciere a situaţiei) şi a curăţat cu el, aşa în intunerec, pădurícea. O astfel de faptă provoacă atâta încredere, că uiţi amărăciunea gândului că nu se iau suficiente măsuri de siguranţă. Numai acelui ofiţer hotărît, i se datoreşte faptul că panica provocată în artilerie, nu s'a transmis trupei întregi.

Mergem până aproape în zorii zilei. Sunt semne că a doua zi vom avea o bătălie serioasă. Batalionul nostru intră în avantposturi pe la trei dimineaţa, când ne oprim pe poalele unui deal. Compania va trebui să trimită un post, mult înaintat în faţa diviziei. Peste o râpă adâncă şi mocirloasă, dincolo, pe dealul din faţă. (Aşa ni se spune, că întunerecul ascunde un deal, în faţă). Dar patrula se întoarce şi ne spune că plotonul, trimis sub comanda unui ofiţer, s'a culcat întreg, la o sută de paşi de noi, fără să execute deci ordinul. Ofiţerii companiei ţinem consfătuiri, dar nimeni nu se supără, căci N. e singurul ofiţer laş al regimentului şi, lucru surprinzător, e privit cu îngăduinţă de parcă ar fi un simplu bolnav de stomac, iar el convine, cuminte, cu această considerare. In realitate, aşa ca Iuda pentru destinul bibliei, el e necesar colegilor lui, ca să le dea măsura propriei lor valori. El procură fiecăruia tihnita mulţumire sufletească de a se şti superior.

Eu singur sunt indignat, căci se hotărăşte să trec pe lângă plotonul ascuns, să-l trimit la companie şi apoi dincolo pe deal să constitui un post de siguranţă. Şi acuma începe una dintre zilele cele mai grozave din viaţa mea, dacă nu cea mai groaznică. Durabilă halucinaţie de foc şi de trăznete.

* * *

Zorile, din viorii, deveniseră albicioase, iar norişorii dela răsărit iluminaţi din dos şi tiviţi cu aur. Trecem râpa, cu un sentiment de voie bună pe care ni-l dădea continua înaintare, iar când urcăm povârnişul din faţă, întâlnim două furgoane, de bagaje, cu coviltir, părăsite în fugă de inamic. Le cercetăm surprinşi şi descoperim că sunt pline de bunătăţi. Imi găsesc o manta de cauciuc, pachete de ciocolată şi dulceţuri, descoper scrisori pe care le iau şi ziare nemţeşti. Oamenii iau şi ei, iubitori, cu chibzuială de săţios, două

putini de brânză. Ordonanţa găseşte, în sfârşit, mult căutata pătură.

După un sfert de oră, urcăm până la muchea dealului. Sus, ne găsim în marginea unui platou, uşor adâncit în mijloc, ca un convenabil teren de foot-ball, cu iarbă verde. In faţă, marginea cealaltă e ceva mai ridicată ca a noastră, la stânga hotar e peretele negru al unei păduri, la dreapta nu-i hotar lămurit, căci sunt numai creşteri şi îmbinări capricioase de muchii şi râpi.

Pentrucă era ziuă, desfăşur oamenii pe un rând, lungiţi la doi paşi unul de altul, pun să se desfacă putinile cu brânză, le împart, prefac una goală în scaun şi mâncând şocolată, citesc în lumina proaspătă a dimineţii « Neue Freie Presse ».

« Scene de groază la Turtucaia » — douăzeci şi cinci de mii de prizonieri — Bucureştii ameninţaţi — armata noastră trece ca un tăvălug de fier — Telegrame către Mackensen « Wer kann Rumänien retten? » sunt titlurile textului de pe o pagină întreagă.

Totul e nou pentru mine. Acest podiş larg din faţa mea, lumina vie a soarelui, peste verdele brumat al dealurilor şi văilor, bagajele acestea, pare-se ale regimentului 4 de artilerie din Hanovra, bagaje care au văzut Berlinul şi alte capitale pe care eu nu le-am văzut, gazeta asta neverosimilă, care e ca un smeu legat cu sfoară de lumea cealaltă, cu mii de kilometri dincolo de podiş, imaginea pe care mi-o fac despre cei din Bucureştii « ameninţaţi ». Dar mai puternică decât orice, lumina înrourată şi binefăcătoare a soarelui

birue. Văd tot în faţa mea şi nu e nimeni la marginea, ceva mai ridicată de vis-a-vis, a podişului. Trimit un bilet lui Orişan:

« Am două căruţe cu bagaje, pradă pe alese. Trimite « saci » să încărcăm. Ai două perechi de cisme de conte hanovrez, că una mi-o laşi mie. Spune căpitanului că aştept ordine ».

Iar pe dosul bileţelului, după ce îi trimit un ziar, căci uitasem:

« Am şi alte ziare nemţeşti ff. interesante. « Wer kann Rumänien retten? » un articol de maiorul Mohrat. Nu spune la nimeni de bagaje, să alegem noi ce e mai bun, pe urmă le dăm lor tot ».

Podişul din faţa mea e ca o bucată de plaiu, atât de dulce e scobirea din mijloc şi atât de frumos începe, în stânga, pădurea [illegible] tot faci « I Maiul » pe o asemenea pajişt[illegible]

După un timp, dincolo, pe dâmbul scund din faţă, apare un călăreţ. S'a oprit ca o statuie pe un soclu. Spectacolul surprinde oamenii, cari continuă să mănânce însă brânză, cu o tihnă ţărănească. E între noi şi el, ca la trei-patru sute de metri. După ce se uită liniştit la noi, îşi îndeamnă calul şi coboară vreo treizeci de paşi, spre destul de înghiţita noastră nedumerire. Pe urmă se întoarce şi urcă la pas pe dâmb, se lasă în golul de dincolo, care duce până la Viena.

Numaidecât vin doi infanterişti. Se opresc şi ei pe marginea ridicată, ca o margine de tavă a plaiului verde. Se profilează pe cerul tare şi gol, ca nişte ciobani pe o culme. Coboară treizeci de paşi se întorc apoi, şi intră şi ei dincolo, în golul pe care nu-l vedem. Pe urmă apar pe deal patru, fac întocmai aceeaşi mişcare, coboară aceiaşi treizeci de paşi, se întorc şi se afundă înapoi, dincolo de margine.

Revin acum şaisprezece inşi. Se opresc toţi aliniaţi, se desfăşoară în trăgători şi pornesc spre noi.

« Sfatul eroilor mei », cari mănâncă brânză, e de părere să-i lăsăm să vină aproape, să vedem ce naiba vor. Acest sfat e foarte influent în ploton şi eu, deşi nu-l întreb niciodată nimic, ratific hotărîrile lui. Dar nu, iată şi cei şaisprezece s'au oprit după treizeci de paşi şi, în loc să deschidă focul, stau şi se uită la noi. Ne uităm unii la alţii, cum se uită vecinii, în faţa casei, unii la alţii, peste drum.

Eu mă întreb însă, ce dracu mai cred ei despre noi.

Chem pe Nicola[redacted]

— Ascultă Zam[redacted]ameni şi târăşte-te prin pădure până [redacted] acolo. Vezi, ce mai e şi asta.

E sigur că azi vom avea o bătălie mare. N'aş putea spune că mai am viziunea aceea de infern, cu mormane de cadavre şi cu torente de foc, dar ştiu că va fi destul să deschidă cei de « vis-à-vis » focul, pentru ca să cad — aşa cum stăm neadăpostiţi — la prima salvă. Totuşi nu caut să ne adăpostim. E ceva de sport în încăpăţânarea de a rămâne.

Caporalul s'a întors cu urechi lungi.

— Domnule sublocotenent, nu ştiu, dar mie mi se pare că pun tunuri în bătaie. S'aude uruit de chesoane.

Intre timp, cei şaisprezece oameni după ce au mers cu spatele la noi, au ajuns iar pe muche şi la o comandă, neauzită de noi, se opresc, se strâng unii lângă alţii aliniaţi, fac stânga 'mprejur, apoi se încolonează ca la un marş de defilare. Un superior, loveşte în ei, din când în când cu un baston sau cu o cravaşă. Probabil că vor să se socoată în curtea cazărmii.

Pe urmă, într'adevăr acest « superior » spre neîntrerupta noastră nedumerire, stând cu spatele la noi, primeşte defilarea trupei, care de unde suntem noi, pare şi mai automată cu pasul ei întins. La sfârşit, se opresc în picioare, pe dâmbul care mărgineşte podişul, aliniaţi, cu faţa la noi. Pare-se că, tot la comandă apoi, în stânga şi în dreapta rândului, din golul nesfârşit de dincolo (care ar putea cuprinde orice posibilităţi) apar sus şi [redacted]l câte unul, alţi soldaţi.

Pe un petec de hârtie, trimis căpitanului, cer să intervină artileria:

« Să se tragă o salvă care să împiedece punerea în baterie a inamicului ».

Aştept acum, cu certitudine, începerea luptei, plin de amintirea tirului atât de precis al artileriei noastre. Pe coastele în evantai, din spatele meu, coboară spre

fundul văii companii şi batalioane cenuşii. Imi zic că se fac regrupări, probabil, în vederea atacului.

— Domnule sublocotenent, ce soldaţi sunt ăia, cari coboară pe vâlceluşe, în spre sat?

— Ai noştri, cine să fie?

— Aşa e, că bine ziceţi da' de ce s'o fi ducând aşa înapoi?

— Manevre, Zamfir..., manevrează.

Cei din faţă, din marginea cealaltă a pajiştei, nu mai coboară, stau nemişcaţi în picioare, împlântaţi în muche, ca nişte uriaşi soldaţi de plumb, prinşi pe aceeaşi lamă de cositor.

— 152.

— 156, 158, 160.

Oamenii mei îi numără, dar s'au încurcat şi sunt nevoiţi s'o ia dela capăt.

Orişan a venit el însuşi, cu patru oameni de-ai lui, cu foi de cort. Nu glumeşte. A şi intrat subt coviltire, să încarce bagaje. Mă gândesc nedumerit, ce e de făcut. Cei din faț[redacted] necontenit şi mi-e cu neputinţă să înţeleg ce vor. Atitudinea lor îmi confirmă însă, în parte, părerea, dedusă din regulamentul serviciului în companie, care spune că avantposturile nu deschid niciodată focul, decât dacă sunt atacate. Imi dau seama şi care ar fi pericolul: aş începe înainte de oră lupta, înainte ca mişcările de manevră să fie sfârşite, aş angaja astfel trupele noastre, pe jumătate la locul lor numai.

— « Câţi sunt, mă Dumitre?

— 260, domnule sublocotenent.

Ilie Orzaru îl îndreaptă amărît şi păgubos.

— De unde? 256... acum uite, sunt 258, şi acum abia 260.

Se corectează unii pe alţii cei cari numără.

O mitralieră, bine pusă la punct, ar face, măturând în faţa ei, în câteva secunde 260 de morţi.

Suntem grupaţi, ca două echipe de foot-ball, la distanţă, faţă'n faţă, dar parcă, am şi mai bine impresia că nu suntem decât, câteva minute înainte de descărcarea revolverelor, cele două grupuri ale unui duel, faţă'n faţă. Cu deosebirea că martori, medici, « spectatori », toţi sunt aici combatanţi, că distanţa e de patru sute de metri poate şi, mai ales cu deosebire că, după primele focuri schimbate, lupta nu va fi oprită, ci abia va începe, până la exterminare, cu intervenţia artileriei şi a tuturor surprizelor posibile — şi mai ales cu sentimentul că şi cei cari vor scăpa după zece ore de luptă, vor muri poate la noapte, poate mâine, poimâine, săptămâna viitoare, cine ştie când. Cel puţin războaiele vechi se decideau într'o zi, în două, în trei.

Dar artileria noastră, nici nu se gândeşte să tragă. Agentul de legătură îmi aduce un ordin scris pe un petec de hârtie.

« Batalionul nostru va proteja retragerea diviziei, apoi d-ta vei asigura retragerea batalionului şi după aceea te vei retrage şi d-ta ».

Nu mai pricep nimic. Ce sens are această retragere? ce noimă are această protejare când nici nu suntem [illegible]aţi?

Am să cer un nou ordin mai lămurit, dar mai întâi vreau să ştiu ce am în faţă.

— Câţi sunt, mă?

— Vreo trei sute şi ceva, dar s'au oprit acum [1]).

Soldaţii de plumb de pe marginea cealaltă, mai ridicată, a pajiştei, proiectaţi pe cerul gol din spatele lor, aşteaptă ţeapeni, ce?

Târăsc cu privirea pe agentul de legătură pe cărărue, jos în spre râpă, să văd dacă îmi confirmă ordinul. Batalionul într'adevăr se şi încolonase pe drumul alb. In clipa asta am avut impresia că s'au ciocnit două locomotive, cu un sgomot de iad şi am văzut cele două căruţe crescute într'un munte de fum. Orişan trebue să fi fost făcut praf, cu oamenii lui cu tot.

Acum salva de obuze, urlând aprig peste capetele noastre, se prăbuşeşte în mijlocul drumului, departe, în spatele meu, în plină coloană ridicând ca nişte brazi pământ negru. Oamenii fug în toate părţile, ca o adunare în care a lovit trăznetul. Spre norocul lor, la dreapta pârâul mocirlos are un mal mai râpos, care îi poate ascunde de vedere. Se năpustesc mulţi acolo. A doua salvă de trăznete, spintecând năpraznic pe sus aerul, cade tot în drum şi face alte patru morminte circulare. Nu mai zăresc decât câţiva întârziaţi şi pe aghiotantul regimentului, care fuge călare, în galop înnebunit. Goana lui salvează batalionul, căci

[1]) Niciodată nu mi-am putut lămuri purtarea inamicului în această zi. Dacă e cineva care ar putea da vreo explicaţie, iată, îi precizez ziua întâmplării 17/30 Septembrie 1916, în faţa satului Săsăuş (Szászhaz).

inamicul, care de sus îl vede alergând, s'a încăpăţânat să-l vâneze şi (poate crezându-l ofiţer superior) trage toate salvele după el. Are totuşi noroc să ajungă la timp, după un dâmb, unde îi pierd urma. Şoseaua crapă în explozii cumplite.

Nu pot să-mi dau seama de pierderi, pentrucă soldaţii se culcă toţi pe unde se găsesc, când vin obuzele. După ce trombele de pământ negru şi fum se risipesc îi vezi cenuşii, lungiţi ici şi colo, fără să ştii care sunt morţi şi care sunt numai culcaţi, ca să se ferească de spărturi.

Agentul de legătură îmi dă, de pe malul celălalt al râpei, învârtind braţul deasupra capului, semnalul de retragere. Intârziasem puţin, căci soldaţii de plumb au deschis focul şi numaidecât, în urmă, au pornit spre noi... Focurile noastre îi fac să se culce automat. Ne retragem scurt pe muchea râpei şi tragem mereu, senin, fără să ştim ce ne aşteaptă. E un schimb viu de răpăieli şi fâsâituri, când dau şi eu, agitând mâna, semnul retragerii. Acum pornesc iar spre noi. Pe semne că plecarea noastră nu mai e însă conformă planului lor, pentrucă trăznetele de obuze se prăbuşesc acum în plotonul meu. Cădem cu sufletele rupte, în genunchi, ne aruncăm jos, care cum putem, apoi alergăm, coborîm speriaţi, împrăştiaţi, fără să ştim câţi mai suntem, mai ales acoperiţi de pământ şi fum cum arătăm acum.

E o schimbare de sus în jos, ca şi când ar fi căzut tâmpla cerului şi jumătate din privelişte, s'ar fi răsucit ca într'un ochi bolnav, ca într'o oglindă, dintr'o dată întoarsă.

O întârziere întinsă, şi pe urmă, alte şuerături. Ne prăbuşim odată cu ele. Nervii pleznesc, pământul şi cerul se despică, sufletul a ieşit din trup ca să revină imediat, ca să vedem că am scăpat. Nu îndrăznim totuşi să deslipim obrazul de pământ.

Faţă de cele austriace, obuzele acestea, pe care le bănuesc nemţeşti, sunt de neasemănat. Trebue să fie de 105 sau 150 jumătate fusante şi jumătate percutante. Sunt trase prea de aproape şi urechea înnebunită nu le aude vâjâitura nepământească, decât aproape, odată cu prima explozie, cea fusantă, la trei metri de pământ, după care vine scurt, dar deosebit, a doua catastrofă, care ridică în văzduh o trâmbă de humă şi fum gros, ca o fântână arteziană neagră. Şuerăturile groaznice au ceva de şarpe de fier, de venire întinsă, de «direct ameninţător» — atât cât ai timp să auzi din ele — căci pleznesc în detunături metalice, care sunt ca nişte rupturi deasupra omenescului, răcnetul din rărunchi al întregului fier din univers.

Ca un zăvor căzut mortal, prăbuşirile mă readuc la realitate, iar seninătatea cretină cu care luptasem în ultimele clipe, se transformă într'o durere de cancer al pieptului.

La început, caut, cu cei câţiva oameni cari se ţin după mine, cu ochii scoşi din orbite, albi de groază, vreun adăpost, cât de mic. Dar povârnişul acesta uşor pe care coborîm, după o costişe, mai abruptă, deşi scade neregulat, nu oferă nicăeri, adâncituri mai mari decât un culcuş de câine sau muchii nisipoase, abia mai ridicate ca o perină de căpătâi, cu smocurile lor

de iarbă. Suntem aşa, sub cerul vast, şi pământul nu vrea să ne primească. Trăznete vin mereu în noi, dar flăcările nu le vedem, căci închidem, cu încleştare ochii.

Cei cari trimit obuzele, trag cu socoteală, fără să fie neliniştiţi de către artileria sau focurile noastre, iar de sus, de unde sunt, observatorii lor pot urmări efectul fiecărui obuz şi deci pot modifica tirul, matematic.

Exploziile se succed organizat. Unele le aud la câţiva paşi, altele în mine. Cum s'a terminat o ruptură, corpul tot, o clipă sleit, îşi înjumătăţeşte răsuflarea şi se încordează iar, sec, în aşteptarea celeilalte explozii ca un bolnav de tetanos. Un vâjâit scurt, pe care urechea îl prinde cu un soiu de anticipaţie, încleştezi dinţii, cu mâna îndoită deasupra capului, într'o convulsie epileptică şi aştepţi să fi lovit, drept în moalele capului, să fi împrăşiat. Deasupra ta, întâia explozie îţi sparge urechile, te năuceşte, a doua te acoperă de pământ. Dar prin faptul că le-ai auzit pe amândouă, nu eşti mort. Animalic, oamenii se strâng unii lângă alţii, iar cel dela picioarele mele are capul plin de sânge. Nu mai e nimic omenesc în noi.

— Domnule sublocotenent, ne-au prăpădit...

— E rău, Zamfire. Oamenii se închină neîntrerupt. «Doamne, Maica Domnului, Măiculiţă». Fugim, căci e tot una de stai pe loc. Problema de a şti dacă te opreşti lângă un smoc de iarbă, sau lângă un muşuroi de pământ, e ca dela începutul lumii. Fugim deci la întâmplare, nădăjduind să ajungem la râpă. Dar acum au cu noi parcă altă socoteală, cu grije potrivită. Dacă stăm culcaţi, salvele se răresc şi ele, pândind;

în clipa în care fugim însă, vin după noi ca pietrele, prăbuşind tot, vulcanic. Ii văd pe culme în picioare urmărindu-ne, cu sentimente de vânători, cum trăgeam noi la Bran, de sus pe Măgura. Ori ce încercare a noastră de a fugi îi îndârjeşte (sau cine ştie, numai «îi plictiseşte»).

Abia pot vorbi căci mi-e paralizat gâtlejul de atât înghiţit în sec:

— Niculae, unde sunt ceilalţi oameni?

— Nu...

N'apucă să termine, răspunsul se rezolvă în năruire de munţi şi fum. Am sucit gâtul ca un pui bolnav, resemnat, ca pe tocător. N'a fost nici de data asta. Pământul fărâmiţat, ţâşnit în sus, cade acum, cu întârziere, în ploaie pe noi.

Imi pun înspăimântat şi cu mintea umilită, mănuşile.

Mă gândeam uneori la sentimentul groaznic pe care îl încearcă cei condamnaţi, cari află numai în ultimul moment că sunt graţiaţi. Toată vieaţa lor vor trăi sub impresia acestor clipe. Dar noi, aici, cari suntem condamnaţi cu fiecare lovitură şi după fiecare parcă graţiaţi. Chiar când merg ceva mai departe, obuzele trec pe lângă tine, stârnind curent şi vâjâind metalic, cum te târăşte un expres, când te afli aproape de linie.

Un nou salt, dar vâjâitura ne-a luat înainte, explozia e acolo unde vream noi să ne oprim, şi când sosim cădem în groapa de obuz.

Mă trântesc jos, cu oamenii cari se ţin după mine. Parcă aş suporta totul, dar sgomotul nu. Exploziile,

ca prăbuşiri de locomotive înroşite una într'alta, îmi înfig, cu lovituri de baros, cuie în timpane şi cuţite în măduva spinării.

S'aud focuri de armă, au început să ne urmărească de aproape.

Ştiu că nu mai pot face nimic.

— Vin după noi, domnule sublocotenent, geme un om, sfârşit, ca un bolnav de tifos.

E un fel de nepăsare parcă, mai curând un soi de nesimţire. Toată voinţa mi s'a consumat în convulsiuni. Vin fâsâituri de gloanţe şi aşa amestecate cu exploziile de obuz, mi se par ridicule şi parcă departe de simţurile mele.

Incă un salt pentrucă departe, mai jos e totuşi satul. Iar vâjâituri, explozii şi înaintea noastră ţâşnesc puţuri de păcură.

E acuma parcă o clipă de întrerupere. Şoptesc istovit:

— Niculae, hai s'o luăm la stânga. Ăştia trag anume la zece paşi înaintea noastră, ca să ne prindă în explozie.

Dar în aceeaşi clipă vin, năprasnic, vâjâiturile, căci în afară de tunurile cari trag când suntem culcaţi, altele, ochite gata, pare-se pândesc clipa când ne ridicăm. De sigur, profitând de acest prilej, cei de sus fac exerciţii de tir, aşa cum adineaori făceau exerciţii de defilare.

Incercăm, sleiţi, s'o luăm la dreapta. Dar şi acolo obuzele ne ajung înainte, căci ei calculează, prevăzând, ca vânătorii de porumbei. Nu pot gândi nimic. Creerul parcă mi s'a zemuit, nervii, de atâta încordare, s'au rupt ca nişte sfori putrede. Nu pot nici

măcar să-mi dau seama, dacă oamenii din jurul meu sunt mereu aceiaşi, dacă au căzut, şi câţi. Acuma nici nu îmi mai vine să alerg. Se spune că pe Marea Caspică furtunile sunt aşa de groaznice, iar unii oameni şi femei suferă atât de mult de răul de mare, încât totul le devine indiferent şi nu fac niciun gest de împotrivire, chiar dacă sunt ridicaţi şi aruncaţi în mare. Aşa, descheiat de toate, mă simt şi eu acum. Nu mai îmi dau seama dacă oamenii au obrazurile murdare de pământ sau de funingine. Abia mai înţeleg bocetul, ca o litanie, ca un blestem apocaliptic, din adâncul adâncurilor parcă.

— Ne-a acoperit pământul lui Dumnezeu.

Omul cu faţa întinsă, cu mustaţa căzută şi colţurile gurii înspumate, nu poate spune decât atât, şi o spune aproape neîntrerupt. E acum o clipă de linişte. Trag într'adevăr peste deal, departe, şi obuzele trec pe sus de tot ca o uruială de vagonete, căutând pe cine ştie cine. La vreo douăzeci de paşi de noi e un pârîiaş stătut ca o mocirlă. Ne privim o clipă, îmi trec limba secătuită peste buzele arse şi pe urmă, o rup la fugă, căci oamenii vin fără altă chemare. Când am ajuns în mocirlă, obuzele lor, pornite odată cu noi, au lovit numai în dâmbul dinainte, l-au săltat parcă svâcnit şi l-au înegrit de pământ şi fum. Urechile vâjâie înebunite şi fără întrerupere, chiar acum, când obuzele nu vin în noi.

Dar, iată, sunt furioşi de parcă ar fi fost păcăliţi. Ei răriseră puţin loviturile, pentrucă, acum înţelegem bine, ne credeau morţi pe toţi. Trag, iar, în mocirlă,

după noi. Nădăjduim că acolo cel puţin, obuzele lovind în moale, nu vor mai exploada toate. E adevărat, că numai unele ridică trombe de noroi, altele termină îngropându-se fleşcăit. Imi dau însă acum lămurit seama, că grozăvia clipelor e din altă cauză decât a exploziilor. Obuzele înseşi, pe cari le ştim cât nişte donicioare, vin izbind de-a-dreptul în spre noi, parcă în noi, căutându-ne ca nişte gloanţe. Şi le simţim mari faţă de gloanţe, aşa cum călătorii europeni trebue să fi simţit când au fost atacaţi, dacă vor fi existat, muştele veninoase, mari cât vulturii, din alte continente. Lovesc în jurul nostru ca nişte săbii, cari n'ar izbuti dintr'o singură izbitură să ne reteze capetele şi ar lovi apoi, furioase, vâjâind în dreapta şi în stânga, înainte şi înapoi, zăpăcit şi orb, căzând şi rupând totul. Ne trântim până în gât în mocirlă, dar nu putem afunda (oricât de mare e groaza) şi capetele, căci ar fi să murim înăbuşiţi. Fugim, cu tâmplele lovite cu ciocane, printre coloanele de noroi şi humă ridicate în faţă, înainte la câte cinci-şase paşi una de alta. Acum pârîiaşul face o cotitură, iar malul din dreapta, mâncat de şivoi e ceva mai drept. Acolo, cu urechile plesnite, chiar dacă nu e adăpost de obuze, cel puţin nu putem fi văzuţi şi e neasemănat lucru această rupere din vederea morţii. Din apă şi noroi nu avem afară decât capetele. Suntem şapte inşi cu feţele paralizate ca nişte bolnavi în agonie.

Ceilalţi trag acum cu o înverşunare arzătoare, de oameni cărora nu le-a reuşit, din vina victimelor, o demonstraţie.

Ştiu că dacă ar lovi chiar în muchea râpei, dacă pot spune aşa, obuzul ar veni tot în noi şi ne-ar face praf, dar, nu-mi pot explica nici acum de ce, parcă nu ar fi atât de groaznic, căci ar fi între noi şi el, nu ştiu, în prima fracţiune de secundă, o perină de pământ n'ar fi venirea proectilului drept şi plin, în craniu.

Trăiesc, plângând în mine, gândul că Achile cel incomparabil şi viteaz, era invulnerabil faţă de săgeţi şi săbii — şi poate că tocmai de aceea era atât de viteaz — în afară de călcâi. Eu aş vrea să-mi stea ferit de turbarea de fier, măcar craniul.

Patru tunuri trag în faţa noastră, la zece paşi, ca prin baraj să ne taie drumul şi patru încearcă să dărâme malul (cât un stat de om) de care ne-am lipit. Tot dealul se resimte icnind, de isbiturile scurte ca de un neîntrerupt cutremur.

După vreo jumătate de ceas, plictisiţi, desgustaţi, parcă s'au oprit. Răsuflăm încet, dar nu putem vorbi de sfârşeală. Din cauza noroiului nu ne mai deosebim unii de alţii, înghesuiţi într'o vatră sub mal, nu mai mare însă ca un pat, unde ne-am târît cu toţi. Doar, cu mustaţa una cu gura, de spumă, Marin Tuchei boceşte într'una, silabisind tărăgănat, ca un blestem, dela început:

— Ne-a acoperit pământul lui Dumnezeu...

Niculae Zamfir îşi ia cu mâinile mâlul cleios de pe obraji.

Il întreb cu un zâmbet de recent operat.

— Ai scăpat, Zamfire?

— Mare blestem pe capul nostru... Dar noi ne ţinem de d-voastră, domnule sublocotenent... Ce-o fi cu d-voastră o fi şi cu noi.

Vreo doi şi-au aruncat armele, ca să poată fugi mai uşor.

— Unde vă sunt armele, mă Marine?

Clătină din cap cu tristeţe...

— Armele noastre...

Nicolae Zamfir îşi priveşte arma cu magazia încărcată de noroi.

— Dar parcă ale noastre mai sunt bune de ceva? Nu sunt destule aruncate pe aici, ia uite.

— Ia vezi mă, cu grije, nu vin cumva după noi?

Zamfir ridică încet capul de-asupra şi pe urmă parcă uimit, parcă resemnat:

— Vin, domnule sublocotenent, vin. Să tragem câteva focuri să-i mai mirăm puţin şi să fugim.

Scot mănuşile murdare, iau arma unui om, Zamfir face la fel, încă doi oameni se ridică şi ei.

— Trageţi pe neochite, repede...

La răpăitura focurilor noastre cei care veneau ca la plimbare fără grije, se trântesc la pământ.

— Eu nu-i pricep, de ce se mişcă aşa de încet?... până acum mulţi cum sunt, puteau fi de mult aci să ne ia ca din oală, întrebă unul.

— Neamţul e om cu socoteală, lămureşte Zamfir, de ce să le piară un om, dacă ne poate răpune cu scula?

Tirul artileriei reia brusc, exasperat de furios. Din nou avem otravă în sânge. Ştiam că nu se terminase,

dar realitatea revenirii e nouă. Imi strâng înspăimântat mănuşile. Pe urmă superstiţia mă descompune cu desăvârşire. Arunc pachetul cu scrisori... Mi se pare că ar putea să fie legătura între acele scrisori furate şi insezisabilul joc al întâmplării, care aduce un obuz la o jumătate de metru la stânga sau la dreapta. Arunc şi aparatul fotografic, dar mantaua de cauciuc parcă tot vreau s'o păstrez... atât de mare mi-e groaza de frig.

Obuzele cari lovesc în mlaştină ne acoperă din nou obrajii de noroi, iar cele care caută muchia malului se apropie şi se depărtează. Fiecare explozie ne năuceşte bătându-ne mereu ţepi de fier, cu ciocanul, în urechi, şi vueşte groaznic de metalic ca şi cum vagoane de tablă ar cădea dela etaj pe bazalt.

O explozie de obuz e ca o ciocnire de trenuri. Cine ar putea suporta 600—700 de ciocniri de tren într'o singură zi?

Un obuz a lovit în muche... Mi se pare că apropiaţi, doi dintre oameni sunt loviţi de rupturi, dar n'am timpul să văd căci ochii mi se închid scurt, corpul mi se încleştează în convulsie epileptică.

— Ascultă Dumitre, asvârle mantaua aia «ca să poţi fugi mai uşor» şi mă arunc înainte, căci simt că stăm într'un mormânt. E o fugă desnădăjduită, prin albia pârîului, ca a aghiotantului călare, mai ales că apa e mai puţin mocirloasă aci. La vreo două sute de metri, e o nouă cotitură râpoasă. Ajungem acolo trei inşi, după ce am fost despărţiţi unii de alţii prin fântâni ţâşnitoare cât un turn de pământ şi fum.

Dăm aci peste un grup de opt-nouă oameni, din plotonul meu cari aşteaptă un moment prielnic să fugă.

Din urmă mai vin încă doi, dintre cei cari fuseseră cu mine. Când ajung, mai mult se prăbuşesc decât se culcă, pe urmă caută cu privirea iscoditor.

— Petru Gârlici?

Iar celălalt cercetează.

— Nu cred, mi se pare că a rămas acolo... A Mariei...

Şi pe urmă ne lămuresc: ei au prins de veste că fugim abia o clipă în urmă, aşa că veneau cam după noi, atunci au văzut un obuz care i-a retezat capul lui A Măriei...

— ...şi fugea aşa fără cap după d-voastră, domnule sublocotenent.

— A mers ca la vreo patru... cinci paşi şi pe urmă a îngenunchiat şi a căzut.

Oamenii se închină:... mamă... ma... Dacă nu cumva a fost vreo halucinaţie a lor, sabia vâjâitoare a nimerit totuşi. Şi cel care povestea reia, ca să-şi întărească pentru el.

— A Măriei, a fost.

Acum suntem toţi vreo doisprezece.

— Haideţi, că aci e capcana morţii.

— Ne omoară fără luptă.

Dar nu avem totuşi curajul să trecem prin focul de baraj. Dacă ar fi bătând o zonă fixă, nevăzută de cei cari conduc focul, calculată doar pe hârtie, parcă hotărîrea ar fi mai uşoară... Ar fi ca un fel de loterie,

la care chiar dacă nu ai decât o şansă intimă, trebue să încerci. Dar barajul acesta e condus de oameni cari ne urmăresc ca pe nişte gângănii. Gândul nu ezită, mâna nu le tremură, ochiul alege liniştit, ţinta, căci sunt neturburaţi de artileria noastră, ca nişte mecanici de cale ferată obicinuiţi cu rotiţele şi manivelele lor.

Totuşi, în loc nu mai putem sta... Un nou salt, o nouă deslănţuire de trăsnete (căci acum nu mai trag, cât timp nu se vede nimeni, ci tunul aşteaptă ochit gata, până când suntem în fugă).

Ajungem totuşi în sat, după ce mai întâlnim pe drum alţi câţiva oameni, din ploton. Poate să fie acum ca la prânz. Stăm deci aproape de trei ore subt focul deslănţuit al artileriei.

In sat, e ca o arătare de stafii militare.

Tudor Popescu, stă după o casă, cu plotonul lui tot.

— Omule, de când te aştept...

— Sunt încremenit de nedumerire. Când e o fugă generală, el aşteaptă subt traectoria artileriei şi a morţii.

— Cum era să te las singur pe aici? Asta-i... Ăia, dela regiment, sunt nişte câini... Nu părăseşti un om, aşa, cu patruzeci de inşi, în faţa inamicului care a pornit la atac.

Nu-l iau în braţe, nu-i strâng mâna, ci surâd idiotizat.

La o fântână, mă spăl pe faţă. Oamenii îşi iau mâlul funinginos de pe faţă cu dosul palmelor.

— Regimentul, batalionul? Unde sunt?...

— Regimentul? Dracu' ştie... trebue să fie la trei ore de marş de aici. A plecat de atunci, din zorii zilei. Compania? o fi şi ea la zece kilometri; iar, către oamenii lui: Hai, mă păcătoşilor... Ieşiţi şi ăia din pivniţă.

Printre casele sărace, bolovănoase, se face o răspântie vagă.

— O luăm pe drumul ăsta, spre dreapta?

— Ce drum, băiatule? acolo sunt nemţii.

— Şi 'n colo?

— Şi-acolo sunt Nemţii. O luăm la deal în sus, într'acolo-i regimentul.

Am senzaţia că ne-a cuprins o apă.

Urcăm, deci, pe povârnişul dimpotrivă, tot pe o vâlceluşe râpoasă, măruntă şi cu lăstari.

Bombardamentul, care în sat slăbise de tot, reîncepe, iarăşi. Acum situaţia e însă alta.

Vâlceluşa face ocoluri. Când suie în pieptul dealului, Nemţii văd până în fundul ei şi acolo nimic nu ne poate adăposti... Dar când o ia la stânga sau la dreapta, malul e paralel cu ei şi ne oferă adăpost sigur. Nu avem deci de trecut de cât vreo trei-patru zone de baraj, pe cari ei le supraveghează cu grije. Intr'un ceas facem şi aceşti doi kilometri jucând, când e nevoie, ca la un nebunesc joc de noroc al morţii. De două ori întâlnim despărţiri de văi şi nu ştim încotro s'o luăm. Găsim spânzurat în câte un beţigaş însă, câte un bileţel: «La dreapta, Orişan». (L-am întrebat mai târziu, cu o inexplicabilă neînţelegere, de ce a şi semnat bileţelele şi mi-a răspuns, cu bună

dreptate: ca să nu credeţi că e vreo cursă a Nemţilor). Deasupra e un mare platou cu şoseaua şi alte sate. Adică exact, e ţara obicinuită, că Săsăuşul era căzut în albia râpoasă.

Acolo dăm peste Orişan... Constituise din oamenii rămaşi în urmă, o ariergardă şi ne aştepta.

Vine lângă mine cu figura lui, lungă şi rasă, înflorită. Ai scăpat, măi?

— Dar eu pe tine te credeam făcut praf, acolo la căruţe...

— Mai scapă omul... m'am ales şi cu cismele. Zâmbeşte palid. Ce zici? asta a fost artileria nemţească?

— A fost.

Mă trântesc jos istovit. E ca la unu-două după amiază. E cald, soarele şi lumina albicioasă. Oamenii se adună grămadă... Fac socoteala... Lipsesc numai şaisprezece, cu cei eventual rătăciţi, cu tot. Acest «numai» se referă la sentimentele de groază prin cari am trecut şi la risipa de obuze a Nemţilor.

— Dumitre, e ceva de mâncare.

— Avem dom' sublocotenent... ouă şi ciucalată dela căruţele alea.

Şi le caută tihnit în sacul de pânză.

— N'ai aruncat mantaua?...

— Cum o s'o arunc domnule sublocotenent? că acum încep ploile... Aşa ceva nici domn' maior n'are. Dumitru e lung, urechiat, buzat şi practic.

Cad sleit şi nemângâiat. Interminabilul bombardament a sfărâmat toate resorturile din mine. Vorbesc rar şi numai când e nevoe neapărat, să răspund...

Mă simt palid şi când îmi trec mâna peste obraji, văd că mi-a crescut o barbă ca de mort.

Mă întreb întâiu, lungit în şanţul şoselei, dacă nu am fost prea de tot demoralizat de focurile de baraj. E o întrebare care nu m'a slăbit niciodată în războiu, dar care acum mă chinue mai stăruitor ca ori când: Altul în locul meu, s'ar fi purtat mai demn?

Dacă Nemţii înaintau mă puteau prinde fără luptă, căci e neîndoios că n'aşi fi fost în stare să mă apăr. De altminteri nici nu mai aveam cui comanda, căci nu aveam lângă mine decât şapte oameni. E o problemă, care şi în cealaltă vieaţă (care nu e decât paralelă cu cea de acum), m'a obsedat mereu, încă din ultimul an de liceu: Sunt inferior celorlalţi de vârsta mea? In aceleaşi împrejurări, alţii cum s'ar fi comportat?

Tudor Popescu, fumează un chioştec gălbui, ţinându-l iscusit între arătător şi degetul cel gros, cu ochi absenţi, căci e gânditor şi el, aci în şanţul cu smocuri de iarbă al şoselei. El, de ce a rămas să mă aştepte? Ştiu că din cauza câtorva mici isprăvi, camarazii mei au oarecare admiraţie pentru mine, iar din cauza gesturilor mele prieteneşti, o dragoste de frate. Dar de ce, eu care cred că îmi iubesc atât soldaţii, n'am stat să adun pe răniţii căzuţi pe coastă? E adevărat că am fost poate cel din urmă, chiar din plotonul meu, dar eu nu ştiam asta şi nici acum n'o ştiu precis. In sat nu trăgea artileria, şi Popescu nu trecea prin încercările prin cari treceam eu, e adevărat, dar poate că ar fi trebuit totuşi să stau să

adun din răniţi... Şi unde să-i duc?... cum să-i transport?... când trupele noastre sunt tocmai la zece kilometri.

Şi încă altă obsesie, cu rădăcini, şi mai adânci.

Sunt dintr'un neam inferior? Ce aşi fi făcut dacă aş fi fost la Verdun, sau dacă aş fi pe Somme, în uraganul de obuze, unde trag mii de tunuri odată [1]. E aceasta inferioritate, de rasă?

---

[1] Către ziua aceasta, într'adevăr cea mai groaznică pentru mine, şi prin consecinţele ei, şi prin amintirea ei (timp de nouă ani, am retrăit-o mereu, în vis, deşteptându-mă în zorii zilei totdeauna transpirat şi istovit) am revenit necontenit, chiar după războiu, ca un asasin la locul crimei. Am şovăit să public notele tot din cauza ei, am cetit mult, studii militare şi amintiri de soldaţi, ca să fac comparaţie şi acum cred că pot afirma liniştit. Oricine ar fi încercat aceeaş descurajare. Am fost, ulterior, sub deslănţuiri de artilerie nespus mai puternice, mii de obuze de toate calibrele, menite să spulbere tranşeie şi adăposturi, la Oituz de pildă. Dar erau oarbe, adică nu erau de-a-dreptul şi individual văzute de observatorii lor, cu toate că de altfel tirul, era verificat de aeroplane, şi cât de cât ne găseam în adăposturi, sau fără să fim nevoiţi să răspundem. Iar cărţile, mai toate, îmi pare că mi-au dat dreptate. In povestirea lui Remarque, Baumer nu e niciodată *el* însuşi sub un bombardament mai intens decât barajul a două baterii. Când sunt culcaţi în cimitir (ca noi, pe Ungureanu mai târziu, în a doua parte a campaniei) «uraganul» de foc se abate asupra pădurii *vecine* «umbrele devin nebune», iar «grindina» de obuze, care cade asupra cimitirului, e nelămurit arătată. In orice caz toţi sunt cuprinşi de groază, înebuniţi parcă. Cele mai multe din bombardamentele celelalte, le suportau în adăposturi betonate. «E una dintre rarele galerii adânci care rezistă». Dar mai ales mi s'au părut concludente scăpă

Ei nu sunt din carne şi nervi ca noi? Ce suflet au, de pot avea tăria să îndure atâta?

---

din condeiu ale unui ofiţer, care după colonelul F. Grenier, cel ce i-a tradus în 1930 cartea pentru colecţia de «Memorii, studii şi documente pentru a servi la istoria războiului mondial», poate fi considerat ca prototipul ofiţerului erou, german, în marele războiu. E volumul «Vijelii de Oţel» al locotenentului E. Jünger, intrat în războiu ca simplu soldat voluntar, şi care, luptând patru ani pe frontul apusean numai, a sfârşit comandant de companie, rănit de paisprezece ori, decorat cu Crucea de Fier cl. I, cu Ordinul Casei Hohenzolern, cu «Pour le mérite» cea mai mare decoraţie germană, a fost citat de multe ori şi a primit prin ordin de zi, mărturisirea de recunoştinţă a diviziei pentru eroismul său. Pretutindeni, în cartea lui se vede groaza de bombardament când nu e în adăposturi de beton sau adânc îngropat în pământ. Dau câteva citate după ediţia franţuzească.

«Schimbam glume gălăgioase, ele fură întrerupte de un urlet care ne îngheţă până la măduvă. *La douăzeci de metri* (subliniat ca pretutindeni, de autorul volumului de faţă) în urma noastră, moviliţe de pământ ţâşniră... Cu ochii înspăimântaţi, ne priveam fix, cu corpul lipit de pământ, cu un sentiment sdrobitor de totală neputinţă... Veniră lovituri după lovituri. Inebuniţi de fulgere... începurăm să alergăm la întâmplare, din arbore în arbore, căutând adăpost, alergând în jurul trunchiurilor groase, ca un vânat gonit... Obuzele cădeau mereu. Nervii mă părăsiră complet. Fără menajement pentru nimic şi pentru nimeni... începui să alerg ca un nebun, trecând peste orice (pag. 37-38). Intr'alt loc, afirmă că: «prins de artilerie *fără adăpost*, eşti ca într'o cursă de şoarece».

...«Am suferit, la Douchy două bombardamente puternice. Unul ne-a surprins în mijlocul unei conferinţe pe care o ţinea maiorul Jarotzki, ofiţerilor întruniţi într'o livadă. Cu tot pericolul fu de un comic irezistibil: să vezi adunarea risipindu-se, repezindu-se cu capul înainte, făcându-şi loc, cu o iuţeală de

Există pe drept cuvânt vreo rasă aleasă, care poate suporta ceea ce noi nu putem suporta? şi atunci

necrezut printre copaci şi dispărând ca fulgerul în toate adăposturile posibile» (pag. 86).

Intr'alt loc: «Oamenii se trântiră istoviţi, într'un drum scobit, bombardat violent... *La cinci metri cel mult* de locotenentul Vogel şi de mine, un obuz de calibrul mijlociu izbucni pe taluzul dinapoi (ei erau adăpostiţi de malul cestălalt N.T.) şi ne acoperi de grămezi de pământ; fiorul morţii ne trecu prin spate» (94).

Dar mai ales descrierea de mai jos pe care o declară «orele cele mai groaznice, fără nicio îndoială, din tot războiul»: «Către orele patru după amiază începu un tir de şrapnele foarte desagreabile. Obuzele cădeau exact în drum (ei erau în şanţul şoselei N. T.). Era limpede pentru mine că aviatorii francezi determinaseră noua linie de rezistenţă şi că aveam să petrecem ore penibile.

«Intr'adevăr, un violent bombardament de obuze de toate calibrele se deslănţui numai decât. Eram culcaţi, îndesaţi unii într'alţii, în şanţul drept al drumului de nu mai putea încăpea nimeni. Focul dansa înaintea ochilor noştri, ramuri şi grămezi de pământ cădeau pe noi. La stânga mea, un fulger izbucni, lăsând după el un abur alb şi sufocant. Mă târîi către vecinul meu. Nu mai mişca. Sângele i se scurgea prin nenumărate răni produse de mici spărturi dinţate. Mai departe spre dreapta, au fost deasemeni (?) pierderi mari.

«După o jumătate de oră calmul se restabili. Ne-am săpat, înfriguraţi, gropi adânci şi şanţul scund ca să fim cel puţin la adăpostul spărturilor, dacă venea o nouă vijelie. Lopeţile noastre au dat peste puşti, piese de echipament şi tuburi de cartuşe din 1914; nu întâia oară deci, acest pământ era scăldat în sânge.

Pe înserate ne-au mai dat o porţie bună. Eram încocârjat lângă Kius, într'o groapă în care puteam sta jos şi care ne costase destule bătături în palme. Subt isbucnirile neîntrerupte

trebue să trag consecinţele fireşti pentru toată activitatea neamului meu, pentru raporturile viitoare,

şi foarte apropiate, pământul rula ca o margine de corabie. Aşteptam singuri o moarte apropiată.

«Cu casca de oţel vârîtă pe frunte, mestecam pipa între dinţi şi priveam fix şoseaua, ricoşeurile spărturilor pe pietre făceau să ţâşnească scântei. Filozofam ca să-mi fac curaj şi izbutii. Gândurile cele mai extraordinare îmi treceau prin cap. Mintea mi se ocupă cu vioiciune de un roman francez prost: «Vulturul de la Sierra» care-mi căzuse în mână la Cambrai.

«De mai multe ori am murmurat o cugetare de Ariosto: «O inimă mare nu tremură înaintea morţii, în orice clipă ar sosi ea, numai să fie glorioasă».

«Sună puţin cam ciudat; dar asta m'a întărit. Când obuzele lăsau urechii puţină odihnă, auzeam răsunând lângă mine fragmente din frumosul cântec al «balenei negre de la Ascalon». Gândeam că prietenul Kius e beat. Fiecare îşi calmează nervii cum poate.

«La sfârşitul bombardamentului, o spărtură mare mă atinse pe mână. Kius lumină cu o lanternă şi văzurăm că nu era decât o ruptură superficială.

«Orele pe care le trecusem au fost fără nicio îndoială cele mai groaznice din tot războiul.

«Singur, cu tine însuţi numai înghemuit în groapă, te simţi supus unei voinţe oarbe de distrugere neînduplecată şi oarbă. Simţi cu groază că toată inteligenţa ta, însuşirile darurile intelectuale au devenit ceva neînsemnat, ridicul. In timp ce faci această reflecţie poate că blocul de fier care trebue să te sdrobească a şi început goana lui şuerătoare. Suferinţa se adună în ureche; dintre mii de sunete, aceasta caută să deosebească pe cel care aduce moartea».

Şi un ultim exemplu:

«Şi iată că deodată, răsună sus de tot în aer o nouă şuerătură; fiecare avu aceeaşi impresie de teamă; vine aici! O bu-

pentru gândurile de realizare în viitor, care trebuesc ajutate mijloacelor modeste.

---

buitură formidabilă, asurzitoare — obuzul isbucnise în mijlocul nostru.

« M'am ridicat pe jumătate leşinat... Nu ascund că mai întâiu, întocmai ca şi ceilalţi, rămăsei un moment pietrificat de groază, apoi făcui o săritură şi am luat-o la fugă în noapte, la întâmplare.

« Numai într'o mică groapă de obuz, în care am căzut cu capul înainte, mi-am dat seama de ce s'a întâmplat... Să nu mai aud, să nu mai văd nimic! Să plec, departe de tot, să dispar subt pământ! Şi totuşi o altă voce se făcu auzită în mine: « Băiete, tu comanzi Compania! » (Pe urmă îşi revine, căci n'a fost decât un singur obuz N. T.). A trebuit să las pe nenorociţi, unicului brancardier care mai trăia. Trebuia să conduc în afară de zona periculoasă (!) mica trupă de fideli cari se adunase în jurul meu. Cu o jumătate de oră mai înainte eram fruntea unei magnifice companii cu efectiv de război, şi acum rătăceam prin labirintul tranşeelor, cu câţiva oameni cu moralul complet deprimat... M'am aruncat la pământ şi am isbucnit în hohote de plâns, pe când oamenii aşteptau întunecaţi în jurul meu.

« Uragane de oţel » e carte cu intenţii războinice totuşi. Cred însă că nici celelalte întâmplări de curaj ale autorului nu sunt prea neobicinuite, mai ales pentru frontul românesc, în orice caz le cred, în afară de un atac nocturn poate, toate egalate, de purtarea lui Corabu sau a lui Orişan de pildă... Dar să mai fac un citat şi din « Martorii » lui Jean Norton Cru, care mi-a dat curajul să dau publicităţii aceste note scrise de mult şi căruia doream dealtfel să i le şi dedic. Acest autor, fost combatant pe frontul francez, tăgădueşte că au existat în războiul cel mare, scenele de eroism grandilocvent, dar demonstrează că n'au putut exista deasemeni nici mormane de cadavre şi nici râuri de sânge, pe cari le declară o creaţie de gust îndoelnic a autorilor de romane senzaţionale despre războiu. « Am văzut puţin sânge la Verdun sau aiurea »).

Concluzia o expune la început chiar: « Intre două armate, două divizii, poate fi o luptă; între două grupuri mai mici, ca şi între indivizi, nu mai e luptă decât în cazuri foarte excepţionale, aproape totdeauna unul din doi loveşte, iar celălalt nu poate decât să îndoaie spinarea şi să primească loviturile. De pildă artileria de tranşee germană trage asupra infanteriei franceze, aceasta nici nu poate visa să riposteze, puştile ei, grenadele sau mitralierele sunt fără folos în faţa tunurilor; ea n'are decât să se adăpostească dacă poate să îndure pasiv atacul. Dacă însă artileria de campanie franţuzească a reperat locul « puşcoacelor » duşmane, poate să le aplice o crudă corecţie, fără ca ele să poată avea măcar posibilitatea să răspundă. Artileria grea inamică poate să se dea la cele de « 75 » franceze şi dacă le cunoaşte bine poziţia, să le masacreze în toată liniştea. Mai poate interveni încă artileria de mare calibru, avioanele de bombardament, avioanele de vânătoare; de fiecare dată va fi un călău şi o victimă neputincioasă, mai ales dacă acest călău are date exacte. Intr'un atac bine pregătit, lupta între două infanterii e tot atât de inegală: una e decimată, tăiată de rezerve, lipsită de apă douătrei zile, sdrobită de deslănţuiri, într'o tranşee răvăşită, plină de dărîmături pe când cealaltă se năpusteşte asupra ei proaspătă, debarcată abia din ajun, hrănită, încrezătoare. *Apărarea e iluzorie predarea e inevitabilă dacă fuga nu s'a făcut la timp* » (*pag. 27*). Cred că rândurile acestea în funcţie de care s'ar putea fixa toată diagrama războiului românesc, ar trebui ştiute pe din afară de toţi cari vor mai avea răspunderea conducerii armatei române.

Nu credeam în nimic... nici măcar în Dumnezeu... şi această zi, arătându-mi limitele voinţei şi ale personalităţii în comparaţie cu alţii, mă dovedea într'o inferioritate de epavă. A fost destul să apară nemţii...

---

focul a două baterii. Şi totuş acum soarele era sus, prietenii mă aşteptau... o companie întreagă strânsă prin grija lui Orişan, toată a noastră, pe răspunderea noastră, creată de el din nimic, ca o casă, ca o statue, ca o grădină sădită, ne dădea un real orgoliu şi aproape că doream să rămânem în urmă. Incolonăm frumos aceşti o sută şi ceva de oameni, făcuţi dar ţării, lăsăm o ariergardă mică în urmă şi pornim.

WER KANN RUMÄNIEN RETTEN?

Abia când dăm peste un pod care arde mocnit, când vedem pustiul pe care-l întâlnim, sate după sate, alt pod care arde, înţelegem despre ce e vorba în realitate. Orişan zâmbeşte trist, cu înţeles amar, când ocolim prin vad:

— Nu mai au speranţe de întoarcere.

După aproape treizeci de kilometri de marş istovitor, care mă idiotizează, cu urechile şi capetele mereu întoarse înapoi, ajungem din urmă, pe înserate, în marginea Nagy-Varosului, batalionul, care ne dărueşte cu indiferenţă de mecanism, o seacă surpriză. Vom rămâne în avantposturi. Sunt atât de obosit, sunt atât de sleit de voinţă, încât cu greu mă stăpânesc să nu urlu furios.

Căpitanul, îngăduitor şi feminin, mă potoleşte cu prietenie, uimit (ca un ţăran care a vrut să rătăcească prin oraş un câine şi îl găseşte, aproape de casă, subt dricul carului) dar sincer bucuros când mă vede întors din valea, unde mă lăsase. De altfel o companie, plecată mult înaintea mea, bătută de artilerie se împrăştiase, se rătăcise şi încă nu se ştia nimic despre ea.

— Gheorghidiule, ai răbdare, domnule, s'a dus domnul maior să explice comandantului, că e trupa

obosită. Răspunsul ne vine tocmai în zorii zilei şi mergem să cantonăm în sat, unde dăm peste un întreg corp de armată poate, peste o divizie cel puţin, în cea mai mare învălmăşeală cu putinţă.

După ce, cu chiu cu vai, găsim câteva grajduri şi două odăi pentru odihnă, suntem toată ziua chemaţi la regiment, pentru primit ordine administrative, pentru încheeri de acte. Mi se dau întâiele scrisori venite din ţară. Pe un plic e scrisul mare, puţin aplecat, al nevestii mele. O pun ca şi pe cealaltă, a mamei, în veston, fără să le citesc. Intâlnim după atâta vreme, întâia oară, serviciile regimentului şi toată ziua ne e luată cu diverse completări de rubrici, rapoarte, lămuriri. Nu ne-am luat soldele şi e musai să le luăm, semnând stat. Trimit banii, cu care n'am ce face, pe două adrese cunoscute, la întâmplare aproape. Dumitru mi-aduce vestea că lada cu bagaje a fost spartă... sau s'a stricat... destul că e goală cu totul. Nu mai avem decât ce e pe noi.

Venim pe drum spre cantonament, Orişan îmi şopteşte cu gând îngenunchiat.

— Wer kann Rumänien retten?

— Ce vrei să spui?

— Am cetit de două ori ziarele. Pierdem războiul.

— Şi ce putem face?

— Douăzeci şi cinci de mii de prizonieri la Turtucaia?

— Dacă generalii noştri nu ştiu un principiu de tactică, elementar: că o bătălie prost angajată nu se continuă, ci provoci alta, ca Joffre la Marna.

Mitică Rădulescu e indignat.

— Adică voi credeţi prostiile alea despre Turtucaia? E congestionat de mânie. Credeţi toate prostiile nemţeşti?... Şi pleacă aproape întorcându-ne spatele.

Orişan se uită lung după el şi pe urmă mă ia de braţ:

— Crezi tu că oamenii de ispravă de-acasă, câţi or fi, ştiu cum e condus războiul românesc? Işi dau seama că nemţii vor ajunge la Bucureşti?

— Poate că da... poate că nu.

Mă priveşte apăsat, cu trăsăturile prea simple în linii drepte.

— Ascultă Gheorghidiule, unul din noi doi, poate amândoi, trebue să plece la Bucureşti... Trebue să găsim acolo oameni cari să ne asculte, cât mai e timp.

— Cum o să pleci de aci?

Se apropie strâns de mine: Am vorbit cu Dimiu. Poate se va găsi vreo însărcinare. E vorba să se trimită un ofiţer, ca să aducă un transport dela partea sedentară.

Surâd cu milă.

— Va pleca desigur aghiotantul regimentului sau altcineva.

— Maiorul Dimiu va face să plece unul din noi.

— Orişan, ce crezi tu că putem face acolo?

— Să vorbim cu vre-un parlamentar influent, care să le deschidă ochii tuturor.

Am rupt o ramură de copac şi-i număr frunzele.

— Ascultă Orişan, dacă mergem acolo, nu-i decât un singur leac: revolverele. Ai curajul ăsta? Dacă vrei, dezertăm... Eşti în stare?

A rămas îngândurat.

— E prea complicat...

— Atunci, să lăsăm lucrurile aşa cum sunt.

După masă, dorm vreo două ceasuri, şi când mă deştept îmi aduc aminte de scrisori. Mama îmi spune că acasă sunt toţi bine şi « Ştefane, mamă, roagă-te lui Dumnezeu în fiecare seară că el ne e singura nădejde... şi vezi, fi cuminte... fă şi tu cum fac alţii ». Biata mamă, cum crede ea că « fac alţii? » Nevastă-mea, pe hârtie lungă mauve, îmi mulţumeşte pentru donaţie: A fost o surpriză, m'a uimit... Să te gândeşti acolo, în războiu, atât de mult la mine... Iţi mulţumesc încă odată că ai fost atât de drăguţ în chestia lirelor, şi-mi pare foarte rău că ultima oară ne-am despărţit puţin cam rece. După plecarea ta am fost tristă şi a treia zi am plecat din Câmpulung. Singură... cu servitoarea... de-abia am găsit locuri în tren. Aici am găsit totul în regulă. Scrie-mi dacă poţi, şi cât poţi mai mult. Scrie-mi unde ai pus cheia dela biroul american, unde sunt actele... Eri am fost la mama... că sunt singură toată ziua... Te sărut, scrie des cum te afli. E adevărat că înaintaţi mereu? aici e o mare bucurie ».

Cheia dela birou, actele, am fost drăguţ (?) Ce pot să fie pentru mine toate astea?... Ei au acolo pe « mâine ». Ce ştiu ei de ce a fost eri în realitate la satul Săsăuş? Propoziţiunea « că sunt singură toată ziua » mă face să zâmbesc, nu pentrucă o recunosc tipică şi atât de maşinal mincinoasă, cât pentrucă îmi aduc aminte cât am suferit din cauza ei. Acum totul e, parcă, din alt tărâm, iar între noi abia dacă e firul de aţă, al gândului întâmplător.

O singură curiozitate, ca de amator de tablouri, am: Cum o fi lumea asta, care ştie că armata e în războiu? cum e atmosfera străzii, a restaurantelor, cum vorbesc la masă? aş da nespus de mult să văd acum un exemplar măcar din ziarele mari, de dimineaţă, să citesc dedublat, cu ce literă? cu ce titluri? veştile războiului românesc.

— Nu dormi, Gheorghidiule? mă întreabă de pe patul celălalt Tudor.

— Ba da... am dormit... Ceteam acum scrisori de acasă...

— Hai, să vedem caii lui Corabu.

E un adevărat loc de rendez-vous ofiţeresc, grajdul vecin, unde căpitanul Corabu ţine patru cai, prada lui de războiu.

— Asta-i din grajdurile lui Esterhàzy, arăta cu mândrie noul proprietar un roib, pintenog, subţire şi nervos ca un cal de curse. I l-am luat unui conte.

Corabu ca să-şi poată face colecţie de cai, a întins cele mai abile curse patrulelor de husari. Adică numai trei a capturat, că pe unul l-a ales dintr'o herhgelie întâlnită şi l-a plătit, faţă de martori aduşi anume, cu bani buni şi foarte cinstit socotiţi la preţ. Admiram cele patru animale subţiri, şi vii ca jocul de isvor, cu dezinteresarea cu care le-am privit pictate.

— Şi ce faceţ cu ei, domnule căpitan?

E sincer uimit.

— Cum ce fac cu ei? Dar în timp de pace, un cal ca ăsta mă costă solda pe un an, domnule.

— Sigur, un maior are nevoie de cai, îi complectează gândul, crezând că glumeşte, un locotenent de administraţie... Dar căpitanul e destul de acru.

— Maiori ajungeţi voi, hoţii ăştia dela intendenţă... eu am să fac însă un grajd de cai de curse...

— De ce hoţi, domnule căpitan, de ce ne faceţi hoţi?

— « Uite-te la el », ni-l arătă cu dispreţ căpitanul, netezind mereu coama de mătase a roibului. Ne trimit, ori nu ne trimit, hrană, ei o trec la ordinar. Ba şi atunci când ne-o trimit, o iau cu japca de prin curţile oamenilor şi o trec apoi gras la socoteală.

Râdem toţi, râde galben şi locotenentul, dar până la noi a ajuns svonul că acei dela etapă au trimis — siguri cum sunt că scapă — câte-o adevărată zestre acasă.

Ca să ne împace, locotenentul ne chiamă la magazia diviziei, să ne dea ţigări şi vin bun, înfundat.

Pe drum discutăm cu Orişan şi Tudor Popescu.

— Pe locotenent îl înţeleg, e sigur că se întoarce, dar Corabu?

— Da, e ciudat... încrederea asta...

Corabu îmi dă o spaimă liniştită, ca un bolnav care spre deosebire de toţi cei din jurul lui, nu ştie că impresia de mulţumire şi bună stare pe care o are, e semnul agoniei apropiate, şi face planuri unde să-şi petreacă vara.

Pe străzile satului, transformat într'o provizorie capitală de regat militar, e o mişcare de trăsuri, furgoane şi automobile chiar, chesoane şi tunuri trase în marginea drumului, care desfid orice gând de ordine.

Curţile sunt toate pline, cum sunt pline de care şi trăsuri, curţile hanurilor în zilele de târg, iar oamenii forfotesc în toate părţile.

Vinul şi gustările, probabil dela popota diviziei, sunt delicioase.

— O săptămână două, cât mai stăm aici, Vasiliule, suntem muşterii tăi. Iţi facem vad.

Un locotenent scurt, cu mustaţa blondă, întreabă mirat:

— Credeţi că stăm aici două săptămâni?

— !?

— Trei zile, o săptămână cel mult.

— Trei zile? Pentru asta ne-au adus la divizie?

Ne vizităm cantonamentele şi hotărîm ca seara să luăm masa împreună toţi amicii, Tudor Popescu, Orişan, Mitică Ionescu şi cu mine.

Dar se vede că ordonanţele, au vorbit despre banchetul nostru, că se mai invită şi alţii.

— Tu ce aduci? A nu, pui fripţi avem... Şi sardele avem.

— Da?... eu am ardei umpluţi...

Ne prăpădim de râs o clipă... ardei umpluţi?... ce idee, aşa seara?...

— Da, ardei umpluţi... că a găsit maşină de gătit.

Pe jumătate suntem convinşi... Orişan chiar face (c'lexia rezonabilă.

— Dragă, ardeii umpluţi sunt o mâncare adevărată, de oameni aşezaţi... cu pat şi masă... nu pui fripţi, de oameni veşnic pe drum.

Fireşte că suntem de acord, dar acum, amicul nostru primeşte cu greutate.

— De nu ştiu... dacă o să ajungă... n'am decât o tavă.

Constat iar, că pe front nu mai sunt acele tipuri «pitoreşti» de care e atât de plină literatura. Toţi cei cari sunt «pitoreşti» o vor — şi sunt conştienţi de asta — aşa cum vor să-şi facă un «cap» cei care-şi lasă barbă. In tic, în formula repetată e ceva de cabotinaj. Dovadă că dacă pe un chefliu cu ticuri pitoreşti, îl scuturi şi îi vorbeşti grav şi serios, nu mai face pe caraghiosul, nici pe actorul. Dar războiul e mai ales sinceritate, aproape de pământ şi piatră. Nu e teatru, chiar când e glumă. Nu există deci tipuri pitoreşti decât la popote, la intendenţă şi la etape. Acolo, când sunt uneori, şi cei de pe front se lasă ispitiţi. Acum suntem numai veseli.

Pe înserate a început să burniţeze. In odaia mea, patul cu cearşafuri albe e făcut (n'am dormit în trei zile decât trei-patru ore pe apucate) şi masa e întinsă cum se cuvine pentru şase «persoane», nu inşi. E un soiu de veselie, chiar când masa e încărcată şi paharul plin, cam la fel cu veselia uscată a figuranţilor de teatru, cari sunt veseli, strigă şi beau din cupe goale.

Dar când aduce castronul cu aburi de supă delicioasă, unde l-o fi găsit? ordonanţa e oarecum grijulie.

— Domn sublocotenent... nu-mi miroase a bine.

— Ce mă, ardeii lui Vasilescu? întrebă Mitică.

— Nu XY a primit ordin de echipare...

Lingurile au căzut în farfurii. Parcă a turnat cineva lături în supă.

— Ia vezi mă... Nicule... Paraschive, ăia de-acolo, ia duceţi-vă să vedeţi ce e...

Nu mai mănâncă nimeni. E o enervare joasă, făcută din desgust şi istovire. Suntem brigada cu XY.

Paraschiv se întoarse cu un chiot de bucurie.

— Numai XY... la noi nu e nimic.

Dar atât nu e deajuns ca să ne readucă pofta de mâncare. Nici nu vorbim măcar... Tudor Popescu s'a dus să se trântească pe unul din paturi, în aşteptare.

Ţignale prelungite şi, în stradă comenzi scurte, corectate. XY se formează pentru plecare în seară.

— Să vedeţi, dragă, că pe noi ne lasă 'n pace. Am eu o presimţire a mea... că pe noi ne lasă 'n pace. Uite eu mănânc fără grije... Noi ceilalţi ne mulţumim să fumăm fără să spunem o vorbă.

La ora 9 vine ordinul să ne echipăm. Ne încolonăm apoi pe o ploaie rece şi pătrunzătoare de toamnă.

Vedeţi, domnule sublocotenent dacă aruncam mantaua de cauciuc.

— Bravo, Dumitre, eşti o ordonanţă clasică...

— Da, dom sublocotenent...

— Ce da, mă?

— Sunt aşa... cum spuneţi d-voastră.

— Eşti un prost.

Sunt îmbrăcat tot în costumul ofiţeresc subţire (căci abia mai târziu ofiţerii se vor îmbrăca cu ace-

leaşi haine, vag ajustate, ca şi trupa) cu care am plecat în ajunul Sfântă Măriei.

Toţi îmi admiră cu invidie mantaua... Orişan are perechea de cisme de husar lungi, roşii, dar se codeşte să le puie, căci îi e frică să nu fie într'o eventuală luptă, prea vizibile.

Pornim încet după chesoanele de artilerie, ca după un dric. Nu se vede nimic şi după ce ieşim din sat, drumul, din cauza ploii, dese care desfundă, e o adevărată mlaştină. Credem că nu intrăm chiar azi sau mâine în luptă; ba încă ni se pare sigur, dar drumul ăsta prin noroi, în întunerec besnă, subt palele de ploaie, e îngrozitor. Alunecăm, ne ţinem unii de alţii şi ajungem cu toţi în şanţul din marginea drumului.

— Atenţie... pod sfărâmat... se transmite, venind din om în om, înştiinţarea... Dar cum întunerecul e prea de nepătruns, cădem toţi, rând pe rând în mocirlă. Ne scoatem, târându-ne unii pe alţii. Mai fiecare pas e făcut din trei paşi: unul alunecat spre dreapta, altul îngenunchiat la stânga şi în sfârşit cel bun înainte.

Mi-e imposibil să ştiu în ce direcţie mergem.

— Atenţie... atenţie... cheson împotmolit.

Ocolim aşa ca să ne conformăm indicaţiei, deşi ne întrebăm, dacă nu cumva acum greşim. Trecem probabil pe lângă un tun dar nu ştim unde e...

Sunt sleit... mi se îndoaie genunchii uzi...

Ghetele de şevrou mi-au devenit ca nişte bandaje de noroi rece în jurul picioarelor...

Mi le smulg cu greutate, ca şi când pământul mi le-ar suge.

Plouă mereu şi întunericul e atât de mare de parcă suntem rătăciţi într'o mină, fără un chibrit, fără o undă de lumină măcar. Intre o pâlpâire de ţigare şi soarele tot, e mai mică deosebire, fără îndoială, decât între o lucire de zid alb şi întunericul absolut.

Când uneori drumul, se vede, ocoleşte întunericul devine şi mai lichid şi ne spală obrajii.

Undeva, înainte, s'a aprins o lumină. Imediat încep urlete: stinge... stinge lumina. Şi e fără noimă, căci o lumină nu poate indica o poziţie de vreme ce nu i se poate determina locul. Bâjbâim mai departe prin întuneric.

— Zamfir... Nicolae Zamfir... Nu răspunde nimeni. Zamfir!... Pun mâna pe cel din stânga mea: « tu eşti Zamfir? ».

— Nu sunt camarade... Zamfir s'a dus pisemne, şi aci îmi trânteşte o porcărie soldăţească.

— Mă cine eşti tu mă... n'auzi? şi îl iau de gât... Cineva îmi recunoaşte vocea: Mă, e don sublocotenent dela a noua.

— don... don... sublocotenent... eû sunt dintr'a şaptea.

— « A şaptea? » apuc de raniţă pe cel dinaintea mea...

— Cine eşti? din ce companie eşti?

— Vasile Tonitu dintr'a 7-ea.

— Mă, aici sunteţi a 7-ea?

— Nu, don sublocotenent, a opta, îmi răspund cinci odată.

— Dar a noua unde e mă?... Ei, a noua...

— Aici, dom sublocotenent, răspunde unul şi parcă îi e vocea fosforescentă, atât de mult o simt.

— Unde sunteţi, de aici: înainte... înapoi?

— Păi nu ştim unde sunteţi d-voastră...

— Mă, care are o ismană... o cămaşă albă... Puneţi-le pe spate, ca să ne mai lămurim puţin.

In sfârşit ne regăsirăm... compania era în urmă.

Să tot fie miezul nopţii... mergem parcă de o vecinicie. De repaos nici vorbă nu poate fi... Adică nimeni nu se poate aşeza... căci de stat în picioare în loc, stăm la nesfârşit. Suntem parcă la sute de metri îngropaţi în păcură.

Frigul nu-l simt încă decât la picioare... când stăm în loc... dar mă gândesc ca la un vis nebun, că aş putea să fiu într'altă parte... că la ora asta există oameni cari dorm în pat... sau într'un bordei uscat... că există oameni cari se odihnesc într'un grajd, fie şi pe băligar cald.

« Loc... loc... loc ». Artileria...! Vine din urmă artileria.

Ştiu că e artileria numai pentrucă acum în loc să mă lovesc de cei din dreapta şi stânga mea... mă lovesc de boturi de cai şi roate de tun. Oare artileria merge tot aşa de încet ca noi. Oare caii văd mai bine?

După un timp, tunurile se împotmolesc şi descoperă că infanteriştii se aşezaseră pe lanţurile cari leagă antetrenurile. Urlete, înjurături, uruit de fier şi de roţi iar, şi trimise parcă nu se ştie de unde, pe deasupra, strigăte îngrijorate de « tăcere! ».

Dela o vreme oboseala îmi dă ca un val de nebunie. De trei zile şi trei nopţi n'am dormit decât aseară, în şanţul şoselei două ore şi azi după masă alte două. Acum picioarele nu mai găsesc nici măcar sprijin, în noroiul care alunecă subt ele, de parcă am cauciuc la genunchi. Aş vrea să mă las jos, să treacă peste mine bocancii camarazilor, copitele cailor.

Măcar dacă aş fi aghiotant de batalion, să merg călare.

Mi se pare atât de puţin ceea ce cer. Sute de artilerişti călare, ofiţerii dela căpitan în sus călări, aghiotantul călare, fireşte şi ei aci în iadul acesta de noroi, dar la regiment la brigadă, la divizie, la toate aprovizionările şi la toate birourile, la toate misiunile şi la toate depozitele, atâţi alţi ofiţeri. Nu voiu să fiu departe de foc, ca ei. Nu aş vrea decât un cal, pe care să merg alături de camarazii mei, mai robuşti pare-mi-se.

Mergem toată noaptea şi acum am pierdut absolut măsura timpului, totul capătă pentru mine o sensaţie de veşnicie, de existenţa inhumană.

Dela o vreme începe să plouă din nou, căci stătuse un timp.

Zamfir, care mă regăsise (fără să ne vedem faţa) şi voinic mă ajutase să lupt toată noaptea cu noroiul, îmi dă vestea că se va face ziuă. Il întreb îndurerat parcă, de unde ştie asta.

— Vă spun eu, domnule sublocotenent, dacă începe iar ploaia, e semn că ne apropiem de ziuă.

Intr'adevăr peste câtva timp întunerecul începe să se încenuşeze. Pe urmă devine ceva mai albicios, ca

deasupra mării, aşa încât, deşi au început să se zărească ramuri negre de copaci, oamenii nu se văd încă decât ca prin ceaţă, căci au şi ei uniformele tot cenuşii.

Ploaia a devenit vie. Vântul ne repede din când în când în faţă, pânze de apă rece. Suflăm greu şi mergem înainte.

Când s'a luminat de ziuă, parcă am eşit dintr'un tunel. Ploaia şi vântul de toamnă reped în copaci şi tufişuri verzi încă, palele de nori albi care se târăsc pe marginea drumului, căci acum suntem într'o pădure tânără de carpen şi stejăriş. Ne căutăm oamenii şi din mers ne reconstituim unităţile. După un timp coloana s'a oprit. Dar acum începe altceva tot aşa de grozav ca oboseala, frigul care ne amorţeşte... După ce ne-am odihnit ca nişte cai, când pe un picior, când pe celălalt, începem să batem pe loc din tălpi. Îmbrăcămintea e toată leoarcă, lipită cu clei rece de noi, ghetele de şevrou mi s'au spart azi noapte şi acum cu ciorapi noroioşi şi boturile atârnând, e mai rău decât dacă aş fi desculţ. E un frig care ajunge până la oase... De altfel de-a-lungul spinării îmi simt pe piele, alunecând ca melci reci, şiroae de apă, care tremură încet, ca pe geamul, pe care ajunge, ploaia. Sunt ploi calde de vară, asta e o ploae desnădăjduită şi îngheţată de toamnă.

Pe la nouă dimineaţa abia, maiorul o ia la stânga pe o vâlceluşe, pe fundul căreia s'a adunat un strat gros de frunze galbene uscate. Mergem acum în fugă. A început acum, sau am crezut-o noi, departe, o luptă

vie de artilerie. Câte vâlceluşe ca astea am văzut eu, cândva, în altă viaţă, dela fereastra vagonului restaurant, între Piteşti şi Slatina.

Ajungem într'o vale mai largă puţin, prin fundul căreia trebue să fie, pe subt răchite plouate, vreun pârîiaş. Departe la câţiva kilometri în dreapta noastră, pe o coastă largă, urcă, atăcând pare-se, batalioane de ale noastre. Noi credem că inamicul ocupă aci dealul mic şi păduros din faţă, al cărui povârniş e bătut şi de artileria lor şi a noastră. La dreapta, ei fac în deosebi un baraj puternic de vreo cincizeci de metri lărgime, socotind, după cât se pare, că pe acolo duce calea noastră. Ploaia a stat iar.

In trăgători... în trăgători.

Maiorul porneşte împotriva dealului împădurit din faţă, şi cum crede că acolo e inamicul, dăm în trăgători, un adevărat asalt. A fost, poate, şi s'a retras nu-mi dau seama, dar când pătrundem în pădure urlând: înainte... înainte!... nu găsim pe nimeni. In schimb ne împrăştie focul artileriei noastre, care loveşte în plin.

« Să nu mai tragă artileria noastră... să nu mai tragă artileria noastră », urlă disperată toată lumea.

Nu ne rămâne decât să alergăm mereu înainte: de partea cealaltă a dealului priveliştea e foarte cuprinzătoare. E un fel de uriaşă strachină verde, de doitrei kilometri largă, cu mici culmi, bune de păşune, pe toate marginile, cu pădure pe stânga. Prin mijloc, pârîiaşe mici cu tufişuri mărunte îngălbenite. Nici urmă de inamic. Dar n'am apărut bine şi artileria lor,

căci o cunosc, e tot cea de alaltăieri, ridică trombe de păcură şi fum înaintea noastră trăsnind şi rupând fier.

— « Inainte, şi fă legătura pe dreapta », îmi strigă maiorul Dimiu. Legătura... legătura... treci prin baraj.

Şi cum crede că nu aud bine din cauza bubuiturilor, îmi arată cu mâna, şi apoi spre stânga:

— Voiculescule, prin pădure... pădure... pădure, n'auzi?... înainte...

Cad lovituri împerechiate de trăsnete. Tot dealul svâcneşte când e lovit în coastă. Cratere negre cât nişte roţi mari de locomotivă răsar apoi în iarbă.

Loviturile sunt întrerupte şi oamenii se opresc îngroziţi. Situaţia e însă mult mai uşoară ca alaltăieri. Barajul e fix şi orb, iar cei care trag sunt desigur foarte departe. Unde ne găsim acum, la douăzeci de paşi de el, nu cade niciun obuz, iar dacă traversăm patruzeci de paşi printre trombele cât brazii, dincolo de asemeni, nu mai cad obuze.

Cu ochii sufletului închişi, în picioare, strig pe nume câţiva dintre oameni... Zamfir Nicolae... Ciorbagiu... haide. Dar după câţiva paşi, oamenii se opresc, şi în carnea şi nervii mei e un consimţământ.

Inaintea noastră sunt culcaţi alţi trăgători. Barajul e ca să împiedece sosirea noastră, a rezervei şi nu avem puterea să ne repezim să trecem prin el. Pământul tot se zgudue. Unul dintre acele animale apocaliptice, mari cât un munte, dar nevăzut acum, râcâie şi asvârle pe o zonă anume, pământul, ca un câine sau ca o fiară care cu picioarele şi ghiarele îşi face groapă.

Cu un genunchi pe pământ, fără armă şi după ce am dat şi mantaua ca să mă simt mai uşor, caut cu privirea un loc de trecut. Pare-se că spre stânga obuzele cad mai ritmic, aşa încât s'ar putea trece. Dar de odată o serie de fâsâituri şuerate de şarpe întărâtat, şi aliniate ca din naiu, trec pe lângă mine.

— Mitraliera... trage mitraliera... culcaţi.

Suntem pierduţi căci culcaţi... neculcaţi... aşa fără adăpost, bătuţi de mitralieră, e moarte sigură.

— Zamfir... Grigoriţă...

Şi mă năpustesc înainte în baraj.

Năruite lângă mine obuzele sunt parcă prăbuşiri de trăznete, căzute pe casa alăturată, dintre cele care fac să-ţi plesnească geamurile. Şi trăznetul nu e nimic pe lângă această deslănţuire, căci e unul singur şi, odată căzut, te găseşte scăpat... dar aici, tocmai pentrucă a venit unul, ştii că mai vin şi altele.

Când în plin baraj vine vâjâitura, cad sau cădem poate, căci nu văd nimic, cu anticipaţie... Nelovit, e constatarea de un sfert de clipă.

Din nou o goană înnebunită...

Sunt dincolo... în plină bătaie... pentru atacul de baionetă... Parcă am trecut printr'o poartă. Nu mă gândesc la poarta barajului, ci la un fel de poartă nevăzută, înaltă până la cer... a morţii... a lumii celeilalte dintre spaţiile reci.

Totul dă impresia de nou... originar...

In faţă, am ajuns din urmă într'o mică vâlceluşe, un lanţ de trăgători, culcaţi în tufiş şi printre smocurile de copăcei... La dreapta, la câteva sute de metri,

un lanț de trăgători, al nostru se abate înapoi — văd bine căci sunt și ei pe pășunea largă — ca un gard prăbușit întâi la un capat... pe urmă la celălalt... Nu văd niciun soiu de inamic... decât foarte departe la stânga în fund, pe un dâmb, un șir de oameni culcați ca niște mogâldețe, exact ca țintele culcate pe câmpul de tir dela regiment.

Mă scol în picioare, și strig și ofițerului pe care l-am ajuns din urmă: domnule căpitan, hai înainte.

Toată lumea îmi urlă ca la teatru, când ăi din urmă nu văd: jos! jos!

— Stai jos domnule că ne iau focurile lor în primire... Vrei să ne descopere aici? Lasă, să-i ia prin pădure, pe flanc.

Se aud la stânga, unde e restul batalionului nostru, urlete neîntrerupte. Inainte... înainte... deci rămânerea pe loc mi se pare o dezertare.

Constat, așa pentru mine, cu gratuitate, în clipele acestea de moarte, că nici pe departe nu e acea «ploaie» de gloanțe prin care se spune că trebue să treci la războiu.

Din când în când, câte un strop de piuituri, ca vântul toamna pe câmpie, când gloanțele trec mai pe sus... fâșâituri șuerate de șarpe, când sunt aproape. Pe deasupra, trec anunțate năpraznic mereu, cum se anunță uruind trenurile, obuzele. Apoi, izbesc pereche, în dâmbul din spate, cu un fel de titanică nerozie, transformând doar pădurea în ruine și fum, căci cred că nu mai e nimeni acolo, iar dealul n'au să-l poată dărâma, oricât l-ar zgudui.

«De geaba» chiar, nu e... Inţeleg că așa, bătând haotic în dâmbul acela, în afară de faptul că ne-au redus toată artileria la tăcere — căci nu mai trage niciun tun românesc pe aci — ei fac un fel de demonstrație gratuită ca toate demonstrațiile simbolice, că soarta, nu numai a mea, dar a armatei întregi e pecetluită. Câtă vreme ei pot deslănțui în liniște, un uragan ca ăsta, prin care nicio unitate nu poate trece neînjumătățită și nedesorganizată, e înfrângerea.

«Wer kann Rumänien retten...?

De odată, cam din dreapta, vine un strop de piuituri, care se înfig printre noi în pământ ca ghiarele, și provoacă un urlet de bâlci.

— Păziți... trag ai noștri în noi... păziți.

Un lanț care a apărut sus pe coastă, neștiind unde se găsește inamicul, cum n'am știut nici noi, crezând că tot ce e după culme e dușman, trage în noi...

Fugim urlând și ne adăpostim, încocârjați, în șivoiul vâlcelușii.

«Nu mai trageți... se strigă înapoi... nu mai trageți».

Acum văd că sunt câțiva morți... cu capul culcat pe braț cu fața în sus, toți cam în aceeași atitudine. Parte sunt de sigur loviți din spate...

S'a dus elanul dela Olt... dela Măgura Branului.

E în mine o tristețe mânjită, ca de moarte. Mult la dreapta, se întorc în picioare (nu sunt urmăriți cu focuri? nu e luptă acolo?) pâlcuri, pâlcuri dintr'ai noștri. E ceva de înmormântare în amurg sărac.

Cărţi de cetire, articole de gazetă în patruzeci de ani sunt goale ca nişte sertare, înaintea acestei retrageri care e realitatea...

Drama războiului nu e numai ameninţarea continuă a morţii, măcelul şi foamea, cât această permanentă verificare sufletească, acest continuu conflict al eului tău, care cunoaşte altfel ceea ce cunoştea într'un anumit fel.

Rămân aşa în vâlceluşă, cu lanţul întreg, plouat până la piele, ros de tristeţe, cam jumătate de ceas. Oamenii privesc cu îngrijorare spre dreapta. « O să ne ia pe flanc ». Dar e o imposibilitate... nimeni nu e pe flanc, nu se vede picior de inamic.

Ai noştri trag în mod stupid, în sus, orbeşte, de altf nici nu vedem nimic. E o răpăială asurzitoare.

Iată însă că în stânga, în pădure, reîncep iar u tele batalioanelor noastre: înainte, înainte...

Nu mai pot sta locului.

— Hai înainte, domnule căpitan... hai că auzi la stânga...

Intr'un anumit sens, nu-ţi trebue prea mult curaj c să alergi înainte; de vreme ce câmpul e gol, dă, că de cât, o impresie de manevre.

Căpitanul îmi arată cu mâna că în pădure, înapoi, se întâmplă ceva...

Cu mustăţi mari, cu obrazul sprijinit în cot, într oamenii lui, căpitanul e o enigmă pentru mine...

Când azi tot vom muri... căci azi e ziua, nu mai încape nicio îndoială, ce câştig e să fii plesnit de gloanţe aci, în loc să mergi înainte?

Strig cu o frenezie animalică, beat de propriul meu urlet. Inainte... Inainte... Căpitanul cu oamenii se ridică şi pornim tot lanţul înainte, urlând mereu. Mergem ca la trei sute de metri în salturi succesive.

Acum gloanţele care veneau rare, miaună des... O mitralieră toacă departe, dar loveşte prea scurt. Ridică pământ şi iarbă, la vreo cincizeci de metri în faţa mea. In pădure strigătele româneşti au rămas în urmă. Inamicul lucrează tăcut şi automat ca o maşină de precizie.

Căpitanul comandă un foc spre pădure în dreptul nostru, ca eventual să lovim în flancul celor care, crede el, ţin faţă batalionului nostru. Protestez cu îndârjire, căci am certitudinea că tragem într'ai noştri. Dar nu mai pot face nimic, focul s'a deslănţuit.

Mai departe, nu mai mergem.

— Lasă domnule să aşteptăm aici, să-i ia pe flanc in pădure.

Inţeleg acum că gândul oricărei manevre, în afară de înaintare, pe câmpul de tragere, e moartea şi înfrângerea.

Reiau mereu, urlând: Inainte... înainte... şi urletul însuşi e un stimulent formidabil şi un narcotic în acelaşi timp, ca un pahar de vin, dat dintr'odată pe gât. Alergarea încinge şi ameţeşte.

— Zamfire... Marine... Ciorbagiu... hai.

M'am ridicat în picioare... znopul de gloanţe vine aproape, însă nu cade niciunul dintre cei care fug cu mine înainte.

Ne oprim după zece paşi, dar ne ridicăm numaidecât: în faţa noastră sunt vreo două gropi de obuz.

Alergăm lunecând pe iarba plouată şi ne înghesuim câte patru-cinci într'o groapă. Dar acum e o învierşunare groaznică împotriva noastră, căci s'a întâmplat un lucru neaşteptat. Cât timp eram culcaţi în iarbă, nu eram văzuţi. Ridicându-ne însă, ne-am demascat... şi acum, în haine verzi pe negrul groapei de obuz, suntem bine lămuriţi. Fâsâiturile sunt dese dar pe sus. Vin şi din faţă şi din spate, dela cei rămaşi în vâlceluşe, care trag pe deasupra. Dar mai ales ne caută acum mitraliera. Probabil că nu poate aprecia distanţa exact, căci trage la zece paşi înainte, scormonind iarba şi pământul cu znopul ei de gloanţe, ca o ghiară de tigru, se apropie din ce în ce însă părându-i-se că s'a înşelat, iar îşi repede turbat şi metalic snopul la alţi douăzeci de metri. Cei îngrămădiţi cu mine trag ca descreeraţi, fără să scoată capul din groapa de obuz. Şi din nevăzut parcă, trage mereu. Fără îndoială, nu-i «ploaie de gloanţe» şi znopul mitralierei e destul de nesigur, dar unul singur dintre glanţele astea care vin, ar fi tot atât pentru oricare dintre noi, cât un naufragiu pe ocean cât un cutremur catastrofal, cât sfârşitul lumii. O ... bitură, scurtă ca de cravaşe, în frunte.

Armele celor ghemuiţi înapoia r... ıpă, se descarcă lângă urechile mele chiar, c... i groaznice. Unul şi-a rezemat arma chiar ... umărul meu, i-o dau la oparte cu mâna fur... i sparge urechile. Aş vrea să dau ordin să ... ıi tragă, dar sgomotul e asurzitor, ca înt... an când porneşte motorul...

Trebue să ieşim din groapa asta, căci e moartea stupidă. In faţă, e o nouă cută de teren. Dar mai întâi nu ştiu cum să fac să se oprească focurile... M'am ridicat în genunchi, în marginea groapei, jucând toată cartea, căci pericolul e mai mare din spate. Fac mereu semn să se oprească focurile către cei din vâlceluşe, ca să putem înainta fără să cădem loviţi din urmă. Dau iar la o parte cu mâna, arma celui din groapă care trage aiurea, năucindu-mă.

In sfârşit, fac semn cu mâna stângă înapoi, îngenunchiat şi sprijinit cu dreapta în iarbă, dar cineva îmi dă cu o vargă peste mână şi imediat sunt tras de picioare înapoi în groapa, unde cad zăpăcit...

— Ce e mă?

— Sunteţi rănit... mâna stângă.

Toată mânuşa-i plină de sânge... Un deget atârnă, îmbrăcat şi el în mănuşa lui, în jos, prins parcă numai într'o aţă, dar nu simt nicio durere.

Lângă mine, oamenii îmi arată cu privirea pe Ciorbagiu, dar nu pricep din cauza larmei şi mai ales pentrucă ei încearcă să-mi spue nu ştiu de ce în şoapte şi cu un aer tainic ceea ce vor. Pe urmă înţeleg. Omul a sucit în loc, gâtul moale, din gulerul scorţos al mantalei şi are acum obrazul stâng lipit de palmă, întors înapoi, ca şi când n'ar mai vrea să vadă înainte.

Din colţul buzei, i se scurge pe bărbie un firişor de sânge. Ochii sticloşi parcă ar vrea totuşi să evite pământul.

— Tare mi-e teamă că e lovit în ceafă, de cei care trag din spate, îşi spune unul, acum tare, în fundul gropii,

părerea. Şi pe d-voastră, socot că tot din spate v'a lovit.

— Nu, ieşise şi el cu d-l sublocotenent şi a întors capul înapoi, când a făcut dumnealui semn cu mâna, să vadă dacă opresc ăia, atunci l-a lovit în ceafă... da' tot din faţă...

Parcă suntem acum într'un mormânt.

Gloanţele nu sunt prea dese, dar în fund, mogâldeţe se ridică... şi trec mereu în fugă, la stânga, spre pădure, trăgători inamici. Nu îi vedem bine decât când se strecoară unul după altul, ca şi când ar traversa un drum, ca să dispară iar.

In spate, artileria nemţească a devenit turbată şi pare că a sporit numărul gurilor de foc, căci bate în pădurea care saltă trunchiuri întregi şi aşchii, fumegând; iar unele obuze trec scurt peste deal, căci bat, se vede, şi vâlceaua pe unde am venit noi. Nu mai e nimeni dintre ai noştri în spre dreapta, dar în pădure e un răpăit de arme, care, reluat de ecou, devine hău groaznic.

Mă întreb, ce am de făcut. De înaintat nu mai poate fi vorba. Nădăjduesc că ai noştri vor împinge linia inamică atât de mult înapoi, încât să pot aştepta sfârşitul luptei în groapa asta de obuz. Dar după felul cum se depărtează focurile în pădure, înţeleg cu groază că ai noştri dau înapoi, sau suntem treptat înconjuraţi.

La gândul că aş putea fi prins, mă cuprinde o desnădejde rece, ploioasă. Infrângerea asta, înserarea care cade, mâna pe care o ţin mereu ferită, ca un câine

laba zdrobită de automobil, îmi dau o impresie de moarte, de neîndreptat niciodată.

Atunci ca un gând fierbinte, ca o descheiere de moarte, imediată, hotărăsc că voiu pleca neîntârziat. Oamenii îngroziţi vor să mă reţie. De altminteri, nici nervii nu mai pot suporta nimic. Armele care mi se descarcă aci în groapă, în urechi, mă năucesc şi mă înfurie.

Pornesc înapoi, în picioare, drept peste câmpul verde, singur pe toată întinderea lui, ca un somnambul. Nu mă uit înapoi, nu mă uit în dreapta, nu mă uit în stânga, nu am decât un singur gând, că dacă străbat aceşti cinci-şase sute de metri, aş putea să fiu scăpat. Ştiu bine că numai «dacă» îi străbat şi numai «aş putea» pentrucă trebue să trec din nou prin focul de baraj şi prin pădurea bătută. Pot să cad în fiecare clipă... dar dacă ajung dincolo... In mine pulsează gândul acesta al salvării cum gâlgâie sângele în gâtul tăiat. Ceea ce mă îndeamnă la nebunia asta, e durata neted scurtă a jocului. După un sfert de oră sunt scăpat. Am crezut mereu, că la ruletă e bine să joci numere în plin. Simplifică.

Dacă prin absurd nu se întâmplă nimic, şi dacă merg întins, aşa ca un cadavru ambulant, singur în picioare în tot largul câmpului, fără să mă opresc o clipă, orice s'ar întâmpla, sfertul de ceas trebue să treacă. Dar nu trebue să mă opresc sub niciun cuvânt, şi nici să fiu atent la ce e în jurul meu, ca să-mi pierd curajul şi să nu ameţesc, ca un acrobat, care nu trebue

să se uite în jos. Şi trec într'adevăr încet, fugind numai prin barajul automat.

Totuşi întârziere e. Nu pot să urc dâmbul de cincişase metri, spre pădure. Nu mă pot sluji de mâna stângă şi iarba umedă alunecă. Mă socot o clipă pierdut. Acum văd gloanţele care vin, căci le văd înfigându-se în pământ. Sunt mai numeroase decât le credeam. Aproape să ameţesc, când mă gândesc că nu voiu putea urca, dar îmi vine în minte amintirea husarului, în care noi am tras peste două sute de focuri. Mă prind cu mâna dreaptă de iarbă, înfig călcâiele pieziş şi tot ajung sus. Dau în pădure peste ordonanţă. Scot mănuşa — şi de pe degetul rupt — şi înfăşur mâna plină de sânge şi pe care o cred sfâşiată, în batistă. Artileria trage la vreo douăzeci de metri în stânga. Dacă va veni şi aici, s'a isprăvit.

Peste un sfert de oră încă, am ieşit din pădure, am traversat vâlceaua, am urcat-o, sus acum sunt într'o şosea mare.

O nouă poartă, nevăzută, se deschide de astădată, spre o altă lume, sau poate e aceeaşi, pe care o trec invers.

Ambulanţa ne duce până la jumătatea drumului, unde e un post de ajutor şi de unde vom fi luaţi de ambulanţa automobil a diviziei. Găsesc printre răniţi, pe jos, şi un grup de nemţi, culeşi în urma noastră când urlam nebuneşte.

Uniformele lor, mai sure, mai moi, cu chivere de jandarmi îmbrăcate în ştofă, mi se par ceva miraculos. Când eram mic, auzeam vorbindu-se mereu de

stafii şi eu nu văzusem niciuna. Luptam mereu cu nemţii şi acum îi vedem de aproape ca pe oameni, oameni care vorbesc şi suferă. Credeam că sunt numai spirit, obuze, fâsâit de glonţ şi umbre, departe.

Au pentru mine prestigiul imens al lacurilor mazuriene, al Ypres-ului, al Verdunului. Ce n'aş da să ştiu sincer impresia lor despre ziua de azi. Să-mi dea o singură dată, pe care s'o găsesc şi în dicţionarul experienţei mele, şi apoi, pe baza ei, eu mi-aş da seama de valoarea tehnică şi sufletească a întregii campanii, stabilind «linia», aşa cum fac iubitorii de curse de cai, care prin întrecerea dintre un cal al lor şi altul străin, se pot apoi fixa ca situaţie, faţă de toate ţările cu cai de curse.

Un tip cu faţa lungă şi dură ca o mască, stă puţin cam într'o rână. Are ochelari de sârmă şi de bună seamă e gradat, dacă nu ofiţer. Sunt, aliniaţi mai mult sau mai puţin, ca noi toţi, pe marginea şoselei, în şanţ, ca la un bazar de răni de tot soiul...

Simte că îl privesc şi întoarce capul. Aş vrea să intru în vorbă cu el, normal, şi n'am un pretext. Sunt stângaci ca şi când aş vrea să acostez o femeie, şi la fel, cu morgă, evită să lege «cunoştinţă». N'am ţigări, căci i-aş oferi. Aş vrea să vorbim ca doi profesori.

In timpul acesta, vine şi pleacă — făcând naveta — ambulanţa automobilă a diviziei. Până la noi mai are. Neîndemânatec, un sanitar îmi bandajează mâna.

In sfârşit, enervat de propria mea timiditate, îl întreb pe neamţ în franţuzeşte dacă e grav rănit. Mă

măsoară o clipă şi pe urmă îmi răspunde scurt, tot în franţuzeşte:

— N'am nimic de vorbit cu d-ta.

Simt că vorbeşte dela popor la popor, nu dela om la om, cum îi cerusem eu, dela locuitorul Prusiei la mahalagiul bucureştean, dela Kant la Conta. Mă întreb o clipă dacă să-l lovesc, aşa rănit, cum e. Il simt voit şi acest joc de «faţă'n faţă» trezeşte în mine o mânie larvară. Niciunul dintre motivele invocate, obicinuit în campaniile de aţâţare ale popoarelor, nu m'ar fi putut face să lupt cu ură şi cu dorinţa de a ucide. Faptul de a fi pe front era pentru mine un soiu de act de prezenţă, moralmente necesar şi numai atât. Nu ideea de patrie, care pentru mine nu se confundă cu cea de Stat în tendinţele de cucerire economică, pentrucă n'am orgoliul fierului şi tăbăcăriei româneşti, dar nici ideea de administraţie germană care nu pare chiar aşa de rea nu m'ar fi făcut să lupt activ, să vreau să ucid. Un singur lucru m'a îmbolnăvit totdeauna, când mi l-am confirmat, de furie. Pretenţia inamicului de a-mi porunci mie ca român în virtutea unei globale superiorităţi de rasă. Afirmaţia asta apărea incertă, în literatura de propagandă şi nu o credeam autentică. Am avut motive s'o cred în partea doua a campaniei, când eram uneori apostrofaţi din tranşeele apropiate şi atunci am tras câteva focuri cu ura şi cu satisfacţia cu care eşti ispitit să apeşi pe trăgaciul unui browning, mic şi gingaş, ca să dobori un atlet obraznic şi grosolan (aşa, ca o demonstraţie). De câte ori un fapt din afară ajungea până la acest substrat

sensibilizat naţional al conştiinţei mele, trezea în mine aceeaşi pornire de furie.

Acum mă stăpânesc, totuşi, şi îl privesc stăruitor, ca să-l fac să se întoarcă spre mine, ascultând ca de o poruncă, fără să vrea.

— D-voastră, soldaţii germani aveţi pretenţia de a fi şi curagioşi şi proşti în acelaşi timp. D-ta văd că nu faci excepţie, nici dela una nici dela alta.

Ridică mantaua de pe pântece şi-mi arată fără o vorbă, un amestec de sânge şi rupturi. Nu pricep nimic. De altfel pe front, niciun fel de rană nu produce impresie. Cel rănit e totdeauna un favorizat, faţă de cel ce rămâne.

— Soldaţii... d-voastră.

Ii arăt, întărâtat, şi eu pe răniţii noştri...

— Cum vrei să fie la război? Când vrei să cucereşti lumea...

Zâmbeşte amar:

— Cu glonţul trecut prin pântece, m'au silit să merg douăzeci de paşi.

Imi dă un fior de oroare. Inţeleg pe urmă că soldaţi de-ai noştri, dintre cei sosiţi în urma liniei de atac, neştiind că e grav rănit, fără îndoială, l-au silit să meargă până la targa, cu care l-au adus aci şi în care stă acum lungit... Rog pe un medic sublocotenent, care supraveghea încărcarea în ambulanţe, să vie, şi acesta, plictisit şi fără nicio vorbă, îi face o injecţie.

— Când ai fost rănit, şi pe la ce oră?

— Acum vreo trei ceasuri, eram în pădure şi am primit focuri din coastă, care ne-au spart tot batalionul.

Aşa dar căpitanul mustăcios şi încleştat de pământ, a avut dreptate să deschidă focul asupra pădurii. N'am pierdut, nici de data asta, ocazia de a fi convins şi ridicul... şi de a nimeri anapoda, de a nu găsi momentul just... aşa ca de obiceiu.

Neamţul îmi confirmă după ezitări că e dintr'un regiment prusac. E într'adevăr, profesor. A luptat în Rusia, a fost şi la Verdun. Vreau să ştiu, cum i se pare lupta de azi... [1]).

— Pentru mine e cea mai grea, de vreme ce am să mor pe aici, iar din alte părţi am scăpat.

E o logică pe care o plătesc cu un surâs mieros.

— Dar în comparaţie cu alte lupte?

— Nu e comparaţie.

Intâi iau aceasta ca un răspuns umilitor. Nu e comparaţie între un leu şi un câine. Simt că nu voiu putea înţelege nimic pentru viitor, că n'am elementele care

---

[1]) « Soldaţii trebue să frământe noroaele drumurilor şi potecilor făcând marşuri lungi şi obositoare, în executarea mişcărilor de regrupare ale armatei a II-a...

« Soldaţii diviziei a treia mărşăluind cu greutate pe drumuri noroioase şi desfundate, cu podeţele stricate, pe frig şi ploaie, ocupaseră în dimineaţa de 2 Octomvrie cu brigada cincea la dreapta, Moha; iar cu brigada şasea la stânga Bărcut ...

« Soldaţii diviziei a treia, cari pentru întâia oară întâlneau artileria grea germană, au suportat bombardamentul cu bărbăţie, au respins sângeros toate atacurile şi au făcut câteva sute de prizonieri ».

(Const. Kiriţescu, *Istoria războiului pentru Intregirea României,* 1916—19 pag. 308, 310, 311.

să-mi ajute să înţeleg cele ce vor veni, dar că azi nu pot stabili linia.

Stărui surâzând: totuşi?

Acum cred că el nu e atât de inteligent să poată osebi raporturi. I-ar trebui o mai largă vedere şi o mai justă înţelegere a detaliilor caracteristice. Ficţiunile nu se pot compara şi el nu poate crea realităţi.

— E altceva... ăsta nu-i războiu adevărat, şi întorcându-se spre vecinul lui, tot neamţ, ce fuma « So dumme Leute... durch ein solches Trommelfeuer...».

— Aşa dar găseşti că a fost un bombardament puternic... neobicinuit: Am un punct comun în vocabularul logic.

E uimit că înţeleg nemţeşte.

— Puternic? hm... şi surâde... Ce-am văzut noi la Verdun şi pe Somme... Acolo să fi văzut sute de tunuri trăgând... Azi au tras toate, cine ştie, optzeci, nouăzeci de tunuri.

— Nu mai pricep nimic... Ai spus tovarăşului d-tale ceva despre focul puternic al artileriei. Vorbeai de a noastră?

Se strâmbă de durere, îşi pipăie burta cu desgust. Ca toţi cei atinşi de peritonită, are mintea extrem de lucidă. Injecţia l-a făcut vorbăreţ chiar.

— Nu domnule, vorbeam de a noastră. Am să-ţi spun eu d-tale o vorbă... Nouă germanilor ne place mult duelul. Noi prusacii mai ales, avem toţi tăieturi... Uite aici, şi-mi arată în faţa urechii o crestătură... Ei bine, noi avem un fel de zicătoare: Nu te bate în duel cu unul care nu ştie să se bată, că e periculos... Pot

să spun domnule, că dacă d-voastră aţi fi ştiut să faceţi războiu, nu mai eram eu azi aci, ţinându-mi maţele în braţe.

Un moment bănuesc că el socotea că suntem în superioritate, tocmai din cauza ignoranţei noastre.

— Credeţi că vom câştiga războiul din cauza lipsei noastre de experienţă?

— Să câştigaţi războiul?... Nu ştiu zău dacă peste câteva ceasuri cei din 337 nu vor fi aci, unde stăm de vorbă acum. Ştiu că voiu muri, altfel am certitudinea că în două săptămâni aş fi eliberat de ai noştri, la Bucureşti.

Şi acum ştiu că nu glumeşte.

— Dar ce ai vrut totuşi să spui cu acel « Trommel feuer? ».

— Uite ce, domnule... Are şi războiul regulele lui... ca şi duelul. Noi pe frontul de apus aveam ore când nu trăgeam un foc, chiar dacă englezul juca bridge în poiană... Cum crezi d-ta că se poate trăi? Pe urmă, e o regulă iar... Dacă tu stai şi inamicul porneşte la atac, artileria ta trage... Atunci inamicul se opreşte şi începe să tragă artileria lui mai puternic... atunci tu evacuezi poziţia şi laşi pe ai lui să vină s'o ia... Pe urmă trage artileria ta, şi el trebue să plece lăsând morţii şi răniţii cari se cuvin. Pe urmă, dacă vrea, vine din nou, dacă nu, nu... La nevoie, iar se întâmplă ca mai sus. Nu se trece, domnule, niciodată printr'un foc de baraj.

— Bine, dar ai spus singur că nu se poate compara cu bombardamentul dela Verdun şi Somme.

— Ce-are aface?... acolo eram la adăpost de beton, adânc subt pământ.

— Bine dar când porneaţi la atac, afară, deasupra pe pământ?...

— Hm... Atunci fugeam înapoi, lăsând jumătate morţi afară, iar comandantul cel mare schimba pe comandantul artileriei care n'a pregătit atacul.

— Deci actul nostru de a trece prin baraj... vi se pare un act de bravură?...

Are un surâs de sinceră ironie.

— Crezi d-ta serios, că d-voastră Românii sunteţi mai bravi decât noi, sau decât Francezii? [1]).

— Atunci?

Tace ascultând lung durerea în el ca un gând. Şi pe urmă, după ce s'a strâmbat puţin:

— Atunci înseamnă că daţi tot concursul armatei germane să ajungă mai repede la Bucureşti...

— ! ?

---

[1]) Acum când se tipăreşte această carte, e bine să adăogăm şi o părere ulterioară, dar mult mai autorizată în această privinţă. « Să crezi că pentru ca să înfrângi inamicul nu există alte mijloace decât atacul imediat, împins până la capăt, e o strategie cu adevărat rudimentară. Nu e nevoie să ai mult creier ca s'o poţi practica » şi mai departe: « Germanii preparaseră, uzinaseră, partea materială nesfârşit mai bine ca noi. Studiaseră rolul artileriei grele, desvoltaseră considerabil usajul tranşeelor. Noi socoteam că moralul e destul. N'avem în gură decât cuvântul ofensivă, marşul înainte, elanul, dela cătană până la generalisim. E foarte bine de sigur, să se insufle astfel de spirit cătanei, dar planurile generalisimului trebue

— Ce nevoie aveţi să treceţi, azi, prin baraj? Ca să salvaţi pe cei dinaintea d-voastră pe care-i atacam noi? Tot erau pierduţi. Noi porniserăm la asalt... Dacă nu ne lăsaţi să ajungem la ei, noi tot plecam înapoi, şi-i încredinţam artileriei, să-i facă înţelegători. Atunci de ce aţi mai venit grămadă, d-voastră din urmă? Aţi călcat regula războiului, iar ai noştri s'au retras, nu din laşitate — cred că şti şi d-ta că germanii nu sunt laşi — încă odată, ci din calcul... E adevărat că am primit focuri din coastă... şi că, din cauza acestei neaşteptate întorsături, nu ne-au putut culege pe noi răniţii... Dar ce pierderi aţi avut din pricina asta? Unde mai pui că puţini se vor mai întoarce dintre cei prinşi dincolo de baraj.

— Comandanţii noştri preţuesc foarte mult atacul la baionetă.

— Tocmai de aceea ai noştri vor ajunge la Bucureşti aşa de curând... Pentrucă nu găsesc interesante

---

să fie bazate cu totul pe altceva. Atacurile cu năpusteli de oameni n'au dat şi nu puteau să dea rezultate serioase.

De ce nu puteam face nimic? Pentrucă n'aveam mijloacele materiale. Observaţi dealtminteri că şi Germanii au înfăptuit astfel de greşeli exact aceleaşi, în timpul bătăliei de pe Yser. Au aruncat în cuptorul bătăliei, pe intelectuali, pe copiii familiilor alese, tineretul Berlinului, cari toţi, fără deosebire de castă, au fost svârliţi înainte. Trebuia să se obţie un rezultat cu orice preţ. Toate aceste hacatombe n'au slujit la nimic. (Le mémorial de Foch., pag. 116—118).

Campania românească se desfăşura însă la aproape doi ani după bătălia de pe Yser.

...ptele la baionetă. Vă vor face totdeauna ce v'au fă...ut azi, cu chibzuială rece.

Ştii d-ta, la romani, Horaţiu s'a prefăcut că ...ge ca să-i silească pe Curiaţi să se împrăştie pe ...ren... Ai noştri simulează în faţa batalioanelor ...-voastră retragerea, ca să veniţi mai bine în câmpul de tragere al artileriei. Şi d-voastră aveţi iluzia că biruiţi.

Ne mai păcălim câteodată... Ţi-am spus eu proverbul nostru, că nu e bine să te baţi cu cel care nu ...noaşte duelul, dar la urmă, socoteala tot iese. Ascultă, în Carpaţi aveţi tranşee fortificate?

Evident că mint cu grabă...

— A, în Carpaţi e altceva... Avem tranşee dinainte pregătite, organizate gata.

— Adăposturi bune?

— Da, bordee cu două straturi de buşteni şi un metru de pământ deasupra.

— Asta-i tot? Bune pentru obuzele noastre de 75... Nu rezistă însă la obuzele noastre de 105... Nu mai vorbesc de cele de 150... Şi pe urmă chiar dacă rezistă, totul e de prisos, dacă n'aveţi artilerie de 150, sau mai mare, şi d-voastră.

— ! ?

— Sigur, vom trage până vom distruge tranşeele şi bordeele, cu tot ce e vieaţă în ele... Dacă bordeele vor rezista totuşi, ca pe Somme, nu vom da timp, celor dinăuntru să iasă. Şi atunci dacă aveţi artilerie ca francezii, faceţi şi d-voastră ca francezii... trageţi în ocupanţi... ocupanţii pleacă şi trag apoi cu tunurile, şi

aşa da'capo al fine... cum aţi cetit tot timpul verii despre cota Morthomme.

Surâd cu o tristeţe de moarte în suflet... Intăriturile noastre din Carpaţi? Şantierele şi bordeele care, adu[illegible]nate ca într'o bătătură, nu ar putea rezista unor râtu[illegible] de porci ţigăneşti...

— Să sperăm, domnule, că medicii d-voastră sunt mai pricepuţi decât generalii d-voastră... Dar mi se pare că pentru mine e de prisos... Aş fi vrut poate o fotografie a locurilor acestea... o carte ilustrată... ca să arăt acasă copiilor şi nevestei, în ce fel de [illegible] am fost omorît... Pentru albumul familiei.

Pe urmă am tăcut îndelung... Eu gândindu-mă la moartea tuturor... el numai la a lui. Inserarea asta, după o zi ploioasă, apoi senină de toamnă, era mereu mohorîtă şi apăsătoare ca o înmormântare... Pădurea de me[illegible] şi tufele mici începuseră să se topească în întunerec.

In ambulanţa-automobil, am luat cu autoritate alături, pe prizonierul neamţ... Am cerut chiar şoferului să meargă mai încet la şanţuri. Mi-a explicat că e ordin să care toţi răniţii până la miezul nopţii.

Mi se face injecţia împotriva tetanosului. Sunt culcat într'un pat curat. Târziu de tot, vine alt grup de răniţi din regimentul nostru. Divizia e în retragere. Batalionul nostru e înjumătăţit. Sunt patru ofiţeri morţi, câţiva răniţi, compania mea înconjurată, e prizonieră cu toţi ofiţerii. Tudor Popescu, pe ce drumuri ai apucat-o? Până în zorii zilei spitalul trebue evacuat. Se lucrează cu desnădejde la pansamente.

M'am gândit cu un fel de nelinişte, că dacă voiu fi în Bucureşti, voi fi vizitat de ai mei şi că voi fi obligat — acum când eram atât de obosit — să joc un fel de teatru de dragoste şi bucurie.

Am cerut deci spitalul din garnizoana regimentului XX. Trebuia să aştept câteva ore şi între timp, vestită de un cunoscut al familiei, improvizat sanitar, a venit la gară mama.

A plâns, m'a sărutat, a exagerat gravitatea rănii, a trimis să mi se aducă de-acasă, dela ea, perini, un flacon de apă de colonia, o învelitoare — «căci nu se ştie dacă la spital vei avea ce-ţi trebue».

Şi totuşi durerea ei îmi era străină. Când a murit unchiu meu şi ne-a lăsat averea, iar pentru partea mea a început pătimaşa discuţie în ce priveşte împărţeala, nu ştiu dacă aveam sau nu aveam dreptate. Dar mama [illegible]t în ceasul acela ca o străină, s'a crezut «parte», [illegible]rbit cu voce albă, m'a privit cu ostilitate, ca pe [illegible]trăin, şi străin am rămas. Am cedat fără îndoială [illegible]ci, ea a revenit la tonul de duioşie, dar ireparabilul se săvârşise. Ştiam până unde merge afecţiunea [illegible]ei. Mai târziu, am căutat zadarnic să-mi demon[illegible] că poate avea dreptate, că discuţiile de interes [illegible]câte odată tonul acesta de proces între străini, şi [illegible]ceasta nu exclude o dragoste de ore grele, dar [illegible] era de prisos. Gestul meu larg sporise încă afec[illegible]ea mamei, care de atunci avea pentru mine şi [illegible] multă atenţie drăgăstoasă, dar pentrucă eu fă[illegible]m sacrificiul cel mare, păstram, fără să vreau, un [illegible] de protecţie, de indulgenţă amabilă, îndepărtată,

de surâs limitat şi limitativ. Asupra evoluţiei vieţii mele, ea era acum ca un astru răcit, fără influenţă.

Ii sărutam zâmbind mâinile, primeam daruri cu demonstraţii tandre şi absente, dar aşteptând, cum aştepţi într'o gară să plece mai repede trenul, pentrucă situaţia dintre tine şi cei cari te-au petrecut, începe să se prelungească stânjenitor.

Nu mi-a spus o vorbă despre nevastă-mea şi am respectat ostilitatea lor de totdeauna, evitând o întrebare inoportună.

Pentrucă era îngrijorată de soarta mea, doctorul preocupat şi amabil, a asigurat-o că în cincisprezece zile sunt complect vindecat şi bun de întors înapoi pe front. Asta a întunecat-o oarecum.

La spitalul judeţean din R. sunt într'o rezervă cu un camarad din regiment, rănit la genunchi. Am cărţi de cetit, dar rumoarea tăcută, de efluvii, a oraşului nu-mi dă linişte. După o săptămână de dureri mari, pot ieşi. Sunt foarte înconjurat, căci ofiţerii regimentului sunt într'un complex de rudenii, care îmbrăţişează toată urbea. Neliniştea e mare şi comunicatul oficial e aşteptat la ora patru cu întinsă măcinare. Oraşul, din cauza militarizării (poliţaiul a devenit maior, cu «stele» în loc de grade, dar oricum maior, şeful de poştă a fost asimilat şi el, în sfârşit afară de pensionarii cafenelelor din «centru» toată lumea a trecut la partea sedentară a războiului şi e deci foarte activă) trăeşte în casele, cu aspect de vile, în grădini, în centrul plin de prăvălii, o vieaţă deosebită. Camioanele care trec, furgoanele, detaşamentele sunt cercetate cu atenţie şi in-

terpretate, asemeni cetitului în stele. Va veni sau nu, evacuarea? căci luptele se dau acum în Carpaţi, la optzeci de kilometri depărtare.

Războiul e de altfel o ocupaţie nouă şi provoacă animaţie chiar în ţinuturile retrase, dar-mi-te aci. Cu umbrela la subsioară, profesori bătrâni ies la ora patru la plimbare, renunţând la somnul de după amiază, deci, eveniment caracteristic, pentru ca să citească, afişat pe geamul cafenelei, comunicatul zilei. E redactat foarte sibilinic acest comunicat. «Lupte vii, bombardament intens», «atacuri puternice în regiunea cutare». Niciodată un cuvânt despre înfrângere sau retragere. Cei cari ţin minte, ştiu că numai comparând două comunicate, poţi afla ceva.

«Pe înălţimile din pasul Rucărului au loc vii lupte de infanterie», spune un comunicat, copiat cu litere caligrafice, cu creionul de patronul cafenelei, probabil.

Iar a doua zi, între alte puncte:

«Inamicul a atacat puternic poziţiile noastre dela l de Dragoslavele».

Dacă ştii că între Rucăr şi sud Dragoslavele sunt te-opt kilometri, atunci ştii şi cu cât s'au retras tru-e noastre, de eri până azi, iar dacă nu, crezi că nu întâmplat nimic.

După amiază, spre seară, centrul se animează, mai s prin prezenţa femeilor, care ies la plimbare. Ofi-rii dela diverse depozite şi comandamente (e aci rtierul corpului de armată) îşi lasă şi ei serviciul, ca şte funcţionari conştiincioşi, către orele şase. Eşti ntat să crezi că şi pe front la această oră, ofiţerii încue

sertarele, se spală pe mâini, își potrivesc figura și ies din tranșee în oraș, fie invitați la o partidă de pocher, fie la un rendez-vous cu etape simplificate, din cauza vremurilor tulburi. In realitate, constat și acum aceeași neputință a imaginației de a realiza în abstract. Nu există decât o singură lume, aceea a reprezentărilor.

Nu putem avea în simțuri, și deci în minte, decât ora și locul nostru. Restul îl înlocuim cu imagini false, convenționale, cari nu corespund la nimic, sunt cel mult o simplă firmă provizorie. Nu poți fi în două locuri deodată. Eu știam, când suportam bombardamentul de la Săsăuș că, teoretic, e posibil ca altă lume, undeva departe, să petreacă, să iubească, să aibă ore de birou și de masă. Dar nu puteam realiza niciun moment al ei. Acum dimpotrivă sunt aci, în această lume, iar aceea a frontului e un vag musafir abstract, nelocalizat în spațiu și mai ales în afară de noțiunea timpului. Imi zic: poate că la ora asta Orișan suportă un bombardament la fel cu cel dela Bărcut. Dar este o simplă ipoteză teoretică vezi bine, goală de orice emoție, de durata oricărui sentiment, de culoarea oricărui reprezentări, de irevocabilul întâmplării reale.

Sunt privit, așa cum umblu cu alți camarazi, cu mâna bandajată, cu destulă curiozitate. Nu-mi displace, senzația reală că sunt privit îmi pare ca un fel de gâdilătură, de îndurat oarecum, dar în cele din urmă insuportabilă.

— Rămâi aici, mă îndeamnă camaradul meu. Vine generalul A.

— De unde știi?

— Vine cu automobilul... Știu dela prefectură. Uite pe fostul primar, Vasu... pe advocatul ăla bătrân... toți îl așteaptă... Primarul, un medic excelent, care are darul de a fi în tot locul, e acum și el lângă grădina publică, așteptând cu toată lumea miracolul. S'a răspândit vestea că «generalul» va trece spre front.

— Parcă se spunea că l-a otrăvit, că i-au turnat spionii nemți, printr'o ordonanță cumpărată, otravă în cafea?

Surâdeam amândoi, căci cunoșteam legenda. Comandant de armată în Dobrogea, generalul A. a oprit câtva timp în loc înaintarea inamicului. Și e atâta sete de idolatrie, sunt atâtea disponibilități de nădejde în poporul acesta, care se simte mereu aruncat de pe scara înaltă a istoriei, încât figura generalului a și devenit legendară.

Eu știu însă că salvare, pentru moment, nu mai e. Și cu toate astea, când pe strada principală, apare lângă grădina publică, automobilul mare, deschis, stropit tot de noroi, peste vopseaua de culoarea nisipului, am același fior ca toată lumea de aci. Stă în fund, alături de alt general, tot în mantaua cenușie, care nu indică nicio distincție, cu capul lui de mucenic cu cioc imperial cu privirea obosită, care nu se oprește asupra nimănui. Știu ce ar vrea toată lumea... și cu ea, însu-mi eu... Cu mintea lui, încăpută acolo subt chipiu, să înlocuiască tunurile, mitralierele, să redea curaj soldaților, să răstoarne situația ca o prezență supranaturală. Comunicatul de mâine seară, să anunțe de pildă:

In regiunea Dragoslavele, lupta îndârjită s'a terminat prin înfrângerea duşmanului. Un regiment de infanterie a căzut în spatele inamicului ocupând Cheile Dâmbovicioarei şi şoseaua Giuvala. Am făcut 25 mii de prizonieri, am luat patru tunuri de câmp, şi un bogat material de războiu. Urmărirea inamicului continuă, şi diverse unităţi mici cari au căutat să-şi facă loc prin munţi, peste vechea frontieră, sunt treptat capturate.

Nădejdea, cu atât mai emoţionantă, cu atât toţi au conştiinţa miracolului, a căscat ochii tuturor celor de pe trotuar, iar ofiţerii fac front ca unui prinţ. Mulţimea asta nu vrea decât să despacheteze bagajele făcute pentru refugiu, să puie mâine seară drapele tricolore la balcoane şi să se agaţe de roţile automobilului, urlându-şi frenezia de recunoştinţă pentru salvatori...

Maşina s'a oprit o clipă, ofiţerul cu mustaţa mică de lângă şofeur, a întrebat ceva pe sergentul de stradă (întrebare la care au răspuns la olaltă, cu bunăvoinţă grabnică, cinci-şase inşi, cari se găseau acolo) dar în tot timpul generalul a avut o absenţă preocupată, de medic chemat, în sfârşit, de familia disperată, la căpătâiul bolnavului, a cărui operaţie încercată de alţii n'a reuşit.

A venit şi Orişan, rănit la mâna dreaptă de o schijă de obuz. Camaradul, din rezerva în care sunt eu, a plecat în familie, şi acum sunt câteva zile cu Orişan. Intre noi e o prietenie definitivă ca vieaţa şi ca moartea. Şi totuşi încerc un sentiment ciudat. Mi-e imposibil să-i pun vreo întrebare despre vieaţa lui de familie. Il

cunosc cum nu l-a cunoscut nici mama lui — căci numai acolo, în faţa morţii şi a cerului înalt, poţi cunoaşte oamenii — dar nu ştiu absolut nimic despre el. Şi nici despre niciun alt camarad al meu. Acum îmi dau seama, cât de puţin am vorbit eu, şi camarazii mei de front, despre vieaţa noastră anterioară. Parcă suntem în « Legiunea străină ». In fiecare noapte îl aud însă pe Orişan, culcat în patul alb, lungit pe spate ca un mort, (aşa cum se deprind să doarmă soldaţii din cauza repausurilor scurte în marşuri), urlând în somn de groază, desnădăjduit ca un câine: mamă!... mamă!...

Peste câteva zile, în comunicatul oficial e totuşi, o floare de bucurie. Trupele noastre au luat muntele Roşu, făcând prizonieri, capturând mitraliere şi material. Ştim că pe acolo s'a retras Regimentul nostru. Ii arăt lui Orişan bănuiala, că nu poate să fie străină de Corabu, asemenea ispravă. El surâde, cu îndoială. Peste alte câteva zile însă un rănit, abia sosit, îmi întăreşte presupunerea. Dorind să se distingă neapărat, dornic de înaintare, cu ambiţie de general napoleonian, şi simţind mai ales că ar putea muri, inutil, căpitan, a comunicat diviziei că dacă i se dă comanda unui batalion, e gata să cucerească muntele Roşu. După oarecare codeală, oferta a fost acceptată şi căpitanul Corabu a isbutit să dea acea floare comunicatului vostru. Dar i s'a luat imediat comanda... împrumutată. A doua zi însă, muntele a fost din nou pierdut... Acum căpitanul Corabu a primit... ordin, să-l cucerească iarăşi. Mă întreb, cu gândul prelungit, melancolic, ce ar însemna

pentru armata noastră, să i se dea acestui ofiţer o comandă mai importantă.

Când Orişan e mai bine, ieşim să mâncăm la un birt din oraş, unde cunoaştem două doamne tinere foarte frumoase şi distinse, care ne arată foarte mult interes, dar ne cer să evităm pe unchiul lor, un domn bătrân cu nas aprig şi mustaţa mare. Le-ar certa rău, dacă le-ar vedea stând de vorbă cu cineva. Ne fixăm un rendez-vous cu ele şi plecăm repede, căci ni se spune că la spitalul din G. a fost adus Niculae Zamfir, grav rănit. Ne duce cu maşina Iorgu, bărbatul Anişoarei, care e « voluntar » la corpul de armată. Printr'un ordin al ministerului de războiu, gradele inferioare, dacă au avere, sunt scutite de front. (Li se cere numai să puie un automobil la dispoziţie cartierului, iar ei, ataşaţi pe lângă automobil, capătă numele de voluntari). Pentru ofiţeri însă acest lucru nu e admis şi deci formula de rămânere trebue să fie alta, sau altele.

Spitalul tip « Regele Carol I » e în marginea şoselei şi are în faţă o grădină de flori, cultivată de medicul şef, un burlac filosof în felul lui, depărtat de oameni, care-i vindecă pe toţi, cu condiţia să-l lase în pace, în singurătatea lui din mijlocul câmpului.

Niculae Zamfir e într'un pat de fier alb, cu capul bandajat şi acoperit cu pătura până la gât. Nu-i vine să creadă parcă, văzându-ne, şi deşi trebue să aibă febră, zâmbeşte. Nu poate vorbi, nici nu poate încă fuma ţigările pe cari le-am adus, iar cele două sticle de vin înfundat vor rămâne multă vreme nedestupate, dar îşi plimbă privirea după gesturile noastre

şi surâde cu ochii cinstit şi sfios ca un câine al pământului.

— Eşti rănit rău, la cap, Zamfire?

Clatină din cap negând şi pe urmă ridică uşor cuvertura, şi ne arată picioarele bandajate ca nişte copii înfăşaţi. Unul e retezat de subt genunchi, celălalt dela jumătatea coapsei. Zâmbeşte cald.

Cred că am devenit palid ca un mort şi mă clatin. Orişan a încremenit şi el. Niculae Zamfir cu pătura ridicată, surâde mereu, absent şi bun, ca o icoană, care nu ştie cât a fost de sluţită de suliţe.

N'avem ce mai spune... Tăcem aşa îndelung şi pe urmă plecăm, subt pretext că nu trebue să-l obosim.

Pe drum Orişan mă întreabă cu gând inspicat: Te mai gândeşti la revoluţie?

— Nu, ca stareţul Zossima al lui Dostojevschi, mă închin, şi eu, în faţa nenorocirii care va veni ».

* * *

Plecarea mea la Bucureşti este inevitabilă. Parcă se apropie un examen dezagreabil. Am scris nevestii-mele că Sâmbătă seara sosesc. Trenul nu s'a oprit la ...on, ci în câmp, pe o linie de garaj, gara e în întu...ic de frica zepelinurilor... Iar când vin pe calea Vic...iei goală, felinarele dau o lumină albăstruie asfal...ui pustiu, de par acoperite cu zabranic de doliu, iar ...ele de piatră cenuşie. Nicăieri lumini aprinse. Im-

[illegible]

toată luminată (cu stolurile căptuşite bine, fireşte, a să nu se vadă afară) ca pentru sărbătoarea de Paşti, masa e albă, sclipitoare de cristaluri şi flori, vinul r... E o intenţie de supeu în doi, ca într'o « cameră separată » de restaurant de petreceri. Imi e imposibil să fac socoteala că aş putea avea toate acestea numai cu zece monede de aur şi încă fără obligaţia de a surâde.

Mă sărută cu exces, nu vrea să mă lase să mă desbrac, îmi scoase ea însăşi mantaua...

Simt că un singur lucru m'ar fi ispitit aci... şi poate mi-ar fi iluminat indiferenţa. Patul mare alb, camera de baie cu majolică albă şi oglinzile aburitoare. Să am asta, murdar şi pătruns de frig, după un marş ca acel dela Bărcut, ar fi în mine o dospire de recunoaştinţă şi voie bună, care s'ar revărsa poate şi asupra acestei femei. Dar la spital făceam baie în fiecare zi, iar rufăria de pe mine e curată.

— Mama (nu spunea niciodată, mama pur şi simplu) nu mi-a spus nimic, că eşti rănit (e grav? ah... Dumnezeule!). Vezi, asta nu înţeleg, frate, să fie supărată pe mine, dar chiar dacă nu vorbim... putea să-mi trimeată vorbă prin cineva... Te-a durut rău?... Mă întreb, fără să-mi pot reţine surâsul din lăuntru, ironic:

Ar fi murit de durere femeea asta, dacă aş fi fost ucis?

Parcă nu ştie ce poteci de moarte am în suflet, şi tăcerea mea o face să vorbească încontinuu ...

noaşte că a îmbătrânit. Nu simte că, aşa destul de tr peşă cum a devenit, nu mai prind anumite graţii. I altfel tot armamentul ei cuceritor e parcă demodat nefolositor ca acele tranşee puerile din munţii granit

Evit cât mai mult dormitorul, deşi albul de olan al cearşafurilor tot mă chiamă. O clipă, căldura tr pului ei molatec lângă al meu îmi toropeşte trupul îmi activează gândurile, dar pe o masă joasă, e o f tografie mare, a mea. A pus-o acum, sau e de mu acolo? ridiculă, condamnată infam să asiste la fră mântarea trupurilor lor, când eu eram la Cohalm?..

Şi totuşi îmi trece prin minte, ca un nour de întrebare. Dar dacă nu-i adevărat că mă înşeală? dacă din no am acceptat o serie greşită de asociaţii?

Dacă e o simplă coincidenţă, ca de pildă atunc când am întâlnit pe colonel, ca atâtea în vieaţă?

Dar nu, sunt obosit şi mi-e indiferent chiar dacă e nevinovată.

Cum sunt culcat pe spate, cum sunt fără chef, ea are inspiraţia nefericită să facă singură demersurile îmbrăţişării... Prin cămăşuţa fină, aşa cum stă în genunchi, aplecată deasupra mea, sânii îi atârnă ca două pungi şi pântecul a început parcă să se îngroaşe. Chiar după ce m'am însurat prietenii mă îmbiau la petreceri cu cocote, dar şi când izbuteau să mă convingă şi oricât ...

ş vrea în clipa asta să simt pe pieptul meu, ii mici ca merele, şi să descoper colţuri noui, trup de ţigăncuşe subţire şi cu muşchi nervoşi. a-o avea cu alte zece monede de aur şi fără are obligaţii de a minţi tandru.

* * *

ua zi a fost năvală de cunoscuţi... Fraze goale inut, stupidităţi fără legături de rudenie cu rea-

orespondenţă am dat şi peste o scrisoare ano-

mnule, pe când d-ta lupţi pentru patrie (?) ne-
l-tale te înşeală ca o târfă cu un individ Grigo-
care e la cenzură, vezi bine.
oţi găsi oricând între 6—8 în strada Rozelor opt
nde merge la el. Căci poate că acum n'o avea
narea să-l aducă tot la d-ta acasă ».
n'aş fi dat altă dată pentru ca să am certitudi-
mă înşeală. Cum aşteptam la pândă, cu fruntea
pumnii crispaţi.
când vine, îi arăt scrisoarea zâmbind. Un
devine palidă, mă examinează alarmată şi
însă când mă vede liniştit, socoate că

Ştii că toţi ne invidiază. Ah, lumea